

۱- چیترا، وساکھ، جیشھ

فراز کا فکا	پریم پرکاش	جگروپ داتے واس
نادر علی	نذرا وقار	بلدیہ سنگھ
ساوہو ہنگ	کمال دین	ژاں پال سارتر
بی آر دیودھر	پروفیسر کیشن سنگھ	
نجم حسین سید	ڈاکٹر شہزاد قیصر	

دلہ

سچیت پبلی کیشنز۔ لہور

سودھی: فائزہ رعنا، مقصود شاقب

1-- چيتر، وساڪھ، جيٽھ 1998

جوڙنهار: فائزہ رعنا، مقصود ثاقب

کتاب لڑی
پنجم
پراگا 1

پر بندھ: اقصیٰ، محمد آصف بی

میل ورتن: سرفراز احمد راہی

چھاپہ خانہ: نیر اسد پرنٹرز

دفتر: کتاب لڑی پنجم، کمرہ نمبر 1، فلیٹ نمبر 4،
علی آرکیڈ، مون مارکیٹ، گلشن راوی، لہور
فون نمبر: 7410333

مکھ بول 6

فرانز کافکا / آصف محمود

7 فکوی جیہی اک تیمی

پریم پرکاش

گھوڑا 16

نادر علی

27 قصہ شاہ حسین

بلدیو سنگھ

دور نیڑے 32

عذرا وقار

ادھڑا 40

جگروپ سنگھ داتے واس

43 نک / ادھا پونا

سادھو بتگ

45 میرا شیشہ

محمود احمد قاضی

48 مینار آدمی

نسیم عباس ناصر

51 نقرے دا ہاسہ

فاروق ندیم

54 جن تے چڑیل

میاں کمال دین / سعید بھٹا

رام چندر 58

شاعری 63 --- 76

ارشاد شہزاد، احسان باجوہ، اظہر علی، امتیاز حسین امتیاز، تنویر قاضی، راجہ صادق اللہ، زاہد حسن، زاہد مسعود،
زویا ساجد، سعید شہزاد، سلیم شہزاد، سید طاہر شیرازی، عابد حسین زاہد، فرخ یار، ملک غلام فرید شوکت،
مظہر ترمذی، نجم حسین سید، ہما صفدر۔

ژاں پال سارتر / ثاقب، فائزہ

کچیاہن 77

شہریار / ثاقب

پیرو پریمن 123

بی آر دیودھر / مقصود ثاقب

پنڈت وشنو ڈگمہر پلوسکر 128

پروفیسر کشن سنگھ

گوردیال سنگھ دا ناول : مرہمی دا دیوا 132

نجم حسین سید

خلق پکارا پاوسی کدیں غلام رسول 150

پچھ دس

ڈاکٹر شہزاد قیصر 222

کتاب جہات 235

کہنی تاں ہر کوہ کہے، پر وئی اوکھی بات
پدھری تھیسے ذات، وئی وچوں روجل آکھے

مکھ بول

آہر تاں سارے سانگیاں نال ای ہوندے نیں، سانگے نروئے رہن تاں آہروی رکھے رہندے نیں
تے جے سانگیاں نوں ای اُلی چٹن لگ پوے تاں آہراں وِچ کیہ رہ جانا ہوندا اے۔ ورھیاں بدھی جیہڑا آہر
کیتا اوڑک پورا ہویا تے چنڈ چھٹی اوہناں سانگیاں توں جیہڑے کھیہ ہو گئے ہوئے سن۔
کتاب لڑی پنجم لکھیاراں پڑھا کاں وِچالے سانجھ جگاوں دا نوں وسیلہ اے، ایہدا ٹورا دوواں دھراں
دے پُن دان دا سٹہ ہوسی۔ لکھیار لکھتاں نال سیر پاوں تے پڑھاک آپنی پڑھت نال۔ گدے ہتھ سانوں
جو گجھ لہیا حاضر اے۔ اسوں کیہڑیاں لیہاں اتے ٹرنا اے، ایہدی دس اتیہوں وی پے جاندی اے تاں وی
جے آکھو تاں گل ہور ویروے نال کر لینے آں۔ کتاب لڑی پنجم دا ڈھلا نشانہ لوک بولی تے لوک بولی دی
پرانی نویں ساہت ریت نوں رہتل تے وسیب دے لگ لیٹر نال سانجھا کرن تاں ہوسی ای ایہدے نال نال
اسیں تہاڈی سیوا وِچ لوک ہنراں کسباں تے کلاواں بابت جانکاری وی ورتا سائیں۔ ہورناں بولیاں دے
ساہت تے علم بھنڈار نال ساڈی بولی دی وی سانجھ اے، ایس سانجھ نوں اجاگر کرن لئی اُلتھیاں دی لوڑ
اے۔

آپنی بولی وِچ پڑھنا لکھنا ایتھاویں وسوں دا ڈھلا حق اے۔ ہن تائیں وسوں نوں ایہہ حق مجو یا نہیں۔
ساڈی وسوں وی چوکھا ایس حق بابت سجاگ نہیں۔ ایہہ لوڑ تے ایہہ گھاٹا وی ساڈے ساہویں ہوسی۔ اسوں
جتن کرسائیں پئی آپنی سرکار توں آپنی بولی نوں پڑھائی لکھائی دا وسیلہ منوایئے تے دو جا آپنی وسوں نوں آپنی
بولی بارے سرت وند کراویئے۔ ایہہ سبھ ہوسی لکھیاراں تے پڑھا کاں دے مل ورتن نال۔ تاں ساڈے سنگی
بنو تے ایس سبھے رل کے اک آواز ہو کے اپنے دیس نوں سدھیاں لیہاں اُتے ٹور سکے۔ تہاڈے صلاح
مشوریاں دی وی لوڑ ہوسی۔

نکوی جیہی اک تیمی

فرانز کافکا چیکو سلواکیہ دارہن والا سی تے گھر وچ چیک دے نال جرمن وی بولی جاوندی سی پر پڑھائی لکھائی اوہدی جرمن سکولاں کالجاں وچ ہوئی، ایس کر کے اوس مگروں لکھیا وی جرمن وچ ای۔ اوہدی حیاتی دی کتھا ایس نہیں چھیڑدے پر اوہدی لکھت ایڈی نویکلی اے جس توں بنا ایس پورے جگ دی ادبی تواریخ ادھوری رہ جاسی۔ کہانی وچ پاتر دے نفسیاتی زوار دا اک تجربہ دوستو نفسکی کیتا سی، کافکا انساناں نال اپنے سانگیاں نوں اپنے اندروں ہو کے دیکھن تے ایس بارے آپ اپنا نفسیاتی ویروا کرن دا تجربہ ایسے نویکلی ڈھنگ نال کیتا اے جس دی ہور کوئی مثال نہیں۔

کافکا دے اٹھے بارے اک گل پڑھن والیاں نال کرن دی اچھی لوڑ جاپدی اے۔ کافکا دی لکھت دی بتر گرامر دے کھوں بڑی عجب اے۔ اوہ لمے فقرے کاسے تے وقفے دیاں نشانیاں پا پا کے ایڈے اوکھے ڈھنگ نال پودا اے جس نال پڑھن والے دے ڈماک دیاں ساریاں تاراں کھج کے کیاں جاوندیاں نیں۔ ایس شگے وچ کسے ہوئے ڈماک وچ اوہدیاں مہین گلاں چوکھیاں ترکھیاں ہو کے گھب دیاں نیں۔ ایس کر کے اٹھے وچ اسان گرامر دی اجیہی ورتوں والے سچ نوں ویاہون دا چارہ ماریا تاں ضرور اے پر ہر بولی دا اپنا باج ہوندا اے۔ جے کتے کسر رہ گئی ہووے سچھا دی اڈیک رہسی۔

التھا کار

اوہ نکوی جیہی اک تیمی جے، جیہدی کتھا ایہہ ہُن میں کرن لگا ہاں، وجود تاں اوہدا چھیڑکا جیہا ہے ای، اُتوں لیڑے وی اوہ سریر اُتے اصلوں مڑھے ہوئے پاوندی اے۔ مینوں سدا اوہ اِکو ای ولس وچ دسدی اے۔ ایہہ بھوسلے جیہے کاٹھ ورگے رنگ دا بنیا ہویا اے جس اُتے ایسے ای رنگ دیاں مروڑیاں والی لیس نال کشیدہ کیتا ہویا اے۔ سر اوس کدے نہیں کجیا تے بے جان سکے رنگ دے وال کھلے تاں نہیں ہوندے پر واہے بڑے ڈھلے رکھ کے ہوندے نیں۔ اوہدے لیڑے بھاویں وجود دے نال کسے ہوئے

ہوندے نیں پر لیہناں وچوں وی اپنے اندر دی پھرتی نوں آپنی ہر حرکت نال اُچیچا اُگھیر کے دکھالن دا آہر کردی اے۔ اوہ اپنے ہتھ ڈھاکاں تے دھر کے منجھوں اُتلے وجود نوں انج پھر کی وانگوں آہے لاہے بھواوندی اے جو دیکھن والے دی اکھ نہیں بکدی۔ اوہدے ہتھاں نوں تک کے میرے من وچ جو خیال جاگدا اے، اوہدی میں تہانوں بس اپنی گو ای دس پاسکدا ہاں جو لیہناں اندر عام ہتھاں دی ہنت نالوں دکھری کوئی اُچیچی گل نہیں پر پھیر وی میں انج دا کوئی ہور ہتھ اج تیکن ڈٹھا کوئی نہیں جیہدی ہر اُنگل دو جی نالو ایس طرحاں دکھری دسدی ہووے۔

ہُن گل ایہہ اے جو ایہہ بکدی جیہی تہی میرے ولوں ڈاڈھی اواز ر رہندی اے۔ اوہنوں ہر ویلے میرے وچ کوئی نہ کوئی عیب دکھالی دیندا رہندا اے۔ ہر ویلے اوہدے نال کوئی دھرو کر رہیا ہوندا ہاں۔ ہر گھڑی اوہنوں زچ کر رہیا ہوندا ہاں۔ جے کر کے جی دی پوری حیاتی نوں نکلے توں وی نکلے ٹوٹیاں وچ وٹ کے، ہر ہر ٹوٹے بارے دکھرا نیاں ہو سکدا ہووے تاں مینوں پک اے جو میری آپنی حیاتی دے انج کیجے ہوئے ہر ہر ٹوٹے توں اوہ دکھو دکھری اواز ہوسی۔ میں بعضے ویلے سوچدا ہاں جو میں آخر کیوں اوہنوں ہر ویلے ایڈی تکلیف وچ رکھدا ہاں۔ خبرے میری ہستی دا ہر کچھ اوہدیاں عاداتاں، اوہدے احساس، اوہدی سوہن سار، اوہدی رہتل، اوہدے نیاں دی جس تے اوہدیاں آساں دے برخلاف جاندا ہووے۔ ہوندے نیں جگ وچ، انج اک دوسرے توں اُکا پٹھے سہاء دے جی وی۔ پر ایس توں اوہدا روح ایڈا اوکھا کیوں رہندا اے؟ ساڈے وچکار اجیہا اُکا کوئی ساٹکا نہیں، جیہدے صدقہ اوہنوں میرے ولوں اجیہا دُکھ جانن دی کوئی مجبوری ہووے۔ اوہنوں تاں چاہیدا اے جو اوہ اپنے من نوں سمجھالے پئی میں اوہدے لئی اک اصلوں ای اوہڑ بندہ ہاں، جس وچ جھوٹھ وی کوئی نہیں تے اوہدے انج سوچن نال مینوں وی کوئی فرق نہیں پین لگا۔ میں تاں سگوں راضی ہوساں تے مڑ اوہ اپنے آپ نال ہتھ لے پئی میرے ہون نہ ہون نوں اوہ اصلوں بھل ای جاوے۔ آپنی ہستی نوں تاں اگے وی میں کدے بدوبدی اوہدے اگے نہیں ڈاہیا تے نہ ای اگوں انج کرساں۔ جے اوہ انج کر لے تاں سدھی گل اے جو اوہدی ساری مصیبت آپے ای مُک جاوے۔ ایہہ ساری گل کردیاں میں آپنا اُکا کوئی خیال نہیں کیتا تے نہ ایس گل دا کیتا اے جو اوہدے انج دے سہاء توں مینوں کئی کو کابل پیندی اے۔ ایہہ میں ایس لئی نہیں کیتا جو مینوں پوری سار اے پئی مینوں جتی کابل مرضی پیندی ہووے، ایہہ اوس دُکھ دا پاسکو وی نہیں ہو سکدی، جیہڑا اوہنوں بھوگنا پے رہیا اے۔ ایہدے نال نال مینوں ایس دی وی پک نال سُر اے جو اوہدی ایس تکلیف وچ میرے نال کسے ڈھنگ دے اُنس دا وی کوئی لشکارا نہیں۔ اوہنوں میرے سُدھار دی رتی جی تاگھ وی نہیں۔ سگوں میریاں جیہناں گلاں توں اوہ زچ پنچم پراگا پہلا

ہوندى اے اوہناں دا حیاتى دے ویہار وِچ میرے اگے ودھن جاں پچھڑن نال واسطہ ای کوئی نہیں۔ پر حیاتى وِچ میری ہار جت دی اوہنوں بھن وی کوئی نہیں۔ اوہدی بچھ تاں آپنی غرض اُتے اے۔ اوس سوڑ دا بدلہ لین دی غرض جیہڑی اوہنوں میرے پاروں آوندی اے تے اوس ڈکھ توں آپنے آپ توں بچاون دی غرض، جیہڑا میرے پاروں اوہنوں اگے کدی آسکدا اے۔ میں سگوں اک واراں اوہنوں بھاء دیون دا چارہ وی ماریا سی جو انج دی دے رات دی سوڑ توں مکت ہوون دا کیہ جتن ہو سکدا اے پر اگوں جیویں دی لعن طعن اوس مینوں کیتی، اوس توں مگروں میں دوجی وار انج دا حوصلہ کدے وی نہیں کرن لگا۔

آکھن نوں تاں ایس ساری گل وِچ گجھ نہ گجھ ذمہ واری میری وی بندى اے کیونجو اوس بی بی دا سبھاء میرے لئی بھادیں کیڈا وی اچرچ پیا ہووے تے ایہہ گل وی بھادیں اصلوں حقى ہووے جو اوہدے میرے وِچکار اکواک ساٹکا جے کوئی ہے تاں اوہ اوس اوازاری دا اے، جیہڑی اوہنوں میرے توں ہوندى اے، جاں اوہ اوازاری جیہڑی اوہ میرے وِچوں بھال لیندى اے۔ پر پھیر وی ایہدے سٹے وِچ اوہدے نال جو ورتدى مینوں ظاہرا دسدی اے، اوس توں اویسلا ہو کے بھلا میں کیکن رہ سکدا ہاں۔ ویلے کویلے مینوں سونہہ لگدی ای رہندى اے، ہُن تاں سگوں گجھ چرتوں روز دیہاڑے ای مینوں پتہ لگدا اے جو جگراتے دی ہسرو نال کھٹی وسار اوہ جدوں سویلے اٹھی تاں اوہدا سر تراٹاں نال دوکھن ہوندا جا پدا سی جس صدقہ اوہ ہلن جُلن توں وی آتر اے۔ اوہدے ایس حال دی، اوہدے انگاں ساکاں نوں ظاہرا گل اے جو بڑی چننا اے تے آپنے ولوں اوہ ایہدا کارن لکھن دا پورا جتن وی پئے کردے نیں، پر حالے تیکن اوہناں نوں ایہدا کوئی اکھر گھرا لبھا نہیں۔ ایہہ سُر تاں اکلے مینوں ای اے جو ایہدے پچھے اوہی چروکنى تے نت نویکلی اوازاری اے، پر مینوں اوہدے گھر والیاں ورگی کوئی چنتا نہیں کیونجو مینوں ایہہ وی پتہ اے جو اوہ بڑی نگڑی تے جیرے والی تہی اے۔ جیہڑے جی وِچ اِکسار ایڈا وِچ کے اوازار ہوندیاں رہن دی ہمت ہووے، اوہدے وِچ ایس اوازاری صدقہ آئی بھيڑ نوں جالن دی وت وی پک نال ہوندى ہوسی۔ مینوں تاں سگوں ایہہ شک وی پیندا اے جو سارا نہیں تے گجھ نہ گجھ تاں اوہ مکر وی کردی اے، تانجو آل دوالے دے لوکاں دے دلاں وِچ میرے ولوں سِک دا بی پنگر پوے۔ آپنے ہنکار پاروں اوہ گھل ڈلھ کے تاں کدے وی کسے نوں ایہہ نہیں دے گی جو میری ہستی اوہدے لئی ایڈے دکھ دا کارن اے۔ میرے برخلاف لوکاں نوں انج آپنے نال رلاون وِچ اوہنوں آپنی لہائی جا پے گی۔ ہے تاں ایہہ نری کھج، بے انت کھج جس صدقہ اوہ آپنے دھیان نوں میرے ولوں گنج نہیں سکدی، پر ایڈی کمینى تے گونى گل نوں دوجیاں نال سانجھیاں کرن دا کوئی اچھا جتن تاں اوہدے لئی بڑی شرم والی گل ہوسی۔ پر اک گل جیہڑی دن بھر رات اوہدے ہانہہ اُتے سواری کیتی گھلھی

اے، اوہدے ولوں اُکا ڈڑ وٹ جانا وی اوہدے وسوں باہری گل اے۔ ایس کر کے اوہ تریا چلتر نال وچکارا راہ بھالدی تے اپنے رنگ ڈھنگ نال چپ چپتے اپنے کسے گچھے دُکھ دے دکھالے راہیں ایس مسلے نوں خلقت دی پرہیا اگے دھرن دا چارہ ماردی اے۔ اوہنوں خبرے آس اے جو اک واراں بے خلقت میرا اصل مہاندرا ویکھ لیا تاں سماج وِچ میرے ولوں اک اجیہی نفرت دی لہر اُٹھ پئے گی جیہدے صدقہ لوکی رل کے اپنے پورے وس نال اِکو واری میرا سدا لئی اِنج کوٹھپ دیون گے جیویں دا اوہدی اگلی دی گجھی تے نتانی نفرت کدے وی نہیں کر سگدی تے اودوں اوہ چپ کر کے سُکھ دا ساہ لئے گی تے میرے ولوں کنڈ کر کے پورے دھیان نال اپنے کماں کاراں وِچ رُجھ جاوے گی۔ ٹھیک اے جے اوس اِنج دی ای کوئی آس پال لئی اے تاں پھیر ایہہ تاں شیخ چلی والا لیکھا اے۔ اوہدا ایہہ کم لوکیں اپنے سر کدے وی نہیں لین گے کیونجو خلقت مینوں بھاویں چھاننی لے کے دی چھان چھڈے، میرے وِچ ایڈے بے انت اوگن کسے ہور نوں دکھالی نہیں دے سکدے۔ میں ایڈا وی کوئی گیا گوانا نہیں جیڈا اوس مینوں سمجھ لیا ہویا اے۔ میں پھڑھاں نہیں مارد، خاصکر ایس بارے، پر میں جے کوئی اپرم پار نہیں تے ایڈا ماڑا وی نہیں جو اپنے عیباں صدقہ ای نظر پٹو بن جاواں۔ اِنج دا تاں میں اک اوسے نوں ای دِسدا ہاں۔ نرا اوسے دیاں چٹیاں لشکریاں دیدیاں نوں دِسدا ہاں میں اِنج دا، پر اوہ ہور کسے نوں وی اپنے نال کدے نہیں رلا سکے گی۔ سو ایس پکھوں تاں مینوں نچنت ہو ای جانا چاہیدا اے؟ نہیں نا؟ نچنت ای تے نہیں میں ہو سکدا کیونجو اک واراں جے ایہہ گل گھل ای جاوے پئی میں اپنے سہاء نال اوہنوں سچی مچی دا روگی کر چھڈیا اے..... مینوں پتہ اے ساڈے لاگے تاگے ہتھیرے جی ایہو جیہے ہے نیں جیہناں دا کم ای دوجیاں بارے سونہاں کڈھ کڈھ کے ایدھر دیاں اودھر کرن ہوندا اے تے اوہ اگے ای اصل گل دے نیڑے تیرے اپڑے کھلے نیں، جاں گھٹو گھٹ سناؤتیاں تاں اِنج دیاں ای پئے پاوندے نیں..... تے وت جے دنیا آکے میتھوں چچھ ای بیٹھے جو آخر کیوں میں اپنے اڑیل پئے نال اک نمائی جیہی تھی دی جان عذاب وِچ پائی ہوئی اے..... تے کتے میں اوہنوں اُکا جانوں ای مار مکاون دا متہ تاں نہیں پکا لیا ہویا..... تے آخر کدوں میرے اندر رتی عقل تے انسانیت دی جاگے گی جس نال میں اپنے وسب توں مُڑ جاواں..... جے دنیا میتھوں اِنج دی چچھ پر تیت کرن لگ ای پئی تاں مینوں پتہ اے جو ایہدا کوئی ڈھکواں اُتر مینوں سُکھالا نہیں جھن لگا۔ اوس ویلے بھلا میں ایہہ آکھاں گا جو مینوں اوہدے روگی ہو جاون دا یقین ای نہیں؟ اُنج تاں میں اک اجیہا بندہ جا پاں گا، جیہدا اپنا دوس دو جے اتے دھر کے چنڈ چھڈاون دا چارہ مار رہیا ہووے تے اوہ وی ایڈے کھروے تے کڈھے ڈھنگ نال۔ چلو ایہہ نہیں تے بھلا میں ہک ڈاہ کے آکھ سکاں گا جو مینوں اوہدے روگی ہو جاون دا

پک ہو وی جاوے تاں مینوں اوہدے دُکھ دا ایس کر کے کوئی لحاظ نہیں جو میرا اوہدے نال واسطہ ای کوئی نہیں۔ ساڈے وچکار جے کوئی واسطہ ہے وی اے تاں او سے آپ ای بنایا ہو یا اے تے بنایا وی اپنے اک اچر ج ڈھنگ دی سوچ صدقہ ہو یا اے۔ میں ایہہ نہیں آہندا جو میرا اتر دنیا نوں جھوٹھ جا پے گا۔ سگوں چوکی آس ایہہ اے جو نہ کوئی ایس نوں جھوٹھ منسی تے نہ ای سچ۔ خلقت تاں سگوں جھوٹھ سچ دے نتارے بارے سوچے گی وی نہیں۔ لوک تاں بس اک نتانی تے روگی تھی بارے میرے اتر نوں انج دا انج پلے بنھ لین گے تے ایہہ گل کدے وی میرے حق وچ نہیں جاوون لگی۔ سبھ تھیں واہیات پکھ ایس گل دا ایہہ اے جو میں کوئی وی جواب پیا دیواں، ایہو جیسے کسے رولے وچ خلقت نوں جھٹ شک ایس گل دا پے جاندا اے جو ہووے نہ ہووے ایس بکھیڑے دے کچھے ضرور کوئی عشق معاشقے دی کہانی ہوسی۔ حالاں انج دے کسے سانگے دا تاں مینوں بھلیکھا وی نہیں پے سکدا۔ انج دی گل تاں جے کوئی ہوندی وی تے اوہدے ولوں نہیں سگوں میرے پاسیوں ہو سکدی سی کیونجو اپنی سوچ دے زہر تے کدھسی مت اتے جیویں دا صدق تے نیاہلک میں اوس وچ ڈٹھا اے، اوہ جے میرے اپنے ای برخلاف اک مارو ہتھیار واکن ورتیندا نہ پیا ہوندا، تاں میرے من وچ ایہدی سلاہنا تاں جاگ ای سکدی سی۔ پر اوہدے ولوں تاں میرے بارے کسے نگھے خیال دا سوچیا وی نہیں جاسکدا۔ ایس پکھوں تاں اپنی سوچ بارے اوس کسے شک دی وٹھ وی نہیں رہن دتی ہوئی۔ اوہنوں تاں جیکر پک وی ہووے پئی میرے نال اوہدے اچھے کسے سانگے بارے لوکاں دے شک نوں پکیرا کر کے اوہ لوکاں نوں میرے برخلاف جھدے اپنے نال رلا سکدی اے تے تاں وی اوہ ایس حد تائیں کدے نہیں جاوون لگی۔ پر لوکاں نوں اچھے مالمیاں دی نزاکت دا کدی وی خیال نہیں ہوندا۔ اوہناں تاں اپنے ای شک اُتے اڑیاں رہنا اے تے انت فیصلہ میرے برخلاف دے دینا اے۔

سو میرے وس تاں ہن ایہی اک اپاء ایس دا رہ جاندا اے جو لوکاں دے دخل دیون توں پہلوں ای میں ویلے سر اپنے آپ نوں اینا کو تاں بدل ای لواں جس نال اوس نکڑی جیہی تھی دی اوازاری رتا گھٹ ای جاوے، مکے تاں بھاویں نہ ای، جس دا خبرے مینوں سوچنا وی نہیں چاہیدا۔ تے حقّی گل اے جو میں کئی واراں آپ توں پکھیا وی ہے جو میں بھلا اپنے آپ توں سچی مچی ایڈا ای راضی ہاں جو اپنے آپ وچوں مینوں گجھ وی بدلن دی لوڑ نہیں جا پدی۔ کیہ بھلا انج نہیں ہو سکدا جو میں تھوڑا باہلا اپنا آپا بدلن دا چارہ تاں کراں۔ چلو ایس پاروں نہ سہی جو مینوں ایہدی کوئی لوڑ اے، اوس نکڑی جیہی تھی دے سکھ صدقہ ای سہی۔ میں سچی نیت، صدق تے پورے دھیان نال اپنا وس وی ماریا اے۔ مینوں ایہہ چنگا وی لگا، سگوں تھوڑا سواد وی آیا۔ گجھ نہ گجھ تاں میں بدلایا وی ضرور۔ سگوں ایہہ فرق ایڈا صاف تے سدھا دس پین والا سی جو مینوں

اوس تھی دا ایس پاسے دھیان کراون دی وی کوئی لوڑ نہیں سی۔ میرے وِچ آئے کسے فرق دا پتہ تاں اوہنوں
 میرے توں وی پہلوں لگ جاوندا اے۔ اوہنوں تاں سگوں میرے مہاندرے وِچوں میری نیت دس پیندی
 اے، پر گجھ وی نہیں ہويا۔ ہو وی کداں سکدا سی۔ کیونجو میرے بارے اوہدی کجھ، مینوں ہن تھوہ لگا اے جو
 اصل وِچ مُدھلی اے۔ ایہہ کدے وی نہیں مک سکدی۔ میرے نہ ہوياں وی نہیں۔ اوہنوں بے فرض کرو
 میری خود کشی دا پتہ لگے تاں ایس نال وی اوہدا میرے بارے غصہ خداں توڑ جاوسی۔ میرا خیال اے جیڈی
 ہشیار تے تکھی اوہ ہے وے، اوہنوں ایہناں گلاں دی سمجھ میرے نالوں گھٹ نہیں ہو سکدی۔ اوہنوں آپ
 وی پوری سُر ہوسی جو اوہدی ایس کجھ دا کوئی انت، کوئی نتیجہ نہیں۔ سگوں اوہنوں میرے بے دوسیاں ہوون دی
 وی پکی سُر ہوسی۔ اوہنوں پتہ ہوسی جو میں پورا ٹیل لا کے وی کدے اوہدی مرضی دے سچے وِچ نہیں ڈھل
 سکدا۔ اوہنوں سبھ سُر اے، پر اپنے بھڑ جاون والے روح صدقہ اوہنوں نکل لین دے جذبے دی بھاہ وِچ
 ایہہ سارا گجھ وِسر جاندا اے۔ ایس دے برخلاف میری روں ذرا مٹھی اے جس نوں میں بدل نہیں سکدا
 کیونجو میں ایسے سنے ای جمیا ساں تے ایس صدقہ میں وی کسے نوں روہ نال آپوں باہر ہوندا نکال تاں چار
 اکھر دھیرج دے سبھاہ والے اوہدے کنیں پھوکن تے میرا دل کردائے۔ انج ساڈے وِچکار نبھا والے کسے
 ورتارے دی کوئی آس نہیں۔ ہن گھروں بنے تاں میں نکل دیاں ای رہتا اے۔ خبرے کدے کدے سویل
 دیاں کولیاں سکھاویاں گھڑیاں وِچ وی، تے اگوں مینوں ساہمیوں دسدی بڑنی اے اوہ کجھی ہوئی صورت،
 میرے اپنے توں کجھی ہوئی صورت۔ اوہ بکھاں دا دکھیا را وگاڑ، اوہ ٹولدی نگہہ جیہنوں پہلوں ای سُر ہووے
 جو اوہنوں ہن کیہ دسنا اے تے اوہ میرے اُتے بھاویں اک جھلکارے وِچ وی پھر جاوے پر گھنجاوندی گجھ
 نہیں، اوہ بالڑیاں ورگیاں گلھاں اُتے وٹ پاوندی کڑتن بھری مسکاند، اسماناں ولے گلے دے سبھاہ وِچ
 اٹھیندیاں اکھیں، اوہ آسرا بھالن لئی ڈھاکاں اُتے گھٹ کے دھریندے ہتھ تے وت کھٹیاں پے جاون تے
 کانا چھڑن دا اوہ نظارہ جس توں مگروں روہ دا پاڑ چھا گھل وگنا ہوندا اے۔

پچھلے دنیں..... میں حیاتی وِچ پہلی واراں، جس تے سگوں مینوں آپ وی اپنے اتے حریانی ہوئی، جو
 میں اک سجن بلی نال ماڑی جیہی، اینویں اشارے کنائے وِچ ای، ایس بارے اوپری جیہی اک دو لفظاں دی
 صلاح وی کیتی۔ میں اصل گل نوں اینا گھٹا کے دسیا..... جیہڑی میرے اپنے لئی وی ہن کوئی ایڈی اچھی نہیں
 رہ گئی ہوئی، خاصکر عام خلقت دے پکھوں، جو اوہ اصل سچائی توں رتا تھلے ای رہوے۔ عجب گل اے جو
 میرے بلی پھیر وی لہنوں آئی گئی نہیں ہوون دتا، سگوں اپنے ولوں وی ایس وِچ کئی وادھے کر لئے۔ میں
 گل نوں رو لے پاون دا جتن کیتا تاں اوہ کھیڈے ای پے گیا جو مینوں ایس بارے برے دے گھرتائیں

اپڑنا چاہیدا اے۔ پر جیہڑی سبھ توں عجب ہوئی، اوہ ایہہ اے جو اوہنوں پھیر وی گل سمجھن وچ گھٹو گھٹ اک پکھوں تاں کسر لگ ای گئی، کیونجو اوس چنگا بھلا زور لا کے مینوں سمجھایا جو میں گجھ چر لئی کتے ہو رٹر جاواں۔ ایس توں ودھیرے مورکھاں والی صلاح ہو ر کوئی نہیں سی ہو سکی۔ ٹھیک اے ایہہ بڑی سدھی سادی گل اے جیہنوں کوئی وی ماڑا جیہا تھوہ کرے تاں اوہدے گوڑ وچ آسکی اے، پر ایڈی وی سدھی سادی نہیں جو میرے ایسھوں اچالا کر جاون نال ای نیز سکی ہووے، جاں پوری نہیں تاں ایہدے گجھ مڈھلے انگ ای نیز جاون۔ ایس دے برخلاف اچالا سگوں اوہ کم اے، جیہڑا مینوں کدے وی نہیں کرنا چاہیدا۔ ایس بارے جے میں کوئی پکا پیڈھا متہ ای پکا کے ترنا ہووے تاں اوہ ایہہ ہونا چاہیدا اے جو میں ایس بھنڈی نوں اوس حد توں موکلا نہ کھلن دیاں، جیہدے اندر ایہہ حالاں توڑی ہے وے، تے جس وچ حالے عام خلقت دا لانگھا نہیں ہويا۔ دو جے ڈھنگ نال آکھیاں ایہدا مطلب ایہہ ہويا پئی میں چپ کر کے ڈر وئی رکھاں تانجو ایس بھنڈی دا کھلار کھلر کے وڈی پدھر دا کوئی مسلہ نہ بن کھلووے۔ دو جیاں گلاں دے نالو نال ایہدا اک سدھا جیہا سٹہ ایہہ وی نکلیا پئی میں ایس گل نوں کسے وی ہو ر جی نال اکا نہ کھولاں تے انج کرن دی لوڑ کوئی ایس کر کے نہیں اے جو ایہہ کوئی بڑا ای خطرناک راز اے، سگوں ایس لئی اے جو ایہہ اک نکی جیہی تے اکا ذاتی گل اے۔ تے جو دی ایہہ ہے، ہے تاں میرے جرن دی وت اُتے اک نما جیہا بھار ای نا۔ تے ایس کر کے وی، جو مینوں اصل وچ کرنا ای انج چاہیدا اے۔ میرے بلی دی صلاح اک حساب نال اکا ای بے ارتھ وی نہیں سی کیونجو ایس نال مینوں جے کوئی نویں سمجھ نہیں لگی تاں نہ سہی پر ایس میرے اپنے خیال نوں اک واراں مڑ کے پکیرا تاں کیتا ای اے نا۔

تے ہن جدوں میں جرا گوہ نال ایس ساری گل نوں وچا ردا ہاں تاں مینوں صاف جا پدا اے جو بیتے جاوندے سے دے نال نال ایس مسلے دے روپ رنگ وچ جے کوئی فرق آیا اے تاں اوہ مسلے دی آپنی اصل وچ نہیں آیا، سگوں ایہدے بارے میرے سوچن دے ڈھنگ وچ آیا ہے۔ ویلے دے نال نال اک پاسے تاں ایس بارے میرے سبھا وچ دھیرج، مردانگی تے اک ڈونگھیا ئی جیہی آ گئی اے، جیہدی پاروں میں ایس بھنڈی دے اصل مڈھ دے نیڑے اپڑ گیا ہاں تے دو جی لاہے مینوں کوئی انکار نہیں جو اہال وی چوکھے اٹھن لگ پئے نیں، جیہناں دا کارن ایہے دماغی ہجوکیاں دی اک لڑی اے، جیہڑے کسے نوں دس لکیاں وی سنگ آوندی اے پر پھیر وی اوہناں ولوں میں اپنا دھیان ولا نہیں سکيا۔

ایس مسلے بارے میری چتا دا مچ ہن ہولی ہولی مردا جا رہیا اے تے میرا خیال اے جو بعضے ویلے بھاویں تلوار ای سر تے لمدی پئی جا پے، پر جیہی کوئی گل نہیں جو نیاں دی کوئی گھڑی آن ڈھکی ہووے۔

بندہ، خاصکر جدوں عمر وی ہولی ہووے تاں نیاں دی گھڑی نوں سدا ای سرتے کھلہا سمجھدا اے۔ میں دی
 آپنی اوس نکڑی جیہی ”نچ“ نوں جدوں ویکھدا ساں جو میرے ولے نگہہ پیندیاں ای نمو جھان ہو کے اک ہتھ
 نال کرسی دا ڈھاننا بھالدی تے دو بے نال اپنے جھلے دیاں لیاں کھوہن لگ پیندی، اوہدیاں گلھاں اتے قہر
 تے بے وی دے ہنجو وگ تردے، تاں مینوں جھٹ انج جاننا جیویں نیاں دی اوہ حشر والی گھڑی آن پکی
 ہووے جدوں میرے کرماں دا لیکھا پھولیا جاونا اے۔ پر گجھ وی نہیں ہويا، کوئی نیاں دی پکھری نہیں لگی، کسے
 مینوں پرھیا وچ لیا کے نہیں کھلا ہریا۔ تیمیاں نوں تاں کئی کئی گل تے وی دنلاں پے جاندیاں نیں۔ ایڈا
 وپہل وی نہیں ہوندا خلقت کول جو ہر اک دا حال پکھن اٹھ ترے۔ کیہ ہوگیائے آخر اپنے ورھیاں اندر؟
 اینا ای اے نا جو انج دے کارے مڑ مڑ کے وردے رہے نیں، کدے مٹھے مٹھے تے کدے پورے جوش
 نال، تے ہن ایہناں دا رلوں اثر ودھیرا ہو گیا اے۔ جاں ایہہ ہويا اے پئی گجھ لوکیں ہن آل دوالے لاناواں
 پھیریاں لین لگ پئے ہوئے نیں تے اوہناں نوں جے وچ کدن دا وانڈک لگ جاوے تاں اوہ گھٹ نہیں
 کرن لگے، پر اے تاں اوہناں نوں انج دی کوئی وٹھ نہیں ڈھیجی۔ اے تاں اوہ مشک تے ای لگے ہوئے
 نیں نا، تے مشک اُتے لکیاں ناساں نوں اک آہرتاں بھاویں لہ جاوے پر ہوندا ہواندا گجھ وی نہیں۔ سو جو
 ہن اے اوہ تاں مڈھ توں ای سی۔ گھٹوگھٹ ساری گل دے اصلے وچ تاں کوئی وی فرق نہیں آیا۔ ایہہ راہ
 جانڈے دے کھوجی تاں سدا توں ای آل دوالے ہوندے سی۔ نیڑے تیڑے رہن لئی نت نوں بکھے بہانے
 بھالڈے رہندے سی۔ چوکھا کر کے تاں کسے پاسیوں اپنا کوئی ساک اے جوڑ لینڈے سی تے ول گجھاں
 بھالڈے، تے مشکاں سنگھدے پھر دے سی۔ پر اینا ویلا لنگھ گیا ایہہ تاں ہن وی اوتھے ای کھلے نیں جتھے
 پہلوں ہوندے سن۔ ہاں اینا ہے جو ہن ہولی ہولی مینوں ایہناں دی سیان ہو گئی اے۔ میں ایہناں دے
 کھوٹے پچھانن لگ پیا ہاں۔ پہلوں مینوں پک جیہا ہو چلا سی جو ایہہ چوہواں پاسیوں روز پہلوں توں
 ودھیرے وگے آ رہے نیں تے ایہہ پکھنڈ اینا کھلدا جا رہیا اے جو نیاں دی گھڑی سمجھو آئی کہ آئی پر ہن
 مینوں پک ہوگیائے جو ایہہ اوہی نیں جیہڑے مڈھ توں ہے سن تے نیاں دی پکھری ایہناں صدقہ نہیں لگن
 لگی۔ تے نیاں دی وی بھلی چھی جے۔ میں پتہ نہیں کیوں ایہدے لئی ایڈا بھارا تے گبھیر لفظ ورتی جا رہیا
 ہاں؟ جے انج دا کوئی ویلا کدے آ ای گیا، پر پکی گل اے جو اج بھلک جاں پرسوں نہیں آ چلیا، سگوں خبرے
 کدے وی نہ آوے..... مطلب جے ساری خلقت دی نچھ ایسے ای ماڑی جیہی گل اُتے بجھ مٹھکے، جیہدے
 بارے میں ایہہ کہندا کدے نہیں ہٹاں گا جو ایس طرحاں دا کوئی کارا لوکاں دی ویتوں باہری گل اے.....
 تاں مینوں پوری سُر اے پئی مڑ جو ہوسی اوس وچوں میں اکا دوسا بن کے تاں نہیں بتر سکاں گا، پر آخر کوئی
 پنچم پراگا پہلا

ایہہ تاں سوچے گا جو میں لوکاں لئی کوئی اکا اوپرا بندہ تاں نہیں نا۔ سبھے مینوں چاندے نیں، میری پوری حیاتی لوکاں دیاں اکھاں ساہویں لنگھی اے۔ لوکیں سدا توں میرا وساہ کردے آئے نیں، جیہڑا میں آخر کسے گل نال ای کھٹیا ہويا اے نا، ایس کر کے ایہدا گجھ لحاظ وی تاں رکھیا جاوے گا نا جو ایہہ نکڑی جیہی مونجھاں ماری تہی تاں استھے آکے وی میرے توں مگروں سی، تے جس بارے مینوں آکھ لین دیو جو میری تھانویں کوئی ہور ہوندا تاں لیہوں جان کھا مارن والی اک لپچڑ شے سمجھ کے کدے دا اڈی تھلے مدھ کے انج پرا نہہ سٹ بیٹھا ہوندا جو کسے دے کنیں بھنک وی نہ پیندی..... ایہہ بی بی بڑا وی بے کرے گی تاں ایہدے صدقہ سماج دے عزت دار جی ہوون دا جیہڑا آدر میں کھٹیا ہويا اے اوس دا کوئی کنگرا بھر جاوے گا۔ وچوں گل تاں اپنی کو ای اے نا؟ تے میرا نہیں خیال جو ایہدے صدقہ آپنی جان نوں روگ لاونا کوئی بندی پھدی گل اے۔

رہی ایہہ گل جو میرا ہولی ہولی ایس ماٹے پاروں جی اوکھا رہن لگ پیا اے تاں ایس دا ایہہ مطلب اکا نہیں جو ایہہ ماملہ ای اصل وچ کوئی بہوں وڈا تے خاص اے۔ ہن بندے نوں بے پتہ ہووے پئی کوئی اوس توں ہر ویلے کھجدا رہندا اے تاں ایہہ کوئی جی نوں راضی رکھن والی گل تاں ہے نہیں، اندروں بھاویں پورا پک ای پیا ہووے جو اگلے دی کھج اکا بے تھستی اے۔ بندہ سوڑا تاں پھیر وی پے ای جاوندا اے۔ اک اوپری جیہی لٹک تاں نیاں دی کسے گھڑی دی لگ جاوندی اے، اندروں بھاویں کیڈی سمجھ لگی کھلھی ہووے جو نیاں کاہدا ہوونا اے۔ تھوڑا قصور خبرے ایس وچ میری ڈھلدی عمر دا وی اے کیونجو جوانی وچ تاں ہر شے ای ٹھیک ٹھاک جا پدی اے۔ نین نقش بے ماڑے وی ہوون تاں جوانی دے جوش بھرے ایل دے اوہلے لک جاوندے نیں۔ جوانی وچ تاں کسے دی اکھ رتا بھینگی وی بے ہووے تاں خبرے کسے دا ایہدے ول دھیان ای نہ جاوے، سگوں ہو سکدائے بندے دا آپنا وی نہ ای پئے، پر عمر ڈھل جاوے تاں ہر شے آپنی اصل دا رہند کھوہند ای ہوندی اے تے ایس رہند کھوہند وچوں ہر شے دی لوڑ ہوندی اے۔ کوئی شے وٹا کے نویں نہیں لیاندی جا سکدی۔ ہر شے دا دھیان رکھیا جاندا اے۔ ادھکھڑ بندے دی بھینگی اکھ بھینگی ای ہوندی اے تے ہر کسے نوں اگھڑ کے دسدی اے۔ پر ایہدا مطلب ایہہ تاں نہیں نہ ہوندا جو شیواں پہلوں نالوں ماڑیاں ہو گئیاں نیں۔

سو ایس گل نوں میں جیہڑے مرضی پکھوں وچاراں، اکو ای گل مُر مُر کے بتردی اے، جس نوں ہن میں پلے بنھ لیا اے پئی جیکر میں ایس ماٹے نوں لکائی رکھن دا اک ماڑا جیہا جتن وی کیتی رکھاں تاں ایس تہی دے سارے قہر دے ہوندیاں وی میں خلقت ولوں کسے ڈر بھوہ توں مکت ہو کے بڑے لمے چر تاں اپنی حیاتی اندر واہوا ساری گھل مان سکدا ہاں۔

گھوڑا

میری ماسی دا پُت ماسٹر رمیش بڈھا نہیں سی پر پرہیزی کھانا کھاندا سی۔ پُتن دا تاں سوال ای پیدا نہیں ہوندا۔ ویاہ بچ فرض نبھان آیا سی۔ سبب نال ورھیاں بعد ملیا سی۔
میں جی بھر کے رات دا کھانا کھا کے جد سگریٹ لاون لگاں تاں اوس نے مینوں اک پاسے کر کے کہیا،
”چھڈو پرے مُنڈیاں گھنڈیاں نوں۔ میں کسے رشتے دار دے گھر وکھرے کمرے دا پر بندھ کر لیا اے۔
بسترے لوا لئے نیں، لیٹ کے گپاں ماراں گے۔“ میں اوہدے نال ٹر پیا۔
رشتے داراں دیاں گلاں توں اک کے اوہنے مینوں آپنی پریم کہانی سنائی تے پھیر اوہنوں ٹھیک تے
اثر دار ثابت کرن لئی اک لیکھک دیاں کہانیاں سناندا رہیا، جیہناں بچ بندہ کسے وی عمر بچ کسے پرانی عورت
نال دوستی کر کے اپنے آپ نوں مالا مال ہو یا محسوس کردا اے۔ ہر اک کہانی ایس گل تے مُکدی کہ اوس
زنانی دے پیار نے اوہنوں ہتھ اچا چک دتا۔ اوہدی ساری شخصیت ای بدل گئی۔ اوہ ودھیا انسان بن گیا۔
جینا صرف اوہدے لئی ای نہیں، سگوں اوہدے سکیاں تے گھر دیاں لئی وی سوکھا ہو گیا۔
رمیش نے آپنی کہانی دا سٹہ وی ایہو کڈھیا کہ پیار دے اوہ دو ورھے اوہدی زندگی دے ویران ریگستان
بچ نخلستان ورگے سن۔ جیہناں نوں یاد کر کے ہن وی اوہنوں ٹھنڈی چھاں تے سکھاویں ہوا دے آون دا
احساس ہوندا اے۔

میں اک کے اوہنوں روک دتا، آکھیا، ”مینوں لگدا اے، اوہ لیکھک آدرش وادی اے تے تیرا تجربہ کانا
اے..... عورت دا پیار نرا سکھ تے سواد ای نہیں دیندا۔ ڈکھ تے سنتاپ وی پیدا کردا اے۔ اوہ بندے نوں
ہولائے ذلیل وی کردا اے۔ اوس توں سڑے ماس دی بو آوندی اے۔“
میری گل سن کے اوہ سرہانے تے کھڑی کیتی بانہہ والے ہتھ اتے سر رکھ کے میرے دل تکن لگا۔ میں
سگریٹ لا کے آپنی گل منواون لئی اوہنوں اپنے دوست دی گل سنائی۔

کلدیپ مہتہ کالج بچ میرے نال پڑھیا سی۔ ایس بی کام کر کے اوسے سال کپڑے دی اک وڈی فرم

بچ نوکر ہوئے سی۔ ہن اوہ دفتر بچ ہیڈ اکاؤنٹ اے تے میں آکھن نوں تاں ڈپٹی مینیجر آں، پر میرا کم بیٹھا باہر جان دا ای ہوندا اے۔ کدے وگی ہوئی پارٹی سدھی کرن، کدے مری سامی تارن تے کدے ڈبڈی رقم اگراہون۔ دفتر بچ مہنتے دی بڑی چُکھ اے۔ پنجیہہ تیہہ بندے اوہدے تھلے کم کردے نیں۔ آپنے کم تے سوار ہون کر کے مالک وی اوہدی چُکھ چُکھ کردے نیں ایس لئی دفتر بچ اہدا دہدہ اے پر میں دفتر بچ وی اوہنوں مہنتے کہہ کے سدا آں۔

چالیہہ ورہیاں نوں ڈھک کے وی ایس باہر اک ڈوجے نوں اوئے کینے کہہ لیندے آں تے چاء خانے بچ بیٹھے ساریاں نکلیاں موٹیاں لچیاں گلاں کر لیندے آں۔

چھ کو مہنتے ہوئے، مینوں محسوس ہويا مہنتے جدوں میرے گھر آوندا اے تاں اوہدا چہرہ گجھ کسیا جیہا ہوندا اے۔ جاندا اے تاں وی کسیا جیہا۔ گلاں کردے وی اوہدی سُر کہتے ہور ہوندی اے۔ کئی واری اوہ میری گل ای نہیں پھڑداتے کدی کسے بارے دی گل کسے ہور نال ای جوڑ لیندا اے۔ دفتر بچ وی کسے کئی جیہی گل بھڑک پیندا اے۔ کسے دا لہجہ اوہنوں ماڑا جیہا کرخت محسوس ہويا نہیں، اوہنے کاغذ وگا مارے نہیں۔

میں سمجھیا ایہہ ڈھلدی عمر دی نشانی اے۔ گھر دیاں ذمے واریاں دے بوجھ کر کے اے۔ اک دن مینیجر نے مینوں بلا کے اوہدے گھر دی حالت چکھی۔ میں کیہ دسدا؟ میں بھر جائی نال اوہدی لڑائی کدے سنی ای نہیں سی۔ اک دن بھر جائی نے شکایت کیتی سی کہ اوہ ہن گھٹ بولد اے۔ ہسدا نہیں۔ اکثر باہر گھمدا رہندا اے۔ جد میں اوہنوں پچھیا تاں کہن لگا، ”اینویں یار بلڈ پریشر ٹھیک نہیں رہندا۔ کدے لو ہو جاندا اے تے کدے ہائی۔ چیک اپ کرایا اے، دوائی کھا رہیاں۔“

اک دن مینوں اوس دے بلڈ پریشر لو ہائی ہون دا کارن لہہ پیا۔ اوہ سی میرے بہاری کرائے دار سکینہ دی پتی آشا۔ اینویں ماڑی موٹی شکل والی پکے رنگ، چوڑے متھے موٹے بکھ تے مدھرے قد والی عورت۔ اوہدا سریر تاں اکہرا سی، پر اگا پچھا بھارا سی۔ اوہ بڑا مٹھا بولن والی سنگاؤ تے شریف عورت سی۔ اوہ میک اپ نہیں سی کردی صرف ہندی لاوندی سی۔ نک بچ کوکا پاوندی سی تے کناں بچ سادے جیسے ٹاپس۔ اوہ ہزاراں وچ آواگون نہیں سی پھردی تے نہ ای کوئی اوپرا بندہ اوہدے کول آوندا سی، سارا دن اپنے تیناں کو ورہیاں دے پتر نال کھیڈدی رہندی جاں میری گھر والی کول بیٹھی گلاں کردی گجھ سیوندی کڈھدی رہندی.....

اوہ ٹیاں بھجیاں بے کار چیزاں نوں جوڑ کے شاندار بناوٹی نمونے بنا لیندی سی۔ سکینہ دوائیاں دی کمپنی بچ ایجنٹ سی۔ اوہ گھر گھٹ ودھ ای رہندا سی۔ اوسدے ٹبردی دیکھ بھال ایس ای کردے سی۔ مکان دا اوہدے والا حصہ اک پاسے سی۔ میں اوہناں دی سہولت لئی اوہناں والے پاسے اک نکا جیہا گیٹ لوا دتا سی۔

سکینہ رات براتے دیر سویر نال آوند اسی نا۔ مکان دے دوہاں حصیاں وچکار کئی جیہی کندھ اے جیہوں بچے وی ٹپ سکدے نیں۔

مہینہ کو ہویا، میں دیکھیا کہ کوئی بندہ سکینہ دے گیٹ چوں نکلیا تے تیزی نال ہسپتال والی گلی چ وڑ گیا۔ حالے رات دے اٹھ کو وجے سن۔ میں اوہدے پچھے گیا۔ اوہ ٹی سٹال والے موڑ نوں مڑ کے وڈی سڑک ول نوں ہویا تاں میں بھائی صاحب کہہ کے اوہنوں بلایا تے تیزی نال اگے ودھ کے روک لیا۔ میں دیکھ کے حیران ہو گیا۔ اوہ مہتہ سی۔ میں آکھیا، کمپنیا چوراں وانگوں مڑ چلیاں۔ چل گھر نوں۔ پر اوہ ایہی کہی گیا، اج مینوں جان دے، موڈ ٹھیک نہیں۔

میں اوہدے نال ٹر پیا۔ اوہ اپنے گھر ول نوں نہیں گیا۔ ریلوے روڈ نوں ہو لیا۔ ٹردیاں ٹردیاں میں پچھیا، گل کیہ اے؟ کہندا، دن جوگی نہیں۔ میں حیران سی کہ اجیہی گل کیہ ہو سکدی اے؟ اوہ تاں میتھوں آپنیاں جنسی کمزوریاں تے کینٹگیاں وی نہیں لکاندا۔ جد وی کوئی گھٹنا ہوندی اے، جھٹ مینوں سنا دیندا اے۔ میں اوہنوں پیسمنٹ والی بار چ لے گیا۔ بیڑ آ گئی۔ پین لگے تاں اوہ مسکرا پیا۔ میں سوچیا کہ ہن پھڑیا گیا۔ ایہہ اوہدی عادت اے جد میرے ول دیکھ کے مسکرا ندا اے تاں اوہ اپنے دل دی گل دن لئی اپنے آپ نوں تیار کر رہیا ہوندا اے۔ آخر اوہ دن ای لگ پیا۔ کہندا، کیہ دساں یار، میں پھس گیا سی پر ہن کوئی گل نہیں۔ میں اوس دلدل چوں نکل آیا آں۔ توں سوچ اپنی کوئی عمر اے..... پھسن والی گل تاں دی نہیں ہن نکلن والی دن لگ پیا ایں..... مڈھوں دس..... کہندا، مڈھوں وچوں تاں مینوں دسی آوندی نہیں، جیہوی گل ہوئی سن لے۔ پر کسے ہو رکول نہ کریں۔ ٹچر سینت وی نہ کریں، میم کول۔ اوہ اپنی گوری پتی نوں میم کہہ کے سدا اے۔ میں بیڑ دا گلاس چک کے سونہہ کھادی۔ اک ہو دا آرڈر دے دتا۔ مہتہ جھجکدا گل سناون لگ پیا۔ کہندا، ”تینوں یاد ہووے گا، اک وار تیرے گھر بیٹھے آپاں چاء پی رہے سی۔ میں آشا دے بنائے اوس بیک دی تعریف کیتی سی، جیہدے تے سپیاں دے رنگ برنگے مونگ موتیاں نال اک تصویر بنائی ہوئی سی۔ کھجور دے درختاں پٹھ مٹی دی ڈھیری تے بیٹھ چھیرا بانسری وجا رہیا سی۔ جد اوہ اٹھ کے جان لگی تاں اک واری پھیر تعریف کر دتی۔ بعد چ میں سوچدا رہیا کہ ایہہ میں کیوں کیتا؟ میتھوں کیوں ہو گیا؟ اوہ بیک مینوں اینا سوہنا نہیں لکيا سی۔ رات نوں میں سوچدا رہیا کہ مینوں سوہنی کیہوی گلوں لگی؟ سوچ سوچ کے مینوں محسوس ہویا کہ اوہدے سانولے چہرے تے موٹے بکھ تے اکھاں دے لال ڈورے چنگے لگدے نیں۔ گل آئی گئی ہو گئی۔ پھیر وی اوہ میرے ساہنے ہوندی مینوں گجھ نہ ہوندا۔ جد اوہ چلی جاندی، مینوں اوہدیاں اکھاں تے بکھ یاد آوندے..... اک رات میم صاحب نال لینیاں مینوں خیال آیا کہ جے ایس گوری تے پنچم پراگا پہلا

سوہنی عورت دا رنگ سانولا ہوندا، بکھ موٹے ہوندے تے اکھاں مسکین جیہیاں ہوندیاں..... مسکین نہیں گجھ
بھال دیاں جیہیاں، جیہناں دی چٹیا ئی بچ لال ڈورے ہون، جیہڑیاں پہلی وار ویکھ کے عام جیہیاں لگن پر ہولی
ہولی بندے اندر گھر دیاں جان تے بندے نوں کس دین۔

اک دن میم گئی ہوئی سی۔ ویہل توں اکیا میں اوہدے گھر چلیا گیا۔ اوہ بہت خوش ہوئی۔ اسیں چاء
پیندے رہے۔ اوہ کدے کوئی پھل کٹ کے اگے رکھدی تے کدے کوئی نمکین چیز۔ پھیر مینوں اپنے سجاوٹی
نمونے کڈھ کڈھ دکھاندی رہی۔ میں تعریف کردا رہیا۔ اودن مینوں اوہدیاں اکھاں تے بکھاں دی کھج دا
ٹھیک احساس ہويا۔ میں چھیتی گھبرا گیا تے اٹھ کے تیرے گھر چلیا گیا۔ اوس دن شام نوں اوہ تہاڈے گھر
آئی تاں مینوں اوہدا بچہ بڑا پیارا لگا۔ میں اوہنوں لاڈ کردا رہیا..... اک وار تیں سارے کتے گئے ہوئے
سی۔ اوہنے مینوں آپ دعوت دتی۔ اوہ مینوں بازار بچ ملی سی۔ مینوں اوہنے دسیا سی کہ میں اج کلی آں۔

میں دفتر توں آیا تاں اوہ ورائڈے بچ کھڑی سی۔ مینوں لکيا مینوں اڈیک رہی اے۔ اوہنے لال پیلے
رنگ دی راجستھانی ساڑھی لٹی ہوئی سی۔ پر لٹی ایس ڈھنگ نال سی کہ سریر دی صحت دا پورا پتہ لگدا سی۔ اسیں
چاء دا اک اک پیالہ پیتا۔ بچہ کھیڈدا رہیا۔ اچانک مینوں محسوس ہويا کہ میں اوہدے کول ہور رُک نہیں
سکدا۔ مینوں چلیا جانا چاہیدا اے۔ دل گھبران لگ پیا سی۔ میں اٹھ کے ٹرن لگا تاں اوہنے روکدیاں کہیا،
کتھے چلے او۔ میں کھانا تیار کرن لگی آں۔ کھا کے ای جانا۔ پر میں آوندا کہہ کے باہر نکل گیا۔ دل کرے
تینوں مل کے اپنے دل دی حالت دساں پر ڈر گیا، کتے بات دا ہنگڑ ای نہ بن جاوے۔

سڑکاں تے آوارہ گھمدا گھمندا نوگو و بے اوہدے پہنچ گیا۔ اوہ کھانا تیار کری بیٹھی سی۔ ہلکی ہلکی ٹھنڈ
سی، تاں وی اوہنے نہا دھو کے گاؤن پایا ہويا سی۔ وال سلیقے نال واہ کے جوڑا کیتا ہويا سی۔ ہلکی جیہی لب
سٹک لائی ہوئی سی۔ شاید جسم دی بو مارن لٹی، جیہڑی مینوں چنگی لگدی سی۔ دو وار میں اوہدی بو کر کے ای
اوہدے نیڑے ہويا۔ دل کرے اوہدے جسم دے بو والے کسے حصے نوں کھرچ کے رومال بچ رکھ لاں۔

کھانا بڑا سواد سی۔ اوہنے میری پسند دے خیال نال بھرویاں بھنڈیاں، مچھی تے کدو ریتا بنایا سی.....
گلاں کردے اوہنے دسیا کہ اوہدا پتی پونے گیا ہويا اے۔ چٹھی آئی اے۔ پرسوں آوے گا۔ بچہ دُدھ نہ پین
دی ضد کردا ہويا رون لگ پیا۔ اوہنے اندر لیا سواں دتا۔ اسیں کوئی پیندے گلاں کردے رہے۔ مینوں عورتاں
نال گلاں کرنیاں نہیں آوندیاں۔ مینوں جاچ ای نہیں کہ عورت دی کس گل دا کیہڑا جواب اوہنوں بچ سکدا
اے۔ سو میں اوہدے اگے کچھے بارے پچھدا رہیا۔ اوہدی ماں بنگالی سی تے پو بہاری۔ اوہنوں پنجابی لوک
چنگے لگدے سن۔ پر اوہناں دی سبھا دی کزنگی پریشان کردی سی۔ اوہنے میتھوں گجھ نہیں پچھیا۔ جیویں

میرے بارے سبھ گجھ جاندی ہووے جاں اوہنوں جانن دی لوڑ ای نہ ہووے۔ اوہدے ڈرانگ روم دیاں کھڑکیاں تے بوہیاں تے لکدے پردے شاندار رنگاں تے ڈیزائناں دے سن۔ رنگاں دی چون اوہدے تے ختم سی۔ میں تاں اوہدے ساہنے بجو ساں۔ سجاوٹ دی تعریف کردیاں میری نظر کندھ تے ٹنگے اک سجاوٹی نمونے تے پئی۔ اوہدے تے ساری چترکاری رنگ برنگیاں لیڑیاں دیاں کاتراں جوڑ کے کیتی ہوئی سی۔ تن جیباں وی سن، جیہناں سچ کاغذ پتر پائے جاسکدے سن۔ میں اوہدی تعریف کردیاں اوہدے نیڑے چلیا گیا۔ ٹھہرو میں لاہ کے دکھاوندی آں، آکھ کے اوہ ستول رکھ کے اوہنوں لاہن لگی تاں تیلک کے فرش تے پٹھ دے بھار ڈگ پئی۔ اوہدی اک لت ساری تے دوجی ادھی تنگی ہو گئی۔ اوہدے دسدے پکے رنگ تے پتلے سریر دے الٹ اوہدے کجے انگ گورے تے بھرویں سن۔ میں جھٹ دینی اوہدی بانہہ پھڑ کے اوہنوں اٹھایا۔ اوہ میرے دل تکیدی اپنے ڈگن تے خوب ہسی۔ پھیر سر جھکا کے سوچدی رہی۔ اوہدی بانہہ اوویں میرے ہتھ سچ سی۔ زندگی سچ پہلی وار میں کسے اوپری عورت دی بانہہ انج پھڑی سی۔ اودن پتہ نہیں میرے سچ ہمت کتھوں آ گئی۔ میں دوجی بانہہ موڈھیاں تے رکھ دتی۔ میں اوہدے دل تکیاں بتی بجھان لئی سوچ ول ہتھ ودھایا تاں اوہنے سر ہلا کے ”نہ“ کہیا۔ ڈردا میرا ہتھ کچھے ہٹ گیا۔ میں اوہدے ساہنے گرسی تے بہہ گیا۔ میں کوئی بناندی آں، آکھ کے اوہ اندر چلی گئی۔ ٹرے لے کے باہر آئی تاں اوہ پوری بنگالن لگدی سی۔ اوہنے اپنے وال موڈھیاں تے کھلارے ہوئے سن۔ اوہدے سبھ گجھ دی کھج بے مہار ہوئی پئی سی۔ مینوں لکیا، اوہنے ایہہ روپ مینوں تنگ کرن لئی بنایا اے۔ کافی پی کے مینوں کوئی گل نہیں سی سبھ رہی۔ اوہنوں وی نہیں سی۔ اوہ اٹھ کے اندر لے کرے سچ گئی۔ تاں میں اوہدے مگر ای چلیا گیا۔ اوہنے میری بانہہ قبول کیتی۔ مینوں پتہ ای نہ رہیا کہ میں کتھے آں۔

دساں کودناں بعد اک موقع پھیر ملیا۔ چاء پیندیاں مینوں لگا اوہ جیہڑیاں گلاں کردی پئی اے، اوہناں سچ کدے مٹھی جیہی چوبھ ہوندی اے تے کدے کک تے کدے کتکتی۔ اوہنے بنگلہ دا اک لوک گاؤن بڑی نمی آواز سچ گایا پھیر اوہ بنگلہ کوتا دی گل کرن لگ پئی، جیہدی مینوں کوئی سبھ نہیں سی۔ پر اوہ جو گجھ بولدی سی، جس سُر سچ گاوندی سی تے سرنوں حرکت دیندی چہرے دے بھاو بدلدی سی اوہ سبھ گجھ ودھیا سی۔ پر اوہدے جواب سچ میرے کول گجھ وی ودھیا نہیں سی۔ مینوں تاں صرف ایہی محسوس ہو رہیا سی کہ اوس گیت دے سُر، اوہدے بکھاں تے اکھاں دے بھروٹیاں دیاں حرکتاں میری رگ رگ سچ کھب رہیاں سن۔ اوہ چپ ہوئی تاں میں اٹھ کے اوہدے کول کھلو گیا۔ اوہ کھج گئی..... کہندی، ایہہ کیہ ڈنگراں وانگوں کچھے پے جاندے او؟ اودوں سچ سچ میں ڈنگر ای سی۔ میرا ڈنگر پنا مکدا سی، تے میں گجھ ہوو سوچن جوگا ہوندا سی۔ پتہ پنچم پراگا پہلا

نہیں کیوں جد میں اوہدے کول جاندا سی تاں میرے دل دی دھڑکن اپنی ودھ جاندا سی کہ مینوں آپ نوں
 اوہدی آواز سُنن لگ پیندی سی۔ پھیر لگا تار سُندی رہندی جیویں گھوڑے دے ٹاپ وچ رہے ہوں۔ ہولی
 ہولی اوہ ٹاپ اپنی اُچی ہو جاندا کہ مینوں ہور گجھ سُھوں ای رہ جاندا۔ بس گھوڑا سر پٹ دوڑدا رہندا۔
 ایہہ گل اک دن میں اوہنوں دی تاں اوہ بڑا ہسی۔ کہندی، ساڈے اک لوک گیت سچ آوندا اے،
 گھوڑے لگاماں نال ای سوہندے نیں۔

اوہدے گھروں اُٹھ کے جاندا تاں مینوں گجھ وی چنگا نہ لگدا۔ گھر، پتی، بچے، دفتر تے دوست، گجھ وی
 نہیں۔ دفتر سچ دل نہ بندا۔ چھٹی لے لیندا۔ گھر جاندا تاں میم کارن پکھدی۔ بیماری دا بچ پاوندا تاں اوہ
 ڈاکٹر دے جان نوں مجبور کر دیندی۔ میں اینویں کوئی ٹانک لے کے مڑ آوندا۔ شہر سچ گھمدا رہندا۔ اخیر
 اوہدے چلیا جاندا۔ وار وار دے آون تے اوہ وی پریشان ہو جاندا۔ مینوں گھورن لگ پیندی۔ اک دن
 کہندی، میں ایسی ویسی عورت نہیں۔ تسیں کیہ سمجھ کے آ جاندا اے؟ میں کیہ کہندا؟ مینوں ایہہ گل دن دی
 جاچ ای نہیں کہ میں اوس توں دور ہوندا آں تاں میری جان کھدی اے۔ اوہ نہیں دسدی تاں اوکھا ہوندا
 آں۔ دسدی اے ملدی اے تاں وی اوکھا رہندا آں۔ کول بہندا آں تاں بلڈ پریشر ودھدا اے۔ پرے
 ہوندا آں تاں گھمدا رہندا اے۔ عجیب دلدل سچ پھس گیاں۔

اک وار جی میں کاہلا پے گیا۔ مینوں لکیا کہ گھوڑا بے لگام ہو گیا اے۔ مینوں اوہدیاں ٹاپاں دی آواز
 وی سُھوں ہٹ گئی اے۔ میتھوں اک غلط جیہی حرکت ہو گئی تاں اوہنے مینوں بڑا مندا چنگا بولیا۔ ایتھوں تک
 کہیا کہ میرے گھرتوں باہر ہو جا۔ کوئی لوڑ نہیں میرے کول آون دی۔ مینوں بڑی بے عزتی محسوس ہوئی۔
 اپنے آپ نوں بڑیاں پھٹ لعنتاں پائیاں۔ فیصلہ کیتا کہ ہُن نہیں جانا۔ پر چوتھے پنجویں دن میں پھیر
 اوہدے گھر سی۔ پہلے تاں اوہدے گھر جاندا جاندا میں غصے نال تہاڈے گھر جا وڑیا سی۔ اوہوں نکل کے میں
 اپنے گھر جان دا فیصلہ کیتا سی۔ پر جد اوہدا گیٹ آیا تاں میں اندر وڑ گیا۔ مینوں ویکھ کے اوہ گجھ نہ بولی۔
 کروشیے نال گجھ کڈھدی دیکھدی رہی۔ میں کھڑا کھلوتا مڑن لگا تاں اوہنے اُٹھ کے میری بانہہ پھڑ لئی۔
 کہندی، ناراض ہو گئے؟ میں کیہ کہندا۔ کہن جوگا ای نہیں سی۔ بہہ گیا اوہ کوئی بنا لیائی۔ کوئی پیندیاں مینوں
 محسوس ہویا کہ مینوں تاں گجھ سچھ ای نہیں رہیا کہن لئی۔ اوہ میرے چنگے سچے سچے انسان ہون دی تعریف
 کرن لگ پئی۔ اوہنے سدھا گجھ نہیں کہیا کہ اوہ مینوں اڈیکدی رہی اے۔ اپنے آکھے دی معافی منگدی
 اے۔ دفتر دا خیال آون تے میں اُٹھ کھلوتا۔ اوہنے میرا ہتھ پھڑ کے چُمیا تے وداع کردیاں کہیا، ایہناں
 سوہنے ہتھاں والا آدمی کوئی مہان ہونا چاہیدا اے۔ اپنے آکھے دوالے پھل کھراون والا۔

اکواری میں تیرے گھر گیا۔ بھابی نے دسیا، آشا بیمار پئی اے۔ میں اوہنوں دیکھن گیا۔ اوسنوں کئی دناں توں ہکا ہکا بخار آ رہیا سی۔ سکینہ اوسنوں ڈاکٹرنوں وکھا کے دوائی دوا کے ٹور تے چلیا گیا سی۔ بخار نہیں سی ٹھا۔ میں اوسدے سارے حالات جان کے پچھیا، ”سٹول تے پشاب ٹیسٹ کرایا؟“ اوہنے بیچارگی ظاہر کردیاں کہیا، کون کراوے؟ میں آکھیا، لعنت اے میرے تے۔ توں مینوں آپنا گجھ نہیں سمجھدی؟ مینوں کیوں نہ بلایا؟

میں دفتر نوں لیٹ آون دا فون کیتا۔ تے اوہدا سٹول تے پشاب ٹیسٹ کراون لئی لے گیا۔ بھابی نوں میں ایہی دسیا کہ دوالین چلیا آں۔

تھاڈا سارا مبر اوہدی سیوا بچ لکیا رہیا۔ اوہ راضی ہوگئی تاں سبھ دا بڑا احسان مندی رہی۔ اوہدا پتی آیا تاں اوہدی صحت بناون لئی شملے لے گیا۔ میں اداس ہو گیا۔ کھان ہنڈھان، گلاں کرن تے کم کرن دے سارے سواد مارے گئے۔ آپنا ایہہ فلمی جیہیا رویہ مینوں آپ نوں وی فضول جیہا لکیا کرے۔ تینوں جے پتہ لگدا تاں پتہ نہیں میرے تے کینیاں لعنتاں پاوندا۔

اوہ آئی تاں مینوں پھیر محسوس ہون لگ پیا کہ میرا ادھ میرے وس توں پھیر باہر ہون لئی پیا اے۔ میں اپنے اوس ادھ نوں اوہدے ول جان توں روکدا۔ اندر ورولا جیہا اٹھدا تاں دفتر توں تھوڑے چر دی چھٹی کر کے فُر پیندا۔ پر کدے سڑک توں مڑ آوندا تے کدے اوہدے گھر دے گیٹ توں۔ تے کدے اپنے آپ نوں دھرو کے تھاڈے گھر واڑ لیندا۔

اک دن کرناٹک دی اک فرم دے مینجر نے مینوں تن ساڑھیاں دتیاں۔ اوہناں چوں اک سی تاں تھوڑی قیمت دی، پر پرنٹ بہت شاندار سی۔ میں ملکوے جیسے اوہ ساڑھی لپیٹی تے اوہدے گھر چلیا گیا۔ اوہنے ساڑھی کھولی۔ پسند کیتی۔ پر گرسی تے بہہ کے سوچدی رہی۔ اوہ مینوں پہلاں نالوں وی ودھ سوہنی لگ رہی سی۔ چہرے تے لالی آگئی سی۔ شملے نے اوہدا رنگ نکھار دتا سی۔ میں اگے ودھ کے اوہدا ہتھ پھڑنا چاہیا تاں اوہنے سر ہلا کے نانہہ کر دتی۔ گرسی تے بیٹھی لت ہلاوندی رہی میرے اندر چاہنا، نراشا، غصہ، ہتک تے ہور پتہ نہیں کہبو جیہیاں بھاوناواں آپو وچ گھلدیاں رہیاں۔ پھیر گھوڑے دی ٹاپ اک دم تیز ہو گئی۔ جیویں وحشی ہو گیا ہووے۔ مالک توں وی باغی۔ میں اوہدے نال دھکا کرنا چاہیا۔ میں اوہدا ہتھ پھڑیا۔ اوہ میتھوں اپنے زور دی گھٹ ہو گیا کہ اوہدی چیک نکل گئی۔ اوہ رون لگ پئی۔ میں گوٹکا بنیا کھڑا رہیا۔ اوہنے اٹھ کے میرا کسیا ہویا چہرہ دیکھیا۔ پھیر تپائی تے پئی ساڑھی چک کے وگا کے ماری۔ انگریزی بچ مینوں بے رحم، بدتمیز، اسھیاتے ہور کنا گجھ کہیا۔ حکم کیتا کہ ایسے ویلے میرے گھر توں نکل جا، مڑ کے نہ آویں۔

میںوں بڑی شرم آئی۔ ڈروی لگیا۔ دکھ وی ہويا۔ اوہدے ہتھ تے میں تاں دبا پايا ای نہیں سی۔ اوہدا ہتھ جیویں ربڑ دا ہو گیا سی۔ آپنی بے وقوفی تے پچھتاندا رہیا۔ راہ سچ سوچدا رہیا، چھڈو پرے، کیہ پیا اے ایس پاگل پن سچ۔

پر پنچ گون بعد میں پھیر اوہدے کمرے سچ سی۔ اوہدا بچہ گھر نہیں سی سکول گیا ہويا سی۔ میںوں دیکھ کے اوہدا چہرہ پتھر دا ہو گیا۔ میں آپنی غلطی منی۔ اوہ ستی بیٹھی رہی۔ اوہ سمجھوتے دے موڈ سچ نہیں سی۔ میرا بلڈ پریشر پھیر اک دم ودھن گھٹن لگ پیا پھیر پتہ نہیں میںوں کیہ ہويا، میں اوہدی چپل چک کے اپنے سر سچ مارن لگ پیا تے آکھی گیا، میں ایسے قابل ہاں۔ اوہنے اٹھ کے میرا ہتھ پھڑ لیا۔ کھڑی کھڑی نے ہتھ پلوسیا۔ کہندی، تینوں کیہ ہو جاندا اے؟ میرا رون نکل گیا۔ میرے اندر گھٹن ٹٹن بھجن لگ پیا۔ میں ہتھ جوڑ کے آکھیا، میں تینوں ملے بنا نہیں رہ سکدا۔ میرے تے رحم کر۔ میرے چھوٹے چھوٹے بچے نیں۔ پھیر میں گتے وانگوں جھک کے اوہدے پیر چمن لگ پیا۔ اوہنے پیر نہیں کھچے۔ اُنچ ہٹاندی رہی۔ پھیر پچھانہ ہٹ کے گرسی تے بہہ گئی۔ اکھاں میچ کے سوچدی رہی۔ تہدے میںوں یاد آیا میں تاں کرناٹک والی پارٹی نوں تین وجے دا نام دے کے آیا ہويا آں۔ میں اوس نوں سوچدی نوں چھڈ کے مڑ آیا۔

دفتر توں گھر نوں جاندا ہويا سوچدا رہیا کہ ایہہ میں کیہ کر رہیا آں؟ رات نوں ایہی سوچ حاوی رہی۔ تہدے میںوں اپنے چھوٹے شہر دی اک گل چیتے آئی۔ جلیکیر دار اجمل خاں، جیہنوں پچھوں لوک اجو پٹھان کہن لگ پئے سی، بڑا رعب داب والا بندہ سی۔ اوہ گھوڑی تے لنگھدا سی تاں دروازے سچ بیٹھے بندے اٹھ کے کھڑ جاندا سی۔ اوسدی گھوڑی کسے دے کھیت سچ وڑ جاندا سی تاں اوہنوں ملک دینی چھہ چھکیر کے تاں کڈھیا جاسکدا سی، پرسوٹی نہیں سی ماری جاسکدی۔ نہ ای الا بھدا دتا جاسکدا سی۔ اوہ نمازی بندہ سی، شراب نہیں سی پیندا۔ کسے غریب نال کسے جٹ نوں دھکا نہیں سی کرن دیندا عورتاں نال ودھیکی تاں اوہ اُکا جھل ای نہیں سی سکدا۔

اوہدا اوس عمر سچ جد اوہدا پتر جوان ہو گیا سی، اک کنجری نیامتاں نال عشق ہو گیا سی۔ اجمل خاں پہلاں تاں اوہدے کوٹھے جاندا رہیا، پھیر اوہنوں اپنے شیش محل سچ بلا کے مگرے کراندا رہیا۔ کہندے نیں جد اوہدا وڈا منڈا نور خاں ایس تے اعتراض کرن لگا تاں خاں نے زمین دا اک حصہ ویچ کے نیامتاں لئی لہور سچ کوٹھی پوادی۔ تے آپ وی اوٹھے رہن لگ پیا۔ کہندے نیں، لوکاں نے آپنیاں اکھاں نال ویکھیا کہ اجمل خاں پٹھان اوس کنجری دیاں جتیاں صاف کردا سی۔ اوہ آکھدی تاں گوڈیاں بھار ہو کے اوہدے لئی گھوڑا بن جاندا سی۔ اوہ اوہدے مونہہ سچ لگام پا کے چنی دا کورڑا جیہا بنا کے چابک ماردی ہوندا سی۔ تے خاں صاحب

گھوڑے وانگوں ہنک کے قالین تے چارے پیراں نال ٹر کے نیامتاں نوں خوش کریا کردے سن۔ ایہہ گل سوچدیاں مینوں آپنا آپ گھوڑا بنیا سداتے اندروں ہنکن دیاں آوازاں آوندیاں۔ میم پچھدی، کیہ گل نیند نہیں آوندی؟ میں ہاں آکھداتے اوہدے کہن تے نیند دی گولی لے لیندا۔ اوہ سمجھدی سی کہ دفتر دے کم دی کوئی پریشانی ہونی اے۔

تھوڑے دن ہوئے، میں انتاں دی پریشانی کر کے اک ہفتے دی چھٹی لے کے دلی چلیا گیا۔ آوارہ پھر دا دوستاں نوں ملدا رہیا پر تن دناں سچ اک گیا۔ اندر ورولا جیہا اٹھیا تاں مڑ آیا۔ سدھا اوہدے گھر گیا۔ پر او تھے جندر اوجیا ہو یا سی۔ پھیر وی میں اپنے گھر نہیں گیا۔ دفتر وں چھٹی تے سی نا۔ اک چاء خانے سچ لگ کے بیٹھا رہیا۔ گھنٹے کو بعد گیا تاں اوہ گھر سی۔ میں نمسکار کیتی۔ اوہنے کوئی جواب نہیں دتا۔ صرف سر ہلا دتا۔ بیٹھن لئی وی نہیں کہیا۔ میں آپ ای اک گرسی تے بہہ گیا۔ اوہ اک لت نسالی دیوان تے بیٹھی کڈھائی کردی رہی۔ میں کہیا، میں چرن وندنا لئی آیا آں۔ اوہ چپ بیٹھی پیر ہلاوندی رہی۔ میں ہتھ ودھا کے اوہدا پیر پھڑنا چاہیا تاں اوہنے پیر پچھانہ کھج لیا۔ انگریزی وچ کہندی، بندہ بن کے بہو۔ مینوں لکیا کہ ایہہ چاہوندی اے کہ اچ پھیر میں گتے وانگوں جھک کے لیہدے پیر چم کے مناواں۔ لیہدیاں پاتلیاں چٹاں۔ پھیر پتہ نہیں مینوں کیہ ہو یا۔ میں اٹھ کے اوہدے لکھڑ ماریا۔ اوہدے گھلے وال پھڑ کے بلونے۔ تے اوہنوں فرش تے سٹ دتا۔ کجھ گندیاں جیہیاں گاہلاں کڈھیاں تے باہر نکل آیا۔ موڑ تے میرا پچھا کر کے ٹوں مینوں پھڑ لیا۔

اچ میں خوش آں۔ آزاد آں۔ نکل آیا آں، ذلت دی دلدل وچوں۔ اچ شراب میری۔ آپاں رج کے پیواں گے، آکھ کے اوہنے سو سو دے دو نوٹ کڈھ کے میرے اگے رکھ دتے۔

سمجھیا گل؟ میں اپنی ماسی دے پت ماسٹر رمیش نوں پچھیا، سوں گیا ایں؟

نہیں تاں۔ اوہ اُبھڑواہا اٹھ کے اکھاں اگھاڑدا میرے دل تکدا بولیا، ٹوں دس رہیا سی کہ پھیر ٹیسی شراب پین لگ پئے۔ پھیر کیہ ہو یا؟ اوہنے اٹھ کے سگریٹ لالئی۔ میں وی سگریٹ لا کے تازہ دم ہو کے دن لکیا، پھیر بھائی، میں سکینہ نوں سچ پا کے کہیا کہ میرے رشتے دار نوں مکان دی لوڑ اے، خالی کر دے۔ پر اوہنوں ہور مکان لکھن دی لوڑ ای نہ پئی۔ اوہدی بدلی دلی دی ہو گئی سی۔

اوہناں دے جان توں کجھ دن بعد اورنگ آباد توں اک چٹھی آئی۔ آشا ولوں اپنی سہیلی للتا نوں لکھی ہوئی سی۔ سہیلی دا پتہ ٹھیک نہ ہون کر کے اوہ چٹھی مُز کے آگئی سی۔ مسز سکینہ نے لکھیا سی.....

ٹوں ایہہ تاں لکھیا ای نہیں کہ ٹیسس ہور کئے دن اورنگ آباد رہنا اے۔ سکینہ صاحب دا تبادلہ ہون والا

اے۔ شاید اسی ایس مہینے دی چلے جائے۔

توں اپنے پنجابی گوانڈھی بارے جیہڑا تجربہ لکھیا سی، میرے لئی اوہ اُلٹ ثابت ہويا اے۔ کجھ عجیب جیہڑا وی۔ مینوں تاں لگدا اے کہ ایہہ چنگا کھاندے، چنگا ہنڈھاندے، پنجابی لوک رُکھے، کوڑے تے سوچ سوادتوں بروے نیں۔ لیہناں دا سہاء مدھ پردیش دے ہیئت قبیلے دے لوکاں نال ملدا جُلدا اے، جیہڑے کھان پین دا جشن کردے نیں تاں کئی جانور مار دے، بھندے، کھاندے تے شراب پندے رہندے نیں۔ شادیوں کردے نیں تاں قبیلے دی اک وی گوی کواری نہیں رہن دیندے۔ لڑدے نیں تاں ٹیراں دے ٹیر صاف کردے نیں۔ پنجابی ہر کم ڈھواں دھار کردے نیں۔ بھاویں گہنے کپڑیاں دا دکھاوا ہووے جاں ویاہ تے خرچہ۔ پیار تے نفرت وی رج کے ای کردے نیں۔ ایسے اک بکھیڑے چچ میں پھسی ہوئی آں۔

سکینہ صاحب دا اک دوست اے۔ اکثر گھر آون جان والا۔ بڑا سادہ، ساؤ تے نرچھل جیہڑا بندہ اے۔ سچ بولن والا تے دوجے دے کم آون والا۔ مینوں اوہ ایس لئی وی چنگا لکھیا کہ اوہنوں رنگاں کپڑیاں دی چترکاری دی سمجھ اے۔ اوہ سوہنی چیز نوں دیکھ کے سراہ سکدا اے۔ دو چار ملاقاتاں تے مینوں محسوس ہون لگ پیا سی کہ اوہدے متھے تے اکھاں دی چمک، سوچ دی ڈونگھائی تے آواز دی تھر تھراہٹ مینوں لبھاوندی اے۔ مینوں بڑے چہ بعد چنگے بندے دی سنگت دے سکھ دا احساس ہويا۔ تے بورڈم دے بوجھ دے دباؤ دا پتہ لگا۔ اوہدے نال بیٹھ کے، چاء پی کے تے گلاں کر کے عجیب جیہے سکھ دا انوبھو ہويا۔

پر میرا کلی ہون دا ڈر تیرے والا نہیں سی، بھٹکان والا۔ تے کوئی ایڈونچر کرن نوں اکسان والا۔ مینوں تاں ایہہ سچ جیہی اوستھا لگدی سی۔ سکھ دین والی۔ من سچ مٹھی جیہی خوشبو پیدا کرن والی، جیہڑی ہولی ہولی تہاڈے اندروں نکلے تے چوپھیرے نوں مادک بنا دیوے۔ جیہڑی بندے نوں ویاکل نہ کرے، سگوں ویاکلتا دے دود نوں رسیلا بنا دیوے۔

جد ساڈیاں کئی ملاقاتاں ہوئیاں تاں مینوں محسوس ہون لکھیا کہ میرا من کمزور ہون لگ پیا اے۔ اوہ نہ آوند، مینوں اڈیک رہندی۔ اوہ چلیا جاندا، میں اُداس ہو جاندی۔ میری ایہہ سوچ کدے مینوں ڈرا وی دیندی۔ ایہدا انت کیہ ہووے گا؟ کتے تیرے والا تے نہیں؟

میں جیہڑے انت توں ڈردی سی، اپنی کمزوری توں، اوہ نہیں ہويا۔ سگوں اک ہور ای ہون لگ پیا۔ تھوڑیاں ملاقاتاں دے بعد ای اوہ بھاوک ہو گیا۔ اوہدے اندر مدھ پردیش دے آدی واسیاں وانگ چما سے دی رام گنگا دا ہڑھ آ گیا۔ اوہ پیار جتاندا تاں وحشیاں وانگوں حملے کرن لگ پیندا۔ اوہ آپ کہندا کہ اوہدے اندر کوئی گھوڑا دوڑدا اے۔ جیہدے دوڑن دی اوہنوں آواز سُندی اے۔ پر مینوں لگدا اے کہ اوہدا گھوڑا

سداہارے جان والی نسل دا نہیں۔ مینوں کدے اوہ بُرا لگدا تے کدے بڑا چنگا..... ہولی ہولی مینوں پتہ لگا کہ اوہدے وچ سوچ سواد والی کوئی گل ای نہیں۔ اوہدے سرچ سر نہیں۔ اوہ کپڑیاں دے سجاوٹی رنگاں تے ڈیزائنیاں دیاں گلاں کیول ایس لٹی کر لیندا سی کہ اوہ ٹیکسٹائل فرم چ کم کردا اے۔ پیار دیاں گلاں کرن تے پھیر اوہتاں بارے سوچ کے اتند لین دی۔ پر اوہدا آدی واسی ہونا نہ لکیا۔ ایس گلوں میں بہت سُنکھی ہو جاندی۔

میں نہیں سمجھدی کہ اوہدا مقصد مینوں کشٹ دینا اے۔ اوہ تاں پیار دے ہڑھ وچ ویہہ کے اینا پاگل ہو جاند اے کہ بھل ای جاند اے کہ اوہدی کسے حرکت نال مینوں کنا کشٹ ہوندا اے۔ اوہ ہتھ گھندا جاں بانہواں وچ لیندا، میریاں بڑیاں کڑک جاندیاں۔

اک وار میں چاہیا اوہنوں سختی نال روک کے سمجھاواں۔ پر اوہنے جدوں رائی دا پہاڑ بنا لیا۔ اکدم بھر گیا۔ رُس کے بھج گیا۔ اک دن مینوں وی غصہ آ گیا۔ میں اوہدی دتی ساڈھی وگا کے ماری۔ اوہ کھسک گیا۔

پھیر اک دن آیا تاں سوری کہہ کے گل مُکان دی تھاں میری چپل چُک کے اپنے سرچ مارن لگ پیا۔ میں روکیا تاں دھاہاں مار کے رو پیا۔ میں پھس گئی ایس نوں پرستھتی وچ۔ مینوں بڑی شرم آئی۔ ترس آیا، اوہدی تے اپنی حالت تے۔ سوچیا، ارداس کیتی کہ میری ایہدے نال گل مُک جاوے تاں چنگا۔ میں فیصلہ کر لیا، گل ختم کرن دا۔

اوہ اک شام پھیر آیا۔ میں حالے فیصلہ وی نہیں سی کر سکی کہ میرا رویہ کیہ ہووے، اوہ مُونہہ وچ بڑبڑایا۔ میں اڈیکاں کہ اوہ بولے، اپنی گل سپشٹ کرے۔ پر اوہنوں پتہ نہیں کیہ ہو یا وی سی، اکدم میرے تے حملہ کر دتا۔ میرے وال پھڑ کے مینوں فرش تے سٹ دتا تے بھنھنندا باہر نکل گیا۔ میں حیران پریشان رہ گئی۔

للتا، تُوں دس سکدی ایں کیہ اوہدا ایہہ رویہ کیوں اے؟ لکھیں، ہن مینوں کیہ کرنا چاہیدا اے؟ تیرے جواب دی بے صبری نال اڈیک کراں گی۔

تُوں سندا ایں، رمیش؟ میں پچھیا تاں اوہ گھوک سُننا پیا سی۔

جے اوہ جاگدا ہوندا تاں میں اوہنوں دس دینا سی کہ ایہہ کہانی میرے دوست دی نہیں، میری اے۔ تے ایہہ وی دس دینا سی کہ میں اوس چٹھی دے جواب وچ آشنا نوں لکھیا سی..... آشا، ایس جنم وچ تُوں مینوں جیہدا دکھ دتا اے، میں اگلے جنم وچ وی اڈیکاں گا۔

قصہ شاہ حسین

(ایہہ کہانی میری گھڑی ہوئی اے۔ کسے دی آزاری ہووے تے معافی چاہناں.....۔ لکھیار)

صدی یارویں، صدی قیامت دی اے۔ حاکم گوڑے تے لوک بھکھے نیں۔ کیہ لہور دی دسیئے، میری سٹھ ورھے عمر ہو گئی اے میں تے لہور اک واری ڈٹھا جے نہ ویکھے جیہا! تن دینہہ تے راتاں لگیاں تے لہور اپڑے۔ رات تے چندل ندی کنڈھے رام نگر گھاٹ تائیں اپڑ دیاں پے گئی۔ رام نگر گھاٹ جوں دن پر رات اک میلہ لگا ہووے۔ راوی گھاٹ جوں روز حشر دا اے۔ شاہ جہانگیر دے مقبرے اُتے دس ہزار بندہ کم پیا کردا اے۔ راوی گھاٹ جوں شہر دا ہووے دروازہ۔ شہر گھاٹ توں دو کوہ پینڈا اے۔ سچا ہی کسے ناں دھریا اے شاہ درہ۔ در فارسی وچ بوہا ہويا۔

جوں اکھان اے ”جھنگ مکھیانے، لہور کیہ جانے۔“ میں تے لہور نہیں ڈٹھا پتر، شاہ حسین نوں کتھے ملنا سی۔ لہور آہدے نیں ست لکھ جی راتی سوندا اے۔ جد دا کال پیا اے ملخ لہور جا ڈھکیا۔ مندریں لنگر، مسیتیں لنگر تے وڈا لنگر شاہی لنگر۔ شاہی لنگر لکھ بندہ روٹی کھاندا اے۔ دہ ہزار شاہی تندور سُئیدا اے۔ آہدے ہن پئی ادھی رسد صوبیدار دے گھر جاندی اے۔ ایہہ تے ہوئے شاہی کھاتے۔ گجرات شہر تے ایہا کہندے ہن پئی سبھ گوڑا اے۔ لوکیں آہدے ہن پئی ”شاہ جہانی بُوٹھاں، سچ بناون مُھوٹھاں!“ ایہہ شاہی کھاتے ہن۔ ست لکھ جی لہوریں تے ست لکھ شاہ جہان آباد روٹی کھاندا ای۔ اکھے، آنا غزنی جاندا اے! نہیں پچیا لوک ہی کھاندا اے! تیناں ویہاں دا حساب تے میں اکھیں ڈٹھا۔ دہ ورھے کال تے دہ ورھے سُکال! ایہا رب دا کھاتا اے۔ کال سُکال رب ولوں اے۔ رب ولوں ازمیش اے بندے دی۔ مولوی کلیم اللہ ہوراں دی زبانی میں شاہ حسین دا قصہ سُئیا۔ مولوی ہوراں جیڈا عالم لہور تائیں نہ لہسی۔ اوہناں ہمیش کہیا، صحیح اسلام دیکھنا ای دین محمد تے لہور جا کے ویکھ۔ شاہ جہانی بُوٹھاں جوں گجرات تے سولہورے پر لیہناں درویشاں لوکاں دا ہور رنگ اے۔ مولوی ہوراں کہنا، رب دے گھر انصاف اے، علم اے تے حلم اے۔ باتشاہاں دے در تے ظلم اے تے ستم اے! رب دے گھر نہ ہندو کوئی نہ کوئی مسلمان اے! ہر جی رب دا بندہ اے تے ہر جی انسان اے۔ پچیا میں اکبر باتشاہ دا زمانہ اکھیں ڈٹھا اے۔ آکھن نوں آہدے ہن، ”شاہ جہان جوں رب دی امان۔“ پر انج

ہے نہیں! اکھے، ”اکبر جیہا باتشاہ نہ ہوسی، جہانگیر جیہا زنا نہ ہوسی۔“ ایہہ سبھ گلاں ہن لوکاں دی زبانی۔ باتشاہ جہانگیر اکھے روز درشن دینا پر کسے اکھیں نہیں ڈٹھا۔ باتشاہاں تے لوکاں دیاں اکھیں کھلوندیاں نہیں۔ روز اوہا تے روز اوہ ہور ہوندے نیں۔ نقارہ وجدا اے تے ہاتڑاں دا موتر نکل جاندا اے۔ بادشاہ دی دنیا ہور اے۔ آکھن نوں ساڈے وچ پر اصلی باہر اے۔ اکھے ”ست زمیناں، ست آسمان، وچ وسدا اے شاہ جہان۔ دہ ورھے جگراتا کٹیا اے، شاہ جہان باتشاہ نے۔“

مولوی ہوری کہندے سن سبھ کہن دیاں گلاں ہس۔ اکھان اے، ”باتشاہ بھکھیں تے نہیں مردا پر ڈکھیں مردا اے۔“ کہن آ لے تے ایہہ بھی آہدے ہن پئی لوک بھی بھکھے نہیں مردے۔ دس ورھے کال رہیا اے۔ اکھے، ”دانے کتھے جانے۔“ اکھان اے، ”بیلے چور اے، رزق لہور اے۔“ پر اصل لہور دا قصہ شاہ حسین تے شاہ حسین دا قصہ کال دا ای قصہ اے۔ شاہ حسین دا گاون ساون ہار آہا۔ ”کال ہووے سکال ہووے، جیہڑا اوس نوں سنے نہال ہووے!“ پر حسین دا گاون تے نہال ایس لئی کردا سی پئی اوہ لوکاں ہار کال جھلدا سی۔ شاہ حسین سید زادہ نہیں سی۔ اوہ باتشاہ سی لوکاں دے دل دا۔ اوہ مویا تے ست لکھ لوک جنازے آیا۔ آہدے ہن مینہہ ویا تین دن تین راتاں۔ راوی ڈھالائی لہور شہر نوں۔ اکھے رانیاں رون راوی دے کنڈھے، مولا شہر لہور نہ ڈویں۔ اج چڑھدے شاہ حسین تے لہندے داتا گنج بخش اے۔ پر اوس دن اوہ اکبر دے دربار دے لیکھے، ”در حالت شراب نوشی لرزد بر بام و بر زمین ریخت دی شب در خانہ اے طوائف و مرد۔“ خلقت جاندی آہی۔ ایہہ ”کو توالی کوہن“ آہیا۔ باتشاہ دیاں بندیاں پھر نوں چک کے قلعے دی کدھیوں سنیا۔ بچال آ گیا دھرتی تے، سارا لہور اٹھ کے گھروں باہر آ گیا۔ کسے آکھیا، ”شاہ حسین جی مر گئے۔“ لوکاں اجیہا بچال نہ ڈٹھا ہوسی۔ قلعے ہل گئے، باتشاہی برج ڈھے پئے، تخت دلی دا ہلیا۔ اکھے، ”بھلیا اج نہ رلیا۔“ جوں آپ نے گویاں آہیا۔

اج خلقت شہر لہور تے شہر قصور، جیہڑیاں دو باتشاہیاں راوی تے ستلج دے کنڈھے ہوئیاں، گھر گھر گاون گاوندی ہے شاہ دے۔ لکھاں مندے تے لکھاں پگدے ہن ناں اوس شاہ دا لے کے۔ حسین مایاں دا کلا پتر کر کے سہک دا ناواں رکھیا گھرے آلیاں۔ مادھو ناواں رکھیا آپ نے جد لوکاں مینا دتا ہندو بھاگ شاہ نال دوستانے دا۔ بھاگ شاہ دا پتر مادھو آپ دا خلیفہ ہویا۔ بھاگ شاہ تے مادھو لال دوویں مرید آہے آپ دے۔ شاہ تے اوہ پتر شاہوکار ہوا کھوائے۔ مٹھیائی دا کاروبار لہور شہر دا جوں بھاگ شاہ دے ہتھ آہیا۔ اوہا منڈیاں لاوے میدے، مصریاں، مکھانے، ماکھیوں۔ اکھے، ”اکنناں مٹھے وِس و لھیٹی، اکنناں وِس مٹھیائی۔ مینوں سمجھ نہ آئی مینا، مینوں سمجھ نہ آئی۔“ کہن آلیاں ایہہ بھی کہیا پئی ایہہ اشارہ اے اجودھن والے پاک پتن پنچم پراگا پہلا

دے رکھے بابا فرید الدین گنج شکر ول جیہڑے آپ دے روحانی مرشد آہے:

”لکھت پڑھی نہ جاوے میتھوں رو رو حرف پچھاتے

جن سکھ سُنیہڑے گھلے اساں ہی گھر نہ آہے“

حرف تے کوئی کوئی پچھاندا اے اساڈے لوکے کالوکیاں نوں مسلمان تے سوائے شاہ ہوراں کیتا۔ اوہا لوک دے پیر اکھوائے۔ اج ڈیڈھ سو گھرتے دو مسیتاں دوویں مولوی کلیم اللہ ہوراں دی برکت۔ ہدایت پڑھائی لکھائی لوکاں نوں آپ سکھائی۔ سوائے شاہ ہوری کدھرے پٹھاناں نال آئے۔ نام بھی خبرے ہور آہیا۔ آل رسول بھی رب جانے آہے کہ نہ پر شاہ حسین تے پنجاں ساگراں تے باتشاہی کیتی۔ بیاسیوں ٹر کے سندھ ساگر تائیں لوکاں آپ دا گاؤں گایا تے راہ رب والا پایا۔ پر اج جوں اساڈے لوکے ڈیڈھ سو وچ چالیہہ گھر ہندوانے تے چار گھر بالنا تھیئے ہن، جیہڑے نہ ہندو نہ مسلمان، سولہور بھی ہزاراں بالنا تھیئے آہے۔ بھاگ شاہ بھی بالنا تھیا سُنیدا آہیا۔ شاہ حسین بھی۔ لوکاں سے ٹھمتاں ہور تے ایہہ بھی لائی پئی آپ دے مسلمان تے راتی بالنا تھیئے آہے۔ آپ حافظ قرآن راجپوت سردار گھرے دے شہزادے پر دل سدا خوش رہن والا اچاٹ ہو یا جد کال لگا۔ ”لہور لڑائیاں سیاستاں، سے ریاستاں“، جوں اکھان اے۔ کال لگاتے اک کالی رات آہی سندھ ساگروں ٹر کے راوی تائیں۔ ”ہور کال اے پنڈ گراں تے ہور وسدا اے چندر چہاں۔“

چہاؤں ٹپ کے اک پہر ٹر تے ہور دُنیا وسدی اے پٹھیاں دی جُو ہے، ہور دُنیا وسدی اے گوندل بار تے ہور دُنیا وسدی اے پٹھیاں وِرکاں دے پنڈیں۔ دُلا بھٹی پنڈی پٹھیاں آلا جد پھا ہے لگاتے آپ دی ہوش دی گل سی۔ تخت لہور سیاست بدلی۔ ”دلی آ لہوراں ملی۔“ سیانیاں اکھان کیتا اے۔ اکھے، شہر منگتے آواز لاندے ہن، ”الہی، تیری نتھ چوڑی برقرار رہن۔“ ایہہ نہ لہور دی بولی نہ لہور دی ورتن۔ دلی دیاں ٹھگاں دی بولی اوہناں دا ہی اکھان اے۔ لہور کالوں اگے اک وسدا شہر آہیا۔ نہ ہندو ساہوکار نہ مسلمان سرکار۔ اکو رب دے بندے آپ دے بھانے آہے۔ پر ”باتشاہی خلق و نڈائی“ ہوئی۔ جد تہمت کفر دی لگی تے آپ بالنا تھیاں ہار داڑھی مجھ مُنا چھوڑی۔ گاؤں سارا مُلخ آپ دے گاؤندا آہیا۔ آپ نے گھنگرو پائے تے آنچے لال گھو ہے دے لاگے، بوہڑ تھلے سارے شہر دے مُڑھے گویاں کھیڈ دے آہے۔ آپ بالوں اگے گاؤنا تے بھاگ شاہ دی ہٹیوں لے چیبجیاں کھوونیاں۔ آپ دھیمما بولدے تے سُر یلا گاؤندے آہے جوں لہور شہر دی ریت آہی۔

اخیر گرفتاری ہوئی۔ کوتوال آپ دا مدرسے دا سنگی آہیا۔ تے قاضی آپ دا پرانا استاد۔ باتشاہی حکم آہیا

پئی ”پھا ہے لاچھوڑو سیاست کردا اے۔ پنڈاں تھواواں توں آیاں لوکاں نوں ورغلاندا اے۔“ پر قاضی صاحب نہ منے پئی گواہیاں تے فیصلہ ہوسی۔ باتشاہی خفیہ آلیاں ہور نہ سمجھی اوہناں تہمت مادھو نال بد فعلی دی لائی۔ استغفر اللہ۔ معاف کریں میرے مولا۔ سارے شہر مریداں جلوساں وچ عدالت آونا۔ تھرتھلی پے گئی۔ قاضی آکھدا، ”دس حسین توں مادھو لال حسین کیوں اکھوایا؟ کیوں مادھو نام دھرایا؟“

اکھے، لال میرے نال چنگا کیتا کھاتا چک مکایا

میں بھاگن باندی اُس شاہ دی جینے کول سلایا

”ایہہ شعر توں کیوں گویاں؟“ آپ ہسے۔ اکھے، ”میں باتشاہیاں نتھ پائی تے مینوں بھاگاں تے لالاں نتھ پائی۔“ اکھے، ”جو رنگیا سورنگیا سائیاں، جو رنگیا سورنگیا۔“ اکھے، ”تیرا مذہب کیہ اے؟“ اکھے، ”اِکا رنگ کیا ہیں دا، مینوں رب لوکے آلا چاہیدا۔“

”استغفر اللہ“ قاضی پڑھیا۔ آپ نے کہیا، ”باتشاہاں دا رب ہور اے۔“ قاضی باتشاہاں دا کلمہ پڑھدا اے۔ استغاثے گواہیاں بد فعلی دیاں پایاں۔ پر شہر اوس رات اک چپ آہی جوں گجھ ہون والا آہیا۔ سے سنگتاں قصور لہور بیٹھیاں۔ وڈی سنگت شاہ دے ملنگاں دی پنڈاں چھرے دے لاگے۔ تھیہہ پنڈاں علیا جیہڑا آپ دا خاص مرید آہیا تے سیدوں گویا بنیا اس ایہہ بھی صلاح دتی پئی مادھونوں قتل کر چھوڑیے۔ مادھو آپ حسین دے نال جند دے چھوڑی۔ پر ایہہ حسین دی ریت نہیں اوس تاں کدی مچھر مکھی نہیں ماری۔ کسے نال اچا مندہ آپ ساری حیاتی نہیں بولے۔ ”ساؤ دی سنگت قتل کر لسی۔ ظالمو باتشاہاں دیاں کامیاں ہار ہو گئے او؟“، پیر نے غصے نال آکھیا۔ ”شاہ دی تہمت ڈھل ونجے میرا خون کر لئے کوئی“، علیا مڑ بولیا۔ اکھے، شاہ توں کچھ لوو۔ کون کچھے آپ کولوں۔ کون خوک اکھوائے؟ علیے کہیا، ”میں شاہاں قاضی دی عدالت کہساں میں مادھونوں مار چھڈیا اے۔ ویکھاں تاں پیر کیہ آہدا اے؟“

اگلے دن اس نیڑے ڈھک کے ایہا گل پیر دے کنیں پھوکی، ”شاہ جی میں مادھونوں قتل کر چھوڑیا اے۔“ شاہ دے دوہیں ہتھیں جھٹکری آہی پیریں بیڑیاں۔ آپ جو کدے اچا نہ بولے، ساری حیاتی ہتھ نہ چایا دو ہتھڑ ماریا علیے دے مُونہہ تے۔ علیا موہدا پرانہہ جا پیا۔ خون اوہدے نکلیں مُونہوں وگیا۔ عدالت وچ سناٹا آہیا۔ خلقت ”اللہ اکبر“ تے ”رام نام ست اے“ نعرہ لایا۔ قاضی چپ مُونہہ ویکھے..... ہتھ حسین دا تے تھر تھر کنجے۔ جلال ویکھیا نہیں سی جاندا۔ مسلماناں وکھرا ہندواں وکھرا گاؤں چھوہیا:

بات ملن دی کروو چل میلے تے چلیے

رام نام چت دھروو چل میلے تے چلیے

مڑ ساریاں رل کے گاویاں جوں شہر لہور ہمیش گاوندے آہے، ”آخر جانا مر اوئے میلے تے چلیئے۔“
 قاضی کوتوال عدالت بھل گئے، باتشاہ باتشاہیاں۔ قاضی اٹھ کے گھر ٹر گیا۔ رات ساری سارے شہر گاویاں:
 کھیڑیاں دے پنڈ چلئے، بجن نال میلہ کریئے
 بجن قلعے وچ وڑیئے، بجن نال میلہ کریئے

تے ہور سے گاوں جوں شاہ دا ویاہ اے۔ سوار دلی آل دوڑے پئی لہور بغاوت ہو ویسی۔ باتشاہ کہیا،
 چھڈ دیو۔ ملکہ سُنیا اے ایہہ کچھیا، ”پئی دسو اوہ صاحب کرامات اے؟ سوہنا اے؟“ سوار ہماڑ مرید آہے
 آپ۔ اوہناں آکھیا، ”مکاں، اُس تے نظر نہیں ٹھہر دی۔ اوہ جس ول دیکھے اوہ بھی سوہنا تھی ویندا اے۔“ ہر
 کوئی آپو آپنی دے۔ شاہ لال گھوہ چھڈیا آن شاہی محلے کنجریاں کول ڈیرہ لایا۔ کنجریاں گاوں گیت آپ
 دے۔ شرابی پانی لوکیں جان تے توبہ کر کے شاہ دے گاوں گاوندے گھر آون۔ ”ہیرا منڈی بچ اے“ کسے
 گاوں بنایا، ”شاہاں پاپ دھون دا بچ اے۔“ شاہ دے دربارے ہندو مسلمان تے آہیا کوئی نہ۔ ہن نیک بد
 نہ رہیا کوئی۔ لوکیں، ”لوک جُوے باتشاہی لُئے“ جوں اکھان اے۔ باتشاہ حکم دتا خفیہ نوں پئی مار چھوڑو۔
 اوہناں رات آپ نوں پھڑ مُشکاں بنھ قلعے دی کدھیوں سُنیا۔ تے پیادے اُنھے ہو گئے شاہ نوں سٹ کے
 مگرے چھالیں مار گئے جوں ستی ہو گئے۔

جد ست لکھ مخلوق جنازے آئی تے بھاگ شاہ تے مر گیا آہیا دہ دن پہلوں، مادھو شاہ دے جنازے
 اگے آہیا۔۔۔ اکھیں اتھرواں دیاں لڑیاں۔ جنازے تے ساری خلقت گاویں:

بوہڑیں وے اج بوہڑیں سائیں
 سائیں وے، سانوں بھل نہ جائیں

جس ڈٹھا اوہ عاشق مادھو دا ہو یا اوس دن۔ رہندیاں گلاں تہ بنیاں۔ مادھو آہیا دو جا عکس سوہنے دا۔
 لوکاں آپ دے مکھ شاہ دا مکھ ویکھنا۔ باتشاہ دیاں بندیاں شاہ جہانی جُوٹھاں ایہہ دُھائی پئی چھوکرا آہیا شاہ دا
 پر نہ لہور نہ قصور کسے گل کوئی سُننی۔ گاوں شاہ دے گاوں۔ دہ ورھے سُکال ہو یا شاہ حسین نہ بوہڑیا!
 ”آؤ لوکو کرو دعا کوئی ہور حسین نہ ہووے!“

دُور نیڑے

پر مہینے دے اک ات ٹھنڈے دن، زلڈو پائے ہوئے میلے جیسے کمبل دی بکل ماری، کافی ہنیرے کھیتوں آیا تے روٹی لے کے جان دی اڈیک وچ سرداراں دی گھرلی تے بیٹھ گیا۔

ساہنے براڈے وچ ٹی وی تے چتر ہار چل رہیا سی۔ سردار، اوس دامنڈا، اوس دی نونہہ تے کالج وچ پڑھدی گوی، چتر ہار وچ مگن سن۔ سردارنی رسوئی وچ رُجھی ہوئی سی۔

آپنی ہوند جتان لئی زلڈو دوگو واری کھنکیا۔ منجی ٹھوکردی مجھی نوں وی اوس نے اُچی آواز وچ ہکلیا پر چتر ہار دے تکھے سُراں وچ اوس دے بول گواچ گئے۔ ہار کے اوہ گھرلی توں اُٹھ کے اگانہہ آیا تے رسوئی ول جھاک کے بولیا، ”اماں، مینوں روٹی تاں دے دیو..... میں جاواں۔“

”اوائے تیرا..... آ.....“ چیتا بھل جان کارن سردارنی نے متھے تے ہتھ مار کے فکر کیتا۔ پھیر جا کے، چتر ہار ویکھدی گوی نوں جھوکیا، ”چل اُٹھ نی گویئے۔ روٹی پھڑا کے آ زلڈو نوں۔ سارا دن کنجر خانے وچ ای وڑے رہن گے۔ نہ وڈے دی شرم، نہ چھوٹے دی حیا۔“

سردارنی دے کوڑے بولاں تے اوس دی سنکھی نونہہ پہلاں آپنی سس ول کنکھا جیہا جھاک تے پھیر اپنے گھر والے ول۔ گوی نے بیٹھیاں بل کڈھے تے موڈھے جھنکے جیویں آکھ رہی ہووے..... بولی جا میں تاں چتر ہار ویکھ کے ای اُٹھوں گی۔

ٹی وی وچ نائیک تے نائیکہ اک دوسرے نال لیٹے، گھاہ تے لیٹیاں کھا رہے سن۔ نونہہ نے مُنڈے دی دکھی وچ بچھ ماری، جیہڑی سردار نے وی ویکھ لئی تے گوی نے وی۔ پھیر اُٹھن دے بہانے سردار اندر پیگ پاون چلیا گیا۔

سردارنی گجھ ہل گوی نوں اڈیکدی رہی۔ جدوں اوہ اُٹھدی نہ دی تاں آپ ای بو بو کردی، زلڈو نوں روٹی پھڑا آئی۔

سردار دامنڈا چتر ہار وچ ای چھڈ کے اُٹھیا تے چبارے دیاں پوڑیاں چڑھن لگا آپنی گھر والی ول

جھاک کے بولیا، ”روٹیاں اُتے ای لے آئیں نالے دُدھ والی گڑوی.....“

زُلڈو ہیروے جیسے نال، پوڑیاں چڑھدے سردار دے مُنڈے ول ویکھن لگا۔ اوس دا ہوکا نکل گیا۔ نمو
ٹھونا ہو یا گھر جان لئی مُویا تاں برانڈے وِچ کھڑے مُونہہ کرارا کردے سردار نے وگار پائی، ”زُلڈو، مجھاں
دیاں گھریاں وِچ ہتھ مار جائیں، جاندا جاندا۔“

روٹیاں اک پاسے رکھ کے، زُلڈو گھریاں وِچ ہتھ مارن لگا، اوس نے ویکھیا، مُنڈے دی گھر والی،
پیراں دیاں جھانجراں دے بُور چھنکاوندی، روٹیاں والا تھاں لے کے پوڑیاں چڑھ گئی۔ اوس دامن ہور بھیرا
ہو گیا۔ گھری وِچ ہتھ مار دے نوں چٹھیاں وِچوں گجھ تکھا سلت وِرگا اُنگل دے پوٹے وِچ چُھیا۔ اوہ کچس
وٹ گیا۔ ادکڑھ جیہا ہو کے، اُچھ نال اک مجھ دے اوہے دی اوہ چبارے ول جھاکیا۔ جوڑی نے چبارے
دا بوہا بند کر لیا سی۔ زُلڈو دے اندروں سیک نکل گیا۔ سارے مُردے جاگدیاں ای..... سوچدیاں اوہدے سرے
تے کیڑیاں ٹرن لکیاں۔

اوس نوں پہلاں نالوں ہور وی زیادہ ٹھنڈ لگن لگ پئی۔ ہنیراوی جیویں پہلاں نالوں ودھیرے سنگھنا ہو
گیا ہووے۔ دماغ وِچ پھیر پوڑیاں چڑھدی سردار دی مُونہہ دے بُور چھنکے۔ ایہہ ہوئی نا جُون۔ کسے دی
ہوک نہیں، جھوک نہیں۔ اوس نوں کسے دا گایا اوہ گیت چیتے آ گیا، ”جوڑی جدوں چبارے چڑھدی.....“
ساڈی کوئی جُون اے سالی؟ مہینہ ہو گیا موقع تاڑدیاں کدے ماں نہیں سوندی، کدے جواک جاگ پئے
دے۔ کدے سردار نہیں ویلے سر گھر جان دیندا۔ ساری ساری رات وِچ ای لنگھ جاندی اے تے ایہہ
سالے جدوں جی چاہے چبارے جا چڑھدے اے۔ بھلا جے مینوں ایوں ٹیم مل جاوے، کلیاں نوں۔ زُلڈو
دے مُونہہ تے کھیرا آ گیا۔ کیہو جیہی لگو چھندو ٹوپ دی لیٹ وِچ؟ تے زُلڈو کلپنا وِچ اوس دے کپڑے اُتارن
لگا۔ نک وِچ جلوہن ہون لگ پئی۔ پھیر اوہ سر جھنک کے بند چبارے دیاں جگدیاں بتیاں ول جھا کدا،
گوہے نال لہڑے پیر چھنڈدا، روٹی چک کے، سردار دے گھروں باہر ہو گیا۔

ہنیرے وِچ وی، ایس راہ تے ٹرن دا اوہ عادی ہو گیا اے۔ صدیاں بیت گئیاں، سرداراں دے گھر
توں لے کے اوس دے وِڑھے والے گھر تک دا پینڈا گھٹیا نہیں۔ ہاں شاملاناں تے قبضہ کرن نال تے سردار
دی حویلی دیاں وگناں ہور پھیلن نال ایہہ فاصلہ پہلاں نالوں ہور وی ودھ گیا اے۔ پہلاں اوس دا بابا ایس
راہ تے ٹردا رہیا۔ پھیر اوس دا پو ایس راہ تے ٹردا رہیا، گجھ دیر اوس دے دونوں وڈے بھراوی ایس راہ تے
ٹرے تے ہن اوہ آپ۔

چنگا ہو یا، اک وڈا بھائی شہر جا رکشہ چلاون لگ پیا تے دوسرا فوج وِچ بھرتی ہو گیا۔ نہیں تاں، گھر دے

اِکو اِک کوٹھے وِچ، جانوراں نالوں وی بھیڑی جُون ہوندی۔ تے ہُن کیہڑا ساڈی جُون چنگی اے جانوراں نالوں؟

اوس اِکو کوٹھے وِچ بیمار بڈھی ماں، اوہ آپ، چھندو تے اوس دا سال کو دا مُنڈا بھولو رہندے نیں۔ رات دی روٹی لے کے آئے دا تھکیواں ہور وی ودھ جاندا اے، جدوں پتہ لگدائے ماں دی کھنگ پہلاں نالوں وی زیادہ ہو گئی اے۔ ساری رات نیند نہیں آوندی۔ سہیں، جدوں کدے ماں کھنگ کھنگ کے نڈھال ہو جاندی اے تے بے سُر ت جیہی ہو کے بک جاندی اے، اودوں جاں اِکی تھکی چھندو دی اکھ لگ جاندی اے، جاں بھولو آپنی جلی گلی کر کے رون لگدا اے۔

تے زُلڈو، چھندو نوں آپنے کول سدن لئی سہکدا ای رہ جاندا اے۔ ساری رات تڑپدا اے، کھجدا اے۔ دن چڑھے اُٹھن نوں جی نہیں کردا۔ رات نوں نیند نہ آون کارن، ہڈ پیر ودھیرے نئے تے کھلے کھلے لگدے نیں۔ اوہ ہر کھدا اے۔ چہہ چڑھدی اے تے اوہ کئی وار سویرے سویرے چاء والی بائی وی وگا کے ماردا اے۔ ایہہ سالی کوئی جُون اے؟

چھندو اوس دے غصے نوں جاندی اے۔ سمجھدی اے۔ کئی وار صلح دے رو وِچ آکھدی اے، ”ایہہ کاہتوں کردائیں؟ پھیر اڑیا میرا جی نہیں لگدا سارا دن.....“

زُلڈو اجیہیاں گلاں نوں تیویاں دے چلتر سمجھدا اے۔ اوس نوں چھندو تے ہور غصہ آوند اے تے اوس نوں اکھاں توں پرے رہن دیاں جھڑکاں دیندا اے۔ آپنی ٹلنا سردار دے مُنڈے نال کر کے ویکھدا اے۔ غصہ آوند اے۔ سالا چبارے چڑھدا ای آکھدے..... روٹی اُتے ای لے آئیں تے اتھے؟ ورھے ہو گئے چھندو دا پر چھاواں وی نہیں پیا میرے تے۔ کم نوں سواہ جی کرو سالا.....

تے اوہ کھجیا اِکیا، سردار دے گھر نوں تڑ جاندا۔ ویکھدا، کدے سردار دا مُنڈا تے نونہہ اِجے چبارے وِچ ای ہوندے۔ کدے اکٹھے پٹھاں اُتر رہے ہوندے۔ کدے باہر نکلے بنیرے تے کھڑے ہوندے۔

ہر کھیا زُلڈو، پٹھاں پٹھوں گوبا ہٹاوندیاں، کدے کسے مجھ دے گھراں بچ بھاؤڑا ماردا، کدے کسے دے گھراں تے۔ کوئی مجھ لہڑی پوچھ، زُلڈو دے مُنہہ تے ماردی تاں اوس دے مُنہوں گاہل نکل جاندی، ”ہے تیرے رکھن آ لے دی.....“ پھیر ڈر کے ویرھے ول ویکھدا، اُپر ول جھا کدا۔ جے کدی مُنڈا تے نونہہ بنیرے کھڑے ہوندے تاں اوہ، زُلڈو دیاں حرکتاں تے ہسدے۔ زُلڈو دا جی کردا، کھڑو وٹھ مار کے اوہناں دے چہریاں توں ہاسے تھریٹ دیوے۔

خُڑے آوندے نوں یاد آیا۔ اِک دن باہر کھیتاں وِچ سردار لئی شراب کڈھدیاں، اوس نے دوسرے

سیری گولے نال رل کے پتی سی۔ پھیر دوویں شرابی ہوئے سردار دی نونہہ دے نخرے تے کالج پڑھدی گوی
دیاں ٹوہراں، اوہناں دیاں توراں، اوہناں دے سریر دیاں گولائیاں ناپدے رہے تے نشئی اکھاں نال اوہناں
دے چیر ہرن کردے رہے۔

جدوں کافی ہنیرے ہوئے، زلڈ و شرابی ہويا، سردار دے گھروں دن روٹی لیاں ای، اک آس جیہی نال
گھر آیا سی.....کیہ پتہ، بے بے سوں گئی ہووے۔
پراندرو ڈدیاں ای بے بے کھنڈی سنی سی تے اوس دی ساری پتی لہہ گئی سی۔ اوہ سڑ کے کونکہ ہو گیا
سی۔

”اج روٹی لے کے نہیں آیا؟“ چھندو نے حیرانی نال پچھیا سی۔
”توں نہیں پکائی؟“

”اگے کدوں پکاوندی ہونی آں ایس ویلے؟“
”نہیں پکاوندی ہوندی تاں مرو بھکھے سارے۔“

”پتہ، کسے نال لڑ کے آیا ایس؟“ ماں نے موہ تے فکر نال پچھیا سی۔

”پے جا بے بے، تینوں نہیں پتہ۔“ آکھ کے اوہ باہر نکل آیا سی۔ پھیر ویزھے وچ پئے سلور دے پتیلے
نوں ٹھڈا ماریا سی تے پتیلا رڑھدا رڑھدا دور چلا گیا سی۔

”پتہ نہیں چندرا اینا اوڑا کاہتوں ہوندا جاندا، ایہدا سبھا نہ بھراواں تے گیائے نہ پپو تے؟“ جھورا
کردی بے بے پھیر گھنکن لگ پئی سی۔

چھندو گھبرائی، منڈا چکی باہر نکلی تے کانیاں دی چھری پٹھ بنھی، پھنڈر گاں کول آ کے لیلے پیپے کرن لگی
سی۔

”مینوں تیرے ہرکھ دا پتہ اے۔ پر توں ای دس میں کیہ کراں؟“

”رہن دے، رہن دے۔ ایہہ سالی بون اے کوئی؟ بندہ باہروں تھکيا ٹیا آوندے، کوئی دکھ سکھ ای
نہیں۔ کوئی چاء نہیں، ایہہ سالی بون اے کوئی؟“ تے اوس دارون نکل گیا سی۔

چھندو نے اوس دے موڈھے تے ہتھ رکھیا سی۔ دھرواس دین لئی موڈھے نوں پییا وی سی۔ اوس نوں لکيا
سی تپدی دیہہ تے جیویں کسے نے ٹھنڈا بھیبھیا رکھ دتا ہووے۔

”جے بے بے سوں گئی، تاں میں آؤں تیرے کول۔ پیر دی سونہہ، بھولو دی سونہہ۔“ چھندو نے منڈے
دے سرتے ہتھ رکھ کے کہیا سی۔ اوس دا وی گلا بھر آیا سی۔ اوس نے پھیر سوچیا سی، ایہہ سالی بون اے

پنچم پراگا پہلا 35 چتر، وساکھ، جیٹھ 1998

کوئی؟

”آجا، روٹی کھالا، سویرے دیاں پٹیاں ایں تیرے جوگیاں۔“ جدوں چھندو نے اوہنوں بانہوں پھڑکے اٹھایا تاں اوہ ساؤ بنیا، روٹیاں کھا کے چپ چاپ پے گیا سی۔

پھیر پتہ نہیں لگا، چھندو دے منے ول جھا کدا جھا کدا اوہ کدوں سوں گیا سی۔

اک رات تاں، کھج کے اوہ اپنا منجا ای گاں والے چھپر وچ لے گیا سی۔ نہ کول پوے گا، نہ تر سے گا۔ ماں لکھی سی، ”پت پوہ ماگھ دی رت اے، ٹھنڈ لگ جو۔“

”مینوں اتھے نیند نہیں آوندی بے بے، سویرے کم تے جانا ہوندے سا جھرے۔“ زلڈو نے ماں نوں سمجھایا سی تے اوہ چپ کر گئی سی۔

تے ہن، گاں والے چھپر وچ پن توں پہلاں، اوہ بوریاں دا بنایا جھل پٹھاں لکا لیندا۔ کجھ دیر تک اوس نوں گاں دے گوہے تے پشاب دی بدبو آوندی رہندی تے پھیر اوہ اوس وچ ساہ لین دا عادی ہو جاندا۔

روٹی لے کے ٹرے آوندے نوں ٹھیڈا وجیا۔ اوس نے ہنیرے وچ جھا کدیاں پتہ نہیں کس نوں گاہل کڈھی۔ پھیر سوچیا..... ایہہ ٹھیڈے تاں ساری عمر میرے کرماں وچ لکھے اے۔ اوس نوں چیتا آیا، جس دن دوپہرے کنک نوں پانی لاوندیاں، اوس دے ہڈ پیرٹن لگ پئے سن، سریر تھوٹھا پیندا جاندا سی۔ دوسرے سیری گو لے نے پہلاں اوس نوں نیو ویل والی کوٹھڑی وچ آرام کرن لئی کہیا سی۔ پھیر اودوں ای صلاح دتی سی، ”توں جا کے پچھوں دوائی لے آ۔ میں ہیگاں اتھے۔ سیالے دا تاپ اے، جے ویہر گیا، نچوڑ کے سٹ دو، نالے گھر والیاں دا کچومبر کڈھ دو۔“

تے اوہ پنڈ آ گیا سی۔ دوائی لین توں پہلاں گھرے آ کے، اندر منے تے ٹڈھال ہویا پے گیا سی۔

”کیہ گل ہو گئی؟“ کئے فکر نال چھندو اندر آئی سی۔

”چت نہیں ٹھیک لگدے۔ تاپ چوہو گا۔“

چھندو نے منے دی باہی تے بہہ کے، فکر نال اوس دے ڈھڈنوں چھو کے ویکھیا سی۔ اوس دی چھو نال،

کیویں جھرناٹ پھری سی سارے سریر وچ؟ جیویں سردار دی موٹر دا فیوز لاوندیاں کرنٹ وجیا سی، اک واری۔

”پنڈا تاں ٹھنڈے۔“ چھندو نے سارے ڈھڈ تے ہتھ پھیریا سی۔

”اندر تاپ ہو گا۔“

”لے آؤں گا۔ بے بے نہیں دیہدی؟“

”گھر دے چھپے پٹھی ہوئی اے دُھپے؟“

اوس نے ویکھ لیا سی، بھولو سٹا پیا اے۔ اوس نے آپنا ہتھ متھے اُپروں چک کے، چھندو دے لک دوالے ول لیا تاں اوہ ڈر کے ایدھر اودھر جھا کدی بولی سی، ”کملا ہو گیا بے بے آجئو؟“

”کملا توں ہون کدوں دینی این؟“ آکھ کے اوس نے دوہیں بانہاں نال چھندو نوں بُکل وِچ لے لیا۔ اودوں ای باہر وِڑھے وِچ بے بے کھنگدی سنی تاں چھندو چھال مار کے منجے توں اُٹھی سی۔ کڑے چھندو، رُلدو آئیے کہ مینوں ای بھلیکھا پیا اے؟“ کھنگدی بے بے اندر لنگھ آئی۔ ”ابھی اے بے بے۔“ چھندو رُکھا بولی سی۔

”وے پُت دینیں ای کاہتوں آ گیا؟ کتے لڑتاں نہیں آیا سردار نال؟“

”بے بے ایہد اچت نہیں ٹھیک۔“ چھندو دا روکدیاں وی ہوکا نکل گیا سی۔

ایس توں پہلاں کہ منجے ول اوہلدی، بے بے آکے اوس دا مُونہہ متھا چھو کے ویکھدی، جاں موہ وِچ پچھدی، ”کیہ ہو گیا میرے شیر پت نوں؟ اوہ، ”کش نی ہو یا بے بے، ایہہ تاں ایویں مُھکائی ماردی این۔“ آکھ کے منجے توں اُٹھیا تے بنا دوائی لیاں کھیت نوں مُو گیا سی۔

”پچھلیاں ہوئیاں بیتیاں یاد کردا، روٹی لئی آوند، جدوں اوہ اپنے گھر کول اپڑیا تاں اوس دا پھیر ہوکا نکل گیا۔“

اندر لنگھیا تاں ماں کھنگدی سنی۔ کٹھڑی اندر گیا تاں ماں کھنگ کھنگ کے بے حال ہوئی سی۔ چھندو بے بے اتے جھکی ہوئی سی تے اوس دی پنجر ہوئی چھاتی مل رہی سی۔ دوسرے منجے تے بھولو لگا تار روئی جا رہیا سی۔ چت بڑا ڈکھی ہو یا۔ رون نوں جی کیتا۔ گجھ پل اوویں ای کھڑا رہیا، پھیر ہوکا لے کے، بے بسی نال روٹیاں بے بے دے منجے تے رکھ دتیاں۔

اُکھڑے ساہیں بے بے توں بولیا نہ گیا تے اوس نے ہتھ دے اشارے نال ای روٹیاں کھان توں انکار کردتا۔

رُلدو اک وار چھندو ول جھا کیا، رُلدو اپنے حصے دیاں روٹیاں لے کے، اک پاسے بہہ کے کھان لگا۔ روٹی کھا کے بجھے من نال اوہ باہر آیا۔ گاں والے چھپر دا جھل لکایا تے ڈھلی جیہی منجی وِچ پے کے اکھاں میچ لئیاں۔

گجھ دیر بعد چھندو آئی تے رُلدو دے سرہانے کھڑو گئی۔ رُلدو نوں اوس دی ہوک تاں لگ گئی سی پر اوس نے اکھاں نہ کھولیاں۔

”کیہ گل سوں گیا؟“ چھندو دے بول سُنے۔

اندر لے غصے کارن رُلڈو بولیا نہ۔ چھندو جاندی سی، اپنی چھیتی نیند کیوں آجٹو لہنوں؟ اوہ فکر نال اوس نون ہلون کے بولی، ”اج بے بے جادے ای ڈھلی لگدی اے۔“

”چھالاں کدوں ماردی ہوندی اے اوہ؟ سون دے ہُن، سویرے دیکھاں گے۔“ رُکھا جیہا بول کے رُلڈو نے پاسہ وٹ لیا۔

چھندو گجھ دیر اوس دے سرہانے کھڑی رہی۔ رُلڈو ول ویہندی رہی۔ پھیر ڈکھی ہوئی مڑ آئی۔

چھندو دے مڑن تون چکھوں، رُلڈو نے دھون چک کے دیکھیا۔ پھیر کافی دیر اپنے آپ بچ کھجدا رہیا، رُجھدا رہیا۔ ہنیرے وچ ای سردار دی سنگھی نونہہ پوڑیاں چڑھدی سی۔ اوس دیاں جھانجراں دے بور جھنکدے سُنے۔ ٹی وی دے چتر ہار وچلے نائیک نائیک، اک دوسرے نال لپٹے، گھاہ تے لوٹنیاں لیندے رہے۔ کدے کدے چھندو وی اوس نال ہسن لگدی، رسن لگدی۔ پھیر پتہ نہیں کدوں اوس نون نیند آ گئی۔

ادھی رات نون رُلڈو تر بھک کے اٹھیا۔ چھندو گھبرائی ہوئی اوس نون جگا رہی سی۔

”دیکھ تاں اٹھ کے، بے بے بولدی نہیں“ چھندو ڈڈیا کے بولی۔

”آ.....؟ کیہ.....؟“ رُلڈو اچے وی نیند وچ سی۔

”بے بے چھت ول ای جھاکی جاندی اے، اک تک۔ مینوں تاں ڈر لگدے۔“

”سوں گی ہونی ایں، کدیاں راتاں تاں اوہ سستی نہیں؟“ نیند دے اثر وچوں نکلدا رُلڈو لاپرواہی نال بولیا۔

”دیکھ تاں سہی اک واری؟ مینوں تاں لگدے.....“ چھندو کوئی بد شکنی گل کہندی کہندی رُک گئی۔

”اوائے۔ سوں گئی ہونی ایں۔“ رُلڈو نے اُباسی لٹی تے پھیر اچانک کچھیا، ”بھولو؟“

”بھولو تاں سٹا پیا اے۔“

رُلڈو دے اندر ستاریاں وانگ گجھ لٹکیا۔ بے بے سستی پئی اے۔ بھولو وی سٹا پیا اے۔ تے رات ادھی اودھرتے ادھی ایدھر۔ سریر تے پھیر کیزیاں حُرُن لکیاں۔ ناڑاں وچ لہو تیز دوڑن لگاتے دل دی دھڑکن ودھ گئی۔ اوس نے جھکدیاں چھندو نون اپنے ول کچھیا تے جھلیاں وانگ اوس نون لپٹ گیا۔

”بے بے نون تاں دیکھ لیندا، اک واری؟“ ادھی کو سہتی نال چھندو بولی۔

پھیر گجھ دیر بعد، جدوں رُلڈو تے چھندو، بے بے نون دیکھن آئے تاں بے بے دامونہ گھلا سی تے اوہ چھت ول اک تک جھاکی جا رہی سی۔

”بے بے؟ بے بے۔“ زلڈو نے ہلوتا۔
”نی بے بے؟ بے بے نی۔“ چھندو نے وی اُچی آواز ماری۔
”بے بے تاں مرگی لگدی اے۔“ آکھدے زلڈو دا رون نکل گیا۔
تے چھندو، ادھی رات نوں ای بھننے بیٹھ کے اُچی اُچی وین پاؤن لگ پئی۔

دنیا ڈھونڈھ تے طالب سُتے، سھناں مل کرتانی
ہڈی اتے ہوڈ تہاں دی، وڑھندے عمر وہانی
اندھیاں عشق اللہ دا چھوڑیا، پئے ولوڑن پانی
روحل راہ ربانی باجھوں، بئی سبھ کوڑ کہانی

ادھڑا

ترن سن بھیناں۔ اک فقیر اوہناں نوں ترے امب دتے، دو پورے تے اک ادھا۔ جیہناں دونہہ پورا پورا امب کھادا اوہناں گھر پورے پورے بال جے تے جس ادھا امب کھادا اوہدے گھر ادھا بال جمیا۔
میں تے نکلیاں ہوندیاں گوڑ لاندی ساں پئی اوہ ادھا بال کیہڑے پاسیوں ادھا ہوئے گا؟ لمے داء توں جاں ادھ وچکاروں لک دے کولوں؟ ادھا بال کس طرح دا ہوندا ہوئے گا؟ اوہدے بکھ ادھے، اک بانہہ، اک لت، ادھا سر، اوہ کیویں ٹردا ہووے گا؟ ایس ات حرائی وچ میں سوں جاندی ساں تے مینوں سپنے وچ عجیب خلقت دے ہیولے دسدے سن۔

پر جد دی میں بالے تے اوہدی بیوی نوں جان لگی ساں مینوں ہولی ہولی ادھے بال دا معنی سمجھ وچ آن لگ پیا سی۔ بالے دی بیوی اوہنوں ہر دم پورن دا جتن کردی پر اوہ سارا بھار لاه کے مُز ادھڑا رہ جاندا۔ اوہ اک اچھا بال سی جس دیاں خوشیاں نکے ہوندے مدھولیاں کھیاں سن۔ اوہ واپنے آپ نوں بے حیثیت سمجھدا وڈا ہویا سی۔ جس دا کسے گل اُتے، اپنی حیاتی اتے کوئی وس نہیں سی۔ ایسے کر کے اوس بگلا بھگت ورگی شکل بنائی سی، جیہڑا اکھاں بند کیتی رکھدا اے تے جد داء لگے لالیندا اے۔

اخیری واری جد اوہ مینوں ملن آیا تے بڑا ڈریا لگا۔ میں اوہنوں ہسان لئی ہاسہ مخول تے مشکری کرن ڈیہہ پئی۔ اوہ ہسیا پر ڈریا ڈریا جیویں اوس اپنے آپ نوں ہسن توں ٹھاکیا ہووے جاں جیویں اوہنوں ڈر ہووے پئی کہتے اوہدی چوری نہ پھڑی جاوے۔ اوس دیہاڑے وی اوہ بکل ماری پٹھیا رہیا۔ سبھ گجھ لکا کے۔ اوہ دادکیوں میرا ساک لگدا سی۔ میں اوہدی بیوی نوں اکثر سونہہ لان لئی چکھدی رہندی ساں، ”ایویں کیہ اے؟ ایہہ کیوں چوچوا بد مزاج تے کھوہرا بنیا رہندا اے۔“ اوس آکھنا، ”باجی دل وچ کھار رکھدا اے۔ وہی وی ہے۔ خبرے کنیاں سوچاں وچ پیا رہندا اے۔ اک دیہاڑے مینوں کہن لگا، ”میں ٹھنڈے ٹھنڈے بندہ کوہ سکناں۔ باجی مینوں تے اوہدیاں گلاں توں ڈر لگدا اے۔“

”اچھا، میں آکھیا۔“

میں کسے دے ویاہ تے گئی تے اوہدی زنانی میرے نیڑے ہو بیٹھی سی۔ پرت کے آئی تے میں اپنے

کماں کاراں وِچ رُجھ گئی۔ کل راتیں مینوں سُنیا ملیا پئی بالا دل دا دورہ پُین نال پورا ہو گیا اے۔
 اوہ آپنی نفرت کرودھ نال بھری دُنیا وِچ، جس وِچ ظالم سوچاں اِنج آندیاں نیں، جیویں خالی مکان وِچ
 بد رُوحاں، سُر سُر کے، بل بل کے مُک گیا سی۔ اوہ جا پدا سی کسے تقسیر دے خیالی ہنڈولے وِچ ہونے لیندا
 لیندا اُلٹ گیا۔ اوہ ادھاسُتا، ادھا جاگدا۔

اوہدے مُونہوں تے اوہدی بیوی دے مُونہوں مینوں کدی کدائیں جو گجھ سُنن نوں ملیا، اوہدے نال
 میں پٹھیاں پٹھیاں اِک وارتا جوڑ لئی۔

ماں دا اِک پُتر سی۔ نکلیاں ہوندیاں توں اوہنوں اچک پئے دی عادت پے گئی سی۔ ماں اوس نوں
 دُوجیاں بچیاں ول سینت کر کے آکھنا، ”کھوہ لے۔ کھوہ لے۔“ تے اوس جا کے اوہناں کولوں کھیہنو، بنٹے
 تے کدی مٹھیاں گولیاں کھوہ لپیاں تے ماں ہس ہس کے دوہریاں ہو جانا، ”میرا پُتر چودھری اے۔“ اوس
 اوہنوں چم چم پاگل ہو جانا۔

چودھراء دی پھنڈ اوہنوں اوسے ویلے ای وِس ہار چڑھ گئی سی۔ پوجے جان دی منگ اوہدے اندروں
 ریلاں بن بن وگدی سی۔ ماں اوہدے نکلے نکلے وادھیاں تے پردے پاندی۔ اوس آپنی ذات تے پردہ پا
 لیا۔ اوس ویس وٹا لیا۔ باہروں کھرا تے اندروں کھوٹا تے آپنا سہاء اِنج دا بنا لیا پئی کوئی اوہدی حد اُلانگھ کے
 اوہدا گھنڈ نہ چُک سکے۔ اوہنوں کوئی سوال نہ چُجھ سکے۔ کوئی چُجھ پر تیت نہ کر سکے۔ اوہ آپنی ذات دے
 گنبد وِچ کلا اپنے نوں ہاکاں ماردا پھر دا سی۔

”باجی دو مُونہا اے۔ دو مُونہا۔“ اوس دی بیوی اِک واری کہیا سی۔ اوہ وی دُوروں پاروں میری ساک
 لگدی سی۔ ”دو پاسیوں ڈنگ ماردا اے۔ اِنج کراں تاں، اِنج کراں تاں۔“

آپنے آپ نال کھیہہ کھیہہ کے اخیر اوہ ہف گیا۔ ساوہ تے سفنے وِچ وی سُنکھی نہیں سی رہندا۔ اخیر
 دُوجیاں نوں اڑنگے ماردیاں ماردیاں اپنے آپ نوں چا ماریوں۔

پنڈ وِچ ممبری لئی کھلوتا تے ہار گیا۔ اوس دی بیوی مینوں دسیا، ”باجی لیہنوں میں تے نہیں ہرایا۔ جا پدا
 اے ہُن میرے ویر ای پے گیا اے۔ میں تے سگوں لیہدی امداد ای کیتی۔ پر اوہوں دا میرے مگر ہو گیا
 اے۔ اپنے رولے وِچ آپنی ہار نوں لکاونا چاہوندا اے۔ جیویں بھکانے وِچ سوئی وِج جائے تے اِک واری
 شرلی ہار شد شد کردا اے۔ بندے داکم وِگڑ جائے تے اوس ویلے اوہدا اصلی آپا ساہنے آندا اے۔

جا پدا سی اوہدے اندر کوئی خوف جوک ہار چڑیا ہویا اے۔ اوہنوں پتہ سی اوہ دُوجیاں نال دھرو کردا
 اے۔ بے انصافی کردا اے۔ ایہو گل خوف دا ٹھونہا بن کے اوہنوں ڈنگدی سی۔ جد بندہ آپنی کچھری وِچ

کھلوتا ہووے، اوس ویلے اوہدا پتہ تھوہ لگدا اے۔ اپنے بارے فیصلہ کرن ویلے ای بندے دی سختائی، پکیائی دا نظارہ ہوندا اے۔ اوہدی شناخت، اوہدی اصل دی پہچان ہوندی اے۔ اوہدا پکا پیڑھا ہون صحیح ہوندا اے۔ اوس ویلے اوہ ڈول گیا تے سمجھو ادھر ا رہ گیا۔ پورن تے اوہ اودوں ہوندا اے جد اوہ خود نال منصف ہو نروارے۔

باجی مینوں کہندا اے، ”توں بڑی کھینٹ رن ایں۔ میرے مخالفان نال یاری لانی ایں۔“ اوہدی بیوی مینوں دسیا سی۔

”میں چڑھدے والیاں گھر گئی ساں پر ایہہ تے بڑی پرانی گل سی۔ اودوں تے ایہہ کھلوتا وی نہیں سی ممبری لئی۔ اوہ دینہہ تے اج دا دینہہ، میرے نال گل بات بند کر دتی سو۔ دیہاڑی میرے نال گل بات نہیں کردا تے راتیں چپ چپتی چوراں ہار میرے کول آ پیندا اے۔ رات دا راہی، اچکا، ڈھنگی، جیہڑا کم وگڑ جائے اوہدے لئی قصور وار میں ٹھہرنی آں۔ خبرے ہر گند، بروڑا، گوڑا کچرا میرے اُتے ای کیوں سٹی جاندا اے۔“

”اوہدی ماں اوہنوں وڈا بنانا چاہوندی سی۔ پر اوہدے لئی اوس اوہنوں صحیح اوزار نہیں سن بنا کے دتے۔ اوہدے اوزار گھنڈے تے چکھونہے سن۔ جد ذرا وڈا ہویا تے ماں نے پڑھنے پایا۔ سکول تے مسیتیں۔ پر اوہ پڑھ نہ سکیا۔“

”بالا تھوڑا پڑھ جاندا تے خبرے گجھ سور جاندا۔“ میں اوہدی بیوی نال اوہدے مرن تے افسوس کردیاں کہیا۔

”باجی سکولوں نٹھ گیا تے مسیتوں وی۔ اک واری میں سبب پچھیا تے کہن لگا، سکول وچ ماسٹر گھسن مار دے سن، اوتھوں نٹھیا۔ شامیں مسیتیں جاندا ساں تے مُلاں سبھ دی واری واری صفائی دی ڈیونی لائی ہوئی سی۔ جد میری ڈیونی ہوندی تے مُلاں مینوں کول بٹھا کے میریاں چُمیاں لین لگدا سی۔ مینوں پڑھائی توں ای نفرت ہو گئی۔“

مینوں اوہدی نفرت، دو غلے پن تے ادھرے ہون دی وجہ چانن وانگوں نظر آن ڈیہہ پئی سی۔ اک پاسے امباں دی ڈھیری کول فقیر بیٹھا سوایاں نوں امب وٹھ رہیا سی۔ ڈھیری دے سارے امب ادھے سن۔

نک

اوہ اہجے سستی ای سی، جدوں مامے دے ہتھ اوہدے گل نوں آ پئے۔ اوہ منجی توں چھال مار کے کمرے دے کونے بچ آ کھڑی ہوئی۔ ڈرنال اوہ کنب رہی سی۔

مامے دے مونہہ چوں شراب دی بدبو آ رہی سی تے مامی دیاں غصے وچ ناساں پھرک رہیاں سن۔
 ”میں تھوڈا کیہ وگاڑیا مامی۔ کیوں میرے گل گوٹھا دین لگے سی؟“ گڑی دا پٹھلا ساہ پٹھاں سی تے اُتلا اُتے۔

”توں ساڈا ساریاں دا نک وڈھ تانپتے؟ مگر سٹے لائی پھر دی آں تے قصور پچھدی آں؟“ مامی دبویں آواز بچ بولی تے دو قدم اگے ودھی۔

”ٹھہر مامی۔“ اوس ہتھ نال مامی نوں رُکن دا اشارہ کیتا۔ ”میرے ماں پو دا نک تاں وڈھیا نہیں گیا، تہاڈا کاہدے نال وڈھیا گیا اے؟“

”اوہناں ای تاں تیرا گھوگا چت کرن لئی اتھے بھیجیائے۔ اوہ ڈر پوک کیہ کر سکدے اے؟ ایہہ اک تاں اسیں چبنا اے۔“ ماما بولیا۔

”جے ایہہ گل اے پھیر توں میرا گلا گھٹ دے پر مینوں ایہہ تاں دس دے ماما کہ اتھے پورا نک کس دا اے؟ کون ستے کلاں سپورن اے؟ کیہڑا دُدھ دھوتا ہویا اے اتھے؟ اوہ ماں، جیہڑی اپنے دیور نال کھیہہ کھاندی پھر دی اے جاں اوہ پو جو رات نوں سیریاں دے سوندائے؟ توں ماما میرے نال دس راتاں سوں کے وی تک لئی پھر دائیں؟ جاں اوہ مامی جو کرائے تے صرف جوان مُنڈے رکھدی آ۔ کیہدا ڈھڈ میتھوں پُچھیا اے مامی۔ خاندان جاں رشتے داریاں بچ صرف میں ای گناہگار آں۔ باقی کوئی نہیں ماما؟“

ایس توں پہلاں کہ گڑی کجھ ہور بولدی، مامے نے گڑی نوں جپھا ماریا تے مامی نے گل بچ گُوٹھا دھک دیتا۔

ادھا پونا

اوہ اپنی تیویں تے چھوٹے بھرا نوں ٹھٹھا محول کردیاں سہار نہیں سکدا۔ اوس حالت بچ اوہ اپنے آپ

نوں بونا سمجھدائے۔ جیویں اوہ بھرا دے مقابلے چ ادھا ہووے۔ پونا ہووے۔ اوس دے اندر لے نوں اگ لگ جاندی اے تے کدے کدے اوس نوں اپنے آپ تے قابو نہیں رہندا۔

اک دن اوہ دوواں نوں ٹٹ کے پیا، ”میں تھوڑیاں لتاں توڑ دوں جے آپنی آئی تے آ گیا؟ سالے توں سینڈھ پونجھیا نہیں جاند؟ تیرا سالیئے جے نہ جھانا پٹیا، میں وی مرد نہیں۔“

”ہوں، مرد توں؟“ اوس نے ایس طرحاں سڑاھکا ماریا کہ نھارا پانی پانی ہو گیا۔ اوس دے پیراں پٹھوں جیویں زمین کھج لٹی گئی ہووے تے اوہ اکھاں پاڑ پاڑ کے دیکھدی اندر جاوڑی۔

”وے چپ وی کریا کر۔ چندرا کھسو جیہا۔ سارا دن کھاؤں کھاؤں کردا رہندا اے اینویں۔ وے چندریا دیور بھابھی نہیں ہسن کھیڈن گے ہور ماں پت کرن گے ایہہ سبھ گجھ؟“ ماں غصے تے موہ دے رلیویں چوں بولی، ”سیانا بنیا کر۔“

”وے دیکھ نھاریا؟“ اوہ اگا چکھا دیکھ کے بولی، ”جائے کھانی ہمت نہیں پیندی تینوں گجھ کہاں؟“ اوس نے پھیر اک وار اگے چکھے دیکھیا تے نونہہ تے چھوٹے نوں سنا کے بولی، ”وے اوس چڑیل دا کیہ گھسدائے؟ چندریا تیرا گھروس جٹو۔ تیویاں دھیاں پتاں لٹی چوراں سادھاں چکھے ٹریاں پھردیاں نہیں۔ ایہدے دھولے آ گئے، پھیر گجھ نہیں بننا..... پٹھیا روویں گا ماں آپنی نوں؟ پھیر ایہہ کیہڑا کولے کندھاں پدی اے؟ گھردی گل گھر چ ای اے؟“

سادھو مونہہ ڈھک کے شرم دی ماری اندر جاوڑی۔

نھارا وی ماں دیاں گلاں سن کے پانی پانی ہو گیا۔ اوس نوں ماں کولوں اپنی اُمید نہیں سی۔ اوس نوں جاپیا جیویں ماں نے اوس نوں سنھ لاوندے نوں پھڑ لیا ہوو۔

اوس ساری رات نھارا سوں نہ سکيا۔

سویرے اٹھ کے اوہ تیویں ول دیکھ کے مسکرایا تے داتن کردے چھوٹے بھرا دے موڈھے تے ہتھ رکھ کے بولیا، ”میرا کل دا غصہ نہ کریں۔ اینویں ڈریا نہیں کردے۔ تیویں سالی کوئی تیرے نالوں چنگی اے کتے؟ آپنا بھراواں دا گجھ وٹھیا اے بھلا؟“

بوہر کردی اوس دی تیویں مسکرائی جا رہی سی۔

میرا شیشہ

جانندیاں وی کہ شیشہ کسے اک دانہیں ہوندا، ہو جانندی ہاں اداس..... جد وی ایس شیشے بچ سکدی آں۔
پھیر وی ہولی ہولی محبت جیہی ہو گئی اے ایس نال۔ رات دیاں روشنیاں تے مشینی شور وچلی پُپ..... میں
لہدے نال گلاں کردی ہاں..... تڑکے دی شفٹ دے گجھ فائدے تاں ہوندے نیں۔

آپنے ٹبر بارے آپنیاں سوچاں لہنوں دنی آں۔ سارا دن پیپر سٹن بعد تھکيا ٹھنڈی پسمینٹ وچ کلا سٹا
پیا میرا بڈھا پتی، نت تڑکے چار و بے تک ٹیکسی واہوندا میرا پُت، ریسٹورنٹ وچوں بھانڈے دھو کے تھکی
آوندی میری نونہہ..... جیہدے بچ گھر دے بھانڈے دھون دی ہمت نہیں رہندی، دن ویلے میرے کول
رہن والی ماڑکو جیہی میری پوتی..... جو نت میری نیند دی دشمن بن جانندی اے۔

میرے تے بڑا ای دیاں ہوندا اے کدی کدی ایہہ شیشہ۔ پل بچ ای مینوں میرے بچپن دے پنڈ لے
جاوے..... ویزھیاں والے چوٹے گھر..... چھوٹے بھرا نوں کچھڑ چکی گت وانگوں ول کھانندیاں پنڈ
دیاں گلیاں بچ پھر دی..... پہل تھلے، سکول دی کندھ دے باہر گیٹے کھیڈ دی..... کندھ دے دوجے پاسے
میرا وڈا بھرا پڑھ رہیا ہوندا..... سکول اندروں پہاڑیاں دی مہارنی دی ذہن کیتاں ورگی ای تاں ہوندی سی۔
میرے جیون دیاں گوڑیاں مٹھیاں یاداں دکھاوندا ایہہ شیشہ کدی نہ تھکے۔ اکثر میں ای روک دیندی
آں ایس نوں۔ آخر ایس واش روم بچ کنا گو چر رُک سکدی آں میں؟ تڑکے دی شفٹ والے پاس نوں
بے آفس وچلے چھوٹے صوفے تے نیند نہ آوے، اٹھ کے نگرانی کرن خُر پیندا اے۔

پھیر وی ہر رات گجھ نہ گجھ سماں تاں بتا ای لیندی آں اتھے۔ کمرے بچ آوندیاں ای پہلاں ٹائیلٹ
صاف کراں، پھیر فرش چکاواں، مشین بچ تولیے بدلاں، ٹائیلٹ پھیراں دے نویں رول کلیاں بچ اڑاواں،
جتا گو دھوتا جاسکن والا ہووے کندھاں تے لکھیا دھواں۔ جیتو تاں روز ای خفا رہندی اے ایہناں لکھتاں
توں۔ اوہ مینوں کہندی اے، ”آئی توں بڑی قسمت والی ایں، توں پڑھ نہیں سکدی، گوریاں دے اپنے
گندے دماغ اتھے، تو بہ تو بہ۔ بڑا اول جلول لکھدے نیں اپنے لوکاں خلاف۔“

پھیر سبھ توں اخیر میں اپنے شیشے نوں صاف کراں، وار وار رگڑاں جیویں ایس توں اوہ سارے چہرے

لاہ رہی ہوواں جو گجھ پلاں لئی لبہدے سچ جھاک آپنے جہازاں ول ٹر گئے ہون گے۔ کون جانے اوہ کتھوں آئے سن؟ کسے کسے رات میرا وی دل کردا اے انج ای کراں، بس دو گول شیشے سچ جھاکاں تے مُو کے ٹر پواں۔ کدی وی واپس نہ پرتن لئی۔ پر جندے میریے۔ ہوائی اڈے تے کتے ٹر جان لئی ای تاں نہیں آوندا ہر کوئی۔

میں مُو مُو رگڑاں ایس نوں، سارے دن دے چہرے ایس توں لاہواں۔ ایس دے صاف ہون دا جھٹ پتہ لگ جاندا مینوں۔ صاف ہوندیاں ای ایہہ میرے نال گلئیں جٹ جاندا اے۔

وار وار شیشے نوں رگڑ دیاں ویکھ، اوہ نویں گودی بڑی حران ہوئی اوس دن۔ میں اوہنوں سچ کیویں دس دیندی کہ ایس طرحاں میں شیشے نوں گلاں کرن لا دیندی آں۔ میں کہیا: کندھاں یاں فرشاں دی طرحاں نہیں ہوندے شیشے، خاص توجہ دی لوڑ اے لبہناں نوں، دُھندلے شیشے لوکاں دے چہرے دُھندلا دیندے میں تے باہر لے دُھندلے پن توں بڑے خفا ہوندے میں لوک۔

دوجی رات میں تے میرا شیشہ بہت ہسے اوس نویں گودی تے۔ ایس کہیا: ہولی ہولی ”یوز ٹو“ ہو جاوے گی۔ اوہ وی آپنا کوئی شیشہ لبھ لوے گی، صاف کرنے نوں تے آپنے بجرے ویاہ بارے گلاں کرنے نوں۔ تڑکے دی شفٹ وچ ہوندی اے۔ اینویں تاں نہیں گورے لبہنوں ”گریو یارڈ شفٹ“ کہندے۔ ایس اکثر ایداں دیاں گلاں کردے رہندے آں۔ میں سوچدی آں وچارے شیشے نال ہور کون گلاں کرے گا؟

میرا ایہہ شیشہ لوکاں ورگا نہیں..... مینوں گجھ وی کہنا یاں کرنا نہیں پیندا لبہنوں خوش کرنے لئی۔ بس اکلا ایہی اے دُنیا وچ جو میری مرضی مطابق سبھ گجھ کردائے۔ میرے تے رُعب نہیں پاوندا، نہ ای میرے جذبیاں نوں دباوندا اے۔ میرے پتی نالوں بہت دکھرا اے ایہہ..... پر ہُن تاں اوہ وی بڈھا ہو گیا اے۔ میرا پتی سدا تھکیا ای رہندا اے ہُن تاں۔ کدی کدی اوہ مینوں کہندا اے، ”بھاگوانے کیسی قسمت لکھائی اے آپاں وی۔ اتھے آون دی کسے ورھے کردے رہے اڈیک، ایس آس نال کہ بڈھاپے سچ تھوڑا آرام کراں گے۔ دیکھ جرا آپنے ولاں، توں لوکاں دے واش روم صاف کردی ایں۔ میں در در پیپر ونڈدا آں۔ لوک گھاہ تے پیر رکھن بدلے بے عزتی کردے میں، گھاہ جیہڑا کٹ کے اوہ گورے سچ سٹ دیندے میں انج ای، اوہ ایس طرحاں تڑپھن جیویں میں اوہناں دا گھاہ بھٹ رہیا ہوواں۔ بالکل میری ماں وانگ، اوہ وی کیمیاں دی سیٹھو توں، چونکے کول آون تے انج ای گھبرا جاندی سی۔ مینوں ہُن سمجھ لگی اے سیٹھو دا نکا مُنڈا ایس گلوں کیوں کھجدا ہوندا سی۔“

ہاں، بڑے سوہنے سورگ سچ لیایا اے آپنا پُت آپاں نوں۔ میں جواب دیندی آں۔ ایہو جیہا سبھ گجھ

میں اپنے شیشے نوں دسدی آں تے اوہ بات سُن دے بچے وانگ بچھ نال سُن دا اے۔

کدی کدی میں ایس کول آ کے کہندی آں، پڑھی عمرے ایس انجانے دیس وِچ بات بنا کون دیوے گا روزگار۔ دُور دے رشتے چوں لگدے بھتیجے نے دوا دتا اے کم۔ ربوں ملی نعمت اے ایہہ تاں۔ پُت دی مورگج چلدی اے ایس نال۔ نونہہ وی عزت نال بلاوے۔ میں تاں میرا پتی پنڈ پھیرا مارن دی سوچ رہے آں۔ میں اپنی بھین دے نیانیاں لٹی بڑیاں چیزاں لے کے جاواں گی۔ کچھلی ویکے مین توں اپنے لٹی اک نوں سُوٹ خریدیا اے میں۔ کدی نہیں ساں کرسکی انج پہلاں۔ ایس کم نے تاں اک نوں جیون بخشیا اے مینوں۔ کئی قسمت والی آں۔

تے میرا شیشہ جواب وِچ بس مینا جیہا مسکرا دیندا اے۔ بالکل اوہ سے طرحاں جس طرحاں میں اندروں محسوس کردی آں۔ تے کدی کدی میں آ کے بڑیاں شکایتیاں لاوندی آں۔ ایہہ بنا کوئی رائے دیتیاں سُن دا رہندا اے۔ بڑا ای چنگا اے ایہہ شیشہ۔ میں لہنوں کہندی آں: پڑھی عمرے، ایس بگانے دیس، گلاماں دی طرحاں کم کراں۔ ایش ٹرے آں صاف کراں، فرشاں رگڑاں، گوڑے والے ڈھول خالی کراں۔ ایہہ گوڑے والے ڈھول وی عجیب نہیں ہر رات ای لیہناں ڈھولاں وِچ اینا نوں گوڑا اُگ آوندا اے چدیاں کدی ساڈیاں فصلاں وی نہیں سن ہویاں۔ عجیب دیس اے ایہہ، جتھے انج گوڑے دیاں فصلاں اگدیاں نہیں۔ میں تے میرا شیشہ کدی کدی بڑے ہسدے آں ایس تے۔ میں شیشے نوں دسدی آں: ساری عمر کیتاں وِچ لنگھی میری، میں بیج بیجسے نہیں، اوہناں نوں ودھدیاں دیکھیا اے۔ اناج بندیاں دیکھیا اے۔ اوہ کم سی جیہدے نال من نوں خوشی ہوندی سی۔ اتھے میں اوہناں ڈھولاں نال کم کردی آں، جیہدے گوڑا اُگاوندے نہیں۔ اُداس میں اپنے شیشے توں پچھدی آں، عُمر دے آخری ورھے کیہ ایس طرحاں بتائے جاندے نہیں؟ تے جواب وِچ میرا شیشہ اُداس نظر آوندا اے، بالکل اوہ سے طرحاں جس طرحاں میں اندروں محسوس کردی آں۔

کدی کدی میں ایس شیشے نوں بڑی محبت کرن لگدی آں تے بھل جاندی آں۔ اکثر نوں بندے دا عکس ای تاں ہے شیشہ۔ ایہہ کیوں کسے دا ہو جاوے گا؟ تے اُداس ہو جاندی آں کہ ایہہ شیشہ میرا نہیں ہے۔

مینار آدمی

ایس حرکت کردے دھبے یا دھبہ نما آدمی نوں اچانک ای کسے نے ویکھ لیا سی۔ اوس دُورینن والے بندے دے بیان دے مطابق اوتھے اُتے بلندی تے موجود اوہ آدمی آپنیاں دوویں بانہواں ہوا بچ لہر اندا مُونہہ کھول کے شاید چیک رہیا سی پر اوہدی آواز لوکاں تیک نہیں پہنچ رہی سی۔ حالاں کہ بہت دُور ہون پاروں اوہ دُورینن توں بغیر کسے نوں نظر نہیں سی آ رہیا پر فیروئی سارا شہر اوہنوں ویکھن لئی اوتھے اُلر پیا سی۔ اوہنوں آپ آپنیاں اکھاں نال ویکھن دی خاہش وچ ہر اک دُورینن والے بندے کولوں اوہدی دُورینن حاصل کرن دی کوشش وچ اُلجھ رہیا سی، جیہڑا دُورینن حاصل کرن وچ کامیاب ہو جاندا۔ اوہ گجھ دیر اُتے بلندی ول ویکھن توں بعد کہندا، ”اوہ اوتھے اُتے اک دھبہ جیہا اے۔“

کوئی پُچھدا، ”دھبہ یا آدمی؟“ جواب ملدا، ”آوازاں آپس وچ گشتی لڑ رہیاں سن۔ ٹریفک جام ہون لگ پئی سی۔ سارے وسنیک اوہدے ول ای ویکھ رہے سن تے آپنیاں بانہواں اُتانہہ کر کے باں باں پئے کردے سن پر شاید اوہناں دیاں ایہہ رولا نما آوازاں اوہدے تک پہنچ نہیں سن رہیاں کیوں جو اوہناں دے تے اوہدے درمیان بلندی حائل سی تے رابطہ نہیں سی ہو رہیا۔ لوک مُونہہ اڈ کے اک دُوجے نوں مُفت مشورے دے رہے سن، ”گجھ کرو وائی..... اوہنوں تھلے لاہو، نہیں تے اوہ اوتھے مر جائے گا۔“

ایسے رولے رپے وچ کسے نے سوال دا فار کیتا، ”پر اوہ اوتھے اُتے پہنچیا کس طرحاں؟“ ایہہ سُن کے ساریاں نوں سب سَنگھ گیا۔

ایہہ شہر دے عین وچکار کھلوتا اک پرانا مینار سی جس دی تعمیر دے سال بارے کوئی گجھ نہیں سی جاندا۔ ہمیشہ ای جدوں وی ایس دے بارے وچ گل ہوندى تے ٹیوے ای لائے جاندا سن۔ وڈ وڈیریاں توں سُنیا گیا سی جو اوہناں وی ایس نوں اپنے بچپن دے زمانے توں ایس طرحاں ایس حالت وچ ای کھلوتا ویکھیا سی۔ عام خیال ایہہ سی جو ایس نوں کوئی اٹھ صدیاں پہلوں تعمیر کیتا گیا سی۔ ایہہ خیال وی عمارتاں تعمیر کرن والے ماہراں دے اوس ویروے موجب جڑھ پھڑ گیا سی جے اوہناں دے مطابق اٹھ صدیاں پہلوں دیاں تعمیر کیتیاں دُوجیاں عمارتاں وچ وی ایہو جیہا پتھر تے دُوجا سماں ورتیا گیا سی۔ بہر حال ایہہ ہے سی بہت پرانا

تے ہُن تے کافی عرصے توں ایس نوں ناقابل استعمال قرار دتا جا چکا سی۔ جگہ جگہ توں ایہدیاں اٹاں تے پتھر کھسک گئے سن۔ ہر وقت ایہتھوں اوتھوں مٹی جھڑدی رہندی سی۔ اوس دے اندر گولائی بچ اُتے جلدیاں پوڑیاں دی حالت وی ٹھیک نہیں سی بس ڈگن ای والیاں سن۔ ایس لئی اُتے جانا بند ہو چکیا سی تے پوڑیاں دا دروازہ وی اٹاں نال بند کر دتا گیا سی تاں جو کوئی حادثہ نہ پیش آ جاوے۔ کئی واری اوہنوں ڈھا دین دی تجویز وی ساہنے آئی پر پرانیاں عمارتاں دی تعمیر دے فن دے کاڈھیاں تے اُستاداں دے اپنے رومانس دی وجہ نال تے اوہناں دی پرانی عمارتاں نوں اوسے حالت بچ محفوظ رکھن دی خواہش دا مان رکھدیاں ہویاں لہنوں ڈھایا نہیں سی گیا تے ایس طرحاں ایہہ اپنی بھیڑی تے خستہ حالت بچ کھلوتا تے سی پر سارے لوکی اوہدے ولوں بالکل لاپرواہ تے لا تعلق ہو چکے سن تے ایہدے وجود نوں نظر انداز کر کے اوہدے چونہ پاسے موجود بازاراں چوں لنگھدے رہندے سن۔ بڑا چر پہلوں ایہدے آل دوالے پان وچن والیاں، پھل وچن والیاں تے اک دو کلبیاں دیاں دکاناں وی سن پر ہُن اوہ وی نہیں سن رہیاں تے ہُن ایہہ لوکاں دے ہجوم دے درمیان اک کلتے تے اداس مینار دی طرحاں موجود سی۔ پر اچ اچن چیت ای ورھیاں توں کلا ایہہ مینار گھبرائے ہوئے لوکاں دے کلاوے بچ آ گیا سی۔ بہت سارے لوکاں دے نال نال ہُن شہر دی ساری انتظامی مشینری وی حرکت بچ آ چکی سی۔ ضلع دے مجسٹریٹ نے اوتھے پہنچدیاں ای کچھیا، ”سبھ توں پہلوں کہینے اوہنوں ویکھیا سی؟“

سارے لوکی اک دوجے ول بیوقوفان دی طرحاں ویکھن لگ پئے۔ جواب کوئی وی نہیں سی دے رہیا۔ سگوں اک طرحاں گم خاموشی ہر پاسے پھیل گئی سی فیر انتظامیہ دے تقریباً ہر بندے دے ہتھ بچ اک دُور بین نظر آون لگ پئی۔ دُور بیناں اکھاں تے چڑھا لیاں گھیاں۔ گجھ دیر توں بعد سارے دُور بیناں والے وی خاموشی ہو کے اک دوجے نوں بیوقوفان دی طرحاں گھو ریاں پان لگ پئے سن۔ کوئی وی بول نہیں سی رہیا۔ سگوں آپ اک سوال بن کے کھلوتا سی۔ اپنی دیر بچ شہر دا فائر بریگیڈ ٹن ٹن کردا اوتھے پہنچ گیا۔ فائر بریگیڈ دے عملے نے اپنی گڈی دے نال بنھی پوڑی مینار دے نال لائی تے ایہہ جان کے اوہ سارے ای حیران رہ گئے جو پوڑی تے مینار دی اونچائی دے چوتھائی حصے تک وی پہنچن توں ناکام رہی سی۔ جتھے ایہہ پوڑی مینار دے نال لائی گئی سی، اوتھوں مٹی دھوڑ اڈ کے تھلے آون لگ پئی سی۔ مینار دی اونچائی بہت زیادہ سی تے پوڑیاں تھلے ای رہ جاندیاں سن۔ سگوں مینار دے اُتے پہنچن دیاں ایہناں کوششاں پاروں مینار ہُن کنب وی رہیا سی۔ شہر دی انتظامیہ جیہدے بچ میونسپل انجینئر وی موجود سی چوکھے داء ازمان توں بعد ہُن مایوس ہو چکیا سی۔ باہروں آئے ہوئے تعمیر دے اک ماہر تے آثار قدیمہ دے اک سیانے نے وی آپنیاں مشوریاں

نال نوازیہ پر اوہ دھبہ نما آدمی ہُن تک او سے بلندی تے منکلیا سی تے اوہدے تیک رسائی نہیں سی ہو رہی۔
 ایسے مایوسی دے وقت جدوں اک منچلے نے کہیا جو اوہ اُتے جائے گا تے اوہنوں تھلے لاه کے لیائے گا
 تے سارے بہت خوش ہوئے۔ پر ماہر لوگ فیر اڑ گئے تے اوہناں مینار دی ایس بُری حالت پاروں اوہنوں
 اُتے جان دی اجازت نہ دتی۔ پر فیر اوہدے اصرار تے لوکاں دی تکرار دے درمیان اوہ بندہ مینار ول ودھ
 ای گیا۔ بند کیتے دروازے نوں اک اک اِنچ کر کے تے اپنے ساہ روک کے اُکھیڑن بچ اوہدی مدد کیتی
 گئی۔ ہر ضرب اُتے مٹی پھونا مینار توں جھڑا تے اِنچ لگدا جو مینار بھنے ڈگا کہ ڈگا۔ بہر حال محنت رنگ لیائی
 تے اینا مورا بنا لیا گیا جو ہُن اوہ بندہ اوہدے اندر وڑ سکدا سی۔ فیر ویکھدیاں ای دکھدیاں اوہ بندہ اوس
 مورے راہیں اندر داخل ہو گیا تے نظراں توں اوہلے ہو گیا۔

لوک ہُن مینار دے اندر داخل ہون والے بندے نوں مینار دے اُتے ویکھن دے منتظر سن۔ کافی دیر ہو
 گئی۔ پر اوہ بندہ دُور پناں دے ذریعے وی اوس بلندی تے نظر نہ آیا تے لوکاں نوں فکر پے گئی پر فیر کوئی
 اک پاسیوں چکیا، ”اوائے اودھر ویکھو۔“

مدد کرن والا بندہ او سے مورے راہیں باہر آ رہیا سی۔ اوہدے کپڑے مٹی مٹی سن سگوں گجھ پاٹ وی
 گئے سن۔ اوہدے وال وی مٹی وچ مٹی ہو گئے سن۔ اوہ بندہ ڈوریا بڈوریا لگ رہیا سی۔ اوہ صرف اینا ای
 کہہ سکیا، ”مینار بچ پوڑی ناں دی کوئی چیز ہے ای نہیں۔“

ایس حقیقت نوں جان کے ساریاں نے ای سر تھلے سٹ لئے۔ فائر بریگیڈ والیاں آپنا سمان اکٹھا کیتا
 تے اوتھوں رفو چکر ہو گئے۔ انتظامیہ دے لوک وی ایڈھر اودھر ہو گئے۔ فیر عام لوک وی اک اک کر کے
 اوتھوں جان لگ پئے تے تھوڑی دیر بعد ای سارا چوک خالی ہو گیا۔ مینار دے آل دوالے ہُن خاموشی سی
 تے شہر تے رات دا پہرہ سی۔

اک دو دناں تک اوہ اُتے منکلیا آدمی یاں دھبہ لوکاں نوں نظر آوندا رہیا..... لوک کدی کدی اوتھے
 رُکدے اُتے بلندی ول ویکھدے تے فیر اک ہموکا بھر کے فر پیندے۔ فیر لوکاں نے اوتھے رُک کے اُتے
 مینار ول ویکھنا تے اوس دھبے دے وجود نوں محسوس کرنا وی چھڈ دتا تے فیر اک وقت ایہہ وی آیا جو لوک
 ایس مینار دے نال نال اوس آدمی نوں وی ہمیشہ لئی بھل گئے۔

تُقرے دا ہاسہ

ایہہ کہانی اسیں آپنے بہشتی ویر پروفیسر نور احمد ثاقب (جھنگ) دی یاد نوں چڑھاوا کرنے آں کیونجو اوہناں ای اک واری آ کے نسیم عباس ناصر دے کہانی کار ہون دی دس پائی سی۔ ناصر ساڈے کول آوندے رہے پر اوہناں کدیں وی آپنے لکھیار ہون دا دعوا نہ بنھیا سگوں آپنے آہری پاہری ہون نوں وڈیائی جانیا۔ ہُن اوہناں دی کہانیاں دی کتاب ”ڈاکراں“ دے سرنا نویں توں چھپی اے۔ بولی، کہانیاں وچلے مضموناں تے خاص کر اٹکل دے پکھ توں اسیں ایس کتاب نوں پنجابی دے کہانی ساہت وچ اک نرویا وادھا آ کھ سکے آں۔

مہر امجد ہوراں چک ڈبے وچ جے پلے۔ گھوڑے رکھنا اوہناں دا پرانا شوق ہائی۔ گھوڑیاں نال اوہ جنون دی حد تائیں پیار کریندے۔ میں ہوش سنبھالیا تاں مہر امجد دی چاکری دا طوق میرے گل وچ پاتا گیا۔ پک مدت خدمت کرن توں چھھے مہر امجد مینوں آپنا خاص نوکر بنا لیا۔ گھوڑیاں دی ٹہل سیوا میری ذمے واری ہائی۔ گھوڑیاں دے تھان وچ عربی نسل دا پک نُقرا گھوڑا وی ہائی، جیہڑا آپنے حُسن تے فن دی مثال ہائی۔ کھیڈن تے بھجن وچ آپنا ثانی ناہی رکھدا تے گھوڑ دوڑ وچ لکھاں دے انعام اکھ ٹوٹن وچ جت لینا اوہدا بہت دا کم ہائی۔

تُقرے تے میں جیویں پک دوجے نوں پالیا۔ میں اوہدی ہر طرحاں خاطر کردا۔ اوہنوں وی میرے نال اچھا اُنس ہو یا بئی جے کدے میں پک دینہہ وی اوہدی اکھیں توں اوڈھر ہو جاندا تاں اوہ کھاؤن پیون چھڈ دیندا۔ میرا وی ڈھیر ویلا اوہدی سنگت وچ ای گزردا۔ مہر نوں اُنج تے سارے ای گھوڑے پیارے ہان پر تُقرے دی تاں گل ای ہور ہائی۔ آپنے ہتھیں اوہنوں مسالے دیاں پیاں، بداماں دیاں گلیاں تے مکھن دے پیڑے کھویندا۔ اوہنوں جھر بیٹ وی آ ونجی ہا تاں مہر نوں ساری ساری رات نیندر نہ آوندی تے پاسے پرتیندیاں اوہدی رات دُھم ویندی۔

تُقرے دے نصیب، پک دینہہ اوس بھاج بھجی ہائی۔ اساں ویلے سرمدان وچ اپڑ گئے۔ ڈھول پئے وجدے ہان۔ نُقرا وی ڈھول دی تھاپ تے نچدا مپدا مدان وچ آ گیا۔ اوڑک بھاج شروع ہوئی۔ آدھی

پادھی تائیں نثرے کسے دوجے گھوڑے نوں پیراں دی دھوڑ نال وی نہ رن دتا۔ ہر بندے بشر دی زبان اُتے ہکو نعرہ ہائی، جی او نثرا جی، واہ او نثرا واہ۔ پر رب جانے کس دی نظر لگی۔ اچن چیت نثرے نوں تھدا آیا، اوہ مونہہ دے بھار ڈھیندا ڈھیندا پچیا تے لنگاون لگ پیا۔ ساڈے رنگ اڈ گئے۔ میرے گلے نوں رُگھ بھری گیا۔ بازی پرت گئی، چت ہار بن گئی، مقدر کرم بن گئے۔ سارے گھوڑے اگانہہ لگھ گئے پر نثرا..... اوہ لنگندا لنگندا کھلو گیا۔ ساری دُنیا نثرے ول بھج پئی۔ میں اگانہہ ودھ کے اوہنوں گل نال لا کے آکھیا، ”ایہہ کیہ کیتا ہئی یار؟“

میرے ایہہ بول سُن کے اوہدی اکھاں وچ اتھرو آ گئے۔ اُس سر نیواں سٹ رتا تے میرے پنڈے نال تھوٹھنی رگڑن لگ پیا جیویں آکھ رہیا ہووے ایمان نال، لیہدے وچ میرا کوئی دوش نہیں۔ اساں ساریاں رل کے اوہنوں نال لیا تے پنڈول ٹر پئے اچے کلا سارا پدھ ہائی کہ مہر امجد وی اپڑ پیا۔ بندوق اوہدے ہتھ وچ ہائی، للکر کے بولیا، ”خبردار، جے ایس کلمونہے نوں تُساں پنڈ وچ واڑیا تاں..... ایس ساڈی پگ اچ مٹی وچ رول چھڈی اے، اساں لیہدا نکما وجود ہُن دُنیا اُتے برداشت نہیں کر سگدے۔“

اچے منت ترے دے اکھر ساڈی زبان اُتے ہانن جوں مہر نثرے تے اتوڑتی دو فار کھول دتے۔ مینوں لگا جیویں دو انگارے میرے کلیجے وچ لہہ گئے ہوں۔ نثرا بھوئیں تے آ پیا۔ میرے دل دی کوٹھی مونہدی آ پئی۔ اکھیں وچ خون لہہ آیا۔ دل وچ آیا تے سہی سئی ایس بے مہرے مہر دے ساہ پی لواں پر میرے ہتھاں دیاں انگلیں حلقہ بناوندیاں رہ گئیاں تے مہر پنڈ نوں مُز گیا۔ بھلا کی دا ہتھ مہر دے گلوں تائیں کیویں اپڑدا؟

ڈھیر نمک حلال مہر دے نال ٹر گئے تے میں نثرے دے انجام تے وین پاون لئی کل مکلا رہ گیا۔ اوہدے حالیں کئی ساہ باقی ہانن۔ میں اوہدا سر چاء کے جھولی وچ رکھیا تاں حیاتی موت دی کشمکش وچ رُجھے ہوئے جن دی اکھیں وچ ہک عجیب جیہی بے وسی پر ہوشاں اُتے ہاسہ ویکھیا۔ اوہدا ایہہ ہاسہ میری سمجھ وچ اُکا نہ آیا۔

میتھوں ہک لحظہ دُور رہ کے اوڈھر وچن آلا بلی اچ مینوں زت دا وچھوڑا پیا دیندا ہائی۔ ہُن نثرا لما لیٹ کے بہوں دُور ٹر گیا۔ اوہدی بوٹھی بھوئیں تے آ لگی پر جاندی وار دا اوہدا ہاسہ ہک پھانس بن کے میرے سینے وچ رڑکن لگ پیا۔

حیاتی دے ڈنگ اوکھے سوکھے نبھن لگ پئے پر پتہ نہیں کیوں اٹھیندیاں بہندیاں نثرے دا اوہ ہاسہ مینوں ہر ویلے ڈنگدا رہندا۔

مُز سیالے دی ہک انھیری رات آہی۔ میں کم دھندے توں ویہلا ہو کے آپنی ٹھگی وِچ جاؤتا۔ ادھی رات اگے ادھی چُکھے۔ میرے پنڈے دا کھبا پاسہ سہیں گیا۔ ہلایاں نہ پلے..... میری سرتے بانہہ۔ دھی کم تے وی نہ ونج سکیم۔ مہرنوں خبر ہوئی اوہنے ہک حکیم گھل دتا۔ میری نبض ویکھ کے حکیم ایہو جیہی صورت بنائی جوں میرے اگلے پچھلے مر گئے۔ مہرنوں پتہ لگ گیا بئی مینوں فالج ہو یا ہے تے میں ہُن کہیں کم جوگا نہیں رہیا۔ چار ڈنگ تے اوس میری گزری حالت نوں ویکھ کے صبر کیتا پر اخیر ہک دینہہ آ کے آکھن لگا، ”ناصر توں ساڈی وڈی داری کیتی اے۔ اساں وی تیرے نال گھٹ نہیں کیتی۔ پر ہُن گل ایہہ ہے جوں سانوں بندہ اوہ چاہیدا اے جیہڑا نس بھج کے کم کار کر سکے۔ اگاں توں آپ سمجھدار ایں..... چنگا میں ہُن چلنا ہاں“

میں ہکا بکا رہ گیا۔ نہ کائی آوے نہ جاوے۔ وڈے ترے کیتے جوں ایس عمر تے ایس حالت وِچ میں ہُن کیہڑے پاسے جاواں پر مہر پیراں تے پانی نہ آون دتا۔ آپنی ایڈی بے وی اُتے میریاں اکھیں وِچ ہک واری ہنجواں دا ہڑھ آ گیا۔ ایہدے نال ای مینوں بندے دی شاہی تے رب دی بے پرواہی اُتے ہاسہ وی آ گیا۔ میرے عیاں گھل گئے۔ تاریاں دی نئی نئی لوء وِچ یاداں دی طاقتوری وِچوں میں جھات ماری، نُقرا ہُن وی ہسدا پیا ہائی۔

ص صاحب دی یاد کریں، ایہہ ساہ اُتے وساہ نہیں
 محبت والی راہ کنوں، بئی روشن راہ نہیں
 بار ملامت سرتے چاویں، لوک رُ سے پرواہ نہیں
 روجل دامن عشق دا پکڑیں، اس جیہا شہنشاہ نہیں

جن تے چڑیل

اُستانی غلام فاطمہ نوں ہُن سمجھ آئی کہ خالی گھر نہیں چھڈنا چاہیدا۔ خالی گھراں وِچ چڑیلاں پھیرے پان لگدیاں نیں۔

پہلوں جدوں اوہدے خاوند نے ایہہ گل کہتی سی، اُستانی غلام فاطمہ نے اوہدا بڑا مذاق اڈایا سی۔ اوہناں دِناں وِچ اوہدا بندہ بے روزگار سی۔ ویاہ توں پہلوں چنگا بھلا ضلع کونسل وِچ کلرکی کردا سی۔ اہمد جائیداد سی۔ چار آنے اُتوں وی ہو جاندے۔ جدوں نوں حکومت آئی، سیاسی وابستگی دے چکر وِچ اوہدی نوکری وی گئی۔ تہ اوہ ویلے نوں دھکا دین لئی پریس رپورٹر بن گیا۔ ایڈیٹر اوڈھر کرپٹ افسراں نوں بلیک میل کر لیندا تے دو چار سو مار لیندا۔ انج گھر دا خرچ چلدا۔ بُو ہے اُتے چودھری علی محمد پریس رپورٹر دے ناں دی پھٹی وی لگی سی۔

جدوں اوہناں دا ویاہ ہويا، علی محمد ملازم سی۔ اوہنے فنانس بیگم نوں بلا تخواہ سال دی چھٹی دوا دتی۔ جدوں اوہ سے ورھے اک نیا نا ہو گیا، اُتوں علی محمد نے نوکری وی گوائی تے گھر وِچ کل کل شروع ہو گئی۔ اُستانی غلام فاطمہ دا خیال سی، چھٹی مکدیاں سار اوہ ڈیوٹی جوائن کر لوے گی۔ سویرے سکولے جان لگے نیانے نوں پیکے چھڈ دے گی تے واپسی اُتے علی محمد اوہنوں نیانے سنے سائیکل تے بٹھا کے گھر لے آوے گا۔

علی محمد اپنی بیوی دی نوکری پسند نہیں کردا سی۔ اوہنوں گھر چاہیدا سی، جتھے اوہدا بال اپنی ماں دی پوری توجہ نال پلے۔ اتھے سوال ایہہ سی کہ اوہنوں پوری توجہ نال پالن لئی پیسے چاہیدے سن تے بے کار آدمی کول ہر شے ہوندی اے صرف پیسے نہیں ہوندے۔ جیہڑے وی بے کار آدمی نوں پھولیا جائے اوہدے کول بڑے بڑے عظیم پلان، بڑے بڑے ودھیا منصوبے ہوندے نیں، صرف فنانس نہیں ہوندا۔ ایہو ماملہ چودھری علی محمد پریس رپورٹر نال سی۔ اخیر اوس نے اُستانی غلام فاطمہ دا ڈیوٹی جوائن کرنا قبول کر لیا۔ ایہہ کوڑے گھٹ بھر کے اوہنے بڑی بے بسی نال اپنی بیوی نوں آکھیا، ”میںوں بڑا ڈر لگدا اے۔ تُوں نوکری تے جاویں گی تے گھر خالی ہو جاوے گا۔ خالی گھراں وِچ چڑیلاں پھیرے پاندیاں نیں۔“

اُستانی غلام فاطمہ نے اوہدا مذاق وی اڈایا تے اوہنوں سمجھایا وی۔ گل آئی گئی ہو گئی۔ اے اُستانی غلام فاطمہ نوں سکولے جاندے دو تن مہینے ای ہوئے سن کہ اک دن اوہنے چورنوں پھڑ لیا۔ اوہ چور کوئی ہو نہیں سی، اوہدا آپنا خاوند چودھری علی محمد سی۔ ہوندا انج سی، سویرے سائیکل اُتے اوہ چودھری صاحب نال ماں دے گھر جاندی تے چھوٹے بال نوں اوہتھے چھڈدی۔ چودھری ہوہیں کم کارنوں چلے جاندے تے اوہ سکول چلی جاندی۔ واپسی اُتے اوہنوں ای نیکے دے اے نال سائیکل تے بہہ کے گھر آ جاندی سی۔ اک واری سکولوں چھیتی چھٹی ہو گئی تے اوہنے ماں ولوں نیانے نوں چکلیا تے رکھے اُتے بہہ کے گھر آ گئی۔ پندراں ویہہ منٹ بوہا کھڑکاندیاں لنگھ گئے۔ فیر کتے جا کے بوہا گھلیا۔ اوہنوں چودھری علی محمد پریس رپورٹر دی حالت بڑی مشکوک لگی۔ کھنڈے ہوئے وال، لال اکھاں، مسلے ہوئے کپڑے، ہکلائی ہوئی زبان، مونہہ دا رنگ پیلا، ہتھ پیر کنبدے ہوئے۔

گھر وڑ کے اُستانی غلام فاطمہ نے بڑے مشتبه انداز نال چاراں پاسے ویکھیا۔ اوہدا خاوند بڑے چور جیسے انداز نال اوہنوں دس لگ پیا کہ اج اوہدی طبیعت خراب سی۔ ایس لئی اوہ اپنی بیٹ وچ خبراں اکھیاں کرن نہیں جا سکیا۔ فیر اوہ ہانڈی روٹی لئی سبزی لین فر گیا۔ اُستانی غلام فاطمہ نے پلنگھ دی بے ترتیب چادر نوں ویکھیا فیر اوہدے وٹ کڈھن لکیاں اوہدا جسم بڑے صدمے نال ہلیا۔ بسترے دی چادر گلی سی۔ اوہنے تکیہ چکلیا تے اک بھجا ہویا کپڑا پیا سی۔ اوہنے چھیتی نال چادر اوویں ای کر دتی تے کپڑا وی تکیے تھلے ای پیا رہن دتا۔ فیر اوہ تیزی نال چکھلی گلی ول گھلن والے بوہے ول ٹری۔ اوہتھے ویکھیا تے بوہا گھلا سی، اک زانہ چپل اوہتھے ڈگی پئی سی جیویں کوئی کاہلی وچ بھجیاں جتی سٹ گیا اے۔

اُستانی غلام فاطمہ دا وجود انج ہو گیا، جیوں کسے نے سرنج نال سارا لہو کڈھ لیا ہووے۔ اوہنوں آپے سمجھ آ گئی۔

خالی گھراں وچ ڈانٹاں کیویں پھیرا پاندیاں نیں۔ جدوں اوہ رسوئی وچ ہانڈی دھرن لگی، اوہدے خاوند نے کمرے دی صفائی دے بہانے تکیے تھلے پیا کپڑا وی غائب کر دتا سی تے بسترے دی چادر وی بدل دتی سی۔

اوہنے اپنے خاوند اگے ظاہر نہیں کیتا کہ اوہنے اوہدی چوری پھڑ لئی اے پر اوہ ٹوہ وچ رہی۔ فیر تے اوہنوں آئے دن ایس گل دے ثبوت لہمن لگ پئے کہ خالی گھراں وچ چڑیلاں نت پھیرے پاندیاں نیں۔

اُستانی غلام فاطمہ ای ایس ٹی سی۔ سینئر ہون پاروں اسٹنٹ ہیڈ مسزلیس وی سی۔ کدی ہیڈ مسزلیس نہ ہوندی تے اوہدی تھاں وی اوہنوں ای کم کرنا پیندا۔ سبھ توں اوکھا کم تے ڈی او آفس دیاں حاضریاں

سن، جتھے کلرک بادشاہ آنے بہانے بلائی رکھدے سن۔ دوجے نمبر تے بینک چوں تنخواہ کڈھوانا سی۔ سویرے نو
وجے بینک پہنچ کے اک گھونجے کھڑے ہو جاؤ تے نائب قاصد نوں بل پھڑا کے لائن وچ کھلہار دیو۔
مساں مر کے اک دو وجے پہلے ہوندے۔

ہیڈ مسٹریس زچگی دی چھٹی گئی تے آفیشیٹ کرن دی مصیبت وی اُستانی غلام فاطمہ دے پیٹے پے گئی۔
ڈی او آفس نے سول ڈینٹس دی ٹریننگ واسطے گجھ ناں منگے سن۔ کوئی وی اُستانی ٹریننگ تے جان لئی تیار
نہیں سی۔ ساریاں کول معقول بہانے سن۔ اصل وجہ ایہہ سی کہ اوتھوں دے شوقین مزاج انشٹرکٹراں دا ساہنا
کرنا کوئی وی نہیں چاہندی سی۔ دن لنگھ گئے، چٹھی دا جواب نہ گیا۔ اخیر ہیڈ مسٹریس دی ڈی او آفس پیشی
ہو گئی۔ اوہنے نائب قاصد نوں نال لیا تے آفس ٹر گئی۔

نائب قاصد رمضان کچھ وچ فالوں مار کے اُستانی غلام فاطمہ دے چکھے سی۔ اوہ اٹھائی اُنتی ورھیاں دا
جنا سی۔ سکول توں گجھ گلیاں اُرے اوہدا گھر سی۔ چھڑا چھاگ بندہ سی۔ اوہدی سوانی اکثر رُسی رہندی تے
سال وچ یاراں مہینے پیکے گزاردی سی۔ اوہ سکول دیاں ساریاں اُستائیاں دی سیوا کردا سی۔ اوہناں دے
دفتری کماں توں لے کے گھریلو کماں تیک اوہدی ڈیوٹی کھلری ہوئی سی۔ بڑا معصوم جیہا لگدا سی، جیوں کن
چ پاؤ تے کدی نہ رڑکے۔

دفتر چوں مُردیاں جدوں اوہ نائب قاصد رمضان دی گلی چوں لنگھے تے اوہنے اُستانی غلام فاطمہ توں
”پچھیا، ”بی بی جی، بے اجازت ہووے تے میں گھری دی گھری آپنی ماں دا حال پچھ لواں۔ اوہ کل دا
پنڈوں آئی اے۔ بیمار اے۔ سویرے سکول جان لکیاں اوہنوں ناشتہ کرا کے تے حکیم دی دوائی کھوا کے گیا
ساں۔ وچاری اٹھن جوگی نہیں، ایس لئی گھر بُہے نوں تالا مار گیا سی۔ تہاڈی مہربانی..... بے تُسیں اوہنوں
دیکھ کے مینوں مشورہ دیو کہ میں اوہنوں کیہڑے چنگے ڈاکٹر کول لے جاواں۔“

اُستانی غلام فاطمہ اوس ویلے سوچ رہی سی کہ اوہدی زندگی وی سینڈ وچ وانگوں اے سگوں اوہ سینڈ وچ
دے اندر رکھیا ماس دا اوہ ٹوٹا اے، جس نوں اک پاسیوں اوہدا ددھ چنگھن والا بچہ ٹلدا اے تے دوجے
پاسے ساری ساری رات جگائی رکھن والا خاوند اے، جیہڑا اوہدے وجود دے بسکٹ نوں چٹ چٹ کے مُکا
رہیا اے۔

نائب قاصد رمضان نے فیر پچھیا، ”بے تُساں میری ماں نوں دیکھو تے بُہا کھولاں؟“

اُستانی غلام فاطمہ نے بے دھیانی نال ہاں وچ سر ہلا دتا۔

نائب قاصد رمضان نے بُہے تے لگا جنڈرا کھولیا۔ جدوں اوہ اندر وڑ کے کمرے ول گئی تے اوہنے

دیکھیا رمضان نے بُو ہے نوں اندروں تالا مار دتا اے۔ اوہنے حیرانگی تے غصے نال کمرے وِچ دیکھیا تے
 او تھے سوائے اِک مَنجے بسترے دے ہو رُکھ وی نہیں سی۔ اوہنے رُعب نال کُھیا، ”تیری ماں کتھے؟“
 نائب قاصد رمضان نے اُبھر کے اوہدے مُونہہ تے ہتھ رکھیا تے گھسیٹ کے مَنجے اُتے ڈیگ لیا۔
 اوہ بڑی تڑنی، بہت زور لایا کہ جان کُھئے۔ ہتھیرے ہتھ پیر مارے۔ روئی کر لائی، مِنٹاں تر لے پائے،
 واسطے دتے، قسماں دتیاں پر کتھے جی۔ نائب قاصد رمضان تے پاگل کُتے طرحاں اوہنوں پے گیا تے پھیتی
 پھیتی کر چھڈیا۔

اوہ اِک گھنٹہ قیامت دا سی۔ اُستانی غلام فاطمہ نے کپڑے پاندیاں سوچیا..... سُو دے بچے نے انگ
 انگ مدھ چھڈیا اے۔

نائب قاصد رمضان سیلاب اُترن دے بعد فیر اوہو مسکین جیہا، نمانا جیہا، مظلوم جیہا نوکر بن گیا تے
 اوہنے فاکلاں چُک کے اُستانی غلام فاطمہ توں کُھیا، ”بی بی جی، چلیئے سکول؟“
 اِک واری تے اوہدا دل کیتا اوہ چا تو مار کے نائب قاصد رمضان نوں وی مار دیوے تے اپنا خاتمہ وی
 کر لوے۔ فیر اوہدیاں اکھاں اگے اوہدے خاوند، ماں پو بھین بھراواں دے چہرے گھم گئے۔ اوہنے بے
 بسی نال بُرقے دا نقاب سدیاں جواب دتا، ”چل رُڑ۔“
 سکولے پہنچ کے پتہ لکیا کہ زمانے دی ہر شے نارمل اے، کسے نوں کوئی پتہ نہیں کہ اوس اُتے کیہ قیامت
 گُزر گئی اے۔

اوہ گھر پہنچی تے فیر اوہنوں کُجھ ثبوت ایہو جیسے لھے کہ اِج فیر خالی گھر وِچ کسے چڑیل دا پھیرا پیا اے۔
 اوس نے ایہہ سبھ کُجھ نظر انداز کر دتا جیویں کُجھ ہو یا ای نہیں، جیویں کُجھ دیکھیا ای نہیں۔
 راتیں بسترے وِچ اوہنے اپنے خاوند نال لسیاں پیاں بڑے فلسفیانہ انداز وِچ لما ہنگورا بھریا تے
 آکھیا، ”میرا خیال اے، جس طرحاں خالی گھراں چچ چڑیلاں پھیرے پاندیاں نیں۔ اوسے طرحاں خالی گلیاں
 وِچ جن وی آ کے آدم بو دیاں واجاں مار دے نیں۔ ایس شہر وِچ زریاں چڑیلاں ای نہیں، جن وی ہوندے
 نیں۔“

چودھری علی محمد پریس رپورٹر نے قہقہہ مار دیاں جواب دتا، ”زرا وہم اے تیرا۔“

رام چندر

ایہہ سورج بنسی راجپوت ہوئے ہن۔ اجودھیا ریاست دا مالک ہویا ہے باپ ایہناں دا، جسرت۔ ایہہ جسرت دے پتر ہن۔ راجے جسرت دے گھر ترائے رانیاں ہونیاں ہن۔ پہلی اچھراں رانی ہوئی ہے۔ جیس دے وچوں رام چندر ہویا ہے۔ رام چندر نوں ہندواں اوتار نیا ہے۔ دُوئی دے وچوں کچھن ہے۔ تریسی رانی داناں کیکئی ہویا ہے۔ اوس دے وچوں دو پتر ہون۔ نکل تے ساہ دیو۔ ایہہ چار پتر ہون راجے جسرت دے، تریس رانیاں چوں۔ راجے جسرت کسے راجپوتانی ریاست تے حملہ کیتا ہے۔ لڑائی ہوئی ہے۔ فوجاں جسرت دیاں چل پیاں ہن۔ راجے جسرت تے رانی کیکئی ہک رتھ دے وچ اسوار ہان۔ دُشمن حملہ راجے جسرت تے کر دتا ہے رانی تلوار لے کے لڑن لگ پئی ہے۔ راجے جسرت بڑا زخمی ہویا ہے۔ رانی لڑ کے گھیرا تروڑیا ہے دُشمن دا۔ اتنے نوں فوجاں نوں غیرت آئی ہے کہ ہک عورت ساڈی لڑ رہی ہے تے اسیں بھنے جانے ہاں۔ فوجاں ہٹ پیاں ہن۔ اوہناں دُشمن دی فوج نوں بھجایا ہے۔ راجے جسرت نوں خوشی آئی ہے کہ رانیے توہیں قربانی دا کمال کر دتا ہے۔ اوہراں ہک کپڑا لے آ صاف جیہا، جیس دے اُتے میں تینوں عہد نامہ لکھ دیواں۔ اوس لکھ دتا ہے بھئی اپنی زندگی وچ تُوں جیہوے دو انعام منکسیں، میں تینوں دیساں۔ رانی اوہ کول کر لیا ہے۔ ہٹ آئے ہن۔ ایہہ نکل تے ساہ دیو دی ماں ہائی۔ اچھراں چوں رام چندر ہویا ہے۔ (کچھن دی ماں داناں بھلا کھلہا ہے۔) کچھن پورا غلام ہویا ہے، ایس بھرا رام چندر دا۔

راجے جسرت نوں آیاں گجھ عرصہ ہو گیا ہے۔ ایہہ راجپوت دو قسم دی شادی کریندے ہان۔ اک شادی کاج سدیا جاندا ہا۔ دُوئی شادی داناں سوئمیر سدیا جاندا ہا، جیہدے اُتے کائی شرط لین ہا۔ رانی سیتا ہوئی ہے۔ اوس دے پو سوئمیر رکھیا ہے بھئی ایہہ شرط میری جیہڑا راجپوت پوری کر لسی، میں اوس نوں دے چھوڑیساں۔ شرط کیہ ہائی؟ کڑاہ تیل دا بھریا ہویا ہا۔ اوس دے وچ بانس ٹھوکیا ہویا۔ بڑا بلند بانس۔ اگوں اوس نوں انج چرٹوی لائی ہوئی ہا۔ اوس چرٹوی نوں سوراخ ہان۔ اُتے ہک ساگ ہائی، جیس ساگ اُتے مچھی سونے دی ہائی۔ شرط ایہہ ہائی بھئی ویکھنا تیل آلوں ہے۔ کمان دے وچوں تیر کڈھے۔ چرٹوی پھر دی پئی ہووے۔ اوہناں سوراخاں وچوں تیر گزر کے مچھی دی اکھ وچ لگے تے میں اوس نوں دیونی ہے ستیا

سوئبر تے بڑے بڑے راجپوت اکٹھے ہوئیں۔ راجا رام چندر وی ہے۔ گھل گھل کے راجپوت بہہ رہے ہن۔ تیر کوئی نہ لگے۔ وارا ایس رام چندر دا آ گیا ہے۔ اساں تاں مُز ہندواں دے ویلے دی تصویر بیٹھی ہے۔ بڑا خوبصورت تے ڈھیر سارا جوان ہے۔ نازک اندام جوان ہویا ہے۔ نتھے تصویر وکھوے ہا، کمان اوس دے ہتھ وِچ وکھیندی ہائی۔ اوس کمان دے وِچوں تیر چھکیا ہے۔ ویدہ ایٹھوں پیا ہے۔ چکر پھر رہیا ہے چرخوی دا۔ سوراخ چرخوی دے وِچوں گزر کے مچھی دی اکھ وِچ جا لگا ہے تیر۔ اوس ویلے سیتا دی شادی ہو گئی ہے ایس نال۔ پرنا کے ایہہ گھر لے آیا ہے۔ راجے جسرت بڑیاں خوشیاں منائیاں۔ گل ہند دا راجپوت بلایا ہے۔ ہک سوتے تریہہ قوم ہے راجپوت دی۔ جس وِچ چھتری راج گل ہن۔ چھ بنس ہن۔ گل راجپوتاں نوں دعوت دتی ہے۔ راجے اعلان کیتا ہے اج میں پتر آ پنے نوں تخت دیونا ہے۔

رانی کیکئی دی ہک سہیلی ہوئی ہے۔ نوکر وی ہوئی سو۔ اوس آ کھیا، ”کیکئی بیٹھی ہیں؟“ ”جی آ۔ بیٹھی ہاں۔“ اوس آ کھیا، ”اج تیرے پتراں دے گل غلامی دا طوق پا رہن تے ساری زندگی نہیںے نکلنا۔ تُوں وی راجپوت دی لڑکی ہیں بیٹھی ٹھٹھ سُور دے تے ہیں۔“ ”کیہ کراں؟“ ”اج راجے کولوں اوہ وعدے منگ بھیجی جیہڑی اوکھی اکھیائی، میں منساں۔“ سہیلی اوہدی صورت انسان ہائی سیرت شیطان ہائی۔ اوس آ کھیا، ”تُوں راجے نوں آکھ، اوہ وعدے پورے کر۔ راجا آکھسی کیویں؟ تُوں آکھیں باراں سال تائیں تخت میرے پتراں نوں دے تے باراں سال تائیں رام چندر نوں بن باسی دے۔ مطلب اے جنگل وِچ رہے۔ اوتھے رہے نتھے لا پتہ ہووے۔ اسانوں پتہ وی نہ ہووے رکھے ہے۔“ خوشیاں منائیاں جا رہیاں ہن۔ شدیانے بچ رہے ہن۔ ساز بچ رہے ہن۔ راجپوت خوش ہن۔ تاجپوشی دے سگن ہو رہن کہ اج رام چندر دے سر اُتے تاج رکھیا جاونا ہے۔

اچھراں رانی بہوں خوش ہے کہ میرے پتر نوں اج تاج پیا ملدا ہے۔ اتنے نوں رانی کیکئی شاہی محل وِچ، راجے نوں آ کھیا ہے، ”اوہ وعدے تے ایہہ لکھت تیری۔“ اوس آ کھیا، ”منگ۔“ رانی کیکئی آ کھیا، ”رام چندر نوں بن باسی باراں سال تے باراں سال نکل تے ساہ دیونوں تخت دے۔“ راجا ڈھٹھا ہے بے ہوش ہو گیا ہے۔ غم دے کنیں پہاڑ ٹوٹ گئے ہن۔ پے پنے سارے اجودھیا وِچ گئے ہن۔ رام چندر ایہہ گل سُنی ہے بھی پو میرے نوں غش توں غش ہے۔ وعدہ نہ پورا کراں تاں راجپوت نہیںے۔ جے وعدہ پورا کراں تاں رام چندر نوں بن باسی دیونی ہے۔ رام چندر لگا آیا ہے۔ اوس آ کھیا، ”مہاراجیا! اوہ تاں راجپوت دا بچہ وی نہیںے نا، جیہڑا اپنے پو دی زبان نوں گوڑا کرے۔ اپنے سکھ کان یا شاہی کان۔ تُوں روندنا کیوں پیا ہیں۔ میں منگ کے تیتھوں بن باسی لینا ہاں۔ اللہ دے واسطے دے چا۔ اوہ وی تاں بھرا ہیں، جیہناں تخت

تے بہنا ہیں۔ اوہ کسے دے ہو دے تاں نہیں جسرت دے ین تے اوہ وی میری ماں ہے، جیہڑی ایہہ گل منگ رہی ہے۔ مینوں اچھراں توں گھٹ اوہ وی کائی نہیں۔“ اٹھیا ہے راجا جسرت پتر نوں ہانہہ نال چا لایا ہے۔ شاوش پترا شاوش۔ بہت اچھے۔ اوس ویلے رام چندر بن باسی لکھ دتی ہے کہ باراں سال تائیں میں بن باسی وچ رہساں۔

جیں ویلے رام چندر تیار ہو گیا ہے تاں سیتا آکھیا ہے، ”میں نال آونا ہے۔“ رام چندر آکھیا، ”توں شہزادی ہیں۔ جنگل دا واسا۔ جنگل دے میوہ جات اُتے اساڈا گزارہ ہوونا ہے۔“ سیتا آکھیا، ”سبھ گجھ منظور ہے پک جڈائی تیری منظور نہیں۔“ لچھن آکھیا ہے، ”میں جیں دن دا جمیا ہاں، میں تیرا غلام ہاں۔ میں بھرا آپ نوں جاندا نہیں تیرا۔ میں تیرا دامن کوئی نہیں چھڈنا۔“ رام چندر ٹر پیا ہے۔ سیتا ٹر پئی ہے۔ لچھن ٹر پیا ہے۔ راجہ جسرت ٹر پیا ہے۔ رانی اچھراں ٹر پئی ہے۔ مطلب ہے بھرے شہر اجدھیا دے وچ پک ساہ دیو تے نکل تے اوہناں دی ماں تے پک اوہ پلپیت رن، ایہہ چار رہ گئے ہن۔ ہن رام چندر حیران ہے بھئی شاہی ساری، تخت سارا تباہ ہو جاسی۔ مگروں کوئی غنیم حملہ چا کرے، اجدھیا تاں ماریا گیا۔ نہ فوج ہے وچ نہ بندہ ہے۔ نہ لہنی نہ دیونی۔ سیتا تے لچھن نال صلاح کیتی ہیں بھئی رات آوندی پئی ہے دریا دے کنارے۔ اسیں ایہناں نوں سواں کے جنگل وڑیے اوس نوں بھئی ایہناں نوں لہیئے ای نہیں۔ آپے روپٹ کے ہر شے پچھانہہ ہٹ جاسی۔ باراں سال کٹ کے آجائیں۔ پچھوں اجدھیا کوئی غنیم نہ مار لے۔ اوکھے ہون۔ اوٹھوں ایہہ نکلے ہن۔ دریا دے کنارے رات آئی اے۔ ہر شے تھکی ہوئی ہے۔ سیں گئی ہے۔ رام چندر، لچھن تے سیتا نوں جگیندا تے وڑے کسے اوس جنگل نوں، اودوں جنگلات بہوں ہوئے ہن، وگا کے گھوڑے بہہ رہے، اوہناں دا پتہ ای نہ لگا کہ کدے گئے۔ ایہہ ہر شے سٹ کے واپس آ گئی۔ ماں ساہ دیو تے نکل نوں آکھیا، ”ایہہ تخت ٹساڈا ہے۔“ اوہناں آکھیا، ”مائے ماں ہوئیوں۔ آکھ گجھ نہیں سے سگدے۔ رام چندر جیہا بھرا بھجایا ہئی جنگلاں نوں باراں سالاں واسطے۔ اساں لعنت کرنی ہے ایس تخت اُتے۔ اسیں تخت امانتی بنے ہاں۔“ آہن، بھیاں چا کے اوس دیاں اُتے تخت دے رکھیاں ہن۔ باراں سال تائیں ساہ دیو تے نکل تخت دے اُتے لت نہیں رکھی۔ امانتی تخت ہے۔ جیں دینہہ آیا شالا او سے نوں نصیب ہوئے۔ اساں تاں غلام ہو کے رہنا ہے۔ ماں نوں گجھ نہیں آکھ سکے۔

ایہہ چلدے چلدے، پنج وئی پک موضع ہے پہاڑ دا، اوٹھے ایہناں جھونپڑا گھٹیا ہویا ہے، سیتا رام تے لچھن اوٹھے رہندن۔ میوے جنگل دے توڑیندن۔ پرندے، جنگلاں دا شکار ہڈھ کے اوس دا گوشت کھاندن، کدی کوئی ہرن لہہ جاندا ہے۔ بہن سدیندن۔ فقیر بن کے رہے ہون۔ پنج وئی موضعے دا راون ہویا ہے۔

دہینسر وی سدیندن۔ دہینسر ایس توں سدیندن، ایس جیڈا عالم ہندو قوم وچ کوئی نہیں ہويا۔ چار وید ہوئے ہن ہندو مذہب دے چوہواں دا حافظ ہويا ہے۔ ایڈا دماغ ہويا پس بی دہینسر سدیا گیا ہے بھئی دہ دماغ۔ ایہہ لنکا دا راجہ ہويا ہے۔ ایس دہینسر دے کھرتے دوش دو بھائی ہوئیں۔ بھین دا ناں رُوپ نکھا ہے۔ اوہ کواری ہوئی ہے۔ پنج وئی پہاڑ دے وچ ایہہ رہندے ہان کھر، دوش تے رُوپ نکھا۔ لنکا دے وچ راوان رہندا ہا۔ رُوپ نکھا جنگل دی سیر کریندی آوندی ہے۔ اوس رام چندر جھونپڑی وچ تکیا ہے۔ سیتا وی بیٹھی ہے۔ کچھن وی بیٹھا ہے۔ عاشق ہو گئی رام چندر تے۔ اوہ ہر صبح نوں آ جاوے شام تک بیٹھی رہوے۔ کچھن آیا ہے جوں تکیا ہے سیتا روندی بیٹھی ہے۔ اوس کچھیا، ”میری بھین کیہ گل ہے؟“ سیتا آ کھیا، ”رام چندر تاں پک فرشتہ صفت انسان ہے۔ ایس آلوں تاں مینوں ڈر کوئی نہیں مگر جیس ایلے رُوپ نکھا آوندی ہے تاں ایسیاں حرکتاں اوہ کریندی ہے، میرے بیٹھیاں رام چندر نال کہ میرے سینے تے چکی جھوپ جاندی ہے غیرت دی۔ ایس علاقے دی ایہہ رانی ہے۔ اسانوں برہمن، مگتے، مسافر، نیچے جاندی ہے۔ ایہہ روون ہے۔“ کچھن آ کھیا، ”رو نہیں۔ ہن اوس آونا کوئی نہیں۔“

رُوپ نکھا آ گئی کچھن آ کھیا، ”اساڈے جھونپڑے وچ تُو ہیں ایڈوں اگانہہ نہیں آونا۔ تُوں تنگ کرینی ہیں۔ نکل جا۔“ اوس آ کھیا، ”وے باہنا! تُوں ہويا کتھوں دا ہیں مینوں ہوڑن آلا رانی نوں علاقہ ساڈا ہے تے آہا ہے اتھے آویں نہیں۔“ کچھن آ کھیا، ”میں تینوں پیا آہنا ہاں نہ آویں۔“ رُوپ نکھا آ کھیا، ”میں آونا ہئی۔“ لیہدے ہتھ وچ تلوار ہائی، ایس اوہدا تک وڈھ لیا۔ تک وڈھا کے اوہ جا وڑی بھراواں کول روندی، پٹیندی۔ اوتھوں کھرتے دوش چڑھے تے نال فوج۔ ایہہ وی لڑن کڈھ ڈڑھے۔ ایہناں کھرو وی مار گھتیا تے دوش وی مار چھڈیا۔

اوس ویلے ایہہ خبراں راوان تے اپڑیاں۔ اینج اینج باہمن ہیں، مسافر ہیں۔ ایہہ قصہ ہے۔ اوس آ کھیا، ”آلودیاں پٹھیاں او! ایہہ رام چندر تے کچھن ہیں راجے جسرت دے۔ جیہناں اتنی گجھ کیتی ہے ہور کاہیں باہمن لڑنا ہا اساڈے نال۔“ اوہنوں یقین ہا کہ اینج میں کامیاب نہیں ہو سکدا۔ جیڈی گاہل اوہناں کڈھی ہے ایڈی کڈھاں۔ رام چندر تے کچھن شکار چلے گئے ہن۔ رام چندر (اینج) کڑا ”دائرہ“ لیرکا مار دتا ہے، ”سیتا! ایس توں باہر نہ نکلیں۔ ایس دے اندر کائی شے نہ آوسی، انشاء اللہ۔“ اوہ وگ گئے ہن۔ وگ گئے ہن تاں راوان پک پنڈت بن کے دھنی تائیں سفید داڑھا چٹاتے ہتھ اچ سوٹاتے کنبدا تے جمیل گل اچ۔ ایہہ آ پہنچیا۔ ایس صدا کیتی، ”ہلا بھئی رام کے رام کی بھکھیا منگدا ہاں۔“ سیتا آ کھیا، ”اندر آ جاتے لے لے۔“ اوس آ کھیا، ”میں باروں سال دا روزہ رکھیا ہويا ہے تے میں کسے دے اندر نہیں آونا مینوں منع ہے۔“ اندر

سیتا آکھیا، ”میںوں اپنے پتی دا حکم ہے۔ ایس لیکے توں تُوں ہاں باہر نہیں نکلنا۔“

راون آکھیا، ”میں تیتھوں ہک گل پکھنا ہاں۔ پتی وڈا ہے یا رام وڈا ہے۔“ اکھے، ”رام وڈا ہے۔“
اکھے، ”میں رام دا نام گھتتا ہاں۔ تُوں پتی دا ناں ویکھنی ہیں۔“ اتھے سیتا نوں نکلنا پیا۔ سیتا باہر نکلی تے
اوس چالٹی تے لے کے لکا چلا گیا۔

رام چندر تے پکھن نوں پتہ لگا۔ اے باراں سالاں دے وچوں عرصہ رہندا ہا۔ پکھانہ تاں ہٹ ناہن
سگدے۔ اوس ویلے ہک راجہ ہویا ہے، جیس دا جرنیل ہنومان ہویا ہے۔ اوس راجے نوں جا ملے۔ ایس رام
چندر تے پکھن، راجے جسرت دے لڑکے ہاں۔ ایہہ مصیبت بن گئی ہے۔ اسان راون دے ملک لکا تے
حملہ کرنا ہے۔ اوس فوج وی دتی ہے تے ایہہ جرنیل وی دتا ہے۔ اوتھوں ایہہ چڑھے ہن۔ ایہہ سمندر پار کر
کے، لکا دے اُتے آ کے لڑائی شروع کر دتی ہے۔ سیتا پکھدی ہے راون توں، ”مت تہانوں مار لین۔“
اوس آکھیا، ”نہیں سیتا۔ اسانوں مار نہیں سگدے، جیہڑا مشرق آلا بُرج ہے نا، ایس دے وچ ہے بارود۔
اوس دے وچ آتشی تیر نہ وگاؤن نا تاں لکا ماری نہیں جاندی۔ ایہناں تھوں فتح نہیں ہوندی۔“ سیتا، رام
چندر آل اکھوا بھیجیا ہے کہ مشرق آ لے بُرج اچ آتشی تیر مارو تا لکا مریسی۔ جیس توں پیا آہا ہے:

گھر بھیتر دہینسر ماریا، سڑ لکا جائے

رام چندر تے ایہہ گل آئی تاں اوہناں آتشی تیر وگائے۔ بُرج وچ لگے ہن۔ بُرج وچ بارود ہا، اوہنوں
اگ لگ گئی۔ ساری لکا سڑ گئی ہے۔ اوس ویلے راون پکڑیا گیا ہے۔ راون نوں پکڑ کے لیاندانیں۔ جیس
ویلے مارن لگے تاں راون آکھیا، ”لوکو، آخری وقت ہے میرا۔ ہک نصیحت لکھ لےو۔“ ”کیہ“ اکھے

جگ جیتنے سے بہتر ہے نفس جیت لینا

اس نفس کے ہی مارے میں مارا جا رہا ہوں

اتنے نوں باراں سال گور گئے ہان۔ ایہہ ہٹ کے آؤن۔ ساہ دیو تے نکل اٹھیندے لگے آؤن۔ اوہ آ
کے پیراں تے ڈھے پئے ہن۔ اوہناں آکھیا، ”رام چند، ماں ساڈی نوں ایس گجھ نہیں آکھ سگدے۔
بزرگ ہوئی۔ کیہ آکھیے؟ مگر اوہ جوڑا تیرا تخت تے پیا ہے۔ خدا دی قسم امانتی تخت رکھیا ہویا ہے۔ اسان اچ
تائیں تخت تے لت نہیں دتی۔ تخت دا مالک ہے ایں تُوں۔ ایس نوکر تیرے۔“

عدم تحفظ

سبھ توں وڈی ارشد

موت محافظ اے

مرن توں پہلاں

اپنے تینوں

مرن نہیں دینا

احسان باجوہ

میں لوناں

میں لوناں میں کرماں ماری دکھاں کھیڈ کھیڈائی

نہ میں پیار دا وٹنا ملیا نہ میں رتجھ پرنائی

میں ساں بھکھ دا رُوپ نمائی بھکھیاں گھراں چوں آئی

کسے نے دولت رنگی مندری میری چچی پائی

میری بھکھ کسے نہ جاتی میں بھکھاں دی جائی

بھکھ پنکھوڑے دے وِچ پا کے بھکھاں کھیڈ کھیڈائی

انگ انگ نوں محلاں دی کندھ نال روز میں راتیں لاواں

ان پھیاں لوڑاں تے تھوڑاں ہیریاں نال پرچاواں

سدھراں دیاں لنباں تے بھناں تھوڑ سریری دانے

اٹھدی بہندی، کھانندی پیندی چڑھاں تھوڑاں دی سانے

ہولی ہولی مکدا جاندا میں چوں میرا آپا

میرے لئی ایہہ محل اٹاں دارہ گیا پیار سراپا
 میں کندھاں توں اُچی ہو کے جدوی جھاتی ماراں
 میرے چار چوہیرے میرے جسموں تیز کٹاراں
 پیو دا ہانی راجہ میرا میں جس دی ہاں رانی
 اینج لگے جوں بھیدی راہ چوں وگدا چھوہلا پانی
 کیکن آپنیاں سدھراں لوڑاں ہیریاں دے نال ٹھلھاں
 کیکن بھار جوانی والا سُنجییں محلیں سلھاں
 پیار سریری انگاں نوں میں کیکن دیاں سہارے
 اکلاپے وِچ ساہ وی جاپن جیکن اگ انگیارے
 پیار سریری وِتھاں نوں ہُن کیہڑا پورن پورے
 جد ویکھاں سلوان دے ولے دل مُرد مُرد کے ٹھورے
 ماپیاں مینوں وِچ کے بھاویں سوہنے محل اُسارے
 میرے پیار سریرے دے نئے ادھ اسمانوں تارے
 میری لوڑاں اے بھکھ سلوئی بھکھ نے بھٹھی تائی
 اج وی سپے ہوشیں لکھاں بھکھاں پھراں لکائی
 لوکی آکھن ماں پورن دی کیکن ماں اکھواواں
 پورن ورگے ہان نوں تک کے دوہری ہوندی جاواں
 نر شاہی دھرماں دے اندر میں ازلاں توں پھاتھی
 میں کیہ کرنے ہیرے موتی میرا لوبھ حیاتی
 ایس کلیہنے جبر نے مینوں بھورا بھورا کیجا
 پورن دی اچھیا نے مینوں گھٹ گھٹ کر کے چتا
 ازلوں میرا پیر و نڈا و جگ تے وِلا ای آیا
 اِک پلے وِچ میں تِلنی آں اِک پلے وِچ مایا
 لُون دی جھگ دے وانگوں اپنے سیکے گھردی جاواں
 کیہڑا سندا دل دیاں گلاں کیہنوں حال سناواں

ملنگ دی چتاوئی
فھراں دے کہیں
پندھ تے ہرگز
مُرو نہ ساڈے نال
دل دماغ نہیں رتا ساڈا
بس، اکھیاں رتیاں لال
مُرو نہ ساڈے نال

—
امیاز حسین امتیاز

جاگ

شام دے مسافر نے
دُور تیک جانا سی
سُور جاتیرے اوہلے
چاننی دا بانا سی
تاریاں دا تانا سی
بیلیاں دی بولی سی
جنگلاں دی جھولی سی
پنچھیاں دا ٹھانا سی
رستیاں دے پیراں تے سبیس وی نوانا سی
ہور وی سیاپا سی
ہور وی کھپانا سی

فی پرے اوہ وطنوں توں
 فی پرے اوہ پنتاں توں
 سرگھیاں دے تُوراں دا
 سانجھ دے سرُوراں دا
 خیال وی ایانا سی
 فی میں تیرے آکھے تے
 فی میں تیرے ویکھے تے
 آپ ٹھہر جانا سی

 تنویر قاضی

اک اکھ نال سُفنے ویکھنا
 اک لت نال چلنا
 اک ہتھ نال ڈھیر دُعاواں منگنا
 اک ساہ وِچ ساریاں گلاں کرنا
 اپنی اپنی سوچ دا بُت بنایا
 اپنا اپنا رب رکھنا تے اپنی اپنی مسجد متھا ٹیکنا
 کلیاں کلیاں رہنا ہُن سکھ لینا
 ڈبل سواری تے پابندی لگ گئی اے

 راجہ صادق اللہ

پار پراروں
 کسے رٹھڑے ویرے بھرا دی
 کوئی خیر خبر نہ آونی

رہندیاں بہندیاں چیاں نے
 پاروں آوندیاں پکھیاں دے
 واء وچ تردے پراں توں
 اوکھ سوکھ دی سکویں شکل بناونی
 جے کدھرے اسمائیں تارا ہونیاں
 مرغائیاں نے
 کھجیاں کولوں نیویاں ہو کے لنگھنا
 ویزھے پٹھیاں مایاں - ز
 پک بھرواں ترلا لینا
 مھلو تکیا جے
 ہس کزنا سُنہا آیا اے
 مرتائیں نے
 ساڈے گھ داھواں گیزالایہ -
 کدی کدائیں کائیں نے جے آ بہناتے
 تائے ہوراں کہنا
 پترو کیہڑے ریت سمندرراں اندر
 ترہایا جیہا رہندا اے
 سارے ویر دوالیوں آؤ
 ڈنگراں نوں رج پانی ڈاھو
 چویاں نوں نت بھورے پاو نے
 چویاں ڈھک ڈھک نیڑے بہنا
 مانواں جھلیاں ویکھ ویکھ کے پک دوجے نوں کہنا
 خبرے کیہڑے دیس نکالے اندر
 بھکھن بھانا پھر دا اے
 گرو پو

اج مٹھا آنا گنھو

پیر چہاں دیاں چھیاں نوں اساں دان کریاں سرگھی
(ویراں نوں نت بھیناں تھلیاں گٹ گٹ چو ریاں گھلیاں)

چاچی کان جیہا کوئی آ لکيا سو

ہن تے منجی ڈاہن دیو

نہ پترالہنوں اِنجے

باہی بھار کھلہار دیو

آپے آوسی آپے آن وچھاسی

اِنجے رہن دیو

مٹھڑے پرت وی آوندے نیں

جے آس رہوے

توڑے ودرے ودرے

زاہد حسن

بے انت دریا

اساں نیر بنا کے سانجھے

اکھاں وچ رنگ دریاواں دے

دل وچ تانگھاں پتوں پار دیاں

اساں وپیئے سنگ دریاواں دے

ساڈے ساہا دریا

اسیں جُٹے بیڑیاں کیتے

پانیاں چھوہیاں، شاماں سُوہیاں

ہرے ٹاپواں تے

اساں راہیاں پگ دھرے
رہے وے سخن، اسیں تیری تا نگھوں ہرے بھرے
رت پھٹی، راتاں دا نشہ تن نوں چڑھیا

پنیاں دا چن
ریشاں دی پھہار لے
ساڈے ویڑھے وڑیا
اندر ساڈے ویہن دریا
تن اساڈے بیڑیاں
اساں نیر بنا کے سانجھے
اکھاں وچ رنگ دریاواں دے

زاہد مسعود

بھکھ جیہی بھکھ اے
سواہیاں سواہیاں دا مونہہ چم چم تھکدیاں نہیں
تریہہ جیہی تریہہ اے
نین ہنجواں نوں لوڑن لئی
دل دے گھوہ وچ یاداں دا ڈول مکائی بیٹھے نین
اساں

وڈی طاقت دے بلب بال کے راتاں جگا لیاں

پ
لیکھاں دی ڈھوڑ نے سورج نوں اوہلے کر دتا

ساڈے ساہواں اندر
کا فور دی مُشک پھیل رہی اے
تے

ٹھنڈیاں تلیاں دیاں لیریکاں
صابن دی جھگ وچ گھل گھیاں نہیں
لوکی

سانوں سیانا آکھدے نہیں
پر اساں
نیانیاں دیاں گلاں تے قیاس کرنا کدوں دا چھڈ دتا اے
نہ اسیں
نویں گاؤن گا سکنے آں
تے

نہ وچھڑے ستکیاں نوں یاد کر کے
ہموکا بھر سکنے آں
ہر پاسے اک نس بھج پئی ہوئی اے
ہتھاں وانگوں دل وی خالی ہو گئے نہیں۔

زویا ساجد

دساں فیر
سُن

پتھر اندر دُھر اندر
اک گولی اکھ وی جیوندی اے
توڑو توڑی جے اوہ نظرے دائرو دائرو ہوندی اے
میریاں لکھتاں ”میں“ اڈوی تیرے اندر سُفنے کیرن
توں تے جاگیں میتھوں اُتے
جندو ہتھوں پھنڈ ہونا منگنا ایں
وٹیاں دی توں دتی اندر آپ چروکا و سنا ایں

رجن رجن سدھر تیری میتھوں کیہ تُوں پُچھنا ایں؟
 بھکھا بھانا لگنا ایں
 ہر اک پتھر چیت سلونا بیسی اُتوں ڈگدا اے
 ڈھیماں اُتے ڈھے کے آپے تھڑکوں تھڑکوں کدبا اے
 رُڑھدے رُڑھدے کنگرے بھر دن
 بنٹا بن اوہ وجدا اے
 گھر لی اندر لونا پتھر
 چٹن چٹن منگدا اے

 سعید شہزاد

چیتے
 دل کلا ہن
 ہر ویلے ای
 منگدا
 رہوے دُعاواں
 بھل گئیاں نیں
 یاداں جیہڑیاں
 نہ آون
 ہن چیتے

 سلیم شہزاد

اک نظم

کاں اساڈیاں اکھاں دے وِچ
 جد وی گھوری پائی
 شام نماشیں سڑدی بلدی
 دُھپ نوں چھڈن آئی
 من تناویں پا کے
 کھوکھے لے کے پرتے ساں
 گھر ہنیرے چک کے سارے
 بُو ہے اُتے بیٹھے ساں
 شک دے ٹھنڈے پیراں اُتے
 چنبل سی حریانی دی

 سید طاہر شیرازی

اکلاپا

جیہڑا میرے ساہواں دے نال
 ہولی ہولی
 خُردا رہیا
 جیہنے ہر اوکھر دے ویلے
 چھڈیا نہیں سی
 میرا ساتھ
 دسو کیویں میں بھل سکناں
 نکلیاں لا دے
 ہانی نوں

جنگلو کیڈا ہیا گھتیا، دینہہ نال متھا لایا اے
 بھاویں موم دا بٹہ ہس پر دھپ دا بھارا چایا اے
 چھلاں مُر مُر چھتھیاں ہو کے ٹکراں مارن پتھرنوں
 دیکھ تے سہی نا پرلی من تے کہیں اج رُوپ وٹایا اے
 مینوں میری مُٹھ دے وچوں کون کڈھیسیں کوئی وی نہیں
 میں کھلرن دے ڈرتوں اپنے آپ نوں جیہا پایا اے
 کڑکدی دھپ بچ سڑکاں اُتے پتھر سٹھے بالان نے
 گھنڈ لہائی دی تختی تے ایم پی اے ناں لکھوایا اے

فرخ یار

وساہ

گجھ گلاں سمجھ نہیں آئیاں
 ایہہ دھن دھن کرنیاں عُمر ایں
 ایہہ سچے سار دسیوے
 ایہہ چوہاں ڈوگھے سوک نیاں
 ایہہ کدھاں ماریاں لیرکاں
 اشنائی چٹیاں دنداں نی
 تے ڈکھڑا لیریاں قبر ایں نا
 گجھ گلاں سمجھ نہیں آئیاں
 دل کدھرے وگنے پتتاں نے کڈھیاں تے نہیں لگنا
 اکھ کدھرے
 سرنے پر نے ٹھاراں تے نہیں جمنی

آسے پاسے ہٹ وینی
 سچ گھلنیا گھلنیا رہ وینا
 بے چوک کھلارا سدھراں نا
 اک لمی چپ حیاتی نی
 اک شام کچیاں سنکٹاں وچ
 مینہہ وسنا
 کوٹھا ڈھے وینا

 ملک غلام فرید شوکت

کدی جے کول آجاوین تے دساں ہر وہانی گل
 توں آپے کر لوین لیکھا نوین اے یاں پرانی گل
 چراں دا وچھڑیا توں سین تے آیوں رات پکے لئی
 جے اکھیاں ٹوندا جاسیں تاں میں کینوں سُنانی گل
 تے کر وعدہ نبھاوین گا بلپا نال رتجھاں دے
 ترے ای دل دے ورتے تے ایہو تیتھوں لکھانی گل
 ایہو ساون دی رت بھسی جداں سانول گواچا ہا
 ایہناں بدلاں نے وج گج کے اوہا چیتے کرانی گل
 نہ کملے نوں کہوین کملا تے چتھیں گل اوہدی نوں
 کوئی کملا کسے ویلے کریندا اے سیانی گل
 متاں چوگاں اڈیکن پے پکھیرو آہنے دے وچ
 جے ایویں ٹہنیاں کپیاں تاں ہو جاسی اتانی گل
 ایہہ بازی پیار دی شوکت میں تیرے نال کھیڈاں گا
 تری ہر وار چت ہوسی میں آپے ہرانی گل

نیویارک

شہر سمندراں آسماناں تائیں جا چڑھیا اے
توں اتھے کیہ ویکھن آیوں
لوہے دی سواری؟
اُپر پٹھ اُساری؟
اتھے شیشہ زور اوراں دی ڈھال اے
اندر کیہ اے کس توں پُچھہیئے
وصل دے بوہے بند نہیں
جو دسدے نہیں
خاصاں دے سنبدھ نہیں
دِن لائو جے رُکیا بازی ہر جانی اے
رات نمائیاں دِلاں چوں سمدی سمدی
مر جانی اے

نجم حسین سید

کافی

نی کج پھل سرجاں دے
کچی نیندرے پئی جگڑے جگاویں
نی وتھ مسال رات اڑیئے
کولوں دینہہ بن کے لنگھ جانی
نی بیج تلوار وی تُو ہیوں

تُو ہیوں چند ہک چوں گھٹ پانی
تی تاریاں دا مینہ نہاوندیے
ساڈا ساونا نہاون وی آویں

ہما صفر

فقیرنی

ہر ہر ساہ ڈکنی آں
تیرے جیون کیجے
کھول اکھاں ہونی نال ہوواں
کسے سُننے کیجے
گُوڑھ ہنیرے منگی آں
چنگڑیے نی
تینوں لہسن کیجے

کچیاہن

کچیان (Nausea) جگ منے فرانسى وچار وان لکھیار ژاں پال سارتر دا پہلا ناول اے۔ لیہوں
Existential فلسفے دی گکڑی لکھت وی نیا ویندا اے۔ اندر سار دا وار کار انتون روکیوتن اپنے اندر کے
وئا تے چالو ویلے وچ پنا جھوٹھ حیاتی دے معنے متھن دے آہر دی کتھا کردا اے۔ خیالی شک شہے دی
روٹھ وچ اوہ اپنے نوں ”ہوون دے گناہ“ تھیں نیاردا اے۔ لیہدے وچ اوہوں خوشی دے پل وی
جودے نیں تے نراسا دیاں گھڑیاں وی۔
ایہہ اُلٹھا بھاویں پورا ناول تاں نہیں پھیر وی اسیں لیہوں اک بھرویں لکھت واکن پئے ورتا ونے
آں۔

دن تارنخے کاغذ

بھ توں چنگی گل ایہا ہوسی کہ جو گجھ روز دیہاڑی واپردی اے، اوہوں لکھ لیا جاوے۔ چیزاں نوں کجھن
لئی ڈاڑی رکھی جاوے۔ کسے وچار نوں جاں چھوٹے توں چھوٹے کھلار نوں وی نہ چھڈیا جاوے بھاویں اوہ
رکنا ای گونا ہووے۔ بھ توں ودھ ایس لئی کہ ایہناں گلاں دی درجہ بندی کیتی جا سکے۔ مینوں ایہہ ضرور دسنا
چاہیدا اے پئی میں ایس میزنوں، ایس گلی نوں، لوکاں نوں، اپنی تما کو والی گتھلسی نوں کیویں ویکھناں،
کیونجو ایہو ای تاں اوہ چیزاں نیں جو بدل کنیاں نیں۔ مینوں ایس تبدیلی دی صحیح حالت تے سبھا ضرور متھنا
چاہیدا اے۔

مثال دے طور تے ایہہ گتے دی ڈبی اے جس وچ میری سیاہی والی دوات اے۔ مینوں ایہہ دن دا
آہر کرنا چاہیدا اے پئی پہلاں میں لیہوں کیویں ویکھداساں تے ہُن کیویں ویکھناں۔ خیر، ایہہ اک لمی
کھروی راس کون اے جو اتھے بے فضول اے۔ میں تاں ایس بارے گجھ وی نہیں کہہ سکدا۔ ایسے گل توں

تاں مینوں بچنا چاہیدا اے۔ جتھے گجھ نہ ہووے، او تھے مینوں حرانی نہیں پانی چاہیدی۔ میرا خیال اے ڈاری رکھن دا ایہو خطرہ اے۔ تئیں ہر چیز نوں ودھا چڑھا کے پیش کردے او، تئیں ہمیش ایسے جھاک وچ رہندے او پئی سچ نوں چھک کے لما کردے رہو۔ دوجے پاسے ایہہ گل کچی اے پئی اک پل توں دوجے پل تیک اصلوں اِنجے ایس ڈبی جاں کسے ہوو چیز بارے۔ میں خبرے پرسوں والے اثر نوں مُڑ کے دُہرا سکناں، مینوں ایس لئی سدا تیار رہنا چاہیدائے، متے ایہہ اثر میرے ہتھوں مُڑ تِلک جاوے۔ مینوں کدی وی کوئی چیز وادھو نہیں (جتھے اک لفظ کٹیا ہویا اے جو خبرے ”ودھلونی یاں گھرنی“ اے، ہو سکدائے کٹ کے اُتے لکھیا لفظ تاں اُکا نہیں پڑھن ہوندا) چاہیدی۔ سگوں ہر چیز نوں نیکے توں نیکے ویروے سنے دھیان نال لکھ لینا چاہیدا اے۔ ربوں اے بئی میں ہفتے والے یاں پرسوں والے کم بارے گجھ وی پک نال نہیں لکھ سکدا۔ ہُن میں ایس توں بہت دُور جا چُکناں۔ میں تاں چھڑا اینا ای آکھ سکناں کہ دوہیں دینیں کوئی اجیہی گل نہیں ہوئی جیہنوں لوک سدھا سوکھا کوئی وقوعہ آکھ سکناں۔

ایہہ تاں ہوئی بنے دی، جیہوی میرے اندر والی اے اوہدا کوئی اُگھڑواں نشان نہیں رہیا۔ میں گجھ ویکھیا سی تے اوہنے میرے اندر کرہت چھیڑ دتی سی۔ ہُن مینوں پتہ نہیں اودوں میں سمندر ول ویکھدا پیاساں یاں ٹھیکری ول۔ اوہ اک پتلی ٹھیکری سی جو اک پاسیوں بالکل سکی سی تے دوجے پاسیوں گلی تے اوہنوں گارا لکیا ہویا سی۔ میں اوہنوں اک نکر توں پھڑیا سی تے آپنیاں اُنکلاں بچائی رکھیاں سن تاں جو گندیاں نہ ہو جان۔

پرسوں ماملہ ودھیرے اُلجھیویں والا سی۔ اودوں وی گجھ اچن چیتی وقوعے تے غلط فہمیاں ہوئیاں سن جو میں اپنے آپ نوں نہیں دس سکدا۔ پر میں اوس سبھ کا سے نوں کاغذ تے لکھ کے اپنے آپ نوں خوش نہیں کرساں۔ پھیر وی اک گل صاف اے پئی میں ڈر گیا ساں یاں گجھ اِنجے دا احساس مینوں ہویا سی۔ جیکر میں نرا ایہہ جان سکدا کہ کس چیز توں ڈر یا ساں تاں مینوں واہوا حد تاں تھیک ہو جانا چاہیدا سی۔ دُکھ والی گل ایہہ ہے کہ میں اپنے آپ نوں پاگل من لئی اُکا تیار نہیں تے میں ایہہ بڑی جنگی طرحاں ویکھ سکناں کہ میں پاگل نہیں۔ ایہناں ساریاں تبدیلیاں دا واہ شیواں نال اے۔ بس ایسے گل دا میں پک کرنا لوڑساں۔

10. 30

(صاف اے پئی رات دا ویلا سی۔ چکھلا پیرا، پہلیاں نالوں واہوا چکھوں لکھیا گیا۔ اسیں ایس نتیجے اُتے ہُکے پنچم پراگا پہلا

آں کہ ایہہ جیکر بڑی وی چھیتی لکھیا ہووے تاں اگلے دن لکھیا ہوسی۔)

خبرے پھیر پاگل پن دا تھوڑا جیہا دورہ پیا سی۔ ہُن اوہدا کوئی نشان باقی نہیں رہیا، جیہڑے خاص رنگ دا احساس مینوں پکھلے ہفتے ہو یا سی، اج اوہ اصلوں ہاسو پینا لگدا اے۔ ہُن میں اوہو جیہا احساس کرای نہیں سکدا۔ اج شامیں میں اُکا شانت آں۔ کپے پیریں، ایہہ میرا کمرہ اے، جیہدا بو ہا پرستی چڑھدے ول اے۔ پٹھاں میو تلے سڑک اے تے نویں سٹیشن دا شٹنگ یارڈ۔ میں اپنی باری وچوں وکٹر نوڑ بازار دے موڑ والے راندے وو دے چیمپوٹس دیاں لال تے چلیاں بتیاں وکھ سکناں۔ پیرس والی ریل گڈی ہننے ہننے آئی سی۔ لوک پرانے سٹیشن وچوں نکلدے پئے نہیں۔ مینوں پیر چاپ تے آوازاں سُنائی دیندیاں نیں۔ واہو سارے لوک چھیکوئی ٹرام دی اڈیک کردے پئے نہیں۔ اوہ میری پٹھاں گیس جتی دوالے اک اُداس جیہی ٹولی بنائی کھلو جاسن۔ ٹرام پونے یاراں توں پہلاں نہیں آونی۔ میرا خیال اے پئی اج راتیں اتھے وپاری مسافر نہیں آون۔ میں ایہو چاہوناں تاں جو سوں سکاں تے اینا سواں کہ ٹھیک ہو جاواں۔ اک چنگی رات، بس اکو رات تے ایہہ سارا رپھڑ بند جاسی۔

پونے یاراں: ڈرن دی کوئی لوڑ نہیں۔ جے اوہ آئے ہوندے تاں ہُن تاں اتھے ہیج جاندے۔ متے اج روکن توں آون والے بھلے مانس دا دن ای ہووے۔ اوہ ہر ہفتے آوندا اے تے اوہدے لئی اگلے کمرہ نمبر 2 رکھدے نیں، پہلی منزل اُتے، اوہ حالیں وی آسکدا اے۔ اوہ سون توں پہلاں اکثر راندے چیمپوٹس توں بیر دا گلاس پیندا اے، یُجا رولا نہیں پاوندا اوہ۔ مدھرا صاف سُتھرا آدمی اے۔ آکڑیاں ہوئیاں کالیاں مچھاں تے سر اُتے نقلی وال۔ ہُن اوہ آئی گیا اے۔

خیر، جدوں میں اوہنوں پوڑیاں چڑھدیاں سُنیا تاں مینوں واہو کنہنی چھوڑی جاپی۔ ایہہ کئی مُو کے پک کرانی سی۔ اجیہی عام سادھارن دُنیا توں ڈرن والی کیہڑی گل اے؟ مینوں جاپدا اے میں ول ہو گیاں۔ اتھے ست نمبر ٹرام آوندی اے۔ ”ابیتیورز گرانڈس پسنس“ اوہ بڑی دندناندی آوندی اے۔ مُڈر پیندی اے، ہُن سُوٹ کیساں تے سُتے بچیاں نال لدی گرانڈس پسنس نوں دھائیاں بنھی ہینرے چڑھدے وچلیاں فیکٹریاں ول۔ ایہہ اخیر توں پہلی ٹرام اے جیہڑی آخری اک گھنٹے تاں آ سی۔

میں سون لگاں، میرا داڑو ہو گیا اے۔ میں اپنے تاثر کسے بالڑی واکن سوہنی نویں کاپی وچ لکھنا چھڈن لگاں۔ چھڑا اکو ماملہ اے جس وچ ڈاڑی رکھنا سوادی رہسی۔ اوہ تاں ہوسی جے کر..... جے کر..... (اتھے دن تاریخوں کاغذ تک جاندے نیں۔)

سوموار، 29 جنوری 1932

میںوں گجھ ہو گیا اے، میںوں کوئی شک نہیں رہیا۔ ایہہ انج ہو یا اے جیویں کوئی بیماری آوندی اے اک کسے پکیائی وانگ نہیں، کسے اگھڑویں چیز وانگ نہیں۔ ایہہ بڑی چترائی نال ہوئی ہوئی میرے اندر بہہ گئی، میںوں گجھ گجھ عجیب جیہا سہی ہو یا سی۔ گجھ گجھ اولا جیہا، تے بس۔ اک واری ایہہ پکی جم گئی تے مڑا گے نہیں ودھی۔ ایہہ بے ملوی جیہی رہی تے میں اپنے آپ نوں سمجھاؤندا رہیا کہ میںوں گجھ نہیں ہو یا، ایہہ اینویں جھوٹی گھا برس۔ تے ہن ایہہ نسرن لگ پئی اے۔

میرا خیال نہیں کہ تاریخ کاری کسے بندے دا نفسیاتی نکھیرا کرن جوگی ہووے۔ اپنے کم وچ سانوں بڑے سدھے احساساں دی ورتوں کرنی پیندی اے، جیہناں نوں اسیں کوئی خاص نال دے دینے آں جیہا کہ ”ودھارے دی خاہش“ تے ”شوق“، ہاں جے میرے وچ آپا سار دا کوئی بھورا اے تاں ہن اوہ ویلا آ گیا اے کہ میں ایہدی ورتوں کراں۔

مثال دے طور تے میرے ہتھاں نوں کوئی نویں گل ہوئی اے۔ میں پاپ یاں کانٹا خاص ڈھنگ نال چکناں یاں ہن کانٹا ای اک خاص ڈھنگ نال چکیوں دا عادی ہو گیا اے۔ پتہ نہیں کیہ گل اے۔ ہن ہنے جدوں میں اپنے کمرے وچ وژن لگا ساں تاں میں اوتھے ای کھلو گیا۔ میں اپنے ہتھ وچ کوئی ٹھنڈی چیز سہی کیتی، جیہنے اک ہستی دے طور تے میرا دھیان اپنے ول چھلکیا۔ میں اپنا ہتھ کھولیا تے ویکھیا، میرے ہتھ وچ چھڑا بُو ہے دی چکلی سی۔ اج سویرے لائبریری وچ جدوں آٹو ڈیڈیکٹ (او جیہر پی، جیہدا ناں ایس ڈائری وچ اکثر آسی۔ اوہ اک بیلف دا کلرک سی۔ روکوینسٹن دی اوس نال جان پچھان 1930 وچ بوولے لائبریری وچ ہوئی سی) میںوں شبہ سویر کہن آیا تاں اوہنوں پچھاندیاں میںوں دس سکٹ لگے سن۔ میںوں اک ان سونہا جیہا مونیہ وکھالی دتا سی جو مسان ای اک مونیہ سی۔ تے پھیر اوہدا ہتھ کسے موٹے پیلے کیزے وانگ میرے ہتھ وچ سی۔ میں اک دم اوہ ہتھ چھڈ دتا تے ہانہہ مڑ لک گئی۔ گلیاں وچوں بڑیاں شکی آوازاں سنندیاں نیں۔

ایہناں ہفتیاں وچ وی کوئی تبدیلی ہوئی اے۔ پر کتھے؟ ایہہ اک بے پچھان تبدیلی جیہوی کسے چیز اُتے وی اٹکی نہیں ہوئی۔ کیہ ایہہ میں آں جو بدل گیاں؟ جے میں نہیں تاں ایہہ کمرہ، ایہہ شہر، ایہہ فطرت

بدل گئی اے، مینوں چون کرنی ای پئی اے۔

میرا خیال اے پئی ایہہ میں ای آں جو بدلایا آں۔ ایہو سبھ توں سوکھا داڑو اے ایس گل دا، ایہہ ہے وی بڑا ان سکھاواں پر مینوں ایہہ مننا پیندا اے پئی میرے وچ ایہہ اچن چیت بدلایاں ہوئیاں نیں۔ گل ایہہ ہے کہ میں بہت گھٹ سوچناں۔ سہ ایہہ بئی میرے اندر کوئی اوپری ہوا وڑ گئی اے، جیہدا مینوں پتہ نہیں لگ سکیا تے پھیر اک دن اک وڈی اُتھل اُتھل ہو جاندی اے۔ ایسے نے ای میری زندگی وچ ایہہ اڑیج پائی اے، میری حیاتی دا اک انجوڑ پکھ۔ مثال دے طور جدوں میں فرانس چھدیا سی تاں بڑے سارے لوکاں کہیا سی کہ میں چانچک ترکھی خاہش پاروں ایہہ قدم چکھیا سی تے پھیر جدوں میں چھ ورھے سفر چکھوں اک دم ای پرت آیا ساں تاں وی اوہ لہنوں ابا گھت اُٹھی خاہش ای آکھ سکدے سن۔ میں اپنے آپ نوں اوس فرانسسی افسر دے دفتر وچ پھیر مریر کول کھلوتا دیکھ سکناں، جیہنے چکھلے ورھے پیتروا لے مالے چکھوں استعفیٰ دے دتا سی۔

مریر تھیہہ کھٹائی والیاں نال بنگال جاندا پیا سی۔ میں سدا بنگال جانا چاہیا سی تے اوہنے مینوں اپنے نال چلن دا آکھیا سی۔ ہُن میں حیران ہوناں پئی کیوں؟ میرا خیال اے پئی اوہنوں پورٹل اُتے بھروسہ نہیں سی تے اوہ مینوں اوہدے اُتے نگاہ رکھن لئی یجانا لوڑدا سی۔ میں ”نہ“ کیوں کردا۔ جیکر اوس ویلے میں پورٹل والی نکئی جیہی سکیم بُجھ وی گیا ساں، تاں ایہہ اک ہور کارن ہونا سی مینوں اوہدے نال ٹرن لئی۔

خیر مینوں تاں چُپ ای لگ گئی۔ میں اک لفظ وی نہ آکھ سکیا۔ میں کھمیر دے نکلے جیہے بُت نوں نکدا رہیا، جیہوا اک گتے دی میز اُتے ٹیلیفون دے نال پیا سی۔ مینوں جاپیا جیویں میرے اندر کوئی نرول پانی یاں کوسا دُدھ بھریا ہویا ہووے۔ پورے ٹھرہے نال، جیہدے وچ تھوڑا جیہا روہ وی لگیا ہویا سی۔ مریر مینوں آہندا پیا سی: ”دیکھ نا، مینوں سرکاری کچھ توں ایس بارے نچا دھارنا پوسی، مینوں پتہ اے پئی تُوں ہاں آکھ کے گل مُکا دیسیں، ایس لئی تُوں اک دم لہنوں قبول وی سکنا میں۔“

اوس دی رتی داڑھی نوں بہت سارا عطر لکھیا ہویا سی۔ ہر واری اوس دی داڑھی ہلن نال مینوں خشبو دا تیز ہلا آونداتے پھیر جیویں میں اک دم نیندر وچوں جاگ پیا ہوواں جو مینوں چھ ورھے چڑھی رہی سی۔

اوہ بُت مینوں بیہودہ تے بے سوادا لکھیا تے مینوں جاپیا میں بڑا ای بور ہو گیا ساں۔ اوتھے میں کیہ کردا پیا ساں؟ میں اوہناں لوکاں نال کیوں گلاں کردا پیا ساں؟ میں اپنے عجیب ڈھنگ دے کپڑے کیوں پائے ہوئے سن؟ میرا اُدم مر گیا ہویا سی۔ سالاں بدھی ایہہ اُدم میرے اُتے بھارو رہیا تے مینوں نسائی پھر دا رہیا، ہُن میں خالی خالی سہی کیتا۔ پر اتھے گل مکی کوئی نہ۔ میرے ساہنے اک طرحاں دے پھوڑے ورگا ست

بہت وڈا اکا بے جان وچار کھلوتا ہویا سی۔ مینوں ٹھیک طرحاں پتہ نہیں کہ ایہہ ہے کیہ سی۔ پر ایہنے مینوں اینا بے سوادا کر دتا کہ میں اوس ول وکھ وی نہیں ساں سکدا۔ ایہہ سبھ گجھ میرے لئی مریر دی داڑھی دی خشبو نال گڈمڈ ہو گیا سی۔

میں اپنے آپ نوں سنبھالیا۔ اوہدے خلاف غصے نال بھریاں پیتیاں میں توڑواں جواب دتا: شکریہ، پر میرا خیال اے کہ میں ڈھیر پھر بیٹھاں۔ ہُن مینوں فرانس ای پرت جانا چاہیدا اے۔
دو دیناں چکھوں میں مریلے لئی سمندری جہاز تے بہہ گیا۔

جے مینوں غلطی نہیں لگی تے جے ایہہ ساریاں نشانیاں جو اکٹھیاں ہور رہیاں میں میرے جیون وچ نویں اُتھل اُتھل دا اشارہ نہیں، تاں پھیر مینوں ڈر لگدا اے سگوں ایس کر کے کہ جو حالات پیدا ہور رہے نہیں تے میرے اُتے بھاڑو ہوندے جا رہے نیں، اوہ مینوں کتھے لے جاسن؟ کیہ مینوں پھیر ایتھوں کدھرے جانا پوسی؟ ہر چیز چھڈ کے۔ پڑچول، میری کتاب؟ کیہ میں گجھ مہینیاں، گجھ سالوں وچ تھکيا ہویا تے اداس مڑ جاگ پوساں۔ نویاں بر بادیاں دے کھنڈراں وچکار؟ لیہدوں پہلاں کہ میں بہت کچھڑ جاواں میں اپنے آپ نوں چنگی طرحاں سمجھ لینا چاہساں۔

منگلوار، 30 جنوری

گجھ نواں نہیں۔

میں سویرے نو وچے توں اک وچے تیک لائبریری وچ کم کیتا۔ بارویں باب تے پال پہلے دی موت تائیں رولیبان دے رُوس واسے بابت سبھناں چیزاں نوں لڑی بند کیتا۔ ایہہ سبھ گجھ ہُن نہو گیا اے۔ بس کھرڑے نوں اخیر ہتھ چھوانے ای رہ گئے نیں۔

ڈیڈھ وچ گیا اے۔ میں کیفے میبلی وچ بیٹھا سینڈ وچ کھاندا پیاں تے ہر چیز ٹھک سر جا پدی اے۔ گجھ وی ہووے کیفیاں وچ چیزاں سدا ای ٹھک سر جا پدیاں نیں۔ کیفے میبلی وچ تاں اسما ای۔ ایہہ کیفے دے مینجر موسیو فیسکیو لے پاروں اے، جیہدیاں اکھاں وچوں لُچ پُنا جھا کدا اے، جیہڑا بہوں اُگھڑواں تے پک پخت اے۔ ہُن چھیتی ای اوہدا دوپہریں ٹھونکے دا ویلا ہو جاسی۔ اوہدیاں اکھاں وچ ہُنے توں ای گلابی ڈورے آ گئے نیں۔ پر اوہدا ویہار ورتارا حالیں وی ننگ تے روح والا اے۔ اوہ میزاں دوالے گھمدا پھر دا پیا اے تے گاہکاں نال رمزوں پاندا پیا اے۔

”ہر چیز ٹھیک اے نا، موسیو؟“

میں اوہنوں اینا بھرپور ویکھ کے مسکراوناں۔ جدوں اوہدی دُکان وِیہلی ہو جائدی اے تاں اوہدا دماغ وی خالی ہو جائدا اے۔ دو توں چار دے وِچکار کینے اُجڑ جیہا جائدا اے۔ تہ موسیو فیسکیولے اُنگھلاندى ٹورے فُردا اے۔ وِیٹر بتیاں بچھا دیندے نیں تے اوہ اچیت وِچ چلا جائدا اے۔ جدوں ایہہ بندہ اکلا رہ جائدا اے، سوں جائدا اے۔

حالیں وی کوئی وِیہہ گو گاہک بیٹھے نیں۔ وِچ تھوڑے ویلے لئی کم کرن والے انجینئر تے دفتر اں دے اہکار۔ اوہ کابلی کابلی بورڈنگ ہاؤساں وِچ دوپہر دا کھانا کھاندے نیں، جیہناں نوں اوہ ”میس“ آکھدے نیں۔ تے روٹی مگروں اوہناں نوں وی موج میلے دی لوڑ ہوندی اے۔ ایس لئی اتھے کوئی دا پیالہ پین تے ”پوکر ڈانس“ کھیڈن آ جائدے نیں، تھوڑا باہلا رولا وی پاوندے نیں، پر ایہو جیہا فالتو جیہا رولا جو مینوں نہیں دُکھاوندے۔ زندہ رہن لئی اوہناں نوں وی دوجیاں دا ساتھ لہھنا پیندا اے۔

میں آپو تے اکلا رہناں، اصلوں اکلا۔ کدی کسے نال نہیں بولدے، کسے توں گجھ نہیں لیندا، کسے نوں گجھ نہیں دیندا۔ آٹو ڈیڈیکٹ گنن منن وِچ نہیں پیندا۔ پر اک فرینکیوز اے جیہدے نال میرا گجھ سانگا اے، زنانی جیہڑی ”ریندے دو چیمپوٹس“ چلاوندی اے۔ پر اوس نال میں ضرور گل کرناں۔ کئی واری رات دے ٹکر چکھوں جدوں اوہ میرے لئی بیئر لے کے آوندی اے تاں میں چُچھ لیناں، ”اج راتیں وِیہلی ایں؟“

اوہ کدی وی ”نہ“ نہیں کردی تے میں اوہدے چُچھے پہلی منزل اُتے اوہناں سون کمریاں وِچوں اک وِچ چلا جاناں، جیہناں نوں اوہ گھنٹیاں جاں دناں دے حساب نال کرائے تے چاڑھدی اے۔ میں اوہنوں پیسے نہیں دیندا، ایس مُقتو مُقتی موج میلے پاروں بھوگ کرنے آں۔ اوہ جس ماندی اے۔ (دیہاڑی وِچ اوہنوں اک آدمی ضرور چاہیدا ہوندا اے۔ سون لئی اوہدے کول ہور وی کئی بندے نیں۔) اُنج میں اک خاص رنگ دی ہُست توں کھیہڑا چُھڈا لیناں جیہدا کارن میں چنگا چوکھا سمجھناں۔ پر ایس مساں دو چار گلاں ای کرنے آں۔ فائدہ وی کیہ؟ پر اوہدے کینے وِچ پہلاں میں اک گاہک آں۔

آپنے کپڑے لاہوندی اوہ آکھدی اے: ”میں کہیا، کدیں ”بریکوٹ“ ناں دی ہاضمے دار شراب بارے سڈیا ای؟ ایس ہفتے دو گاہک آئے سن، جیہناں ایہہ منگی سی۔ کاؤنٹر والی گودی نوں ایس دا پتہ نہیں، اوہ میتھوں پُچھن آئی سی۔ وپاری سن۔ اوہناں پیرس وِچ پتی ہونی اے۔ میں کوئی اجیہی چیز نہیں خریددی جیہدا مینوں پتہ نہ ہووے۔ بے ٹوں غصہ نہ کریں تاں میں جراباں پائی رکھاں؟“

پہلاں اوہدے جان توں واہوا چر مگروں تائیں میں اپنی دا سوچدا رہندا ساں۔ ہُن میں کسے بارے گجھ نہیں سوچدا۔ میں تاں کوئی لفظ وی لہھن دی پرواہ نہیں کردا۔ ایہہ ہُن فنانٹ میرے اندروں آوندے نیں

تے میں کوئی خاص لفظ نہیں پُندا۔ جیویں کوئی لفظ آوے میں اوویں ای جان دیناں۔ لفظاں وِچ ولھیے رہن پاروں میرے وِچار دُھندلے تے اُلجھے رہندے نیں۔ اوہ ان اُگھڑویاں، دل پر چاؤ شکلاں دھاردے نیں تے سنگھوں لہہ جاندے نیں۔ پھیر میں جھٹ اوہناں نوں بھل جاناں۔

ایہناں نوجوان لوکاں اُتے میں حیران بڑا ہوناں، جیہڑے کوئی پیندیاں صاف تے اُتوں اُتوں ودھیا دسدیاں کہانیاں سناوندے نیں۔ جے تُسیں اوہناں نوں چُکھو پئی کل اوہناں کیہہ کیتا سی تاں اوہناں نوں کوئی اُلجھوواں نہیں ہوندا۔ اوہ تہانوں اوس بارے گجھ لفظاں وِچ سبھ دس دین۔ میں اوہناں دی تھاں ہوواں تاں میتھوں گل ای نہ ہو سکے۔ ایہہ سچ اے پئی واہوا چرتوں ہُن کدی کسے بندے نے پرواہ نہیں کیتی کہ میں آپنا ویلا کیویں پاس کرناں۔ جدوں تُسیں اکلے رہندے ہوو تاں بھل ای جاندے او پئی کہانی سناونا کیہہ ہوندا اے۔ دکھالے دیاں گلاں بیلپاں دے نال ای اوہلے ہو جاندیاں نیں۔ تُسیں وقوعیاں نوں وی کولوں دی لنگھ جان دیندے او۔ اچن چیت تُسیں لوکاں نوں آوندے دیکھدے او، جیہڑے گل کردے نیں تے پھیر چلے جاندے نیں۔ تُسیں لہجیاں گلاں وِچ گھب جاندے او، جیہناں دا تہانوں کوئی مُونہہ سر نہیں لہدا۔ تُسیں بس اک گواہ بن کے رہ جاندے او۔ پر دُوجے پاسے ہر انہونی گل، جیہدا کسے کینے وِچ وی کوئی یقین نہ کرسی، تہاڈے نال واپر جاندی اے۔ جیویں ہفتے نوں شام دے چار وِجے اک مدھری جیہی عورت، جیہنے اسمانی رنگ دی پُشاک پائی ہوئی سی، سٹیشن یارڈ دی لکڑی دی پڑی اُتے چُکھلے پیریں نسدی تے رومال ہلاندى آندی پئی سی۔ عین اوسے ویلے اک حبشی، جیہنے کریم رنگ دی برساتی، کھٹے بُوٹ تے سادا ہیٹ پایا ہویا سی، بیٹیاں ماردا گلی دا موڑ مُودا پایا سی۔ اوہ زنانی چُکھلے پیریں آندی آندی اوس حبشی نال اک لائین پٹھاں آن وجی، لائین جو واڑ اُتے لہکدی اے تے رات نوں جگائی جاندی اے، سواستھے اکو ویلے تہاڈے ساہنے اوہ واڑ اے، جس وِچوں گلی لکڑی تیز مُشک آندی اے، اوہ لائین اے، اوہ نکي جیہی سکے والاں والی عورت اوس حبشی دیاں بانہواں وِچ اے تے سر اُتے بھوسلائنر یا اسمان اے۔ جے اسیں چار یاں پنج جے ہوندے تاں میرا خیال اے اسان ایہہ بھانا دیکھ لینا سی۔ اوہ ساوے مٹھے رنگ، سوہنا نیلا کوٹ، جو کسے پہاڑی مرغائی دے کھنباں وانگ پٹھوں من چھکواں سی، پھکے رنگ دی برساتی تے لائین دے رتے شیشے۔ سانوں سبھ گجھ دس پینا سی۔ اسان اوہناں دونہاں دے مُونہواں اُتے بالاں ورگی گھاہر دیکھ کے ضرور ہس پینا سی۔

کسے بندے دا آپنی مرضی نال ہسن نوں جی کرنا اوپری جیہی گل اے۔ ساری جھاکی صاف تے سکویں جیویں پئی میرے لئی ایہہ آپنی بھرپورتی سنے۔ بھرپورتی جو گکڑی، زوراور پر نرول سی۔

پھیر ایہہ جھاکی اوہلے ہو گئی تے بس لائین واڑتے اسمان ای او تھے رہ گئے۔ ایہہ حالے وی کافی سوہنے لگدے سن۔ اک گھنٹے چکھوں لائین جگا دتی گئی۔ ہوا چلدی پئی سی۔ اسمان اُتے ہنیرا پسر گیا سی۔ گجھ وی باقی نہیں سی رہیا۔

ایس سبھ گجھ وچ کوئی، خاص نویں چیز نہیں سی۔ میں کدی وی ایسے نقصان نہ دین والے جذبیاں نوں نامنتور نہیں کیتا۔ ایہناں نوں سہی کرن لئی دکھ ہونا ہتھیرا اے، اصلوں ویلے تے ورتن والے وقوعے توں خلاصی پاؤن بہوں اے پر میں اپنی اکل دے پردے وچ لوکاں دے نیڑے رہیا، پوری دھارنا نال۔ اوکھے ویلیاں تے اوہناں وچکار پناہ لین لئی۔ اودوں تیک میں دلوں ہولا ای ساں۔

ہُن، ایس میز اُتے پئے ایس بیر دے گلاس وانگ ہر تھاں چیزاں ای چیزاں نیں۔ جدوں میں لہہوں ویکھناں ایہہ کہنا چاہوناں۔ بس میں ہور نہیں کھیڈ رہیا، میں ایہہ گل واہوا سہی کر لئی اے کہ میں بہت اگے نکل گیاں۔ میرا خیال نہیں کہ تسیں اکل لئی اجازت دے سکدے او۔ ایس دا مطلب ایہہ نہیں کہ میں سون توں پہلاں اپنی منجی پٹھاں جھاتی مارناں یاں جھناپٹ ادھی راتی اپنے کمرے دا بوہا کھلا ویکھ کے ڈر جاناں۔ پر پھیر وی مینوں بے چینی ضرور رہندی اے۔ ادھے گھنٹے توں میں بیر دے ایس گلاس ول تگن توں ولا رہیاں۔ میں اتے پٹھاں، کجھے، سجے ویکھناں پر ایہہ گلاس میں ویکھنا نہیں چاہوندا۔ میں ایہہ وی واہوا جاناں کہ میرے نیڑے رہندے سارے چھڑے بندے کسے طرحاں وی میری مدد نہیں کر سکدے۔ بہت کچھڑ چکاں تے ہُن میں اوہناں وچکار لگ نہیں سکدا۔ اوہ آکے میری کنڈ اُتے تھاپی دین تے مینوں آکھسن، واہ، بیر دے ایس گلاس وچ کیہ خاصیت ہے؟ ایہہ وی ہورناں گلاساں ورگا ای گلاس اے۔ ایہہ ڈھالویں تھلے دا اے۔ ایہدے پھرن لئی اک گنڈا لگا ہویا ہے، اتے فوجی دربار دی مورت اے جس اُتے بیچلے و گیا ہویا اے۔ ایس نشان اتے ”سیٹیزا“ لکھیا ہویا اے۔ مینوں ایس سارے گجھ دا پتہ اے، پر میں ایہہ وی جاناں پئی لہدوں ودھ وی ایس اتے گجھ اے، ویکھن چ گجھ نہیں لگدا پر میں ہُن ایہہ وی نہیں سمجھاسکدا کہ مینوں کیہ دکھائی دیندا اے۔ کسے نوں وی نہیں۔ ایہہ رہیا۔ میں ملکوے جیسے پانی دے ڈونگھ چ اُتردا پیاں، ڈر ول۔

میں ایہناں خوش تے چھویاں آوازاں وچکار اکلا آں۔ ایہہ سارے لوک اپنے آپ بارے سمجھاون تے ویلا و نجانداں نیں تے بڑے چاء نال مندے نیں پئی اوہناں دے وچار سگوس نیں۔ واہ او رہا، رل کے سگواں سوچن نوں ایہہ کیڈی وڈی گل سمجھدے نیں۔

اودوں ایہناں دے مہاندرے ویکھن والے ہوندے نیں جدوں وچوں ہر کوئی بندہ شکی نظراں نال

اوہناں ول ویکھدا پیا ہووے تے ایہو جیہی گل کرے جیہڑی لیہناں دے الٹ ہووے تے اوس گل اتے کوئی ایکا نہ ہو سکے۔ جدوں میں اٹھاں ورہیاں دا ساں تے لکسمبرگ گارڈنز وِچ کھیڈیا کردا ساں۔ اک دن اک آدمی او تھے آیا تے پہریدار والے کھوکھے وِچ اوس جنگلے نال لگ کے بہہ گیا جیہڑا اگستے..... کوہنپتے سڑک دے کنڈھے لگا ہویا سی۔ اوہ کجھ نہیں سی بولدیا پر گھڑی مُدی آپنی تنگ پاردا تے اپنے پیرول بڑے ڈر نال نکدا۔ ایس پیر وِچ اوہنے بوٹ پایا ہویا سی۔ پر اوہدے دوہے پیر وِچ سلپہر سی۔ او تھوں دے چوکیدار نے میرے چاچے نوں دیا پئی ایہہ بندہ سکول وِچ ماسٹر ہوندا سی۔ اوہنوں ایس کر کے سکولوں چھٹی کرا دتی گئی سی جو اوہ سال پورا ہون تے نمبر پڑھ کے سناون لئی اکادمی دے ممبراں والے کپڑے پا کے آ گیا سی۔

ایس اوہدے توں بڑا ڈردے ساں، سانوں پتہ لگ گیا سی کہ اوہ چھڑا سی۔ اِکدن اوہ روبرٹ ول ویکھ کے مسکرا پیا تے دوروں ای اوس ول بانہاں پار دتیاں۔ روبرٹ تاں بے سرت ای ہو چلیا سی۔ ایہہ اوس آدمی دی غریباں ورگی دکھ نہیں سی جس توں سانوں ڈر لگدا سی، نہ ای اوہدی دھون اُتے نکلی گئی ای جو سارا دن اوہدے کالر نال گھسردی رہندی سی، سگوں ایس ایس کر کے ڈردے ساں کہ سانوں لگا سی کہ اوہ اپنے دماغ وِچ کیکڑیاں یاں جھینگا مچھیاں جیسے وِچار پیا گھڑدا سی تے ایہہ سوچ کے ایس کنب گئے ساں جو کسے بندے دے وِچار پہریدار دے کھوکھے، ساڈیاں نیکر پیٹیاں تے لیہناں جھاڑیاں بارے جھینگا مچھیاں جیسے ہو سکدے سن۔

کیہ ایہو سوچ سی جو مینوں اوہوں رڑکدی سی؟ حیاتی وِچ پہلی وار مینوں اکلپے نے سوڑ چاڑھی۔ ایہدوں پہلاں کہ میں بہت کچھڑ جاواں مینوں ایس بارے کسے نال گل کرنی چاہیدی اے۔ ایہدوں پہلاں کہ میں بچیاں لئی ڈراؤنی شے بن جاواں۔ کدیں اپنی اتھے ہوندی!

عجیب گل اے، میں دس صفحے لکھ بیٹھاں پر میں حالے تائیں سچائی نہیں دی۔ گھٹو گھٹ پوری سچائی نہیں دی۔ جدوں میں اج دی تاریخ وِچ لکھیا سی، ”کجھ نویں نہیں ورتی۔“ تاں ایہہ بھینڑی نیت نال لکھیا سی۔ اصل وِچ اک چھوٹی جیہی گل واپری سی، جیہدے بارے کوئی شرم یاں اچنجا وی نہیں سی، جس پاروں ایہہ باہر آونوں انکاری ہوئی ہووے۔ ”کجھ نویں نہیں ورتی“ ایس جیہڑے ڈھنگ نال جھوٹھ مار سکے آں، اوہدی سلاہتا کرناں، اپنے حق وِچ دلیل دے کے۔

سدھی گل اے کہ کہن لئی تاں ”کوئی نویں نہیں ورتی“ اج سویرے پونے اٹھ وجے میں لائبریری جان لئی ہوئل پریتیا وِچوں نکل رہیا ساں۔ میں زمین تے ڈگے پئے اک کاغذ دے ٹکڑے نوں چکن دی کوشش کیتی پر اسپھل رہیا۔ بس اپنی ای گل سی، ایہہ تاں کوئی گل ای نہیں، آہو پر سچ ایہہ اے کہ ایہنے میرے اتے

بڑا ڈونگھا اثر کیتا۔ مینوں جاپیا کہ میں ہن آزاد نہیں۔ لائبریری وچ بیٹھیاں میں ایس وچارتوں پچھا چھڈوان دا بے فائدہ آہر کردا رہیا۔

میں کیفے میبلی وچ وی ایس وچارتوں بچن دا جتن کیتا۔ مینوں آس سی کہ ایہہ وچار کیفے دے ترکھے چانن وچ گواچ جاسی پر ایہہ اوتھے وی میرے اندر ای بیٹھا رہیا۔ بھارتے دکھاواں۔ ایہو وچار اے جیسے میرے کولوں اگلے سارے وقتے لکھوائے۔ میں ایہدا کیوں نہیں سی دسیا؟ ایہہ ضرور مان تے یاں پھیر تھوڑے جیسے چھتھے پن پاروں وی ہوندا۔ میرے نال کیہ بتی اے میں اپنے آپ نوں دن دا عادی نہیں۔ ایس لئی مینوں ویوے نال بیتیاں ورتیاں یاد رکھنیاں اوکھیاں جا پدیاں نیں۔ میں ایہہ نہیں دس سکدا کہ کیہڑی وڈی اے۔ پر ہن ایہہ سبھ گجھ مک گیا اے جو گجھ میں کیفے میبلی وچ لکھیا سی اوہنوں پڑھیا تے ایہنے مینوں پچی کر دتا۔ مینوں کوئی بھیت کوئی روحانی حالات نہیں چاہیدے۔

گجھ وی اکتھ نہیں۔ میں نہ تاں کوئی کواری نار آں تے نہ ای پادری جو میں کوئی اندر لا جیون گزارن دی واہ لاواں۔

آکھن نوں کوئی لمی چوڑی نہیں، بس اپنی ای ہے میں اوس کاگت نوں چک نہ سکیا۔

مینوں اخروٹ، پرانیاں لیراں تے خاص کر کے کاگت چکن دا بڑا بھس اے۔ اوہناں نوں چکناتے مٹھ وچ گھٹ لینا مینوں بڑا چنگا لگدا اے۔ باللاں وانگ میں اوہناں نوں اپنے مونہہ نال لاوناں، جدوں میں کسے کاگت نوں اک کھونجے توں چکدا ساں جو واہوا بھارا جا پدا ہوندا سی تے خبرے گند نال لڑیا ہوندا تاں اپنی نوں بہت غصہ آوندا ہوندا سی۔ گرمیاں وچ جاں پت جھڑ دے پوند تے تہانوں پارکاں وچ اخبار پئے ملدے نیں جو دھپ نال رڑے ہوندے نیں تے سکے پتیاں واکن بھر بھرے ہو جاندے نیں۔ اوہ اپنے کھٹے ہوئے ہوندے نیں کہ تہانوں جا پدا اے جیویں اوہ ایسڈ وچ ڈوبے ہوئے ہوں۔ سیالاں وچ ایہہ کاگت پھلے، مڑے ہوئے تے تھندے ہوندے نیں۔ گجھ ہور جیہڑے نوں تے لٹکنے چھتے ہوندے نیں۔ اوہ ہنساں وانگ بھولے تے سچ سبھا لگدے نیں پر پٹھلے پاسیوں زمیں نے اوہناں نوں سلھا کیتا ہوندا اے۔ اوہ مڑوٹو کے گارے نالوں دکھ ہو جاندے نیں۔ بس اڈ کے تھوڑی دور پرانہہ ڈگن لئی تے ایس وار سدا لئی ای ایہہ سارے کاگت چویون والے ہوندے نیں۔ کئی وار میں زرا اوہناں نوں چھو کے محسوس کرناں، اوہناں نوں نیچھ لا کے تکناں۔ کئی وار میں اوہناں نوں کڑکویں آواز سنن لئی پاڑ دیناں تے جے اوہ گلے ہوون تاں میں اوہناں نوں اگ لا دیناں جیہڑا سوکھا نہیں ہوندا تے پھیر میں اپنے گارے والے ہتھیاں نوں کسے کندھ یاں کسے رُکھ دے مڈھ نال پونجھ لیناں۔

اج میں بیرکاں وچوں آوندے گھوڑ رسالے دے افسردے مٹی و نے بھارے بوٹاں ول ویکھدا پیا ساں
جدوں میریاں نظراں اوہناں بوٹاں دا پچھا کردیاں پیاں سن تاں مینوں ایہہ چلھے کول پیا اک کاگت دیا۔
میں سوچیا کہ افسر اپنے بوٹ دی اڈی نال اوس کاغذ نوں گارے وچ مدھ کے لنگھ جاسی۔ پر نہیں، اوہ اک
پلانگھ بھر کے کاگت کول گیا۔ ایہہ لکیراں والا کاگت سی جو خبرے کسے سکول دی کاپی وچوں پاٹیا ہویا سی۔
ایہدے اتے سیاہی دے ٹیپے ڈگے ہوئے سن۔ کسے سڑے ہوئے ہتھ واکن، حاشیے دی لال لکیر پانی لگ
کے پھیلر گئی سی تے ایہہ گلابی رنگ کئی تھاؤں رڑھیا ہویا سی۔ ایس ورقے دا پٹھلا سرا گارے وچ دبیا ہویا
سی۔ میں اڑیا ایس سوہل ملوک ورقے نوں چھون دے ارادے نال جیسے میریاں انگلاں وچکار نیلیاں گینداں
بننا سی..... میں اجیہا نہ کر سکیا۔

میں گجھ پل ایس اُتے اڑیا کھلوتا رہیا۔

لکھیا سی: ”لکھت: پٹا اُلُو“ پھیر میں سدھا ہو گیا، خالی ہتھیں، ہُن میں اک آزاد جی نہیں رہیا، ہن
میں اپنی مرضی نال گجھ نہیں کر سکدا۔

چیزاں نوں چھونا نہیں بند کیونجو اوہناں وچ چند نہیں ہوندی۔ تسیں اوہناں نوں ورتدے او، مڑ او سے
تھاں نکا دیندے او، تسیں اوہناں وچکار رہندے او، اوہ لاہے وند نیں، ہور گجھ نہیں، پر اوہ مینوں چھہندیاں
نیں، ایہہ گل میں جر نہیں سکدا۔ میں اوہناں نال ساٹکا بناون توں ڈرناں جیویں اوہ کوئی جیوندے جاگدے
جی ہوں۔

ہن میں ویکھناں، ہن مینوں پہلاں نالوں ودھیرے زور نال چیتے آیا اے پئی کل، جدوں میں سمندر
کنڈھے ٹھیکری چائی کھلہا ساں، میں کیہ سہی کیتا سی، ایہہ اک رنگ دی مٹھی کر پیج سی۔ کئی بے سوادى
سی۔ ایہہ بے سوادى تے مٹھی کرہت اوس ٹھیکری وچوں آئی سی۔ مینوں پکا پتہ ہے۔ ٹھیکری توں ایہہ میرے
ہتھاں وچ رچ گئی سی۔ آہو ایہو سی، سگوں ایہو، ہتھاں وچ اک قسم دی کچیان۔

جمعات سویر، لائبریری وچ

اج سویرے جدوں میں ہوٹل دیاں پوڑیاں پیا لہندا ساں تاں لوسی اج سوویں وار مالکن نوں شکایت پئی
کردی سی۔ نال نال اوہ پوڑیاں اُتے پالش وی کری جاندی سی۔ مالکن اوکھیاں نال بولدی پئی سی تے چھوٹے
چھوٹے فقرے ورتدی پئی سی، کیونجو اوس نے حالیں اپنے نقلی دند نہیں سن لائے۔ اوہ اپنے گلابی ڈرینگ
گاؤن تے ٹرکی سلپراں وچ ننگی جاپدی سی۔ لوسی سدا واکن گندی سی، اوہ گھڑی مودی پوڑیاں رگڑنوں ہٹ
پنچم پراگا پہلا

کے مالکن نوں ویکھن لئی اڈیاں بھار بہہ جاندی۔ اوہ تئی باندھ بولدی گئی۔ بڑے گبیر سبھا نال۔
 ”سگوں جے اوہ ہورناں زنانیاں نال جاوے تاں مینوں بڑی خوشی ہووے۔“ اوہ بولی۔ ”جنا چر اوہنوں
 کوئی کسر نہیں لگدی اونا چر مینوں کوئی فرق نہیں پیندا۔“ اوہ اپنے جنے دیاں گلاں کردی پئی سی۔
 چالیہاں ورہیاں دی عمرے ایس مدھری، کالی زنانی اپنے سانجھے جوڑے پسیاں نال لیکو نیتی کارخانے
 وچ کم کرن والا اک سوہنا گبھرو مل لے لیا سی۔ ایس زنانی دی ویاہی حیاتی وچ ہور بھاویں سارا گجھ ہووے
 پر خوشی نہیں سی، اوس دے گھر دا اوہنوں گندا نہیں، اوس نال بیوفائی نہیں کردا، شراب پیندا اے تے ہر رات
 نشے وچ گر کیا مڑدا اے۔ اوہدا بھیڑا حال اے۔ میں اوہنوں تئاں مہینیاں دے وچ وچ ای پیلہ بھوک اتے
 نچڑیا ہويا ڈٹھا اے۔ لوسی دا وچار اے پئی ایہہ شراب پین کر کے اے۔ مینوں لگدا اے اوہنوں دق ہو گئی
 اے۔

”تہانوں لیہناں گلاں دی پرواہ نہیں کرنی چاہیدی“، لوسی بولی۔

ایہہ گل اوہنوں دندیاں نال کھائی آوندی سی۔ مینوں لیہدا پر پک اے، پر سچ سبھائیں سبھ توں ودھ
 اوہنوں ایہو دکھ اے۔ ایس نال نہ تاں اوہ اپنے آپ نوں ٹھنڈا رکھ سکدی اے تے نہ ای اپنے دکھی
 دوالے توں دکھ ہو سکدی اے۔ اوہ لیہدا گھٹ ای سوچدی اے۔ تھوڑا ایویں رتا کو تے اوہ وی کدی کدائیں
 ای۔ خاص کر کے جدوں اوہ ہورناں لوکاں نال ہوندی اے کیوں اوہ اوہدا ہانہہ دھرانڈے نیں تے ایس کر
 کے وی کہ اوہنوں مٹھی واج وچ لیہدیاں گلاں کر کے تھوڑا ہاہلا سکھ پیندا اے جیویں اوہ کسے نوں کوئی مت
 پئی دیندی ہووے۔ جدوں اوہ کمریاں وچ اکلے ہوندی اے تاں میں اوہنوں گاوندیاں سنتاں۔ آہو، پئی
 سوچاں توں پئی رہوے۔ پر اوہ سارا دن مسوسی رہندی اے تے پھیر جھٹ ہٹی ٹرٹی سہی کرن لگ پوندی
 اے۔

”ایہہ انتھے اے“ اوہ اپنے سنگھ نوں ہتھ لا کے آہندی اے۔ ”ایتھوں پٹھاں نہیں جاونا ایہنے۔“

اوہ کسے کرسی واکن اوکھی رہندی اے۔ آپنیاں نشیاں نال وی کرس کردی ہوسی۔ میں حیران آں پئی
 اوہنوں ایس سدویں دکھ تے لڑی بند اوکھیائی توں مکتی دی خاہش نہیں ہوندی۔ اوہدا ایہہ رسیویں بھریا
 کردھن گاؤن مکدیاں سار مڑ مڑ پوسی یاں اوہ اپنے آپ نوں نا امید وچ ڈوبن کیتے اکو وار ایس سبھ کا سے
 نوں جھلن دی خاہش وند ہووے پر گجھ وی ہووے، اوہدے لئی اوکھا ای ہوسی۔ اوہ اپنے ایس سبھا دی بھجھی
 ہوئی اے۔

جمہرات، لوڈھے ویلے مگروں

موسیو رولیبان رج کے کوچھا سی۔ ملکہ میری انتونیتی اوہنوں ”پیارا باندر“ آکھ کے بلاون دی شوقین سی پر اوہنے دربار دیاں ساریاں سوہنیاں زنانیاں پھسائیاں ہوئیاں سن۔ درباری مسخرے وو آ زمین وانگ اپنیاں جھل وللیاں نال نہیں، سگوں اپنے وجود دی چھک نال اوہنے سکیمیاں بنائیاں تے سازش کیتی۔ لیکلس دے ماطے وچ اوہنے گجھ گوٹھکی پارٹ ادا کیتا تے 1970 میریو تونیو تے نیرسیا نال بڑا نزدیکی سانگا جوڑن پچھوں کدھرے غائب ہو گیا۔ پھیر اوہ روس وچ جا ویا، جتھے اوہنے پال پہلے نوں قتل کرن وچ ہتھ پوایا تے اوہنوں اوہ بڑے دور دوراڈے دیاں وچ گیا ہند چینی، چین، ترکستان، اوہنے سمگلنگ کیتی، سازشاں کیتیاں تے جاسوسی کیتی۔ 1813 اوہ پیرس پرتیا۔ 1816 تیک اوہ بہت ستا والا بندہ بن چکا سی۔ اوہ ڈوسے دے انگولیم دا اچھا سرکڈھواں بندہ سی۔ اوس آپ مہاری بڈھی زنانی نوں اپنے بچپن دیاں بھیا نک یاداں دا جن چمبڑیا ہو یا سی، پر جدوں اوہ رولیبان نوں ویکھ لیندی تاں سکھی ہو جاندی تے مسکرا پیندی۔ اوہ اوہے زنانی پاروں دربار دے خاص حصیاں اتے حکومت کردا سی۔ مارچ 1820 اوس اٹھاراں سال دی بہوں سونی گدی میڈم لو آیزلی دی روکیلورے نال ویاہ کروا لیا۔ اوہوں موسیو دی رولیبان ستر سال دا سی۔ اوہنوں وڈی توں وڈی عزت ملی۔ اوس دے جیون دا ستارہ پورے زور نال چمکدا سی۔ ست مہینیاں پچھوں اوہنوں غداری دے الزام وچ پھڑ کے بھورے وچ قید کر وئوں۔ اوہ ایسے ہنیرے سلھے بھورے وچ پنج سالوں پچھوں مر گیا تے اوس اتے کدی مقدمہ نہ چلیا۔

میں اک قسم دی اداسی نال اوس لکھت نوں مڑ پڑھیا اے جس دا لکھیار جیرمین برگر اے۔ ایہناں گجھ سطران توں مینوں موسیو دی رولیبان بارے پتہ لگا سی۔ ایہناں ای گجھ گو لفظاں دے سرتے میں اک دم اوس اتے مہربان ہو گیا ساں تے اوہ مینوں کنا من چھکواں جا پیا سی۔ اوہے اک بندے پاروں ای اج میں اتھے آں۔ جدوں میں سفر کر کے پرتیا ساں تاں میں آرام نال پیرس یاں مارسیل وچ وس سکدا ساں۔ پر مارکیوز دے چوکھا چہ فرانس رہن بارے بہتے کھڑے تے لکھتاں بوولے دی میونسپل لائبریری وچ ای ملدیاں نیں۔ رولیبان ماروے دی دھڑ سی۔ جنگ توں پہلاں تیں رولیبان دے خاندان دے اک بندے نوں ایس نکلے شہر وچ مل سکدے سی۔ اوہ اک آرکیٹیکٹ سی جس دا ناں رولیبان کیمپورے سی۔ جو 1912 وچ اپنے مرن ویلے بوولے دی ایس لائبریری وچ گجھ ات ضروری کھڑے چھڈ گیا سی۔ مارکو دے گجھ خط اوہدی ڈائری دا اک حصہ تے ہور ون دیاں لکھتاں۔ میں حالیں ایہناں نوں گوہ نال نہیں پڑھیا۔

لیہناں لکھتاں نوں مڑ ویکھ کے مینوں بڑی خوشی ہوئی اے۔ دس سال ہوئے میں لیہناں نوں پڑھیا سی۔
میری لکھائی بدل گئی اے یاں مینوں انج جاپدا اے۔ پہلاں میں باریک اکھراں وچ لکھیا کردا ساں۔ اوس
نال میں موسیو دی رولیبان نوں کتنا پیار کردا ساں۔ مینوں اک شام چیتے اے۔ منگلوار دی شام۔

میں سارا دن موزیرن وچ کم کردا رہیا ساں، مینوں ہنے ای اوس دیاں 90 - 1789 دیاں چٹھیاں توں
چانن ہو یا سی کہ اوس نے نیرسیا نوں کتنی استادی نال کراہے پایا سی۔ واہوا ہنیرا سی تے میں ادوین سڑک
تے جاندا پیا ساں تے روئی دی لاگیت دے موڑ اتے جا کے میں گجھ چنار خریدے۔

میں کیڈا راضی ساں۔ میں اکلا آپے ای سوچ کے ہس پیندا ساں کہ جدوں نیرسیا جرمنی توں پریتا تاں
اوس نے کیوں دا مونہہ بنایا ہو سی۔ مارکیوز دا مونہہ ایس سیاہی ورگا اے جدوں توں اوس وچ دل چسپی لین
لگاں اوہ چوکھا پیلا ہو گیا اے۔

پہلی گل تاں ایہہ ہے کہ 1801 توں لے کے ہن تائیں میں اوہنوں نہیں سمجھ سکیا۔ ایہہ نہیں پئی
لکھتاں، چٹھیاں، یادداشتاں، گپت رپورٹاں یاں پلس ریکارڈ دی کوئی گھاٹ نہیں۔ میرے کول تاں سگوں
ایہہ بڑیاں واڈھو نیں۔ لیہدے وچ گھانا اے تاں پکیائی تے جلیاں رہن دا ای اے۔

ایہہ وی سچ اے کہ لکھتاں اک دوجی دے الٹ نہیں، پر ایہہ اک دوجی نال رلدیاں وی نہیں۔ ایہہ اکو
ای بندے بارے نہیں جاپدیاں تے پھیر ہور تواریخ کاروی تاں انجے دے لکھتی ثبوتاں اتے کم کردے پئے
نیں۔ اوہ کیوں کردے نیں؟ کیہ میں ودھیرے بے کرک آں یاں گھٹ سیانا آں؟ گجھ وی ہووے جے
انجے ای من لئے تاں وی ایہہ سوال میرے اتے اُکا کوئی اثر نہیں کردا۔ اندروں اصل وچ میں لکھدا کیہ
پیاں؟ مینوں پتہ نہیں۔ بڑے چر تائیں رولیبان اک بندے دے طور تے مینوں، ایس لکھی جاندی کتاب
نالوں ودھیرے سوادی لگدا رہیا۔ پر ہن اوہ بندہ..... اوہ بندہ مینوں اکاء دین والا لگن لگ پیا اے۔ ہن میں
ایس کتاب نال ودھیرے جودا جاناں تے مینوں لیہدے لکھیون دی لوڑ دنو دن ودھدی جاندی اے۔ تسیں
آکھ سکدے او پئی جتنا میں وڈا ہوندا جاناں اتنی ہی لیہدے لکھیون دی لوڑ ودھدی جاندی اے۔

صاف طور تے تسیں ایہہ گل من سکدے او کہ رولیبان نے پال پہلے نوں مارن وچ ودھ چڑھ کے حصہ
لیا۔ ایہہ وی جاپدا اے کہ اوہنے زار ولوں چڑھدے ایشیا دی جاسوسی کرن دی ذمے واری لئی تے نیپولین
دے فائدے لئی سکندر نوں دھوکھا دتا۔ اوہے زمانے اوہ کوئے آتوئی نوں واڈھو مالیاں بارے چٹھیاں لکھدا
رہیا تاں جو اوہنوں آپنی وفاداری دا ثبوت دیندا رہے۔

لیہناں چٹھیاں وچ کوئی اچھی انہونی گل نہیں سی تے اوہے زمانے فائشے بہت ای گنجھل دار تے

خطرناک کھیڈ کھیڈا پیا سی۔ ایہہ وی ہے کہ مارکیوز ایشیا دے بادشاہاں نال اپنے نجی فائدے لئی ر فلاں دا و پار کردا رہیا ہووے۔

چلو ہو سکدا اے اوہنے ایہہ سبھ گجھ کیتا ہووے پر ساڈے کول ایہدا کوئی ثبوت نہیں، ہُن مینوں پک ہون لگ پیا اے کہ کدیں گجھ ثابت نہیں کیتا جاسکدا۔ ایہہ گجھ ٹیوے نیں جیہناں وِچ اصل وقوعویاں نوں دکھایا ہویا اے پر مینوں ایس گل دا پتہ اے کہ ایہہ ٹیوے میرے ولوں آئے نیں۔ ایہو ای میرے علم خزانے نوں پکیرا کردے نیں۔ رولیبان ولوں اک وی اشارہ ایہناں گلاں دا نہیں لہدا۔ اصلی حقیقتاں جو بڑیاں ہولیاں مٹھیاں تے کھجواویاں نیں اسے ٹورے ٹردیاں نیں، جیہدے نال میں اوہناں نوں ٹورنا چاہوناں، میرا وِچاری کہ میں زول تصور نال کم کریاں تے مینوں وشواس اے پئی ناول وِچ پاتر حقیقت پسند ہوندے نیں یاں گجھ وی ہووے اوہ ودھیرے من پرچاویں ہوندے نیں۔

جمعہ

تن و بے نیں۔ تاں گجھ وی کرنا ہووے تن و بے دا ویلا ہمیش بڑا کوپلا جاں بڑا سوقتا ہوندا اے۔ دوپہروں پچھے اک خاص پل۔ اج ایہہ پل جرن جوگ اے۔

ٹھنڈی دھپ باریاں دے شیشیاں اتے پئی دھوڑ نوں چٹی بھاء چاڑھدی پئی اے۔ کھٹے اسمان اتے چٹیاں لیکاں چھکیاں ہوئیاں نیں۔ اج سویرے گٹراں وِچ پانی جمیا ہویا سی۔ میں چمنی والے چلھے اگے بیٹھا روٹی پچاوندنا پیاں۔ مینوں پہلاں ای سُر اے پئی اج دا دن اجایاں جاسی۔ خبرے رات ہوون توڑی میں کوئی چنگا کم نہ کرساں۔ ایہہ ڈھپ کر کے نہ ایس نال ویڑھے وِچ تردے ہوائی دھند دے بھوسلے لوگر ہولی ہولی سرکدے میرے کمرے وِچ آجاندے نیں سارے صاف تے پیلے تے ایہہ میری میز اتے لوء دیاں چار دھندلیاں جھوٹھیاں ٹاکیاں جڑدے نیں۔

میرا پائپ سونے ونے وارنش نال رنگج گیا اے، جیہڑا پہلی وار نظر نوں اپنی مورتی ورگی ہوند پاروں اپنے منے چھکدا اے۔ تسیں ایس ول گوہ نال تھکدے او تاں وارنش پتنگھر جاندا اے تے لکڑ دے ٹوٹے اُتے اک ودی کھٹی دھاری توں پنا گجھ نہیں رہندا۔ ہر چیز انجے اے، ہر چیز اتھوں توڑی کہ میرے ہتھ وی۔ جدوں انج دی دھپ لشکن لگدی اے تاں سبھ توں چنگی گل ایہو اے کہ بسترے وِچ جا کے لے پے جاؤ۔ میں پچھلی رات گھوک سٹا رہیا تے ہن مینوں نیندر نہیں آوندی پئی۔

مینوں کل دا اسمان بڑا چنگا لکيا سی۔ اک سوڑا اسمان۔ مینہہ نال کالکھیا ہویا۔ باری دے شیشیاں نال انج

لگیا ہویا جیویں کوئی وادھو جیہا دل چھکوواں مہاندرا ہووے۔ ایہہ دھپ وادھو جیہی نہیں سگوں ایہدے اصلوں الٹ اے۔ ایہو جیہی ہر چیز نال مینوں پیار اے۔ ویزھیاں وچلے جنگل اتے، چوگردے لائی ہوئی تار دے ڈنڈیاں اتے، اک نئی نئی معنے بھری روشنی پیندی سی۔ انج دی تگنی واکن جیہڑی اک جگراتے پچھوں تہاڈیاں اکھاں وچ ہوندى اے۔ جگراتا جوتساں بڑے حوصلے نال کسے فیصلے پچھوں کٹیا۔ یاں اوہناں صفحیاں اتے اک اجیہی چیز دکھائی دیندی اے، جیہڑی تساں اک وی بھل کیتے بنا اکو ساہ لکھ ماری ہووے۔ ”وکٹر نوئیر“ بزار وچلے چار کینے، جیہڑے راتیں جگمگ کردے نیں نالو نال تے جیہڑے زرے کینے ای نہیں.....۔ بناوٹی ڈنڈھاں (جھیلاں)، سمندری بیڑے، تارے یاں وڈیاں وڈیاں لٹکدیاں اکھاں جو آپنی سے پکھی چھک ونجا پٹھیاں نیں۔

اج دا بھر پور دن اپنے اندرون وچ جھانکن لئی بڑا چنگا اے۔ ٹھنڈیاں ریشماں جیہڑیاں دھپ کسے بے ترس عدالتی فیصلے واکن سھناں جیاں اتے سدھی پئی اے۔ میریاں اکھاں تھانیں میرے اندر لٹھدیاں پچیاں نیں۔ میرا اندر کسے غریبڑی لوء نے جگمگایا ہویا اے۔

مینوں پک اے پئی میرے لئی اپنی نمائی ہوند سہی کرن لئی پندراں منغاں دا ویلا تھیرا اے۔ نہیں شکر یہ، میں ایس توں بنا ای سار سکنان۔ تاں ای میں اوہ سارا پڑھ سکنان، جیہڑا میں رولیبان دے سینٹ پیٹرز برگ واس بارے لکھیا سی۔ میں اڈول بیٹھا آں۔ میریاں بانہاں پٹھاں لٹکدیاں پچیاں نیں یاں میں گجھ لفظ لکھناں ایویں بے دلی نال۔ مینوں اباسی آئی اے۔ میں رات ہوں دی اڈیک وچ آں۔ جدوں ہنیرا پے گیا تاں میں تے میرے دوالے دیاں چیزاں دوزخ توں باہر آجان۔

رولیبان پال پہلے دے قتل وچ سی یاں نہیں؟ ایہو اج دے دن دا سبھ توں وڈا سوال اے۔ میں حالے ایتھوں تیک ای جُجاں۔ میں کوئی پکا پیڈھا فیصلہ کیتے بنا ایہدوں اگے نہیں ودھ سکدا۔

زیر کوف دے آکھن موجب، اوہنوں کاؤنٹ پھلین توں پیسہ ملدا سی۔ اوہ آکھدا اے پئی سازشاں کرن والے بہتے بندے گدیوں لاہوں تے جیلے پاؤن نال راضی ہو سکدے نیں۔ ایگزینڈر وی بنا شک ایسے اپاء نوں مندا جا پدا سی پر چھلین اتے دوش اے پئی اوہ پال توں اصلوں پختہ چھڈوانی چاہوندا سی۔ موسیو رولیبان دا دسدے نیں پئی اوہنے ہر سازشی نوں نجی پدھرتے قتل کروانا ہوندا سی۔

اوہ اوہناں وچوں ہر اک کول گیا تے کمال طاقت نال اوہنے ساری کارروائی پوری کر دکھائی۔ جو چھیتی سہ کدھن والی سی۔ انج اوہنے اوہناں وچ قتل دی خواہش جگائی۔ پر مینوں زیر کوف دا پک نہیں، اوہ ڈھکویں گواہی نہیں سگوں اک ادھ پاگل، مایوس، جنونی اے۔ اوہ ہر چیز نوں تروڑ تروڑ کے پیش کردا اے۔ میں تاں

موسیو رولیبان نوں ایس گھٹیا دکھانت دا پاتر ای نہیں من سکدا۔ کیہ اوہنے قتل دی واردات ساگ کر کے دسی؟ ایہہ نہیں ہو سکدا۔ اوہ اک نگھا آدمی سی جیہنے کدی ہورناں لوکاں نوں پیروں نہیں اکھیریا۔ اوس نے دکھاوا نہیں سی کیتا۔ بس رتا گوا اشارہ دتا سی تے اوہدے کھٹے، بے جان داء بس اوسے ورگے بندیاں اُتے ای چل سکدے سن۔ سازشیاں اُتے، جیہناں اُتے کوئی دلیل نہیں اثر کر سکدی۔ ادھیر رولیبان (مادام چیریز لکھدی اے) اپنے لفظاں نال تصویراں نہیں سی بناوندا، ہتھ ہلا کے اشارے نہیں سی کردا۔ اوہ گلاں کردیاں آپنی آواز اُچی نیویں نہیں سی کردا۔ اُکو سُر وچ بولدا رہندا سی۔ اوہ آپنیاں اکھاں ادھ میٹیاں رکھدا سی تے کوئی اوس دیاں جھمڈیاں تے نیلیاں دھاریاں دے باہر لے دائریاں وچ فرق نہیں سی لہ سکدا۔ ایہہ تاں نرا پچھلے گجھ سالوں توں ای میں اپنے آپ ساہنے من دا حوصلہ کیتا اے کہ اوس نے مینوں اصلوں اوزار کر دتا۔ اوہ تاں سگوں انج بولدا سی جیویں اتھے میلبی لکھیا کردا سی تے ایسے آدمی نے آپنی ساگ دی ربنی دات نال..... پر پھیر اوہ عورتاں نوں کیویں پھسالیندا سی؟ تے پھیر ایہہ اچنچھا بھری کہانی اے جیہڑی سگر دسدا اے تے جیہڑی مینوں واہوا ٹھیک چا پدی اے۔

1787 اک بڈھا آدمی مولنز نیڑے اک سراں وچ مردا پیا سی۔ دو یرو دا گُوڑھا نیلی۔ اوس بڈھے دے وچار کسے سُر تے وان بدل دتے سن۔ اوہتاں پادری گھا برے ہوئے سن، اوہتاں ہر ڈھنگ ورتیا پر نسپھل۔ اوس نیک بڈھے اخیر لا کلام پڑھن توں ایہہ آکھ کے انکار کر دتا سی کہ اوہ وجودیا اے۔ موسیو رولیبان نے جو اوہتوں دی نگھ رہیا سی تے کسے چیز نوں نہیں سی مندا، مولنز دے لاٹ پادری نال شرط لائی کہ اوہ ایس بڈھڑے نوں دو گھنٹیاں دے اندر اندر مُو عیسایت ول لیا سکدا اے۔ لاٹ پادری نے شرط پکی کر لئی تے ہار گیا۔ اوہنے بیمار بڈھے نال تن و بے سویرے گل کرنی چھوئی تے پنج و بے بڈھا اتلا کلام پڑھن تے من گیا تے ست و بے مر گیا۔

”توں دلیل بازی دا اُستاد ہو سیں۔“ لاٹ پادری نے آکھیا۔ ”توں تاں ساڈے بندیاں نوں وی ہرا سکنا ایں۔“

موسیو رولیبان نے جواب دتا ”میں کوئی دلیل بازی نہیں کیتی۔ میں تاں بس اوہنوں دوزک دا دڑکا دتا سی۔“

ہُن کیہ اوہنے پال پہلے دے قتل وچ ودھ چڑھ کے حصہ لیا سی؟ اوس شام اٹھ و بے دے نیڑے تیزے اوہدا اک بلی افسر اوہنوں نال لے کے اوہدے بُو ہے تاں چھڈن گیا سی۔ بے اوس توں پچھوں اوہ پھیر باہر آیا تاں اوہ بنا کسے روک ٹوک دے سینٹ پیٹربرگ تاں کیویں بچا؟ پال نے جو ادھا پاگل سی، ایہہ پنچم پراگا پہلا

حکم دتا ہویا سی کہ رات دے نو وجن چکھوں ڈاکٹراں تے دایاں توں بنا ہر اک لنگھن والے نوں پھڑ لیا جاوے۔ کیہ اسیں ایس بے ٹکی کہانی نوں من لیئے کہ رولیبان نے محل وچ وژن لئی دائی دا ویس وٹایا سی؟ اوڑک اوہ اجیہا کر سکا سی۔ گجھ وی ہووے، ایہہ گل تاں سدھ ہو گئی جا پدی اے کہ قتل دی رات اوہ اپنے گھر نہیں سی۔ الیگزینڈر نوں اوس اُتے شک پیا ہوسی، کیونجو گدی سانھن ویلے سبھ توں پہلا کم اوہنے ایہہ کیتا سی کہ مارکیوز نوں کسے کم دے بہانے دُور چڑھدے ول گھل دتا سی۔

موسیو رولیبان مینوں بڑا اوزار کردا اے۔ میں اُٹھ کھلوتاں۔ ایس کھٹی لوہ وچ ٹہلناں، جیہڑی مینوں اپنے ہتھاں تے کوٹ دیاں بانہاں اُتے بدلدی نظر آوندی اے۔ میں نہیں دس سکا کہ مینوں ایہہ کئی مکروبی لگدی اے۔ مینوں اباسی آوندی اے۔ میں میز اُتے لیمپ جگاوناں، خبرے لیہدے چانن وچ دن دا چانن نما پے جاوے۔ پر نہیں لیمپ تاں نرا اپنے تھلے دوالے نمی نمی جیہی لوہ دا گولک دارا بناون توں بنا ہووے گجھ نہیں کردا۔ میں لیہنوں بجھا دیناں۔ کھولناں، کندھ اُتے اک چٹا مگھورا اے۔ مُونہہ ویکھن والا شیشہ۔ ایہہ اک جال اے۔ میں جانناں کہ میں اپنے آپ نوں ایس وچ پھساون لگاں۔ میں پھس گیاں۔ اوہی نیلی چیز، ہنے ہنے شیشے وچ دکھالی دیندی اے۔ میں کول ہو کے ایس نوں ویکھناں۔ میں ہن پرانہہ نہیں ہٹ سکا۔

ایہہ میرے اپنے مُونہہ دا عکس اے۔ اپنے اجایاں جاندے دناں وچ اکثر میں اتھے رہندا ایس نوں گوہ نال ویکھناں۔ میں ایس مہاندرے بارے گجھ نہیں سمجھ سکا۔ ہورناں لوکاں دے مُونہواں اُتے کوئی خاصیت ہوندی اے۔ میرے اُتے نہیں۔ میں تاں ایہہ وی فیصلہ نہیں کر سکا کہ ایہہ سوہنا اے یاں کوچھا۔ میرا وچار اے، ایہہ کوچھا اے، مینوں ایہو دسیا ہویا اے۔ پر ایہہ گل میرے چت نہیں لگی۔ دل وچ مینوں لیہدا دکھ لکیا اے پئی انج دیاں گلاں تہ آکھیاں جا سکاں یاں نیں جدتئیں دھرتی دے کسے ٹوٹے یاں مٹی دے ڈھیلے بارے آکھدے پئے ہوو کہ اوہ سوہنا اے یاں کوچھا۔

پر نال ای ای اک چیز اجیہی وی اے جیہنوں ویکھنا خوشی دی گل اے۔ گلھاں دے موٹا پے توں اُتے، متھے توں اُتے، اوہ سوہنی سوہی لاٹ اے جو میری گلی نوں روشناوندی اے، ایہہ نیں میرے وال۔ ایہہ ویکھنا اک خوشی دی گل اے۔ گھٹو گھٹ ایہہ اک خاص رنگ اے۔ میں خوش آں کہ میرے وال لال نیں۔ ایہہ شیشے وچ دکھالی دیندے نیں۔ ایہناں ول نظر چھکی جاندی اے۔ میں حالے وی قسمت والا آں، جے میرے متھے توں اُتاناہہ وی اوہو جیہے ای وال ہوندے جیہو جیہے بہت سارے گھسمیلے جیہے لوکاں دے ہوندے نیں، جیہناں دا رنگ ای نہیں دسیا جا سکا، تاں میرا مُونہہ کسے وادھو جیہی واند (خلاء) وچ گواچ گیا ہوندا۔ ایس

نے مینوں نسل تے ڈھلا جیہا سہی کروان لگ پنا سی۔

میری نظر ہولی ہولی تھکیویں جیسے نال پٹھاں ول آوندی پئی اے۔ میرے متھے اُتے، میریاں گلھاں اُتے، ایہہ کسے کھروی تے پیڈھی شے نال نہیں نکر دی، تے ریت وچ دبی جاندی اے۔ صاف اے کہ اتھے اک نک وی اے، دو اکھاں تے اک مُونہہ وی۔ پر ایہناں وچوں کسے وچ کوئی خاصیت نہیں نہ ای کوئی انسانی رنگ اے۔ پھیر وی اپنی تے ویلینش نے سوچیا پئی میں جیوندا لگناں۔ ہو سکدا اے پئی میں اپنے مہاندرے دا چوکھا جاؤ ہو گیا ہوواں۔ جدوں میں چھوٹا ہوندا ساں تاں میری چاچی بجیوئی مینوں دسیا کردی سی، جے تُوں بُھتا چر شیشے وچ اپنی شکل دیکھیں تاں او تھے تینوں اک باندر دسی۔

میں خبرے اوس توں وی بُھتا چر شیشے وچ اپنا مُونہہ دیکھیا ہونا اے۔ میں جو دیکھ سکناں اوہ باندر نالوں کہتے ودھ اے، ساول بھری دُنیا دے کنڈھے کھلوتی شکل۔ ایس وچ جان اے، میں ایس گلوں نہیں مگر سکدا۔ پر ایہہ اوہ زندگی نہیں جس بارے اپنی سوچدی سی۔ میں گجھ ماڑا جیہا تھرکیواں دیکھ سکناں، میں اک بے جان جیہی چڑی نوں کھڑ دیاں تے بُری طرحاں دھڑکدیاں دیکھ سکناں۔ خاص کر اکھاں نوں جیکر اتنی نیڑیوں دیکھیا جاوے تاں اوہ ڈراونیاں لگدیاں نیں۔ اوہ لشکدیاں، نمیاں، دُھندلیاں نیں تے اوہناں دو الے لال دارے نیں۔ ہر کوئی ایہو سوچسی جیویں اوہ مچھی دے پھنگھ ہون۔ میں اپنا سارا بھار لٹکنے سرے اُتے پا دیناں اپنا مُونہہ اگانہہ ای اگانہہ لئی جاناں، ایہو تائیں کہ اوہ شیشے نال جا و جدا اے۔ اکھاں، نک، مُونہہ، سبھ اوہلے ہو جاندا اے۔ گجھ وی انسانی نہیں رہندا۔ بلکہ دیاں دوواں کنیاں وچ تپدی ہوئی سوچ دیاں رتیاں تھڑیاں رہ جاندیاں نیں۔ اک ریشمائی چٹیاں گلھ دیاں چوڑیاں ڈھلواناں اُتوں پٹھاں نوں آوندی اے۔ دو وال نک وچوں باہر نکلدے نیں۔ ایہہ بھونیں سار (زیالوجی) دا نقشہ جیہا جاپدا اے۔ سبھ کاسے دے ہوندیاں ایہہ جن تاریاں دی دُنیا مینوں جاؤ پچھو لگدی اے۔ میں ایہہ تاں نہیں آکھ سکدا کہ میں ایہدے پیار نوں پچھانناں۔ پر ایہہ سبھ گجھ مینوں پہلاں کدی دیکھیا ہویا لگدا اے، جو مینوں سُن کر دیندا اے۔ میں ملکوے جیسے سوں جاناں۔

میں اپنے آپ نوں چاہوساں۔ اک تکھا چانچک احساس مینوں ڈھلا پا دیسی۔ میری خلاسی کروا دیسی۔ میں اپنے کجے ہتھ دا دھپھا اپنی گلھ اُتے مارناں۔ اپنے ماس دی چوٹھی بھرناں۔ اپنے مُونہہ نوں چھوڑ واکن پناں۔ میرے مُونہہ دا ادھا حصہ اُکا وکھ ہو جاندا اے۔ باقی ادھا ونگ تڑنگا تے بُجیا ہویا اے تے میرا اک دندنگا ہو جاندا اے۔ اکھ دی چٹی پتلی دسدی اے..... گلابی، لہو رنگی چڑی پٹھوں وکھالی دیندی اے۔ میں لہنوں تاں نہیں ساں دیکھ رہیا۔ ایس وچ گجھ پیڈھا نہیں، گجھ نواں نہیں، اوہ ای گولا، دُھندلا حصہ۔

میں آپنیاں اکھاں کھول کے سون لگاں۔ مُونہہ تاں پہلاں ای شیشے وِچ وڈا ہوندا جاندا پیا اے۔ ایہہ اک
الوکار دا کھٹا سر اے جو لوء وِچ تِلکدا جاندا پیا اے۔

میں پیراں توں ڈول جاناں تے اِنج ایہہ مینوں اک جھٹکے نال جگا دیندا اے۔ میں اپنے آپ نوں گُرسی
دے دوویں پاسیں ننگاں لکا کے بیٹھا ویکھناں۔ حالے وی میں پُکھیا یا ہویاں۔ کیہ ہور ناں لوکاں نوں وی آپنا
مُونہہ ویکھن وِچ اپنی اوکھیاں ہوندی اے؟ مینوں اِنج جا پدا اے کہ اپنے آپ نوں اِنج ویکھناں جیویں اپنے
سریر نوں سہی پیا کردا ہوواں۔ اک پاسٹر وِچودی کنفنی نال۔ پر ہور لوک؟ ونگی پاروں گولیبان؟ کیہ شیشے وِچ
ویکھن نال اوہ سوں گیا سی جس پاروں مادام جینٹلس آکھدی اے: اوس دا چھوٹا جیہا تھرڑیاں والا مُونہہ،
صاف تے تیکھے نین نقش مانا دے داگاں نال بھرے ہوئے سن، جس وِچوں اک اچرج جیہی شرارت
جھا کدی سی جو جھٹ نظر آ جاندی بھاویں اوہ ایس نوں لکاون دا آہر کردا سی۔ اوہ وال شدگارن تے بنیا ٹھنیا
رہن دا اچھج کردا سی تے میں اوہنوں کدی نقلی والاں توں بنا نہیں سی ویکھیا۔ پر اوہدیاں گلھاں نیلے تے
کالے دا سمیل جیہا سن کیونجو اوہدی داڑھی بڑی وڈی سی تے اوہ آپوں داڑھی بنواون اُتے زور دیندا سی۔
حجامت اوہ بڑی بھیڑی کردا سی۔ اوہ ستھے واکن اپنے مُونہہ اُتے گُجھ ملدا ہوندا سی۔ موسیو دا نجیو لے آکھیا
کردا سی، اوہ ایہہ چٹا تے نیلا آٹا مل کے راکیو فورڈ دے واکن لگدا سی۔

مینوں جا پدا اے کہ اوہ بڑا دل پرچاواں ہوسی۔ پر اوہ مادام چیریز نوں اچہا نہیں جا پیا۔ میرا خیال اے
کہ اوہنوں اوہ گُجھ رُکھاتے چُپ چپتا جیہا لگدا سی۔ خبرے بندے نوں آپنا مہاندرا آپوں سمجھنا اوکھا اے۔
یاں خبرے ایہہ ایس پاروں اے کہ میں اکلا آں؟ جیہوے لوک سوسائٹی وِچ رہندے نیں اوہ اپنے آپ
نوں شیشے وِچ ویکھن سکھ جاندا نیں۔ اصلوں اِنجے جیویں اوہ اپنے بیلیاں نوں جا پدے نیں۔ میری کوئی
بیلن نہیں، کیہ ایہہ ایسے کر کے اے پئی میری چڑی ایڈی ننگی ننگی اے؟ خبرے تئیں آکھو..... ہاں..... خبرے
تئیں بندے بنا جگ واکن۔

میرا ہُن گُجھ کرن نوں جی نہیں کردا، میں رات دی اڈیک کرن باجھوں ہور گُجھ نہیں کر سکدا۔

ساڈھے پنج وِجے

بھیڑا حال اے! بڑا ای بھیڑا حال اے۔ مینوں اوہ پھیر آون لگ پئی اے، اوہی گندی کچیان۔ اہتکیں
ایہہ نویں ای قسم دی اے۔ ایس دا دورہ مینوں کیفے وِچ پیا۔ ہُن تیک چھڑا کیفے ای میری پناہ گاہ سن،
کیونجو ایہہ لوکاں نال بھرے ہوندے نیں تے لوء وی ایہناں وِچ بڑی ہوندی اے۔ ہُن توں چکھوں ایہناں

وِج وی مینوں نہیں جانا چاہیدا۔ جدوں میں کمرے وِج ای ڈکيا جاساں تاں مینوں ایہہ پتہ نہ لکسی کہ میں کتھے جاواں۔

میں کام بھکھ مٹاون آیا ساں، پر حالیں میں بُو ہاوی نہیں سی کھولیا کہ میدے لینے ویٹرس نے دُوروں ای دس پائی، ”سین اتھے نہیں، اوہ شہر گئی ہوئی اے۔“

مینوں بڑی نموشی ہوئی۔ اک اچرج جیہی کنہی۔ او سے ویلے میں آپنا گوتا چھاتی دیاں ڈوڈیاں نال گھسر کھاندا سہی کیتا تے مینوں گھیر گھت لیا نیماں رنگدار گھسن گھیریاں، دُھند دے اک واورولے تے دُھوں وچوں لنگھ دیاں لاٹاں نے۔ شیشیاں نے جیہناں دے چکھے لشکدے پنچ پئے سن نے آ گھیرا پایا تے میں ایہہ نہ دیکھ سکيا کہ ایہہ اتھے کیوں سن یاں ایہہ سبھ کجھ کیوں ہويا۔ میں بُو ہے دیاں مہاٹھاں تے ساں تے سنگدا پیا ساں کہ اچن چیتی اک گھیرنی جیہی آئی، اک پرچھانواں چھت اُتے کنہیا تے مینوں آپنا آپ اگے دھکيا جاندا جاپیا۔ میں اگانہہ دتج گیا ساں..... اوہناں روشنایاں دُھنداں نال چکا چوند ہويا جو ہر پاسیوں اکو واری میرے اندر دھاندياں جا رہیاں سن۔ میدیلینے ٹھمکدی ہوئی میرا اوور کوٹ لاہون آئی تے میں ڈٹھا اوہنے اپنے وال چچھانہہ سٹے ہوئے سن تے کناں وِج والیاں پائیاں ہوئیاں سن۔ میں اوہنوں پچھانیا نہیں سی۔ اوہ دیاں گلھاں دے ٹویاں وِج، گلھاں دیاں ہڈیاں دے پٹھاں دو اداس جیسے گلابی داغ سن، جو ایوں جاپدے سن جیویں اوہ ایسی غریبوی چڑی اُتے اوزار سن۔ گلھاں چھکیندیاں گئیاں، کناں تائیں اُتے..... میدیلینے مسکرائی، ”کیہ پیسو موسیو لینوئن؟“

کچیان مینوں آن پھڑیا۔ میں پنچ اُتے ڈھیری ہو گیا۔ مینوں ایہہ وی پتہ نہیں سی کہ میں کتھے آں۔ میں اپنے دوالے تارے اُڈدے دیکھے۔ میرا اُلٹی (تے) کرن نوں جی کر رہیا سی تے پھیر اُلٹی آ گئی۔ او دوں توں ایس کچیان دے خیال نے میرا کھیہڑا نہ چھڈیا۔ ایہہ مینوں آپنی جکڑ وِج رکھدی اے۔

میں پیسے دتے۔ میدیلینے میری پلیٹ چک کے لے گئی۔ میرا گلاس ڈلھی ہوئی بیر دی چھپڑی نوں مدھ دیندا اے، جیہدے وِج اک بلہلہ تر دا پیا اے۔ گلاس سنب مر مردی میز نال ٹکراوندا اے۔ جتھے میں بیٹھاں او تھوں پنچ ٹکا ہويا اے۔ دُگونوں ڈردیاں میں اپنے بُوٹاں اُتے پورا بھار پا کے فرش دبا پیاں۔ فرش ٹھنڈا اے۔ سچے پاسے اوہ لوک بیٹھے اک گرم کپڑے اُتے تاش کھیڈدے پئے نیں۔ جدوں میں اندر وڑیاں تاں میں اوہناں نوں نہیں سی دیکھیا۔ مینوں اینا ای پتہ سی کہ اک نگھا جیہا تھیلا اتھے سی، جو ادھا گونچ اُتے تے ادھا گونچھلی میز اُتے بیٹھا سی، تے کچھ جوڑتے بانہواں ہلدیاں پیاں سن۔ او دوں ای میدیلینے نے اوہناں نوں تاش لیا کے دتی سی، اوہ تن یاں پنچ جنے نیں۔ پتہ نہیں کنے جنے۔ میرے وِج اوہناں ول ٹکن پنچم پراگا پہلا

دی ہمت نہیں۔ میرے اندر کوئی سپرنگ ہے جو ٹٹ گیا اے۔ میں آپنیاں اکھاں تاں ہلا سکتاں پر سر نہیں۔
 ایہہ سر بڑا پولا تے لچکدار اے، جیویں کسے نے ہئے ہئے میری دھون اُتے دھریا ہووے۔ جے میں لیہوں
 جوڑیا تاں ایہہ ڈگ پوسی۔ پر نال ای میں تر کھے ساہواں دی آواز سُن سکتاں تے کدی کدی چورا کھیں اتے
 چانن دا چکار ویکھ سکتاں۔ جگے والاں نال بجیا ہویا ایہہ اک ہتھ اے۔

جدوں سکین بازار جاندی اے تاں اوہدا پتیر بار وِچ اوہدی تھاں آوندا اے۔ اوہدا ناں ایڈولف اے۔
 بیٹھے بیٹھے میں اوس ول دیکھن لگ پیا تے دیکھدا ای رہیا کیوں جو میں سر نہیں ساں بھنوا سکدا۔ اوہنے
 بانہواں والی قمیض پائی ہوئی اے، جیہوں گلابی فیتیاں لکیاں ہوئیاں نیں۔ اوہنے قمیض دیاں بانہواں اُتانہہ
 تیک کنجیاں ہوئیاں نیں۔ ایہہ پیتے نیلی قمیض وچوں نظر آونے اوکھے نیں۔ اوہ پوری طرحاں نیلے رنگ وِچ
 دبے ہوئے نیں، پر ایہہ جھوٹی سنگ اے۔ اصل وِچ اوہ اپنے آپ نوں بھلن وی نہیں دیندے۔ مینوں اوہ
 اپنی ایس ماٹھی اڑی پاروں بھیڑے لگدے نیں جیویں اوہ جامنی ہوئے..... بنا اپنی بہانے بازی چھڈیاں
 کدھرے راہ وِچ ای کھلو گئے ہون۔ ٹسیں اوہناں نوں ایہہ آکھنا چاہوندے او۔ ٹھیک اے، جامنی رنگا وٹا لوو
 تے بس لیہدے بارے ہور کجھ نہ آکھنا سانوں۔ پر نہیں، اوہ وِچ وچالے ای کھلے ہوئے نیں۔ اپنے نہ
 مکدے آہریں جھے۔ کدی کدی نیلا رنگ جیہنے اوہناں نوں گھیر گھتیا ہویا اے، اوہناں اُتے پوری طرحاں چھا
 جاند اے تے اپنے وِچ کج لیندا اے۔ پل دی پل میں اوہناں نوں نہیں ویکھ سکدا۔ پر ایہہ اینویں پل دی
 پل ای ہوندا اے تے چھیتی ای نیلا رنگ پلتن پھڑ لیندا اے تے مینوں سنگدے ہوئے گلابی رنگ دے داغ
 مڑ وکھالی دین لگ پیندے نیں چوڑے ہوئے ملے ہوئے..... تے پیتے مڑ دِن لگ جاندے نیں۔ ایڈولف
 دیاں جیویں اکھاں ای نہ ہون، اوہدیاں بُجیاں ہوئیاں چھیاں جھمبناں پٹھوں رتا کو چٹیاں وکھالی دیندی
 اے۔ اوہ ست اُنیندرے وِچ مسکاوند اے۔ کدی کدی گھراڑا ماردا اے، جیہہ چندا اے تے اوس ست
 اُنیندری حالتے مُونہہ سکیو دا اے جیویں سٹا ہویا گھتا سفنے لیندا اے۔

اوہدی نیلی سوتی قمیض بھورے رنگ دی کندھ اُتے صاف لشکدی اے۔ ایس توں وی کچیان آوندی
 اے یاں سگوں ایہو ای کچیان اے۔ میرے اندر نہیں۔ میں لیہوں اوس ساہنی کندھ اُتے فیتیاں اُتے تے
 اپنے دوالے ہر تھاں سہی کرنا آں۔ ایہہ کیفے وِچ اے۔ ”کچیان“ میرے اندر نہیں سگوں میں ”کچیان“
 دے اندر آں۔

میرے سجے پاسے نگھا تھیلا ہلن لگدا اے، ایہہ اپنے ہتھاں دا جوڑا ہلاوند اے، ویکھ آہ تیری سر آگئی۔
 سراں کیہ ہوندیاں نیں؟“ لمی کالی کنگروڑ کھیڈ اُتے اڑی ہوئی اے۔ ”ہا ہا ہا! کیہ؟ آہ رہی سر۔ ایہنے ہئے تاں
 پنچم پراگا پہلا

کٹی اے۔ مینوں نہیں پتہ میں نہیں دیکھی۔ آہو میں ہننے کٹی اے سر۔ آہ، تاں دل سراں نہیں۔“ اوہ ہولی ہولی گاؤندا اے۔ ”دل تاش دیاں سراں نہیں، دل تاش دیاں سراں نہیں، دل تاش دیاں سراں.....“

بولدا اے، ”ایہہ کیہ اے، موسیو؟ ایہہ کیہ اے، موسیو؟ میں چک لیناں لیہوں۔“

اک وار پھیر چُپ۔ میرے سنگھ وِچ ہوا دا مٹھا مٹھا سواد بھریا جاندا اے۔ مُشکاں، فیتے۔

مالکنی دا پتیر اٹھ کھلوتا اے، اوہنے گجھ پیر پٹے نہیں، ہتھ کنڈ چکھے کر لئے نہیں۔ اوہ مسکاؤندا اے، آپنا سر اتانہ چکدا اے تے اپنے بوٹاں دیاں اڈیاں اُتے چکھانہ نوں جھولدا اے۔ اِنج اوہ سوں جاندا اے۔ اوہ ساہنے کھلہا، جھولدا ہویا حالے وی مسکاؤندا پیا اے، اوہ دیاں گلھاں حالے وی کنبدیاں پیاں نہیں۔ اوہ ڈِگن لگا اے۔ اوہ چکھانہ نوں اُلردا اے، ہور اُلردا اے۔ اوہا مُونہہ سدھا چھت ول اے۔ جیہڑے ویلے اوہ ڈِگن لگا اے تاں جھٹ سدھا ہو کے باری نال ڈھولا لیندا اے تے سنبھل جاندا اے۔ ہُن اوہ پھیر اوویں کردا اے۔ میرے نال جھیری ہو گئی اے۔ میں ویٹس نوں آواز دیناں، ”میدیلینے مہربانی کر کے میرے لئی گراموفون تے کوئی ریکارڈ لا دے۔ اوہ جیہڑا مینوں چنگا لگدا اے۔ تینوں پتہ ای اے، کسے نہ کسے دن۔“

ہو سکدا اے ایہہ کوارے بندیاں دے رنگ وِچ بھنگ پاوے، ایہہ جدوں تاش کھیزدے ہون سنگیت نہیں سُن دے۔ پر میں اوہناں توں کچھ لیساں۔

میں آپنا سر موڑن لئی ڈھیر کھیچل کرناں۔ اوہ چار جنے نہیں۔ ویٹس اوہناں وِچوں لال مُونہہ والے بندے اُتے اُلردی اے جیہنے کالے فریم والی عینک تک تے نکائی ہوئی اے، اوہ اپنے پتے چھاتی پٹھ لکا لیندا تے عینکاں پٹھوں دی میرے ول جھا کدا اے۔

”لا لوو موسیو۔“

مسکاؤندا اے۔ اوہدے دند خراب نہیں۔ اوہ لال ہتھ اوہدا نہیں، سگوں اوہدے لاگے بیٹھے بندے دا اے..... اوس کالیاں مچھاں والے بندے دا۔ ایس بندے دیاں ناساں بڑیاں چوڑیاں نہیں، اینیاں چوڑیاں کہ اوہ سارے ٹبر جوگی ہوا لیہناں وِچوں کڈھ سکدا اے۔ اوہ دیاں ناساں نے ادھا مُونہہ بجیا ہویا اے پر پھیر وی اوہ ساہ اپنے مُونہہ تھانیوں ای لیندا اے تے تھوڑا جیہا ہو سکدا وی پیا اے۔ اوہناں نال اک گھرو بیٹھا اے جیہدا مُونہہ کسے گتے ورگا اے۔ چوتھا کھڈار مینوں نہیں دِسدا پیا۔

ہوا وِچ گھوکدے تاش دے پتے گرم کپڑے تے ڈِگدے نہیں۔ پھیر چھاپاں والیاں اُنکلاں اوہناں نوں چک لیندیاں نہیں اپنے نونہاں نال کپڑے نوں جھریدیاں ہویاں۔ ہتھ کپڑے اُتے چٹیاں ٹاکیاں واکن

نیں۔ اوہ دھوا نکھے تے دھوڑ نال بھرے ہوئے جا پدے نیں۔ پتے تنی باندھ ڈگدے رہندے نیں، ہتھ آوندے تے جاندے نظر آوندے نیں۔ کہہو جیہا خاص رُجھیواں اے۔ ایہہ کوئی کھیڈ، یاں ریت یاں عادت واکن نہیں جا پدا۔ میرا خیال اے کہ اوہ ویلا گزارن لئی انج کردے نیں..... ہور کجھ نہیں۔ پر ویلا بڑا وڈا اے، مُکایاں نہیں مُکدا۔ تئیں کجھ وی ایس دے وس پا دیو، پولا تے تھوتھا ہو جاندا اے۔ ونگی پاروں اوس لال ہتھ دا اوہ اشارہ، جو بھل نال پتے چکدا پیا اے، سبھ کجھ بجیا ہویا اے۔ ایہدے ترو پے ادھیڑ نے پینسے نیں۔ کتنا پینا اے۔

میدیلینے گراموفون دی چابی مروڑدی اے۔ مینوں ایہو ڈر اے پئی اوہنے کدھرے کل والا ای تو ا پھیر نہ لا دتا ہووے۔ پر نہیں، میں سنگیت دی پہلی ٹکڑی توں ای اوس گاؤں دی طرز پچھانناں۔
ایہہ اک پرانی طرز وِچ گنویا ہویا اے۔ میں 1917 وِچ کجھ امریکی سیاہاں نوں لارو شیلے دیاں گلیاں وِچ ایس طرز تے سیٹیاں و جاوندیاں سُنا اے۔ ایہہ پک نال لام توں پہلاں دی بنی ہوئی۔ پر ایس دی ریکارڈنگ بڑی بھری اے۔ پر پھیر وی ایہناں کول ایہو سبھ توں پرانا تو ا اے۔

گاؤں دی استھائی مئے کنیں پُچن والی اے۔ ایہو حصہ مینوں سبھ توں ودھ پسند اے تے خاص کر کے ایس دا اوہ ڈھنگ جیہدے نال چانچک بول اگے ودھدے نیں۔ سمندر وِچ ودھی ہوئی، چُنج والی چٹان واکن۔ ایس ویلے تاں ساز و جدا پیا اے، کوئی لے نہیں بس تیکے ای نیں..... نِکے نِکے بھجکیاں دا اکٹھ۔ ایہہ ساہ نہیں لیندے، تنی باندھ وجدے رہندے نیں۔ ایہو تنی باندھ و جن اوہناں نوں جنم وی دیندا اے تے مار وی دیندا اے۔ اوہناں نوں کدیں وی اینا ویلا نہیں لسھدا پئی اوہ ٹھیک ہو سکے۔ آپنے آپ لئی جیوں سکے۔ اوہ نسدے نیں، کاہلی کاہلی، اوہ لنگھدیاں مینوں زور دی مُکا مار دے نیں تے بس۔ میں اوہناں نوں مُو پھڑنا چاہونا آں، پر مینوں پتہ اے کہ جے اک نوں وی پھڑ لیا تاں میری مُٹھ وِچ اک گندی، پھلی ہوئی آواز توں بنا کجھ نہیں رہتا۔ سبھ کجھ کر جاسی۔ مینوں اوہناں دی موت قبول کر لینی چاہیدی اے، سگوں میں سر پر کرساں۔ مینوں تکھے یاں گکڑے اثر دا پتہ نہیں۔

میں کجھ خوش ہوون دی تیاری وِچ آں۔ حالے سادھارن توں باہر کجھ نہیں ہون لگا۔ ایہہ تاں اینویں کچیان بھری خوشی اے۔ ایہہ کسے نکلی جیہی چھپڑی دے تل تیک وُجدی اے، ساڈے زمانے دے تل تیک، بادامی فیتیاں تے نئے بچاں دے زمانے دے تل تیک۔ ایہہ ویلا چوڑے کولے چھناں دا بنیا ہویا اے تے تیل دے ڈپ واکن باہر نوں پھیلدا اے۔ جمن سار ایہہ بڈھا ہو جاندا اے جیویں میں لہنوں ویہہ ورھیاں توں جاندا ہوواں۔

اک ہور رنگ دی وی خوشی اے، باہر وار فولاد دا پٹہ، سنگیت دا نکا جیہا ویہل، جو ساڈے زمانے دے دھر وچوں دی لنگھ جاندا اے تے آپنیاں نوندھراں نال لہنوں پاڑ دیندا اے۔ ایہہ اک ہور زمانے دی گل اے۔

”موسیو راندو نے پان دا رنگ ملیا اے، توں یکہ سٹ۔“

آواز تلکدی اے تے گواچ جاندی اے۔ فولاد دے پیچے نوں کوئی چیز نہیں سکدی۔ نہ گھلا بُوہا، نہ ٹھنڈی ہوا دا بُلا، جو میرے گوڈیاں نوں چھو کے لنگھدا اے، نہ ای سلوتری جو آپنی نکلی گودی نال آوند اے۔ سنگیت ایہناں دُھندلیاں شکلاں وچوں دی موری کر کے لنگھدا اے تے دُور نکل جاندا اے۔ اوہ نکلی گودی حالے مسال بیٹھی ای اے کہ پھڑی جاندی اے۔ اوہ دیاں اکھاں گھلیاں ہوئیاں نیں تے اوہ آکڑی بیٹھی اے۔ اوہ میز تے ہتھ رگڑیندی سندی اے۔

بس کجھ پل ہور پھیر جیشن گاوسی۔ سنگیت دی خاہش اپنی نگڑی اے کہ اوہ ہٹ نہیں سکدی۔ ایہدے وچ کوئی شے اڑیکا نہیں پاسکدی۔ کوئی وی شے، جیہڑی ایس ویلے جدوں دُنیا ڈُبی ہوئی اے۔ ایہہ آپنے آپ کھلو جاسی، حکم سُن دیاں ای، جے مینوں ایہہ سوہنی آواز چنگی لگدی اے تاں ایہدا وڈا کارن ایہو ای اے۔ نہ ایہدی اُداسی تے نہ ایہدی بھرویں طاقت، سگوں اوہ ویلا جدوں پہلوں توں ای بہوں سارے جوڑے گئے تاں جو مرن تے ہور نویں سر پنڳرن۔ تاں وی میں اُتاو لا آں۔ توے نوں بند کرن لئی بس تھوڑی جیہی ہمت دی لوڑ اے۔ اک نُھا سپرنگ۔ ایڈولف دے من وچ اُگیا کوئی وہم۔ عجیب گل اے۔ کئی دل ہلاونی گل کہ ایہہ سخت چیز رتا گو سٹ لگن نال جوک جاوے۔ لہنوں کوئی چیز ڈک نہیں سکدی، بس توڑ سکدی اے۔

اختلا سر ہولی ہولی بند ہو گیا اے۔ آون والی رتا گو چپ وچ میں بڑے زور نال سہی کرناں کوئی بھانا ورت گیا اے۔

چُپ۔

کسے نہ کسے دن مینوں یاد کر سیں مٹھیے۔

جو بھانا ہُن ورتیا اے اوہ ایہہ ہے کہ کچیان دا احساس مُک گیا اے۔ جدوں چُپ وچوں ایہہ آواز اُبھری تاں میرا وجود کھروا ہو گیا تے کچیان گواچ گئی۔ اک دم ای۔ اینا سخت ہون تے اینا بھکھ پنا اک طرحاں دا تکلیف واکن سی۔ نال دی نال ای سنگیت دا ویلا ودھ گیا۔ ہوانے واکن پھل گیا۔ ایہنے آپنی نگھر دُساں ساری نال کمرہ بھر دتا، ساڈے ایس گھنیا ویلے نوں کندھاں نال چتھ سٹیا۔ میں سنگیت وچ گھب پنچم پراگا پہلا

گیاں۔ اگ دے گولے شیشیاں وچ گھمدے نیں۔ دُھوں دے چھلے اوہناں دوالے گیڑے کدے نیں۔
 اوہ چانن دی پیڑھی مسکاند دے مُونہہ اُتے گھنڈ سدے چکدے نیں۔

میرا بیتر دا گلاس بونا جیہا ہو گیا اے۔ اوہ میز اُتے گھسٹریا بیٹھا اے، اوہ سنگھناتے امر جا پدا اے۔ میں
 لبہنوں چک کے تولنا چاہوناں۔ میں آپنا ہتھ اگے ودھاوناں۔ میرا ربا، ایہو چیز اے جو سبھ توں ودھ بدلدی
 اے، ایہہ میرا ڈھنگ اے، میرے اشاریاں دا ڈھنگ۔ میری بانہہ دی ایہہ حرکت کسے سوہنے مضمون واکن
 گھل گئی اے۔ ایہہ نیگرو عورت دے گاؤن دے نال تُردی اے، مینوں لکیا جیویں میں نچدا پیا ساں۔

ایڈولف دا مُونہہ او تھے ای اے۔ بُھورے رنگ دی کندھ نال لکیا ہویا۔ ایہہ رِنا نیڑے لگدا اے۔
 جدوں میرا ہتھ کھلوندا پیا سی اوہدا مُونہہ تکیا سی۔ اوس اُتے اُگھڑویں، فیصلے دی ضروری تکتی سی، میں آپنیاں
 اُنکلاں نال گلاس نوں گھنناں، ایڈولف ول تکتاں۔
 میں راضی آں۔

”اوہ۔“

ایہہ آواز عام رولے توں اُتانہہ اُبھردی اے، ایہہ میرا گوانڈھی بولدیا پیا اے۔ بڈھا شرابی۔ اوہدیاں
 گکھاں بیچ دے بُھورے چمڑے اُتے رکھی ناکی واکن نیں۔ اوہ اک پتہ میز اُتے سدا اے۔ اٹ دی بیگی۔
 پر اوہ نوجوان، جو سٹے واکن لگدا اے، مسکاندا اے۔ لال مُونہہ والا کھڈار، میز اُتے اُلریا ہویا اوس ول
 تکتا اے۔ پتہ سٹن لئی تیار۔

”تے آہ۔“

نوجوان دا ہتھ پر چھانویاں وچوں اُبھردا اے، اک پل ہوا وچ پلدا اے تے پھیر اک باز واکن ڈگدا
 اے تے پتے نوں کپڑے نال چموڑ دیندا اے۔ لال مُونہہ والا موٹا بندہ ہوا وچ اُچھل پیندا اے۔
 ”ایہی تہی! ایہہ مار گیا۔“

پان دے بادشاہ دا جھاؤلا اوہدیاں مینیاں اُنکلاں وچوں پیندا اے۔ پھیر اوہدا مُونہہ صاف دکھالی دیندا
 اے تے کھیڈ ہوندى رہندی اے۔ سوہنا بادشاہ، رکتوں دُوروں آیا، ہر طرحاں دیاں جُٹ بندیاں لئی تیار۔
 بکنے ای اوہلے ہو چکے اشارے۔ ہُن اوہ اپنی واری بھکت کے گواچ جاندے نیں۔ تانجو ہور جُٹ بن سکن،
 ہور اشارے، ہور حملے تے پھیر ہور حملے۔

میں ہلونا گیاں۔ میرا وجود نسل پے اوزار واکن اے۔ میں گجھ گلاں ضرور ماریاں نیں۔ ہُن مینوں
 اک وی گل چیتے نہیں آسکدی، پر مینوں ہونیاں دی اک اٹ لڑی نظر آوندی پئی اے۔ میں سمندر پار کیجے

نیں، کئے ای شہر اپنے چکھے چھڈے نیں۔ میں دریاواں دے مونہویاں تائیں چُجا آں یاں پھیر کسے جنگل
 وِچ ای جا وڑیا آں۔ سدا اکلے کسے ہور شہر بچن لئی۔ میں ہتھیریاں عورتاں نال سُتا آں۔ مرداں نال لڑیا آں
 تے کدی چکھے نہیں مُویا، او سے طرحاں جیویں اک گراموفون ریکارڈ چکھلے پاسیوں مُراگے ول نہیں آسدا۔
 تے ایہہ سبھ کجھ مینوں ”کتھے“ لے جا رہیا سی؟ ایس چھن ول، ایس پنچ ول، ایس چانن دے بلبلے ول جو
 سنگیت وِچ گنگناوندا پیا اے۔

ہاں، میں جو روم وِچ ”تیر“ دے کنڈھے دا اینا شوقین ساں، یاں شام ویلے باریلونا وِچ، سو وار
 راملاس دیاں پوڑیاں چھن تے اُترن دا عادی، میں، جس نے بارے آف پرہ کان دی کھاڑی وِچ ناکور
 وِچ اک اجیہا بروٹا دیکھیا سی جیہدیاں جڑھاں نے ناگس دے مندر دوالے سپ واکن ولھینا پایا ہویا سی۔
 ہُن میں آتھے آں۔ میں وی او سے پل وِچ ساہ لیندا پیاں جس وِچ تاش دے کھڈار۔ میں اک نیگرو عورت
 دا گاون سُندا پیاں تے باہر بیمار رات پُری پئی اے۔

ریکارڈ وِچنا بند ہو گیا اے۔ رات پے گئی اے، اکسار جھکدی ہوئی۔ کوئی نہیں اوہنوں دیکھدا پیا، پر اوہ
 اوتھے اے لیمپاں دوالے گھیرا گھستی کھلی، تئیں ہوا وِچ کجھ سنگھنا ساہ لے سکدے او۔ ایہو اے اوہ رات۔
 ٹھنڈا اے۔ اک کھڈار تاش بھیت کے دُوجے ول دیکھدا اے تے اوہ چک لیندا اے۔ اک پتہ باہر رہ گیا
 اے۔ کیہ اوہ ایس نوں نہیں دیکھ سکدے؟ ایہہ پان دی اٹھی اے۔ آخر اک بتا ایس نوں چک لیندا اے
 تے گتے ورگے مُونہہ والے نوجوان نوں پھڑاوندا اے۔

”آہ! ایہہ پان دی اٹھی اے۔“

ٹھیک، میں چلدا آں، لال مُونہہ والا بندہ پنسل دا سُرمہ مُونہہ وِچ پائی کاغذ دے اک ٹکڑے اُتے اُلردا
 اے۔ میدیلے اوہنوں لٹکنیاں خالی اکھاں نال نکدی پئی اے۔ نوجوان پان دی اٹھی نوں گھڑی مُڑی آپنیاں
 اُنگلاں وِچکار اُلٹاندا پلٹاندا پیا اے۔ ٹھیک ٹھیک!

میں پورا ٹل لا کے کھلہا ہوناں۔ سلوتری دے سرتوں اُتانہہ لگے شیشے وِچ میں اک ان منوکی مُونہہ
 لنگھدا ہویا دیکھناں۔ تھوڑے چر وِچ ای میں سینما دیکھن جاساں۔

گھلی ہوا میرے لئی چنگی اے۔ ایس وِچ نہ مٹھے دا سواد تے نہ ای مٹھی مسالے دار مُٹک۔ ہے ربا۔
 ایہہ کئی ٹھنڈی اے۔

ساڈھے ست وِجے نیں۔ مینوں بھکھ نہیں تے سینما نو وِجے توں پہلاں شروع نہیں ہوندا۔ ہُن میں کیہ
 کریساں؟ مینوں ٹھنڈ توں بچن لئی تر کھا کرنا پوسی۔ میں سکنا آں۔ میرے چکھے جیہڑی سڑک اے اوہ شہر دے

دل تیک جاندی اے۔ اندرون گلیاں دے روشن موتیاں تیک، پلاس پیراؤنٹ تیک، امپیریل تے گرینڈس میگاسنس جہان تیک۔ مینوں ایہدی کوئی خواہش نہیں۔ ایہہ ہلکی شراب پین دا ویلا اے۔ حال دی گھڑی میں بہوں سارے جی دیکھ لئے نیں۔ گھٹے، آدمی، ہر طرحاں دے موٹے جی جو لگاتار فُری پھر دے رہندے نیں۔

میں کجھے مُردا آں۔ میں اوس مگھورے وچ ڈگن لگا آں، جو تیل دے لیمپاں دی پال دے اخیر تے اے۔ نوڑ سڑک اُتے میں گیلوانی دی چوڑی سڑک تیک جاساں۔ اوس مگھورے وچوں تاں برقیلی ہوا آوندی پئی اے۔ اوتھے پرانہہ تاں پتھراں تے مٹی توں بنا گجھ وی نہیں۔ پتھر سخت نیں ہلدے نہیں۔ پہلاں گجھ دُور تیک بڑا کڈھبارا اے۔ سچ ہتھ دی ڈنڈی اُتے گجھ گیس جیہی اے، جس وچوں اگ دیاں نیلیاں دھاریاں پھدیاں پیاں نیں تے گولیاں چلن واکن تڑ تڑ ہوندی پئی اے۔ ایہہ پرانا سٹیشن اے۔ ایہدی ہوند نے نوڑ سڑک دے پہلے سوگزاں وچ رونق لائی ہوئی اے۔

لا راڈو تے توں لے کے پیرا دیس سڑک تیک اوس اُتے درجن کو پب بتیاں تے نالو نال اک پال وچ چار کیفے نیں..... راندے وو دس چمپیوٹس تے تن ہور۔ جو سارا دن کجھے کجھے رہندے نیں۔ ہر رات نوں جگ جگاوندے نیں تے ساہنے سڑک اُتے چائن دیاں پہلیاں تکلویاں سدے نیں۔ میں ہور تن پہلی روشنی دیاں روئساں ول نکدا آں تے راہا شے جنرل سٹورز وچوں اک ہڈھی تینویں نوں نکدیاں ویکھدا آں۔ اوہ اپنی شال سر اُتے لیندی اے تے بھجن لگ پوندی اے۔ ہُن اوہ اوہے ہو گئی اے تے میں ایس ویلے پیرا دیس دے موڑ تے آں، اخیر پب بتی توں اگے۔ روشنی دی دُھندلی لکیر چھیتی نال ٹٹ جاندی اے۔ سڑک دے پرلے پاسے ہمیرا تے چکڑا اے۔ میں پیرا دیس دی سڑک نوں پار کردا آں۔ میرا سجا پیرا پانی دی ہلکی جیہی چھٹری وچ جا پیندا اے۔ میری جراب رگلی ہو جاندی اے۔ فُرتا شروع کردا آں۔

نوڑ سڑک دے ایس حصے وچ کوئی نہیں وسدا۔ اتھے دا پون پانی بڑا رُکھا اے۔ دھرتی اتنی بخر اے کہ کوئی جی اتھے رہ نہیں سکدا، گجھ اُگ نہیں سکدا۔ سلئیل برورز دیاں تن چرائی والیاں فیکٹریاں دا بُوہا بہندے ول اے۔ (سولئیل برورز نے سینت سیائل دلا میر دے چرچ دیاں محراباں بنائیاں سن جیہناں اُتے اک لکھ فرینک لگے سن۔) اوہناں فیکٹریاں دے سارے بُوہے تے باریاں جینی برتھے روریاں تاں دی شانٹ سڑک اُتے گھلدیاں نیں تے ایس دی چُپ نوں شاں شاں دی اواز نال بھر دیندیاں نیں۔ ایہناں دے پچھوڑے وکتر نوڑ سڑک نال لگدے نیں۔ ایہہ عمارتاں کجھے ہتھ والی گنڈنڈی نال چار سو گز تیک لنگ دی لنگ نیں۔ ایس پاسے کوئی باری نہیں، ایتھوں تیک کہ کوئی روشندان وی نہیں۔ ایس واری میں دوویں پیر

گندی نالی وچ ڈوب لئے نیں۔ میں سڑک پار کردا آں پرلے پاسے اکو اک گیس لیمپ اے۔ جیویں دھرتی دے پرلے سرے اُتے کوئی چائن مینار کھڑا ہووے۔ ایہہ لیمپ اک ٹٹی ہوئی تار دے جنگلے اُتے چائن سدا پیا اے۔ جنگلہ تھاں تھاں توں ڈھے گیا اے۔

پھٹیاں اُتے پرانے اشتہاراں دے ٹوٹے حالے تیک چمبڑے ہوئے نیں۔ میرے پچھو کڑ وچوں اک خوبصورت چہرہ جس اُتے نفرت صاف جھاکدی اے، نظر آوندا اے۔ اوہدے نک پٹھاں کسے نے مینسل نال گنڈیاں مچھاں بنا چھڈیاں نیں۔ اک ہور اشتہار دے ٹوٹے اُتے تئیں حالے تیک ”پراترے“ سفید اکھراں وچ لکھیا صاف پڑھ سکدے او۔ جس وچوں لال ٹیپے ڈگدے پئے نیں۔ خبرے ایہہ ٹیپے لہو دے نیں۔ ہو سکدا اے کہ ایہہ لفظ تے سوہنا مُونہہ اکو اشتہار دا ہووے۔ ہُن اشتہار پانا پیا اے تے ایہناں ٹکویاں نوں ملاون والا کاغذ وچوں الوپ اے۔ پر اک ہور چیز جو ایس دے اک ہون دا ثبوت اے۔ ونگ تڑنگ مُونہہ، لہو دے ٹیپے، سفید اکھرتے لفظ ”اترے“ دا ادھا حصہ۔ ایویں لگدا اے جیویں اچویں بھریا روشن ویک ایہناں اچنبھے بھریاں نشانیاں راہیں آپنا دکھالا کردا پیا ہووے۔ ایہناں پھٹیاں تھائیں تہانوں ریلوے سٹیشن دیاں بتیاں لشکدیاں نظر آوندیاں نیں۔ انج ای واڑتوں پچھوں اک لمی کندھ شروع ہو جاندی اے۔ ایس کندھ وچ کوئی بوہا نہیں، کوئی طاق نہیں، کوئی مگھورا نہیں۔ ایہہ کندھ دو سو گز تیک جا کے اک گھرنوں جا وجدی اے۔ میں سٹریٹ لیمپ دے چائن توں پرانہہ فر گیاں۔ مگھورے وچ وڑناں۔ اپنے پر چھاویں نوں پیراں کول ہنیرے وچ گواچدا ویکھ کے مینوں انج لگدا اے جیویں برفیلے پانی وچ وڑن لگا ہوواں۔ اپنے سامنے دُور ہنیرے دیاں پرتاں وچوں دی مینوں ویلی، گلابی ٹاکی دکھالی دیندی اے۔ ایہہ گلوانی بزار اے۔ میں مُونا آں۔ گیس لیمپ دے چکھے دُور گجھ لوء دا جھاؤلا پیندا اے۔ ایہہ چونہہ کیفیاں والی تھاں اے۔ میرے چکھے لوک شراب خانیاں وچ بیٹھے پندے تے تاش کھیڈدے پئے نیں۔ اتھے ہنیرے توں سوا گجھ نہیں۔ وچ وچ ہوا دُور کدھروں اک ٹلی جیہی دی ٹنکار میرے کنیں لیا پاوندی اے۔ جانیا پچھانیا رولا، موٹراں کاراں دی گھوں گھوں، ہاکاں تے کتیاں دے بھوکن دی آواز کدیں کدائیں ای جگ جگ کر دیاں سڑکاں ولوں سُنائی دیندی اے۔ ایہہ ساریاں آوازاں اوتھے ای رہ جاندیاں نیں، جتھے نگھ اے۔ پر ایہہ ٹنکار ہنیرے نوں چیردی ہوئی اتھوں تیک سجدی اے۔ ایہہ ٹنکار کھروی اے تے ہوراں آوازاں نالوں گھٹ انسانی۔

میں ایہوں سُنن لئی کھلوناں۔ میں ٹھریا ہویاں، میرے کن دکھن لگ پئے نیں، ایہہ ضرور لال ہو گئے ہوں، پر میں ہُن اپنے وجود نوں سہی نہیں کر سکدا آں۔ اپنے آل دوالے دی نرماتا نے مینوں موہ لیا اے۔

گجھ جیوندا نہیں۔ ہوا سینیاں و جاندی پئی اے۔ سدھیاں قطاراں ہنیرے وچ جا وڑدیاں نیں۔ نور سڑک دی دکھ ہورناں بورژوا گلیاں واکن بھیڑی نہیں، جیہڑیاں لنگھن والیاں نوں آپنے ول چھکن دا جتن کردیاں نیں۔ جینی برتھ کوپوائے یاں گیلوانی توں اصلوں الٹ سٹیشن دے علاقے دے لوک حالے وی ایہدا پورا خیال کردے نیں تے اوہنوں مسافراں کیجے کدی کدائیں صاف وی کر دیندے نیں۔ پر اوس توں جھٹ چکھوں اوہ لہنوں چھڈ کے ٹر جاندے نیں تے ایہہ ہنیرے وچوں دی سدھی بھجدی ہوئی گلوانی سڑک نوں جا رلدی اے۔ شہر ایہنوں بھل گیا ہویا اے کدی کدی اک وڈا سارا گارے رنگا ٹرک ایس اتوں دی پوری رفتار نال دندنا لنگھدا اے۔ کوئی بندہ کدی ایہدے اُتے قتل وی نہیں کردا..... نرا قتل کرن دی خاطر وی نہیں۔ نور ناں دی سڑک ان منوکی اے۔ کسے دھات واکن، کسے تکرڑی واکن۔ ایس قسمت والے آں، جیہناں کول بوولے وچ ایہو جیہی سڑک اے۔ عام طور تے ایہو جیہی جرنیلی سڑک تہانوں تخت شہراں وچ ای لہدی اے۔ برلن وچ نیو کولن دے لاگے، لندن وچ گرین وچ دے پچھلے پاسے۔ سدھیاں ستول، چوڑیاں، رُکھیاں سوکے ماریاں تے بنا رُکھ پڑیاں۔ ایہہ سڑکاں سدا باہر وار ہوندیاں نیں۔ اوہ عجیب علاقیاں وچ نیں جتھے شہر گھرے جاندے نیں۔ مال گڈیاں تے سٹیشن کول۔ ٹرام ڈپو آں، بچو خانیاں، تے پٹرول پمپاں کول۔ زور اں دے مینہ توں دو دن چکھوں تائیں جدوں دُھپ وچ سارا شہر سیلابیا ہوندا اے تے بھڑاس چھڈدا اے تے ایہناں اُجاڑ سڑکاں اُتے حالے وی ٹھنڈ ہوندی اے، گارا ہوندا اے، نکلیاں نکلیاں چھپڑیاں ہوندیاں نیں، ایہناں تے پانی دے بھرے ٹوئے وی ہوندے نیں جو کدی نہیں سکدے۔ چھڑا سال وچ اک مہینے لئی اگست وچ سکدے نیں۔

”کچیان“ اوتھے کھلو گئی اے۔ اوس کھٹے چانن وچ۔ میں راضی آں، ایہہ ٹھنڈ کنی پاک اے، ایہہ ہنیرا کنا خالص اے۔ کیہ میں آپ وی ٹھنڈی ہوا دا بلا نہیں، نہ لہو اے نہ چرل اے تے نہ ای ماس..... ایس نہر دے نال نال اوس اچان تیکر بچن لئی، ٹھنڈ توں بنا گجھ وی ہور بن لئی نہیں۔

ایہہ گجھ لوک نیں، دو پر چھانویں، ایہہ اتھے کیہ کرن آئے نیں؟

ایہہ تاں اک مدھری جیہی زنانی اے جو اک آدمی نوں بانہوں پھڑ کے چھکدی پئی اے۔ اوہ مٹھی کاہلی آواز وچ گلاں کردی پئی اے۔ ہوا پاروں میں سمجھ نہیں سکدا پئی اوہ کیہ پئی آکھدی اے۔
 ”توں اپنا ایہہ مونہ بند کرنی اے یاں نہیں؟“ ایہہ مرد دی آواز اے۔

اوہ گلاں کری جاندی اے۔ جھٹ مرد اوہنوں چکھانہہ دھک دیندا اے۔ اوہ اک دوجے ول جھکدے ہوئے ویکھدے نیں پھیر آدمی بو جھیاں وچ ہتھ پا کے تکے بنا ٹر جاند اے۔

آدمی اوہلے ہو گیا اے۔ ہُن اوس جنتی تے میرے وچکار مساں تن گزاں دی وتھ اے۔ اک دم ڈونگھیاں گھگیاں اوزاں اوس ولوں آون لگدیاں نیں۔ تے ساری سڑک نوں کسے اوپرے وسین نال بھر دیندیاں نیں۔

”چارلس، تہانوں پتہ اے میں کیہ آکھیا سی؟ چارلس، پچھانہہ پرت آ۔ بڑی ہو گئی اے میرے نال۔ میرا بڑا بھیڑا حال اے۔“

میں اوہدے اینا نیڑیوں دی لنگھنا آں کہ اوہنوں ہتھ ودھا کے چھوسکناں۔ ایہہ..... پر میں ایہہ کیویں من لواں کہ ایہہ بھکھدا وجود، ایہہ اُداسی نال بھجیا ہو یا مُونہہ؟ پھیر وی میں اوہدے سر اُتلا رومال کوٹ تے وڈا سارا شراب رنگا داغ جو اوہدے ہتھ اُتے جماندرو اے، پچھان لیندا آں۔ ایہہ اوہی اے۔ ایہہ لوسی اے۔ میں اوہنوں آپنا ڈھانسا دین دی ہمت نہیں کر سکدا۔ پر لوڑ پوے تاں اوہ آپ ڈھانسا منگن جوگی ضرور ہووے۔ میں ہولی جیسے اوہدے اگانہہ دی لنگھدا آں۔ اوس ول نکدا ہو یا۔ اوہدیاں اکھاں میرے اُتے گڈیاں ہوئیاں نیں پر جاپدا اے، پئی اوہ مینوں ویکھدی نہیں پئی۔ اوہ اپنی تکلیف وچ اصلوں بے جان لگدی اے۔ میں گجھ قدم اگانہہ پندا آں، پچھانہہ مُودا آں۔

ہاں، ایہہ اوہو ای اے، لوسی پر وجود اصلوں ہوا۔ اپنے توں بنے اوہ کسے پاگل گھل دلی دی شکار اے۔ مینوں اوس اُتے رشک آوندا اے۔ اوہ اوتھے آکڑی کھلوتی اے۔ اوہنے اپنی بانہہ باہر نوں اکڑائی ہوئی اے جیویں کسے دھتکار دی اڈیک کردی پئی ہووے۔ اوہ آپنا مُونہہ کھولدی اے۔ اوہدا ساہ رُکدا پیا اے۔ مینوں لگدا اے پئی سڑک دے دوویں پاسے دیاں کندھاں اُچیاں ہو گئیاں نیں۔ جیویں لوسی کسے کھوہ وچ وڑی کھلھی ہووے۔ میں گجھ پل اڈیکدا آں۔ میں ڈردا آں پئی اوہ ڈگ پوسی۔ اوہ اتنی ملوک اے کہ ایس اجن چیت ڈکھ نوں سہہ نہیں سکدی۔ پر اوہ ہلدی نہیں۔ اپنے دوالے دی ہر چیز واکن اڈول اے۔ پل دی پل مینوں شک ہوندا اے۔ اوس بارے میں مُھلدا تاں نہیں پیا۔ کیہ اوہدا اصلی سبھا تاں نہیں جیہدا مینوں اجن چیت بھیت گھل گیا اے۔

لوسی رتاگو ہونگر ماردی اے۔ اپنی دھون اُتے ہتھ دھردی اے۔ حرانی نال اکھاں پاڑ کے ویکھدی اے۔ نہیں۔ ایہہ اوہدے اندروں نہیں کہ اوہ اتنی تکلیف جھلن دی طاقت پیدا کر دی پئی ہووے۔ ایہہ طاقت کدھروں باہروں آوندی پئی اے، اوس وچ..... ایس جرنیلی سڑک توں۔ اوہنوں موڈھیاں توں سہارا دے کے چانن وچ لیجان دی لوڑ اے۔ لوکاں وچ، گلابی شانت بازار وچ لیجان دی لوڑ۔ اوتھے تُسیں ایڈے بھیڑے ڈھنگ نال اوکھے نہیں ہو سکدے۔ اوہ اوتھے جا کے نرم پے جاسی۔ اپنی اصل تکتی لے لیسی تے

آپنی مصیبت دی عام پدھر اُتے آجاسی۔

میں اوہدے ول کنڈ کرلیساں۔ آخر اوہ بھاگاں والی امی رہی۔ جتھوں تیکر میرا سہندھ اے میں لیہناں پچھلے تین سالوں توں ودھیرے سکھ سچ آں۔ میں لیہناں دکھاویاں اکلتاواں توں گجھ گُو خالی زمرلتا توں پنا کوئی چیز نہیں کر سکا۔

جمہرات، ساڈھے یاراں وجے

میں پڑھائی کمرے وچ دو گھنٹے کم کیتا اے۔ ہُن میں کور دس ہانپو تھیکویز وچ پانسپ پٹن لئی آ گیاں۔ اک چورس میدان جیہدے آ لے دوالے گلابی اناں لکیاں ہوئیاں نیں، بوولے دے لوکاں نوں ایس اُتے بڑا مان اے کیوں جو ایہہ اٹھارویں صدی دا بنیا ہویا ہیرو چمادے تے روسپے دارد نوں جاندے راہ اگے گجھ پرانے جنگلاں نال بند کیتا ہویا اے تاں جو موٹراں ایس پاسیوں نہ لنگھ سکن۔ ایہہ کالے کپڑیاں والیاں عورتاں، جو اپنے کتیاں نوں سیر لئی لیجا رہیاں نیں، کندھاں نوں گلے لاکے چمدیاں محراباں تھلیوں لنگھدیاں نیں۔ ایہہ کدی ای بھاویں دن ویلے باہر نکلدیاں ہون پر گستو ایسے تیراز دے بت ول تسلی بھریاں الہڑ گڑیاں واکن لگوں جھات ماردیاں نیں۔ لیہناں نوں تانبے دے ایس وڈے بت دا ناں نہیں پتہ پر ایہہ اوہدے کوٹ توں اپنا قیافہ ضرور لالیندیاں نیں کہ اوہ کسے اُچے میل دے بندے دا بت اے۔ اوہنے اپنے کجے ہتھ وچ ٹوپ پھڑیا ہویا اے تے اوہناں نوں پاک وچاراں دے حق وچ لڑن توں مکتی مل گئی اے، ہُن اوہناں سچ خیالاں نوں پوجن دی لوڑ نہیں رہی۔ جیہڑے اوہناں اپنے وڈیریاں توں لئے ہوئے نیں کیوں جو ایس تانبے دے بندے نے اپنے آپ نوں اوہناں دا پالنہار بنا لیا اے۔

انسائیکلو پیڈیا وچ ایس بندے بارے گجھ سٹراں دتیاں ہوئیاں نیں، میں اوہ پچھلے سال پڑھیاں سن۔ میں اودوں اوس مہا کتاب نوں باری دے تھڑے اُتے رکھ دتا سی۔ شیشے وچوں میں ایسے تیراز دی ساوی کھوپڑی ویکھ سکدا ساں۔ میں سوہ کڈھ لئی اے پئی 1890 دے نیڑے تریڑے اوہ اپنے پورے جلو وچ سی۔ اوہ اک سکول انسپکٹر سی۔ اوہنے سوہنیاں رفلاں دیاں مورتاں بنائیاں تے تین کتاباں لکھیاں.....

”تہاڈے واکن مینوں وی کتاب لکھن دا ڈھولگ جاوے ہاں۔“

”ڈھو.....“ میں شکی جیہیاں نظراں نال آ کھدا آں۔

اوہ میرے پُچھن دا گجھ ہوو سمجھ لیندا اے تے کاہلی نال اپنے آپ نوں سو دھدا ہویا آ کھدا اے۔

”موسیو، مینوں آ کھنا چاہیدا سی چنگے بھاگیں۔“

اسیں پوٹریاں چڑھنے آں، میرا کم نوں جی نہیں کردا۔ کوئی ”یوجینی گرینڈے“ میز تے ای چھڈ گیا اے۔
 کتاب ستائی صفحے اُتے کھلی پئی اے۔ میں سہج سہجائیں چالیناں تے صفحہ ستائی پڑھناں تے پھیر دو سوتوں
 فُن لئی میرے کول ہمت نہیں۔

آٹو ڈیڈیکٹ کاہلی نال کندھ وچ لگے خاناں کول جاندا اے، جیہناں وچ کتاباں چنیاں پیاں نیں۔ اوہ
 دو کتاباں کڈھ لیاوندا تے میز اُتے نکاوندا اے۔ اوس گتے واکن ویکھدا پیا اے جیہنوں کوئی ہڈی لہ گئی
 ہووے۔

”کیہ پڑھنا پیا ایں؟“

اوہ مینوں دستوں جھکدا اے۔ رتا گو سنگدا اے، آپنیاں موٹیاں موٹیاں اکھاں گھماوندا اے تے پھیر
 تیزی نال کتاباں میرے ول ودھا دیندا اے۔ ایہہ لاربا لیتر بٹر دی پیٹ اینڈ پیٹرز، لیسٹیکس دی ہتوپادیا
 آور یوسفا ایجوکیشن نیں۔ ہلا؟ مینوں پتہ نہیں لگدا، اوہنوں کیہڑی شے تنگ کردی پئی اے۔ ایہہ کتاباں مینوں
 بڑیاں آدر جوگ لگدیاں نیں۔ اینویں میں رتا گو ہتوپادیا دے پنے پھروں کے نظر ماردا آں تے مینوں اوس
 وچ کوئی چیز اجیہی دکھالی نہیں دیندی جیہڑی اُچ کوئی دی نہ ہووے۔

تن وچے شام

میں یوجینی گرینڈے پڑھنی چھڈ دتی اے۔ کم تاں کرن لگ پیاں پر بنا کسے چاء دے۔ آٹو ڈیڈیکٹ
 ایہہ ویکھ کے پئی میں گجھ لکھدا پیاں مینوں کام رتیاں آدر جوگ نگاہاں نال ویکھن لگدا اے۔ وچ وچ میں
 آپنا سر رتا گو اُتانہہ کردا آں تے مینوں اوہدے بھارے آکڑے ہوئے کالراں وچوں اوہدی دھون کسے گلو
 دی گچی واکن نکلدی دکھالی دیندی اے۔ اوہدے باقی کپڑے تاں خستہ ای نیں پر قمیض ددھ چٹی اے۔
 اوہ پہلاں والے خانے وچوں اوہنے اک ہور کتاب کڈھ لیاندی اے جیہدا ناں مینوں چٹھا دکھالی دیندا
 پیا اے۔ ”دی سپائر آف کوڈ بیک“ ٹائمن کرانیکل..... لکھیار: ماداموسلی جولی لاورین۔ آٹو ڈیڈیکٹ دے
 پڑھن والا کھرڑا مینوں ہمیشہ اوکھیاں کردا اے۔

جھٹ میرے دماغ وچ اوہناں لکھیاراں دے ناں پھر جاندے نیں جیہناں نوں اوہنے پہلے پڑھیا
 اے۔ لاجیت، لینگ لوئیس، لارے لیسر، لاس ٹیکس، الورین۔ میں آٹو ڈیڈیکٹ دا ڈھنگ سمجھ گیاں۔ اوہ
 اکھراں دے حساب نال لکھیاراں نوں واری واری پڑھدا اے۔

میں اوہنوں سلاہتا بھریاں نظراں نال ویکھناں۔ ایہدی خاہش کئی گگڑی ہوسی جو ایہہ ایڈے وڈے کم

نوں ہولی ہولی پورا کرن تے ٹلیا ہویا اے۔ ست ورھے پہلاں اوہ اک دیہاڑے ایس لائبریری وچ بڑے ڈھم ڈھم کے نال آیا سی۔ اوہنے مینوں اک واری دیا سی جو اوہ کھلے ستاں ورھیاں توں پڑھدا پیا اے۔ اوہنے کندھاں دے آلیاں وچ بجیاں ان گنت کتاباں تک کے سر پر آکھیا ہوسی۔ سگوں گجھ ریسٹریک واکن۔ ”ایہہ ساڈے دوواں دے وچکار مقابلہ اے۔ بندے تے علم وچکار“ پھر اوہنے جا کے سجے پاسے دے پہلے آ لے وچوں پہلی کتاب چاء لئی سی۔ اوہنے ایس کتاب نوں پہلے صفحے تے کھولیا سی آدر تے ڈر دے رلیویں نال تے کدی نہ ٹنن والے پکے ارادے نال اج اوہ ”ل“ تیکر اپڑ گیا اے۔ ”ر“ توں کچھے ”ی“ تے پھیر ”ل“۔

اوہ بھرتی نال کیڑیاں دے علم توں اجو کے علم دے نظریے تائیں اپڑ گیا اے تے تملین دیاں لکھتاں توں لے کے ڈارون ازم دے برخلاف لکھے کیتھووک پمفلٹاں تیکن اک پل لئی وی اوہ اپنے راہوں نہیں تھوکیا۔ اوہنے گجھ پڑھیا، اوہنے اپنے دماغ وچ ادھا علم اوہ بھریا جیہنوں اسی ”انڈج علم“ آکھے آں۔ ادھیاں دلیلاں اوہدے دماغ وچ پیاں نہیں جیہیاں کسے جی نوں کٹن دی مخالفت کردیاں نہیں۔ اوہدے کچھے اوہدے اگے کل جگ پیا اے تے ہن اوہ دن نیڑے آوندا پیا اے جدوں اوہ کجے پاسے دے آخری آ لے وچوں چکی آخری کتاب دا آخری صفحہ پڑھسی تے اپنے آپ نوں آکھسی، ”تے ہن کیہ رہ گیا اے؟“ ہن اوہدا تیجے پھر دے ناشتے دا ویلا ہو گیا اے۔ بھولپن نال اوہ اک ڈبل روٹی دی کاترتے گالا پیٹر دا ڈاکرا کھاسی۔ اوہنے اکھاں نیویاں کیتیاں ہوئیاں نہیں تے میں بڑے آرام نال اوہدیاں سوہنیاں جھمڈیاں نوں ویکھ سکساں۔ کسے عورت دیاں جھمڈیاں جیہیاں جدوں اوہ باہر نوں ساہ کڈھدا تاں اوہدے مونہہ وچوں پرانے تماکو دی مُشک، چاکلیٹ دی مٹھی مہک وچ گھلی ہوئی آوندی اے۔

جمعہ 3 وجے

بس رتا کو پھر اگے چلا جاندا تاں میں شیشے دے چکر وچ پھس جانا سی۔ پر اوہتوں بچیا تاں باری دے چکر وچ پھس گیا۔ میریاں بانہواں لمکدیاں پیاں نہیں تے گجھ نہیں کر سکدا میں۔ میں باری کول جاندا آں اوہو میدان رڑا پدھر، اوہو تاراں والی واڑ، اوہو پرانا شیشن..... اوہو پرانا شیشن، اوہو تاراں والی واڑ، اوہو میدان۔ میں اپنی لمی اباسی لیناں کہ میریاں اکھاں وچ اتھرو آ جاندے نیں۔ میں سجے ہتھ پائپ پھڑیا ہویا اے تے تماکو دی گتھلی کجے ہتھ۔ مینوں پائپ بھرنا چاہیدا اے۔ پر میرے وچ جگرا نہیں۔ میریاں بانہواں لمکدیاں پیاں نہیں تے میں باری دے شیشے نال اپنا متھالا لینا آں۔ اوہ بڈھی زنانی مینوں تپاء چاڑھ دیندی

اے۔ اوہ اڑیل پیراں نال فُردی پئی اے۔ اوہدیاں اکھاں ان ڈٹھ کردیاں نیں۔ کدی کدی اوہ گھابر نال کھلو جاندی اے جیویں ان ڈٹھا خطرہ اوہدے نال کھیہ گیا ہووے۔

ہُن اوہ میری باری دے اصلوں ہٹھاں آ گئی اے۔ پھر اوہدی سکرٹ نوں گوڈیاں نال چمبوڑ دیندی اے۔ اوہ کھلو جاندی اے۔ اپنی چادر ٹھیک کردی اے۔ اوہدے ہتھ کنبہ دے پئے سن اوہ پھیر فُر جاندی اے۔ ہُن میں اوہدے چکھوں ویکھدا آں۔ سالی سیونک کسے تھاں دی۔ مینوں لگدا اے اوہ سجے پاسے مُزن لگی اے۔ نوڑ سٹرک ول۔ حالے اوہنے سوگڑ ہووے اگانہہ جانا اے۔ ایس نوڑے اوہنوں اوہتھے اڑدیاں دس منٹ تاں ضرور لکسن۔ ایہناں دساں منٹاں وچ میں اتھے کھلوتا اوہنوں ویکھساں۔ آپنا متھا باری دے شیشے نال جوڑی اوہ حالیں ویہہ واری کھلوسی..... پھیر فُری، پھیر کھلوسی۔

میں آن والا ویلا ویکھ سکناں۔ اوہ ساہنے کھلہا اے گلی وچ۔ اوہ ”اج“ نالوں خبرے ای گجھ پیار ہووے۔ ایہہ پورا کیوں ہونا چاہیدا اے؟ ایہہ کیہ لائبھ پوسی؟ بڈھی زنانی فُری جاندی اے۔ اوہ کھلوندی اے۔ اوہ اپنے چٹے جھائے دی اک لٹ نوں جیہڑی چادر توں بنے نکلی ہوئی اے، اندر منگدی اے۔ اوہ فُری جاندی اے، ہُنے اوہ اوہتھے سی، ہُنے اوہ اتھے اے۔ مینوں نہیں پتہ ہُن میں کتھے آں۔ کیہ میں اوہدیاں حرکتاں ویکھدا پیا آں۔ یاں میں اوہناں نوں واپرن توں پہلاں ای ویکھدا پیاں؟ میں ہُن اج تے بھلک نوں نہیں نکھیو سکدا پر پھیر وی ایہہ لنگھدا پیا اے، ہوئی ہوئی اپنے آپ نوں پورا کردا پیا اے۔ بڈھی مائی سنجی گلی وچ جاندی پئی اے۔ اوہ اپنے بھارے مرداویں بوٹاں نوں اگے نوڑدی پئی اے۔ ایہہ ویلا اے الف ننگا ویلا..... ایہہ ہوئی ہوئی ہوند وچ آوندا اے۔ ایہہ تہاتھوں اڈیک کرواندا اے تے جدوں ایہہ آوندا اے تے تہانوں ڈکھ ہوندا اے تے تسی سہی کردے او کہ ایہہ تاں بڑے چرتوں ای اتھے سی۔ اوہ بڈھی مائی ہُن گلی دے موڑ تے اڑن والی اے تے کالے کپڑیاں دی گنڈھڑی باجھوں ہووے گجھ نہیں جاپدا۔ پھیر ٹھیک اے۔ ایہہ وی نویں گل اے کیونجو اک پل پہلاں اوہ اتھے نہیں سی۔ ایہہ اک سلابی جیہی ادھینگی اے جو تہانوں کدی اچنبھے بھری نہیں جاپدی۔ ہُن اوہ گلی دا موڑ مُزن لگی اے۔ مُز گئی اے۔ ویلا امر ہوون دے وچ وچ میں اپنے آپ نوں باری توں پرانہہ ہٹا لیساں تے ٹھڈا کھا کے کمرے دے پرلے پاسے فُر جاناں۔ میں شیشے وچ پرچھانواں بن کے جا پھسناں۔ اپنے آپ نوں ویکھناں، مینوں اپنے تے کرہت آوندی اے۔ اک ہووے امر ہونی۔ اخیر میں اپنے پرچھانویں توں چنڈ چھڈا کے بسترے تے جا ڈھیناں۔ چھت ول تکناں میرا سون نوں جی کردا۔

شانت۔ شانت۔ مینوں اڈدے ہوئے چھن دا احساس نہیں ہوندا، ویلے دی رتا کو چھو دا۔ میں چھت

تے مُورتاں ویکھناں۔ پہلاں چانن دے چکر تے پھیر کاٹے۔ اوہ ایدھر اودھر پھڑ پھڑاوندے نیں تے ہُن
 اک ہور مُورت اُگھڑدی پئی اے۔ ایس واری میریاں اکھاں دی ڈونگھ وِچ۔ ایہہ اک وڈا سارا جنور اے،
 جو گوڈیاں بھار بیٹھا اے۔ مینوں ایہدیاں اگلیاں منگاں تے توسی ہوئی کاٹھی دکھالی دیندی اے۔ باقی سبھ گجھ
 دُھند وِچ گواچ گیا اے۔ میں تدی ایہنوں پچھان سکناں۔ ایہہ اک اونٹھ اے، جو میں مراکش وِچ اک
 پتھر نال بدھا ویکھیا سی۔ اوہ گوڈیاں بھرنے ہویا تے کھلہا ہو کے چھ گنا لگن لگ پیا سی۔ گجھ شرارتی بھوندڑ
 بال ہسدے پئے سن تے اوہنوں ہو کرے مارے کے چھیڑدے پئے سن۔

دو ورھے پہلاں بڑا چس سی۔ مینوں چھڑا اکھاں مینیاں پندیاں سن پئی میرا سر ڈونے واکن بھنھناون
 لگ پندیا سی۔ میں سبھ گجھ بلا سکدا ساں چہرے، رُکھ، گھر، کائیشی نہاون نہاوندی ننگی اک جاپانی گدی، مریا
 ہویا رُوسی سپاہی جینوں گولی نال وڈا سارا مورا ہو گیا اے تے اوہ ویہلا ہویا پیا اے تے اوہدا سارا لہو اک
 چھپڑی واکن کول ڈکھا پیا ہووے۔ میں حلوے دا سواد مُوسہی کر سکدا ساں..... اولیاں دے تیل دی مہک جو
 دوپہر ویلے برگوس دیاں گلیاں وِچ رکھنڈی ہوندی اے، اک ہور خشبو جیہڑی یونانی چھیڑواں دیاں وِچھلیاں
 وِچوں آوندی اے۔ ایس سبھ کا سے توں میں بڑا مُٹھیا ہویا ساں۔ ایہہ چس سواد بڑا پہلاں ای مُکدا ہویا۔
 کیہ اج ایہہ مُز آون لگا اے؟

ایہہ بلدا ہویا سورج میرے سر وِچوں دی لنگھدا پیا اے۔ جاڈو دی لائین واکن۔ ایہدے چکھے چکھے نیلا
 اسمان۔ گجھ بچکے لگن مگروں ایہہ تھر ہو جاندا اے۔ میرے اندر ایہہ سبھ گجھ تر دا پیا اے۔ میں اپنے آپ نوں
 پیتے ویلے دی روں وِچ وگن دیناں۔

میکینیس..... اوہ پہاڑیا بندہ کیہ سی جیہنے سانوں بردین مسیت تے اوس لشکدے پارک دی دکھالی بھیڑی
 گلی وِچ ڈرایا سی، جسے توتاں دیاں ٹھنڈیاں چھانواں پسریاں ہویاں سن؟ میرے بچے پاسے اپنی سی یاں
 خبرے کجے پاسے ای ہووے؟ اوہ سورج تے اوہ نیلا اسمان تاں اینویں چھلاوا ای سی۔ ایتکلیں کوئی سوویں
 واری میں ایس چھلاوے وِچ پھسیا آں۔ میریاں یاداں شیطان دے بٹوے وِچلیاں مہراں واکن نیں، جد
 اوہنوں کھولوتاں سکے پتراں باجھ گجھ نہیں ہوندا۔

اوس پہاڑیے بندے دے وجود وِچوں مینوں اک وڈی ساری بھجھی ہوئی اکھ دسدی اے۔ چٹی دُدھ
 اکھ۔ کیہ ایہہ اکھ سچ مچ ای ایہو اکھ اے؟ باکو دا اوہ ڈاکٹر وی، جیہنے سرکاری ”ابارشن ہاؤس“ دا اصول سمجھایا
 سی، اک اکھوں کا نا سی تے جدوں وی میں اوہدے مُونہ دے گجھ حصے اکھاں ساہویں لیاون دا آہر کرناں
 تاں مینوں اوہدی اکھ دا دُدھ چٹا ڈیلا دکھالی دیندا اے۔ نورن دے دیوتیاں واکن ایہناں دوواں بندیاں کول

چھڑی اُکو اکھ اے، جیہوں اوہ واری واری ورتدے نیں۔

دجھوں تائیں میکینیس دے اوس پارک دی گل اے بھوویں میں روز او تھے جاندا ساں تے اوہ بڑی ای سادہ سی، پر اوہنوں اکھاں ساہویں اُکا ای نہیں لیاندا جاسکدا۔ چھڑا اینا گُو دُھندا جیہا احساس اے کہ اوہ بڑا سوہنا پارک سی۔ ایہہ پنج لفظ آپو وچ اگڑ دگڑ جُوبے ہوئے نیں۔ میکینیس دا اِک سوہنا پارک۔ ایس وچ شک نہیں پئی جے میں آپنیاں اکھاں میٹ لواں یاں بے دھیانی جیہی نال چھت ول جھاکاں تاں میں اوہ جھاکي مُوجگا سکناں۔ دُور پرانہہ اِک رُکھ، اِک مدھرا جیہا کالا بندہ میرے ول بھجیا آوندا پیا اے۔ پر میں ایہہ سبھ گُجھ اوس شے لئی کردا پیاں۔ اوہ مراکشی بندہ تاں لماتے پتلا سی۔ میں تاں اوہنوں چھڑا اودوں ویکھیا سی جدوں اوہنے مینوں مُجھیا سی۔ ایس لئی مینوں حالے وی چھتے اے پئی اوہ لماتے پتلا بندہ سی۔ گُجھ بونا جیہا ویروا میرے چھتے وچ رہ گیا اے۔ پر میں ایس توں ہور گُجھ نہیں ویکھ سکدا۔ میں جتا وی اپنے مُڈھ نوں لھناں اُتتا ای چھوٹے ٹکڑے میرے چھتے دی جھولی وچ پندے نیں۔ مینوں ایہہ وی پک نہیں پئی اوہ کس چیز نوں وکھالدے نیں، نہ ای ایہہ پتہ اے پئی اوہ میرے چھتے وچ نیں یاں اینویں من گھرت ای نیں۔

لیہدوں اُتے بڑیاں ساریاں ہوئیاں واپریاں اجیہیاں وی نیں جیہناں وچوں ایہہ نکلے ٹکڑے وی اوہلے ہو گئے ہوئے نیں۔ چھڑے لفظاں توں بنا ہور گُجھ باقی نہیں بچیا۔ میں کہانیاں تاں ہُن وی بڑی چنگلی طرحاں سُنا سکناں۔ دجھوں تائیں من گدھی کہانی دا سوال اے میں جہازاں دے کپتاناں تے کسی کتھا کاراں دے نال نال سبھ نوں ہرا سکناں، پر اوہ زرے بنجر نیں۔ اوہ اوس بندے دی کہانی سُناوندے نیں جیہنے بڑیاں مٹاں ماریاں ہوون، پر میں نہیں۔ میری اوہدے نال کوئی سانجھ نہیں۔ اوہ کہانی دا ہیرو دیس پردیساں وچ جاندا اے۔ میں اوہناں دیساں پردیساں وچ جے نہیں گیا تاں اوہناں بارے مینوں گُجھ پتہ نہیں۔ کدی کدی اپنی کہانی وچ میں اچھے سوہنے ناں وی بول دیناں جوٹساں اٹلساں وچ پڑھے ہوندے نیں۔ مثال دے طور تے آران روٹس یاں کیٹری۔ ایہہ میرے اندر نویاں نکور مُورتاں واہوندے نیں۔ اوہناں مُورتاں ورگیاں، جیہڑیاں لوکیں کسے تھاں نوں ویکھے بنا چھڑا کتابی علم دے آسرے ای واہ لیندے نیں۔ میں تاں چھڑا لفظاں بارے سفنے ویکھناں..... تے بس۔

پر نال ای سو مُردہ کہانیاں توں اوہ اِک یاں دو کہانیاں کہتے ودھیاں ہوندیاں نیں، جو جیوندیاں ہوون۔ ایہہ میں بڑے دھیان نال کدی کدائیں ای دسناں تاں جو اوہ گھس کے تھو تھیاں نہ ہوون۔ میں اِک باہر کڈھ لیناں تے اِک وار پھیر اوہناں دی بنتر، پاتر تے سجاواں نوں ویکھناں، اِکدم میں کھلر جاناں۔ میں اِک ٹاکی لاونی بھل گیاں، مینوں اِک لفظ جذبیاں دے تانے وچوں دی جھاکدا نظر آیا اے۔ میں بُجھ لیا

اے پئی ایہہ لفظ چھیتی ای کئی لہجیاں مورتاں دا رُوپ دھار لیسن جیہڑیاں مینوں پیاریاں لگدیاں نیں۔
 اکدم میں کھلر جاناں تے چھیتی نال کسے ہور شے بارے سوچن لگناں۔ میں آپنیاں یاداں نوں تھکانا نہیں
 چاہوندا۔ میں اگلی واری بے فائدہ ای اوہناں نوں مُو جگاوساں تاں اوہناں دا چوکھا حصہ جم گیا ہوسی۔

میں اک ان ترویں جیہی حرکت کرناں جیویں اٹھن لگا ہوواں تے جا کے اپنے بکسے وچوں میکینیس
 دیاں مورتاں کڈھن لگا ہوواں جیہنوں میں میز دے پٹھاں رکھ چھڈیا اے۔ کیہ فائدہ اے؟ ایہناں کام اُپجاؤ
 چیزاں دا اج کل میرے چھتے اُتے کوئی اثر نہیں رہیا۔ کل مینوں اپنے پٹھاں پئی اک پرانی بجھی جیہی مورت
 ملی سی۔ اک زنانی اک پُہارے کول کھلی مسکاوندی پئی اے۔ میں اوس ول پل گو اوہنوں پچھانے بنا تکدا
 رہیا۔ پھیر مورت دے پچھلے پاسے ویکھیا۔ لکھیا سی: ”ایئی، پورٹسماؤتھ 7 اپریل، 1927۔“

میں اپنی حیاتی وچ کدی ایڈی ترکھیائی نال ایہہ سہی نہیں کیتا جتی نال اج کیتا اے پئی میں گھے پکھاں
 ولوں اُکا تھوتھا ساں، اپنے وجود تیکر ای، اوہناں ہوائی خیالاں تیکر ای بجا ہویا ساں جو ایس وچوں بلبلیاں
 واکن تردے نیں۔ میں آپنیاں یاداں نوں اپنے اج نال اُسارناں۔ اج وچ دھتکاریا ہویا آں۔ میں لنگھے
 ہیتے نوں مُو جوڑن دا اسپھل جتن کرناں۔ اپنے آپ توں میں بچ کے کدھرے نہیں جاسکدا۔

کسے نے بُوہا کھڑکایا اے۔ ایہہ تاں آٹو ڈیڈیکٹ اے۔ میں اوہنوں بھل ای گیا ساں۔ میں اوہنوں
 اپنے سفر دیاں مورتاں دکھاؤں دا اقرار کیتا سی۔ چھڈو، مارو گولی اوہنوں۔

اوہ گُرسی اُتے بہہ جاندا اے۔ اوہدے چتر باہر ول ودھے ہوئے نیں تے گُرسی دی ڈھونال لگے
 ہوئے نیں جدوں کہ اوہدا دھڑاگانہہ نوں اُڑیا ہویا اے۔ میں اپنے بسترے وچوں چھال مارناں تے بتی
 بال دیناں۔

”کیہ سانوں اوہدی لوڑ اے، موسیو؟ جیویں ایس پہلاں ساں اوویں ای ول ساں۔“

”مورتاں ویکھن لئی نہیں۔“

میں اوہدا اوہدے ٹوپ توں کھیہڑا چھڈوا دیناں، جیہدا اوہنوں ایہہ پتہ نہیں سی لگدا پیا کہ اوہنوں کتھے
 رکھے۔

”سچیں موسیو، کیہ تئیں سچ مچ اوہ مورتاں مینوں دکھاوندے پئے او؟“

”ضرور۔“

ایہہ اک گلیا مینیا خطرہ سی، مینوں آس اے پئی اوہ اوہناں نوں ویکھدا ہویا چُپ رہسی۔ میں میز پٹھاں
 چنگھی مارناں صندوقداری اوہدے ودھیا چڑے دے بُوٹاں نال جا وجدی اے۔ میں اک تھبا پوسٹ کارڈاں

تے مُورتاں دا اوہدی جھولی وِچ ڈھیر کر دیناں۔ سپین تے سپانوی مراکو۔

پر میں اوہدے گھلے، ہاسے بھرے سبھا توں گوڑ لاناں کہ اوہنوں چُپ رکھن دی آس لاونا میری نُھل سی۔ اوہ ماؤنٹے آ گیاؤلد توں کھچے ساں سیستن دے اک چتر نوں ویکھدا اے، بڑی ساؤدھانی نال اوہنوں میز تے نکاؤندا اے تے گجھ چرلٹی چُپ ہو جاندا اے۔ پھیر اوہ ہوکا بھر دا اے۔

”آہ، موسیو، تئیں بڑے بھاگاں والے او۔ ایہہ گل سچی ای ہے پئی سفر سکھیا لین دا سبھ توں ودھبا وسیلہ اے۔ کیہ تہاڈی وی ایہو رائے اے، موسیو؟“

میں اک دُھندلا جیہا اشارہ کرناں، اوہنے چنگی قسمت کہ حالے گل مُکائی نہیں۔

”ایہہ کیڈی وڈی اُتھل ہوسی۔ جے میں کسے لے پندھ تے جانا ہووے تاں میرا خیال اے کہ مینوں فُرنوں پہلاں اپنے چتر دے ہر کچھ بارے لکھ لینا چاہیدا اے تاں جو مژن مگروں میں نتارا کر سکاں پئی پہلاں میں کیہو جیہا ہوندا ساں تے ہن کیہو جیہا بن گیاں۔ میں پڑھیا اے پئی گجھ پاندھی ایہیے وی ہوئے نیں جو وجود تے جی ولوں اپنے بدل گئے سن پئی اوہناں دے نیڑ لے انگ ساک وی اوہناں نوں پہچان نہیں سکے۔“

اوہ اچیت طور تے ای مورتاں دا اک موٹا پکیٹ چک لیندا اے۔ اوہ ایس پکیٹ وِچوں اک مورت کڈھدا اے تے اوہنوں ویکھے بنا میز تے دھر دیندا اے۔ پھیر اوہ بڑے دھیان نال دو جی مورت نوں نکدا اے۔ ایہہ مورت برگوس دے چرچ وِچ پئی اک بریل اُتے اُکری سینٹ جیروم دی اے۔

”کیہ تاں برگوس وِچ اوہ عیسیٰ ویکھیا اے جیہو جنوراں دی دھوڑی دا بنیا ہویا اے؟ اوہناں جنوراں دیاں دھوڑیاں تے بندیاں دیاں چھڑیاں دے بنے ہوئے بُتاں بارے اک بڑی سوادی کتاب اے، موسیو۔ تے اوہ بلیک وِرجن؟ کیہ اوہ برگوس وِچ نہیں، سارا گوسا وِچ اے؟ ہے نا؟ پر خبرے اک برگوس وِچ وی اے؟ یا تری اوہنوں حمدے نیں، ہے نا؟ میرا مطلب اے اوہنوں جیہڑی سارا گوسا وِچ اے۔ کیہ او تھے اک تھڑے اتے اوہدے پیر دی پیر نہیں؟ اک میری وِچلے تھڑے تے جتھے ماواں اپنے بالاں نوں دھکا دے دیندیاں نیں؟“

اوہنے اک خیالی بال نوں اپنے دوواں ہتھاں نال دھکا دتا اے، تئیں سوچسو کہ اوہ آر ٹیکر سیکس (فارس دا اک بادشاہ) دے تحفیاں نوں ٹھکراندا پیاسی۔

”ہائے موسیو۔ ہائے ایہہ ریتاں، ایہہ..... ایہہ کنیاں اجنبی بھریاں نیں۔“

رتا کو ہنیا ہویا اوہ اپنا کھوتے ورگا جباڑا میرے ول ودھاؤندا اے۔ اوس وِچوں تماکو تے گندے پانی

دی مشک آوندی پئی اے۔ اوہدیاں موٹیاں سوہنیاں اکھاں اگ دے بھجوکیاں واکن جگدیاں نہیں تے اوس دے وادھو وال اوہدی کھوپڑی دوالے اک دُھندلا گھیرا بنا لیندے نیں، اوس دی ایس کھوپڑی وچ دیومالائی پاتر..... ساسے پیدس، نیام نیام، میدا کیسکنز، تے فیوجین۔۔۔ عجیب ڈراونیاں رسماں کردے پئے نیں، آپنے بڈھے پیواں تے اوہناں دے پجریاں نوں کھاندے پئے نیں تے ڈھول دے نال نال سرگھماندے پئے نیں، کھیڈدے پئے نیں، اوہناں نوں اک بیڑی وچ پا کے، جس وچ ایک مشال جگدی پئی اے پانی نوں سوپھدے پئے نیں۔ اوہناں ڈراؤنے دیومالائی پاتراں دے لھے واہ اک دو جے نال کام گھول کرواندے پئے نیں..... ماں دا پتر نال، پو دا دھی نال، بھین دا بھرا نال، تے آپنے آپ نوں اوہ گنھدے پئے نیں۔ بھوگدے پئے نیں۔ آپنے ہوٹھاں نوں توے اُتے بھندے پئے نیں تے اوہناں دیاں کنڈاں اتے ڈراونے، خطرناک جنور گھنے ہوئے نیں۔

”سیہہ تسیں پاسکل دی گل من کے آکھ سکدے او پئی ریتاں بندے دے سبھا دا انگ نیں؟“

اوبنے آپنیاں کالیاں شاہ اکھاں میریاں اکھاں چ گڈیاں ہویاں نیں تے اوہ ولدے دی بھیکھ منگدا پیا اے۔

”ہوسکدا اے“ میں آکھیا۔

اوہ ڈونگھا ساہ چھکدا اے۔

”ایہہ گجھ میں آپنے آپ نوں آکھیا سی، موسیو۔ پر میں آپنے آپ اتے بھروسہ نہیں کردا۔ بندے نوں سبھ گجھ پڑھنا چاہیدا اے۔“

پراگلی مورت ویکھ کے اوہ شودائی ای ہو جاندا اے۔ اوہ خوشی نال چیک ماردا اے۔

”سیگویا، سیگویا۔ پر میں سیگویا بارے اک کتاب پڑھی اے۔“ اوہ گجھ بزرگی نال آکھدا اے۔

”موسیو، مینوں ہن لکھیارتاں چیتے نہیں آسکدا۔ کئی واری میرے چیتے وچوں ایہو جیہیاں گلاں نکل

جاندیاں نیں..... ن..... ن..... ن..... ہیں..... ہیں.....“

نہیں ہوسکدا، میں اوہنوں کاہلی نال دسناں۔

”توں تاں حالیں لیورین تائیں بجیا ایں.....“

اک دم مینوں آپنے تے منکھ ہوندا اے۔ آخر اوبنے آپوں تاں کدی آپنے پڑھن ڈھنگ بارے نہیں

نہ دسیا سی۔ ایہہ لازماً ای کوئی گجھا پاگل پن ہوسی۔ صاف طور تے اوہدا مونہہ لٹھ جاندا اے تے موٹے بل

انچ پھیلدے نیں جیویں اوہ روون لگ ہووے۔ پھیر اوہ نیویں پالیندا اے تے درجن کو پوسٹ کارڈاں نوں

اک وی لفظ بولے بنا ویکھدا اے۔

”ادھے کو منٹ پچھوں مینوں انج جاپن گدا اے پئی اوہ چاء نال گھلدا پیا اے۔ تے جے اوہ نہ بولیا
تاں بھکانے واکن بھل کے پاٹ جاسی۔“

جدوں میں اپنی پڑھائی پوری کر لئی (حالے چھ سال ہو رہے ہیں پڑھا رہیاں) تے جے مینوں چھٹی مل
گئی تاں میں اوہناں پڑھیاراں تے پروفیسراں دے جتھے وچ رل جاساں جو ہر ورھے وچلے لہندے دیاں
دی سیرتے جاندے نیں۔ میں گجھ خاص نکلتیاں بارے اپنا علم ودھاساں اوہ سٹے سدھ آکھدا اے، ”تے
میں ایہہ وی چاہساں کہ میرے نال کوئی نویں، کوئی آس توں باہری گل واپرے۔ اصل وچ میں کوئی اچرج
ملاں ماراں۔“

اوپنے اپنی اواز مٹھی کر لئی۔ اک بدمعاش جیہا رنگ اوہدے مونہہ تے آ گیا۔

”کنج دیاں گلاں؟“ میں حرائی نال اوہنوں پچھتاں۔

”ہر قسم دیاں، موسیو، کسے ہو رہی گڈی اتے جا چڑھنا کسے ان سونہے شہر وچ جا نکلنا، اپنا بوہ گوا بہنا،
بھلیکھنے نال پلس پھڑ لوے تے ساری رات حوالائے رہنا، موسیو، میرا خیال اے پئی تسیں ملاں مارن نوں
انج آکھ سکدے او کہ تہاڈے نال عام جیہیاں گلاں واپرن پر اوہ گلاں لازمی طور تے سدھیاں نہ ہون۔
لوک ملاں مارن دی جادوگری بارے گلاں کردے نیں کیہ ایہہ تشریح تہانوں کھری جا پدی اے؟ میں تہاتھوں
اک سوال پچھتا چاہساں، موسیو۔“

”کیہ؟“

اوہ سنگ جاند اے تے مسکاوند اے۔

”خبرے ایہہ زیادتی اے.....“

اوہ میرے ول نیوندا اے۔ اوہدیاں اکھاں میٹیاں نیں تے اوہ پچھدا اے، ”کیہ تہاں کوئی ملاں ماریاں

نیں، موسیو؟“

”گجھ کو۔“

میں سٹے سدھ ولدا دیناں تے اوہدی بیئر منکن توں بچن لئی پچھے ہٹناں۔ آہو میں ایہہ سٹے سدھ ای
آکھناں گجھ سوچے بنا۔ اصل وچ میں اینیاں ملاں ماریاں نیں کہ اکثر مینوں مان ہوندا اے پر اچ، جدوں تو
میں ایہہ گلاں کیتیاں نیں اودوں توں میں اپنے بارے گجھ بھیڑا بھیڑا سہی کرن لگ پیاں۔ مینوں جا پدا اے
پئی میں جھوٹھ پیا بولداں پئی میں اپنی ساری حیاتی وچ کوئی نکی موٹی وی مل نہیں ماری۔ مینوں تاں ایہہ وی

پتہ نہیں ایس دا مطلبل کیہ اے۔ نال ای مینوں آپنے موڈھیاں تے ہمت توڑدا بھار جا پدا پیا اے جیویں چار ورھے پہلاں مینوں ہنوئی وچ جا پیا سی، جدوں مریر میرے نال ایہہ دلیل بازی کردا پیا سی پئی میں اوہدے نال رل جاواں تے میں کھمیر توں اک چھوٹے بُت ول ہنا جواب دتیاں ویکھدا رہیا ساں تے ایس وچ اک وچارتاں ہے۔ میں اوس وڈے سارے چھے بت نوں چار ورھیاں توں نہیں ویکھیا، جیسے اودوں میرا جی کچا کردتا سی۔

”کیہ میں تہانوں پچھ سکناں؟“

آٹوڈیڈیکٹ بولدا اے۔

ہے ربا، میں ہن لیہنوں اوہناں مشہور ملاں وچوں اک دی کہانی سناوساں۔ پر میں تاں ایس مالے بارے اکوی ہور لفظ آکھنوں آتر آں۔

”ایہہ“ میں اوہدے پتلے جیسے موڈھیاں اُتوں دی اُلر کے اک مورت اُتے انگلی دھر کے آکھناں، ”ایہہ ، ایہہ سانتیلانا اے، سین دا سبھ توں سوہنا پنڈ۔“

”سانتیلانا، گل بلاس والا سانتیلانا؟ میرا خیال سی کہ ہن ایہہ پنڈ کوئی نہیں رہیا۔ آہ، موسیو، تہاڈیاں گلاں کنیاں پتے دیاں نیں۔ کوئی وی لیہناں توں جان سکدا اے پئی تاں بڑی سیر کیتی اے۔“

میں اوہدے بوجھے پوسٹ کارڈاں والیاں مورتاں، نقشیاں تے فوٹواں نال بھر کے آٹوڈیڈیکٹ توں کھیرا چھڈا لیناں۔ اوہ خوشی خوشی چلا جاندا اے تے میں بتی بجھا دیناں۔ ہن میں اکلا آں۔ اصلوں اکلا وی نہیں، حالے وی اوہ وچارتھے موجود اے، میرے سامنے کھلوتا اڈیکدا پیا اے۔ اوہنے اپنے آپ نوں اک کھڈو جیہا لیا اے، اک وڈی ساری بلی واکن گچھا مچھا ہویا بیٹھا اے۔ اوہ گچھ نہیں دسدا، ہلدا نہیں، بس ایہہ ”نہیں“ ای آکھدا اے۔ نہیں، میں کوئی ملاں نہیں ماریاں۔

میں اپنا پانسپ بھرناں، اوہنوں دُکھاناں۔ میں بسترے وچ سدھا لیٹ جاناں، آپنیاں ٹنگاں اُتے اک کوٹ پالیناں، مینوں اینا اداس تے تھکیا ہون حران کردا اے۔ بھلا جے ایہہ سچ وی ہوندا کہ میں کدی کوئی ملاں نہیں ماریاں تاں وی ایس نال مینوں کیہ فرق پینا سی؟ اصل سچ مینوں جا پدا اے پئی ایہہ تاں بڑی لفظاں دی ای ہیرا پھیری اے۔ مثال دے طور تے موککو دی اوہ واپری جیہدے بارے میں تھوڑا چر پہلاں سوچدا پیا ساں۔ اک موککن بندہ میرے اتے آجھپیا سی تے مینوں اپنے وڈے چاقو نال مارن لکیا سی۔ پر میں اوس اتے ٹٹ پیا تے اوہدی پڑ پڑی اتے سٹ ماری..... تے پھیر اوہ بندہ عربی وچ رولا پان لگ پیا سی تے عجیب ڈراونے جیسے پاتراں دی بھیڑ آ جڑی سی تے سانوں ساریاں نوں آبارین تیکن سارے راہ اگے

اگے بھجائی گئے سن۔ خیر، تسیں بھاویں لہنوں گجھ وی آکھو پر ایہہ اک ہونی سی جو میرے نال واپری۔
 ہن ہنیرا گھپ اے تے مینوں پکا پتہ نہیں کہ میرا پائپ ڈھکھ پیا اے یاں نہیں۔ اک ٹرام لنگھدی
 اے۔ چھت اُتے رتی لوہ دا چھمب بند اے۔ پھیر اک بھارا ٹرک لنگھدا اے جو سارے گھرنوں کنہنی لا
 دیندا اے۔ ہن پک نال چھ و بے ہوسن۔

میں کوئی ملاں نہیں ماریاں ہوئیاں سن۔ میرے نال گلاں واپریاں سن۔ گلاں، حادثے، جو مرضی آکھ لوو
 لیہناں نوں۔ پر ملاں نہیں۔ ایہہ لفظاں دا ماملہ نہیں۔ مینوں ہن ایہہ گل سمجھ آون لگ پئی اے کوئی شے اجیہی
 وی اے جیہدے بارے ہور سھناں شیواں نالوں ودھ چاہ وند ساں۔ لہنوں چنگی طرحاں ویکھے بھالے بنا
 ای۔ ایہہ پیار نہیں سی، رب خیر کرے، نہ ای ایہہ شہرت سی تے نہ دولت۔ ایہہ سی..... ضرور۔ میں سوچیا سی
 پئی حیاتی دے کسے موڑ اتے میں کوئی خاص تے قیمتی مت لے لیاں۔ ایس لئی کسے خالص حالات دی لوڑ
 سی، میں تاں نرا رتا کو حکم دی منگ کیتی سی۔ حال دی گھڑی میری حیاتی وچ کوئی کمال والی گل نہیں۔ پر مثال
 پاروں جد کدے اوہ کیفے وچ سنگیت وچاوندے میں تاں اپنے آپ پچھو کڑ ول جھات مارناں اپنے
 آپ نوں آکھناں۔ بیتے دنوں وچ مینوں لندن، میکینیس، ٹوکیو وچ گزارے اوہناں اخیر چھناں دی یاد
 آوندی اے جدوں میں وی ملاں ماریاں سن۔ ہن اوہ چھن میتھوں کھوہ لئے گئے نیں۔ مینوں اجن چیت ہنے
 پتہ لگا اے پئی میں بنا کسے موٹے کارن توں ای دس ورھے تیکن اپنے آپ نال جھوٹھ بولدا رہیا آں۔
 کتاباں وچ ملاں مارن دا ذکر آوندا اے تے جو گجھ تہانوں کتاباں وچوں ملدا اے، اوہو گجھ ای اصلی جیون
 وچ واپر سکدا اے، پر انج نہیں۔ انجے دیاں ہونیاں ای سن جیہناں نوں میں اینا درجہ دیندا رہیاں۔

سبھ توں پہلاں شروعات دا حقیقی شروعات ہون سی۔

ہائے ہن میں کنا ودھیا ویکھ سکناں پئی میں کیہ چاہوندا ساں۔ سچ مچ دے مکھ بند، سچ مچ دے مڈھ،
 ایہہ تاں باجیاں دے میلے واکن جا پدے نیں جو اکیویں نوں چھاگ دیندے نیں، ویلے نوں طاقت
 دیندے نیں۔ اوہناں شاماں وچلیاں شاماں جیہناں بارے پچھوں تسی آکھدے او، ”ایہہ مئی مہینے دی اک
 شام سی۔ میں ٹر نہیں ساں رہیا تسی ٹردے پئے او، جن ہنے چڑھیا، تسی بے احساسی سہی کردے او، خالی خالی
 تے رتا اکھڑے ہوئے پھیر اجن چیت تسیں سوچدے او، کوئی ہونی ہو گئی اے۔ ایہہ گجھ وی ہو سکدی اے،
 پر چھاویاں وچ گجھ تڑکن دی اواز، گلی وچوں دی لنگھدیاں پر چھاویاں دا عکس پر ایہہ نکا جیہا حادثہ دو جیاں
 ورگا نہیں۔ تسیں سدھا ایہہ ویکھ سکدے او پئی ایہہ اک مہان شکل دا بھدا پیا عکس اے جیہدے نقش دھند
 وچ گواچ گئے نیں تے تسیں اپنے آپ نوں وی آکھدے او، ”گجھ شروع ہوندا پیا اے۔“

کوئی چیز ممکن لئی چالو ہوندی اے۔ اک وڈی مل اپنے آپ نوں ودھن نہیں دیندی۔ اوہ اپنا درجہ چھڑا
 آپنی موت راہیں کھدی اے ایس موت ول میں بڑا چھکیا گیاں۔ جیہڑی میری آپنی موت وی ہو سکدی
 اے۔ ہر پل چھڑا اپنے توں پچھلے پلاں دی اگوائی لئی پھر دا اے، ہر پل نوں میں اپنے پورے دل نال
 چھیٹ جاناں۔ مینوں پتہ اے اک پل کمال اے تے ایہدی تھاں ہور کوئی پل نہیں لے سکدا۔ پر پھیر وی
 میں لہنوں پوری طرحاں تباہ ہوندا ویکھ کے اُنگی تیک نہیں اٹھاساں۔ ایہہ چھیکولا منٹ میں اوس عورت دیاں
 بانہواں وِچ گزاردا پیاں جیہنوں میں دو دن پہلاں ملیا ساں۔ برلن وِچ، لندن وِچ۔ ایہہ اوہ منٹ اے۔
 جس نوں میں بہت پیار کرناں۔ اک عورت نوں میں پیار کرن توں ہٹ رہیاں۔ مینوں پتہ اے کہ ایس دا
 انت ہون والا اے۔ تھوڑے چہ وِچ ای میں کسے ہور دیس لئی ٹر پوساں۔ میں ایس عورت نوں یاں ایس
 رات نوں مڑکدی نہیں ویکھ سکنا۔ میں ہر سیکنڈ دا زوار کرناں، میں اوس نوں چم کے کھوکھلا کرن دی کوشش
 کرناں۔ کوئی چیز میرے کولوں دی اجیہی نہیں لنگھدی، جس نوں میں پھڑدا نہیں، جس نوں میں سدا لئی اپنے
 اندر نہیں رچا لیندا۔ گجھ وی نہیں میرے کولوں وِچ کے لنگھدا، نہ ایہناں اکھاں دی زمیش، نہ گلی وِچلیاں
 اوازوں، تے نہ ای دھی دی جھوٹی لوہ۔ پر پھیر وی اوہ منٹ لنگھ جاندا اے تے میں اوہنوں مڑ جیوندا نہیں کر
 سکدا۔ میں ایس منٹ نوں مردا ویکھ کے راضی آں۔

تے پھیر اچانک گجھ ٹٹ جاندا اے۔ اوہ گل جو نہیں ماری سی ختم ہو گئی اے۔ ویلا آپنی پرانی ٹورے ٹردا
 جاندا اے۔ میں مُو کے تکلناں، میرے پچھے اوہ سوہنی سریلی شکل پوری طرحاں کل اچ وِچ گواچ جاندی اے۔
 جیوں جیوں اوہ کل وِچ ڈوگھی دھدی جاندی اے تیوں تیوں چھوٹی ہوندی جاندی اے تے ہُن انت شروع
 نال اک مک ہو گئی اے۔ اوس سنہری نکتے دا آپنیاں نظراں نال پچھا کردے ہوئے میں سوچناں کہ میں ایس
 نال اک مت ہو جا ساں۔ بھاویں میں موت کنڈھے وی کیوں نہ ہوواں، ساری پونجی وی گوا بیٹھاں، دوست
 وی گوا لواں تے پھیر وی میں انج کرساں تاں جو مڑ اوہناں ای حالات نوں جیوں کے ویکھ ساں۔ مڈھ
 توں اخیر تیک، پر اک گل کدی مڑ شروع نہیں ہوندی، کدی لکدی نہیں۔

ہاں ایہو ای میں چاہوندا ساں۔ ہائے، ہور مینوں کیہ چاہیدا اے جدوں اک نیگرو زانی گاوندی اے تاں
 میں کنا خوش ہوناں۔ جے میری ”آپنی زندگی“ وِچ ایہہ سر سواد ہووے تاں میں کیہڑیاں چوٹیاں تیک نہ
 اپڑ ساں۔

پر اوہ ”وچار“ حالے وی اتھے اے، اوہ وچار جیہدا کوئی ناں نہیں رکھیا جا سکدا۔ اوہ نری شانتی نال
 اڈیک رہیا اے۔ حال دی گھڑی اوہ انج آکھ رہیا جا پدا اے:

”ہاں؟ کیہ ایہو گجھ، توں چاہوندا سی؟ ایہو گجھ تاں اے جو تینوں کدی نہیں ملیا، یاد اے کہ توں لفظاں
نال آپنا موجو اڈایا سی، توں سفر دے ہوچھ پنے نوں، بازاری عورتاں دے پیار نوں ملاں آکھیا سی تے ایہو
گجھ تینوں کدی نہ ملسی۔ ہور بھادیں کسے نوں مل جاوے، پر تینوں نہیں۔“
پر کیوں؟ آخر کیوں؟

پیرو پریمن پنجابی دی پہلی شاعر بی بی

پیرو پریمن دی ماڑی ماڑی دس شمشیر سنگھ اشوک تے پیارا سنگھ پدم جیہے ودواناں دیاں لکھناں وچوں
پندی تاں رہی اے پر اوہدے بارے کجھ بھرواں چانن گورو نانک دیو یونیورسٹی دے ڈاکٹر ودیار تھی تے
اوہناں دے پتر ڈاکٹر گیانیندر سنگھ نے ای پایا اے۔ ڈاکٹر گیانیندر نے ”گلاب داسی سمپر داے“ تے لکھ
کے پی ایچ ڈی کیتی۔ اوہناں دی ایس لکھت وچ پیرو پریمن بارے وی گنن جوگ گلاں لہہ پوندیاں نیں۔
ایہناں دوواں ودوان پیو پتراں دی کھوج توں ای پیرو پریمن دی شاعری تے حیاتی بارے جانکاری لوکاں
ساہنے آئی۔ ڈاکٹر شہریار اُتے ایس کوتری دی کلاتے کہانی دا اجیہا اثر ہویا کہ اوہناں ایہدی فلم بناون دا
ارادہ کر لیا۔ پر ایہہ گل سکرپٹ توں اگے نہ ودھ سکی۔

پیرو پریمن 1832 اک مسلمان گھر جمی تے چھیتی ای ماں مٹر ہو گئی۔ پیو سادھواں سنتاں تے پیراں
فقیراں دے من والا سی تے ہر ویلے ایہناں لوکاں دی سنگت وچ ای رہندا سی۔ گھر والی دے مرن مگروں
اوہدی ایہہ سنگت ہور وی گوڑھی ہو گئی۔ پیرو وڈی ہوئی تاں اوہنوں اک سادھو بھا گیا۔ اوہ اوہدے نال ای
کسے لاسہے موندھ کر گئی۔ سادھو مویا تے پچھانہہ پرتی پر ہُن اوہدی سماج وچ کوئی تھاں نہیں سی سوائے کنجری
بن کے کوٹھے تے بہن دے۔ انج اوہنوں گیان دھیان دی ٹھاہر لہہ گئی۔ شاعری اوہ پہلاں وی کردی ہوئی
اے جے نہیں تاں سوچدی تاں ضرور رہندی ہوسی۔ ایہہ ایس کر کے آکھ سکے آں پئی ایس تھاویں رہ
کے اوہنے شاعری چھوہی نہیں تاں توڑ پک نال چڑھائی اے۔ اتھے ای اوہدے جیون وچ سادھو گلاب داس
آوندا اے۔ سادھو آپ وی شاعر سی۔ پیرو دی اوہدے نال لگن ہو گئی تے دوویں اکٹھے رہن لگ پئے۔

پیرو نے 1872 ایہہ دُنیا تیاگی۔ اوس ویلے اوہدی عمر چالی ورھے سی۔ دھرم دی مسلمان ہوون پاروں قبر
وچ دیونیں۔ سادھو گلاب داس ہندو سی۔ پر اوہنے لوکاں نوں پکی کیتی پئی جیہڑے ویلے اوہ پورا ہووے
اوہنوں ساڑن پھوکن دی تھاں پیرو دی قبر وچ ای دیبا جاوے۔ تے اوسے ورھے دے وچ وچ اوہدی
آکھنی پوری ہو گئی۔

پیرو پریمن دی شاعری چار چار تے چھ سطران دی اے۔ پارکھاں نے ایس نوں کافی دی ویک وچ رکھیا اے۔ ایہناں کافیاں اُتے گوربانی تے بھائی گورداس دا پر چھاواں گھنا اے سگوں کھیں کھیں تھان تے اوہ سگویاں بھائی گورداس جیہیاں تھکاں وی آکھ جاندی اے۔ ہورناں شاعراں واکن پیرو آپنا ناں انت تے نہیں ورتدی سگوں پہلی سطر وچ ای ورت دیندی اے۔ گلاب داس نے وی اپنی شاعری وچ ایہو پرت بھائی اے۔

پیرو دی ساری شاعری پریم بھگتی وچ رنگی ہوئی اے۔ اپنے آپ نوں شودر آکھ کے گل کردی اے۔ کسے مذہبی روحانی ہستی دا ڈھانسا نہیں لیندی۔ پوریاں کافیاں وچ اوہدے اپنے جیون دے جھلکارے پوندے نیں۔ سیانے اوہنوں پنجابی دی پہلی شاعر بی بی تے نال نال ”حیاتی نامے“ دی موڈھی وی دسدے نیں۔

ایس پیرو پریمن دے کلام تے جیون بارے ایہہ جانکاری ڈاکٹر شہریار دے ”علا لیکھ۔۔ زنانی نمبر“ وچ چھپے اک مضمون توں پے ورتانے آں۔

کافیاں نکھت ماتا پیرو کیاں

آؤ ملو سہیلیوں رل مسلت کریئے	سوہ نام پکارا میں چت نہ کیئا
بھئے سمند اتھاہ ہے کہہ کس پدھ تریئے	سائیں ہمیں اجات ہے نہ ہندو ٹرکا
پیرو نام جہاج ہے گر کھیوٹ میرا	جنم مرن تے باہرا نہ ناری پُرکھا
پون پریم چلاوسی پار ہوسی ڈیرا	حداں پرے بے حد ہے نہیں حداں مانہیں
پیرو بندی جاگ لے کیوں نیدے سوئی	پیرو گرو دکھاوسی ایوں دکھے ناہیں
سر دا سائیں وسار کے کیوں گافل ہوئی	پیرو سائیں موجود ہے سو سھنیں تھائیں
لیکھا دینا آوسی پھر اوکھی ہوئیں	میں پنا نہ اوس دے اوہ میں دن ناہیں
وت نہ کسے چھڈاونا بھر اُتھو روئیں	نہ کہیں تے وچھڑی ن کرساں میلا
پیرو بندیئے جاگ لے ہن جاگن ویلا	کھاب جیویں سبھ جانیاں آپے گر چیللا
ایسے جنم ملا وڑا پھر ہوئے نہ میلا	چل نی پیرو چلیئے جہہ سادھو رہتے
سبھ دوں نیڑے سائیاں میں پاء نہ لیتا	

سفنیں بچن چت لاء رُج رسی کہتے
سُن کر بچن وچاریئے ہوئے جنم سوہیلا
دجھوں اہل وچھڑے ہوئے تجھے میلا

پیرو ڈھونڈاں جنگلاں میں پھراں پُچاتی
گھر وچ سائیں وسدا میں خبر نہ جاتی
دسوہ نام پکاردا کیوں میں تے نساں
گُزگا گُز کو کھاء جیوں میں من وچ ہساں

پیرو عمل سچ دے میں کھوی کیتی
نام صُراجی عمل دی میں بھر بھر پیتی
نواجاں رو بے چھٹ گئے مستانی ہوئی
سوہ آپے جان کے میں آپے سوئی

پیرو مرئیئے سچ در جانے سبھ کوئی
کوڑ بکھے تن گالیا میں خبر نہ ہوئی
کوڑی سنگت چھڈ کے میں سوہ تھے جانا
ایہی منگاں رب تے سہہ ملے سیانا

پیا پیرو پاء کے سہاگن ہوئی
پیا میرا بھان جیوں اجاگر سوئی
نین مچے کھول کے گر درسن دیا
سرب روپ پرکاسیا جیوں ساگر پیا

پیرو کہے سہیلیو میں سہہ تھے چلی
بُکھکھ نگ قبول کے درو یسیں رلی
درسن کرنے واسطے میں جوگن ہوئی

جس تے سیو وچھڑی وِر پایا سوئی

پیرو اوگن میں ادیں سہہ دئے نہ ڈھوئی
ہوئے نمائی روء کے ہتھ جوڑ کھلوئی
اوگن میرے بکھسے میں کھری نمائی
سائیں بے پرواہ سی میں قدر نہ جانی

پیرو پیا بکھس لئے سبھ اوگن میرے
جنم مرن یہہ کاٹ کے سبھ سنسے ہیرے
توتت کے گون کرہو اس پد ہوئی
جس تے اپچی آد تے انت ہوساں سوئی

پیرو پیا آپ ہے میں بھن ن تھیا
گھٹا کس مہاں کاس جیوں نہیں جانو بیا
امر رہوں اکاس جیوں نہیں جنموں مروں
جگت مے سنکپ ہے میں آپے دھروں

پیرو بولی پُوربی سمجھی نہیں کوئی
جو پُورب دا ہووسی سمجھے گا سوئی
کھا بے جیویں میں جانیاں سبھ میتھوں ہوئی
کھلکت ساری آپ تیوں نہ میں دن کوئی

پیرو سوہ جان کے سوہ سو ہوئی
انک روپ میں سپن جیوں نہ دوسر کوئی
سرب روپ موہ جانو جیوں نیر ترنگے
بپ ہمارا جگت ہے بہہ روپے انگے

پیرو سائیں میں ملا داس گلاب امیر
گر ہندن کو آپ ہے ارٹرن کو میر
سورج سم پرکاسیا سوں ستگر میرا
جان ن کوئی سکدا اگیان ہنیرا

پیرو پی پیلاڑا متواری ہوئی
سوہ نام پکاردا نہیں دوسر کوئی
سائیں میرا بھن ن میں پاواں کس کو
سوہ نام پکاردا میں جانو تس کو

پیرو نال کچیاں میں جج نہ لیتا
ویلا پچھے ویتیا میں گجھ نہ کیتا
اوڑک ویلا ویکھ کے ہن پچھو تانی
ہیرا میرا جنم سی میں قدر نہ جانی

پیرو کہے سہیلیو سہہ دیکھو میرا
دور کریدا بول تے چراسی پھیرا
سکل پے مار جیوالدا نہ کھچل کردا
کرے پوتر دست تے نہ کھچل جسے مردا

پیرو سائیں نال ہے میں ڈھونڈاں کتھے
میں بناں نہ اوس دے اوہ جتھے جتھے
جیو ہنگتا آپ ہے برہم آپے سوئی
آپے نر وکلپ ہے ن دوسر کوئی

پیرو رنیت جیو ہیں برہم راجہ ہوسی
اس پد گھد گھداؤ ہے زرتہ جوسی

ملن ہنگتا جیو ہے برہم سدھ کہائے
نر وکلپ گھداؤ ہے برہم پھرنا جائے

پیرو کوڑ کٹنب دا کوسنگ ن جانا
وچھڑے پھیر نہ ملن گے جیوں بھاتا نا
نہ کو پیکے ساہورے نہ رکھیاں سیاں
بیڑی کیرے پور جیوں سبھے کھنڈ گکیاں

پیرو پیا اُجلا میں سُودر ناری
پیا مے گن بہت ہے میں اوگنہاری
جنی گنی سہہ پائیے میں گن نہ کوئی
ہوہ نمائی میں پھراں سہہ دئے نہ ڈھوئی

ہے نی سیو میریو میں قہر کیتا
میں وچ سائیں وسدا میں پاء نہ لیتا
پیرو درن رب دا میں جس ول جوواں
نیڑے کہتے ساہ رگوں مت میں ہی ہوواں

پیرو کہے سہیلیو میں جنم گویا
اوہ سہہ سوہنا میرٹا میں نظر نہ آیا
جنی گنی سہہ راویئے میں گن نہ پلے
جوئے وانگوں ہار کے ایس جگوں چلے

رُڑھدے جاندے پیر جے ستگر رکھ لیتے
تلا دیا نام دا کنارے کیتے
چانن کیا گیان کا ہنیر گویا
نام رُوپ سنسار کونج رُوپ دکھایا

پیرو ڈھونڈاں جنوں کوکل عالم سوئی
 بٹک روپ جیوں تخم کا کیہ ڈھونڈے کوئی
 کھاب بکھے میں جاء کے روپ کیئے دھارے
 تیوں یہ میرے روپ ہیں سبھ دیست نیارے
 پیرو سائیں موجود ہے میں کس نوں آکھاں
 میں تینتے باہرا نرتر بھاکھاں
 انک روپ ہو کھیلتا تے ہے بہو رنگی
 بھیو کھداو کھلاس ہے جن گیا تنگی

پیرو گھد گھدء کی ہوں طالب ہوئی
 نہ ڈٹھا مسلمان کو نہ ہندو کوئی
 پیر فقیر او لیئے سبھ ہوندی پھاسی
 داس گلاب بے حد ہیں میں تس کی داسی

راکھوسرن اسرن کو ہوسودر ناری
 جات اجات نہ دیکھیا، تم قیجاں تاری
 چاکھڑ پیراں بھیلنی، چُن مٹھے لیائی
 تے پیارے پریم کے تہہ جو ٹھے کھائی

تاری کنکا اجامل نہ پاپ وچارے
 پیرو کہسی سنگرو تم نیچ ادھارے
 ناما چھپا تار یو ار سینا نائی
 کبیر جلا ہا اتر یو تم بھئے سہائی

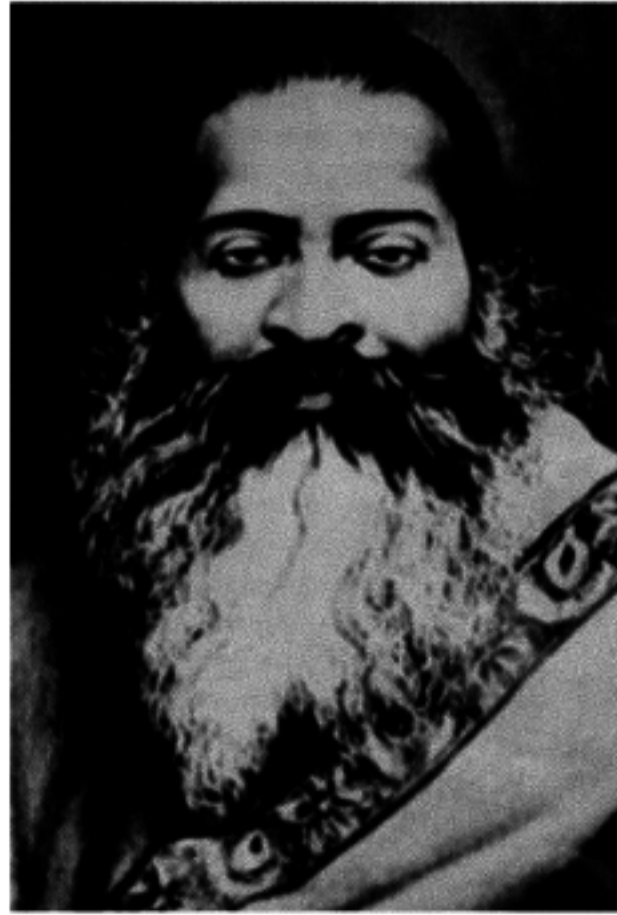
چور یار جواریاں پر کر پائینی
 بالمیک نستا ر یو تم جات ن چینی

پپا جات چمار تھی ار سدھنا قصائی
 پیرو کہسی سنگرو تم نیچ ترائی

پھندھ کہنتا پنچھیاں تم لیو بنا ہے
 چوڑھے موچی تار یو تم بے پروا ہے
 تے پیارے پریم کے نہ جات وچارو
 جیسی جاں کی بھاونا پھل تیسو سارو

.....

پنڈت وشنو ڈگمبر پلوسکر

میرے گورو جی پنڈت وشنو ڈگمبر پلوسکر ہری داسیاں وچوں ہوئے۔ گھر کوئی سوکھاتے نہیں سی پر اپنا ستارا بڑا تیز سن نیس، کرونڈ واڈ ریاست دے راج گھر چ پلے۔ باپ ڈگمبر بووا ایسے ریاست دی اک لگر دے حاکم شریمنت ڈجی صاحب دے من بھاندے ہری داسیئے سن، (ہری داسیئے ہوندے نیس، سنگیت راہیں دھرم دی سکھیا دین والے۔ ایہناں وچوں بڑے بڑے چوٹی دے گوئیئے وی ہوئے نیس۔) وشنو ہوریں گورے چلے تے نکلے ہوندیاں توں ای روشن دماغ سن۔ ایس لئی راجے دے پتر نال بڑا ہان رلیا۔ اکٹھے وڈے ہوئے۔ جنجو پاون دی رسم وی سنجھی اکو ویلے اکو تھانویں ہوئی۔ سکول وچ لائق منے جاندے سن۔ اٹھاراں سو ستاسی وچ اک حادثے وچ نظر جاندی رہی۔ ایہو گھانا سنگیت ول آون دا کارن بنیا، نہیں تاں خبرے کدیں وی ایس لاہے نہ آوندے۔ ہوئی انج پئی اکھاں دے دوا دارولی میراج گئے۔ ڈاکٹراں ویکھیا تے نظیر لانوں ڈکيا۔ ایتھوں سنگیت دی پریرنا ہوئی۔ راجہ شریمنت بالا صاحب میراجکر کنڈتے ہوئے۔

پنڈت ہوراں وڈے کشٹ تے ہمت نال اپنے بے ڈول تے کھروے واج نوں بال کرشن بووا دی

سرل گائیکی دے سُوت کر لیا۔ نکلیاں ہوندیاں توں ای وادھو ویلا ونجاون توں دراڈے رہندے سن۔ گورو گھر
 پچے تاں اپنے حصے دا کم بڑے اُدم نال نبیڑ دے۔ گورو ہوراں دی نکلی نکلی لوڑ دا دھیان کردے۔ جیہڑی تعلیم
 ملدی بڑی ساؤدھانی نال لیندے تے ویہلے ویلے بڑے آہر نال لگ کے پکاوندے۔

مہا کسبی گویا ہوون دی دھاری ہوئی سن نہیں۔ جدوں چنگا چوکھا کسب کما لیو نہیں تاں دو شاگرداں نوں
 نال لے کے میراج توں ٹر پے۔ اٹھاراں سو چھیانوے دا زمانہ سی۔ پہل سماں راجیاں مہاراجیاں نال گزرن
 پاروں اندر اوہو جیہیاں وادیاں آکھیاں سن نہیں جیویں ارادے دی پکیائی تے گھل دی ہو گئی۔ میراجوں
 نکلدیاں ای ہر پاسے گن چرچا ہو گئیو نہیں۔

ریاست بڑودہ دے گویئے وجویئے تے مہارانی جمنابائی تاں اصلوں ای مرید ہو گئے۔ مہارانی گجرات،
 کاٹھیاواڑ تے راجستھان دے راجیاں دے نال وٹھیاں لکھ پھڑائیاں۔ ایہناں دا ڈھیر فائدہ ہویا۔ اوہناں
 ان گنت تھائیں کنویا تے گھنا نام نامنا کھٹیا۔ کنیں راجیاں اوہناں نوں اپنے دربار وچ رکھنا چاہیا پر اوہ نہ
 منے۔ اوہناں زمانیاں وچ سنگیت تے سنگیت کاراں دا اکا کوئی حال نہیں سی (حال تے خیر ہن وی کوئی
 نہیں..... اُلٹھا کار) دُنیا کرہت کھاندی سی۔ اُچے میل دے لوک بالاں نوں سنگیت وِ دیا توں کوہاں دُور
 رکھدے سن۔ آجا کے مالزادیاں ای سن سکھن والیاں۔ ایس لئی اوہ کوٹھیاں تے ای رہندے۔ ایس کسکت
 پاروں اوہناں وچ کنیں ویل آ گئے۔ سبھ توں وڈا ایہہ کہ اوہناں وی لوکاں توں علم کسب جھپڑ لیا۔ پنڈت
 ہوراں نوں ایہہ گلاں بڑیاں دکھاوندیاں سن۔ اوہناں سنگیت تے سنگیت کاراں دا آدر بٹھاون دی دھار لئی
 سی۔ سنگیت نوں اک آدر جوگ کلا بناون لئی اوہناں اک سکول کھولن دی سوچی جتھے مریڑے پر بھلے گھراں
 دے بالاں دی سکھلائی کر کے ویلاں توں پاک گویئے تے اُستاد پیدا کیتے جاندے۔ اوہ چاہوندے سن کہ
 ایہہ بال رہن وی سکول دے وچ ای تاں جو اوہناں نوں وادھو لوڑاں تھوڑاں اوکھیاں نہ کرن۔ پنجیہ
 ورھیاں توں شروع ہو کے اخیر تائیں پنڈت ہوراں آپنا سارا جیون ایس گل نوں پگاون تے ای لاچھڈیا۔

اک سادھو سنت نے اوہناں نوں آپنا شُھہ آہر پنجاب توں شروع کرن دی صلاح دتی تے نال سہلنا دی
 دس وی پائی۔ پنڈت جی نوں علیکوھ وچ ڈھکوناں دا اک نائی ملیا، جیہڑا ڈھر پد انگ وچ سنسکرت دے پاٹھ
 گاوند سی۔ ہر استھائی انترے دے اوہ اجیہے سچے کر وکھاوند ا کہ سُنن والے ہکا بکا رہ جاندے۔ پنڈت ہوراں
 اُتے ڈھکو دا ڈونگھا اثر ہویا تے اوہناں نوں استھائی انترے دی سرگم تے ہو رصحت خوانی دی سُر ت ہوئی۔
 اوہناں متھرا وچ چنگا چوکھا ویلا لا کے سنسکرت بولاں نوں چھانیا پھٹکيا، اک تھاں جوڑیا تے اوہناں نوں
 سنگیت لپی وچ اتارن دا ڈھنگ کڈھیا۔ جو دھپور وچ اوہناں اک بینڈ ماسٹر توں سنگیت دی یورپی لپی سٹاف

نوٹیشن سکھی۔ پرانے سنگیت گرنٹھاں دی پڑھت کیتی، آپنے ویلے وچ جو گجھ کنویا جاندا سی اوہنوں وچاریا تے پچھلے لکھے نالوں اوہدے فرق کڈھے۔ اوہناں آپ سنگیت تے کہیں کتاباں لکھیاں تے اوہناں دی چھپوائی لئی لہور آئے۔ لہور اجیہا من نون بھایا کہ اوہناں آپنے سنگیت ویدیالیاں دی لڑی دامڈھ اتھوں ای چھوہیا۔ پہلے گندھرو مہا ودھیالے دی پچھ لہور وچ 5 مئی 1901 نون ہوئی۔

پنڈت ہوراں نون لوکاں موہرے کھلو کے گل کرن دا بڑا گھانا سی۔ اوہناں بھرپور دے مایا شکر جانی تون ایہدی جاج سکھی تے پھیر ویکھدیاں ملک دے وجرى بلاریاں وچ گئے جان لگ پئے۔ اوہ جتھے جاندے لوکاں نون سنگیت سکھیا دی پرینا دیندے۔

لہور وچ اوہناں دے سنگیت ویدیالے داکم سکھالائے پیا۔ اُنی سو اٹھ وچ اوہ مہاراشٹر آئے۔ اتھے وی اوہناں گندھرو مہا ویدیالہ دی لگر کھول دتی۔ ایہہ ویدیالہ اینا کو چڑھیا، ایسے کو گویاں منڈے آگئے کہ اوہناں نون کرائے تے دو تین تھانواں لیدیاں پے کئیاں۔ ہولی ہولی بمبے دا ایہہ سکول لہور والے تون ودھ گیا۔ لہور وچ پنڈت ہوراں دا چھاپہ خانہ، ہندی دا رسالہ سنگیت امرت پراوہ تے ساز بناون دا اک کارخانہ سی۔ اوہناں ایہہ سارا گجھ چکلیا تے بمبے لے آندا۔ ہُن ایہہ ویدیالے بمبے دے کلبا دیوی علاقے تون اڈ پونہ تے ناگپور وچ وی کھل گئے۔ بیلیاں صلاح دتی ہی بمبے وچ ویدیالے دی آپنی بلڈنگ ہونی چاہیدی اے۔ ایہدے لئی سینڈ ہرسٹ روڈ اُتے اڑتالیہہ ہزار دی تھان خریدیونیں۔ اُنی سو پنڈراں وچ ایس تھان تے بنی ویدیالے دی بلڈنگ دی چھ ہوئی۔ پنڈت ہوراں سارا پیسہ پھڑ پھڑا کے لایا سی۔ ورہانہ پیا تاں لین داراں بُو ہا پنا شروع کر دتا۔ بیاج شروع ہویا تے مکن وچ ای نہ آوے۔ ہور قرضہ چک کے سکول دے نال ای ہوشل چا اُساریونیں۔ ایس قرضے وچوں پہلے لین داراں نون نیڑیونیں۔ پر اوہناں اُتے قرضے دے پل چڑھدے فُری گئے۔ ہُن اوہناں نون کوئی بنلی نہ بوہڑیا حالاں اوہ لوک ڈھیر سوکھے سن۔ ہتھوں پنڈت ہوراں نون ٹرسٹ بناون دی صلاح دین فُری پئے۔ اوہناں کتھے مناسی۔ اوہناں نون سی پی ٹرسٹ بنیا تاں وادھو بندے وچ آن پردھان بن گئے تے اوہناں لئی کم کرنا اوکھا کر دین گے۔ اوڈک اِکوای راہ سی ہی بلڈنگ دی بولی ہو جائے تے اوہناں پیساں نال لین داراں تون چنڈ چھڈائی جائے۔

پنڈت ہوراں بولی تون بچن لئی جتھیرے جتن کر ویکھے پر اینا پیسہ نہ اکٹھا ہو سکیا کہ جیہدے نال قرضہ لٹھ سکدا۔ اُتون وڈی لام لگی ہوئی سی۔ ایڈی آمدن دا زمانہ نہیں سی۔ اوڈک بولی لگ گئی۔

پنڈت وشنو ڈگمبر مذہبی مہاڑ والے بندے سن۔ رام بھگتی دا چینگ لگو نہیں تاں رام دے بھگت بن گئے۔ ہر ویلے تلسی دی رامائن نال رکھن لگ پئے۔ گائِن تے سنگیت بارے لیکچراں دے نال نال اوہ ہُن رامائن دی

تعلیم وی دین لگ پئے۔ لوکاں نوں اوہناں دا گویا ہوں نُھلن لگ پیا۔ اوہناں دے بھاء دے اوہ ہُن
سادھوسنت ای سن۔ پر اوہناں آپنی محنت نہ چھڈی۔ پہلاں واکن ای لگ کے محنت کردے۔

پنڈت جی دا وادھا سی کہ کدھرے وی تھوڑے پسیاں تے گاؤن لئی نہ مندے۔ اوہناں دی اک
حاضری دی فیس اوس سستے سے پنچ سو روپیہ سی۔ اوہناں دا وچاری سی کہ سنگیت کلا دی قدر لئی گویئے نوں
کدھرے وی ہولیاں نہیں پینا چاہیدا۔ ایس کر کے اوہ جدوں کسے دے ودھ پیسے لین دا سُن دے تاں بڑے
راضی ہوندے۔ خانصاحب اللہ دیا خاں نے شکر راؤ سرنا نیک نوں شاگرد کرن دا پنچ ہزار روپیہ لیا تے پنڈت
ہوراں نے اوہناں دا راج کے دھڑا کیتا۔

وشنو ڈگمبر دا گاؤن ڈھنگ سادہ پر ڈھیر بیڑیا ہویا سی۔ وڈے خیال دی استھائی اوہ دو وار آکھدے۔
اک وار انترہ تے پھیر الاپ کرن لگ پوندے۔ الاپ وچ اوہ راگ دا روپ اُگھیون والے سُر اں دی بڑی
ساؤدھانی نال ورتوں کردے۔ استھائی دے الاپ مگروں انترے دا الاپ ہوندا تے پھیر بول الاپ تے
آجاندے۔ اوہناں دا سارا گانا سرل ہوندا کدھرے وی کوئی اوکھیائی نہ دکھالدے۔ اوہناں دا آواز چنگا کمایا
ہویا، لہرواں، مٹھاتے بھرواں سی۔ تان بڑی نگڑی ماردے۔ میں اوہناں نوں مساں دو وار ای سُن سکیا۔

گوالیار گھرانے دے ایہہ پنڈت گائیک 21 اگست 1931 نوں میراج وچ پورے ہوئے۔ سنگیت لئی
اوہناں ساری عمر جو گجھ کیتا رہندی دنیا تائیں اوہناں نوں جیوندا رکھی۔

عشق چراغ تھیا جب روشن، بھنی رات اندھیری
گیا اُنجن وچ پاء اکھیں دے، اُلٹی کھادی پھیری
چت دیکھاں اُت آپا درے، سبھ گھٹ صورت میری
روعل رات گئی دن پایا، نہ کوہ ویر نہ ویری

گوردیال سنگھ دا ناول: مڑھی دا دیوا

رشتے دست پال کہ بندہ پال؟

جائیداد اپنا اصل بھیانک روپ سرمایہ داری وچ ای آ کے دھاردی اے۔ مالک دے آپنی جائیداد دے نال ذاتی رشتے نوں ایہہ گھرچ کے لاہندی اے۔ ایس ذاتی رشتے دے گھرچ کے لتھن نال ای جائیداد آپنی نرول شکل اختیار کردی اے، MERELY OBJECTIVE MATERIAL WEALTH بندی اے۔ سماج وچ جس طرحاں بندہ آپنی انسانی پوزیشن توں ڈگدا ڈگدا آخر نرول سرمایہ داری دی منڈی دی جنس بندا اے ایسے طرحاں ای جائیداد وی نرول COMMERCIAL VALUE بندی اے۔ سرمایہ داری بندے دا بندے نال اک ای رشتہ رہن دیندی اے تے اوہ ہے زردئی پئے دا، تنگی مُتنگی خود غرضی دا۔

فیوڈل سماج وچ جائیداد اے جے زری پُری باہر مُکھی وست، نرول مادی دولت نہیں بنی ہندی، اوس نال اے سوکھی رشتے دی ریل ہندی اے۔ ایہہ ریل دوہیں پاسیں ہندی اے۔ جائیداد دے مالک نال وی تے جائیداد اُتے کم کرن والیاں نال وی۔ دوسرے لفظاں وچ جائیداد دے مالک (زمین دے مالک) تے اوس دے کم کرن والیاں دے آپس وچلے رشتے وچ انسانی ریل ہندی اے۔ چونکہ ایس رشتے وچ انسانی ریل ہندی اے، ایس واسطے فیوڈل نظام دے سبھ سماجی رشتیاں وچ انسانی ریل ہندی اے۔ ایس ریل نوں سماجی رشتیاں وچوں، انسانی رشتیاں وچوں ختم کردی اے سرمایہ داری۔ فیوڈل نظام ہے تاں جماتی سماج ای تے ایس دے رشتے وی مُول روپ وچ ہوندے تاں لہو چوسی دے ای نیں (جائیداد دے مالک لوک، مطلب حاکم جماتاں کم کرن والیاں دی، رعیت دی لاہندیاں تے اُن ای نیں)، پر مُول روپ وچ لہو چوسی دے باوجود ایس دے رشتیاں وچ انسانی انگ دی ریل ہندی اے، ہندی تاں صرف ریل ای اے پر جنی وی ہندی اے، ہندی اصلیت اے۔ ایس دی کلچر دا رنگ ہندی اے۔ دوہیں پاسیاں توں ای ایہہ نرا دھمب پُنا ای نہیں ہندی۔

ایہہ ٹھیک اے کہ ایس ریل وچ کانوں سانوں ہندی اے۔ کم کرن والیاں ولوں مالکاں ول

تاجیاداری، وفاداری زیادہ ہوندی اے تے ماکاں ولوں اوہناں دی سرپرستی، اوہناں دے سرتے ہتھ گھٹ۔ جے ہتتاں (مفادات) دی نکڑی پا کے تولیے تاں پلا بھارا ماکاں دا ای ہوندا اے۔ ایس ریل وچوں وی زیادہ فائدہ اوہناں نوں ای ہوندا اے۔ پر جتنی وی ہوندی اے، جس شکل وچ وی انسانی انگ دی ریل ہوندی اے، اصلیت ہوندی اے۔ ایہہ سرمائے داری والی نری پُری ٹھگی نہیں ہوندی۔ جکسیر دے پیونوں دھرم سنگھ دے پیو نے اوہناں دے جدی پنڈوں پگ دے کے اتھے لیاوندا سی، بندے سیر توں بنا دھرم سنگھ دے پیو نے جکسیر دے پیونوں چار وگھے پیلی وی دتی سی۔ آپے وچ اوہناں دے سہندھ اجیسے سن کہ ایہہ چار وگھے دے پیو نے جکسیر دے پیو دے ناں کرن دی وی کچی صلاح کیتی، پر اعلیٰ تے ادنیٰ ماکی دے جھگڑے کر کے اوہدے ناں نہیں سی لوا سکیا۔

”دھرم سنگھ دے پیو نے مرن توں اک دن پہلاں جکسیر دے پیونوں اپنے کول سد کے اپنے پتر دھرم سنگھ نوں کہیا سی، ”دھرمیا ٹھولے نوں میرا ای روپ سمجھیں۔ جے ایہدے نال کوئی دویت رکھی تاں مینوں شانتی نہیں آونی۔ میری آتما نرکاں وچ تڑپھدی رہو۔ تیری ساری جیدات ایسے ٹھولے نے سپاں دیاں سریاں مدھ مدھ بنائی اے، نہیں تاں میں کیہدا پانی ہارسی۔ بھاویں ایس اکو ماں دے پیٹوں جنم نہیں لیا، پر اوں ایس پچھلے جنم دے سکے بھرا ایں۔ ایہہ تاں کوئی بھگتی چ بھگنا پے گئی سی جو ایہہ ہو رگھر جم پیا.....“ دھرم سنگھ نے اپنے پیو دے بول پُنگا دتے۔ ٹھولا بڈھا ہو گیا۔ ”اوہدیاں دھیاں دے ویاہ اوس آپ کیتے۔ اوہدے گھر دا سارا خرچ اپنے ذمے لیا۔

دھرم سنگھ دے پیو تے اوس دے پچھوں دھرم سنگھ تے ٹھولے دے آپسی رشتے وچ انسانی ریل تاں ہے ای تے ناول کار نے اوہ ریل پیش وی کیتی اے اوس ریل دی سکھری سجاونا تے (ایس دی اصلیت وچ تاں کوئی شک ای نہیں) پر ایہناں دے آپسی رشتے دی معاشی اصلیت ول رتا دھیان مار لینا بے لوڑا نہیں۔ ٹھولے نے دھرم سنگھ دے پیو نال موڈھے نال موڈھا ڈاہ کے سپاں دیاں سریاں مدھیاں اک اک تے دو یاراں ہو گئے۔ دوہاں دی کمائی نال دھرم سنگھ دے پیو دی زمین تاں دونی ہو گئی، پر ٹھولے والے پاسے کیہ بنیا؟ بہت حد تک نرا ہما دعویٰ۔ ایہہ ٹھیک اے کہ ٹھولا بلوں گھدا گیا، پر نال ای جکسیر وی ٹھیر ہوندا گیا تے اپنے پیو دے جیوندیاں ای ویاہون جوگ ہو گیا سی۔ دھرم سنگھ تے ٹھولے دا جو رشتہ پیش اے اوس توں ظاہر اے کہ جدوں توں جکسیر ہتھ پوتھیں پوان جوگا ہویا ہووے گا اوہ وی دھرم سنگھ کیاں دے ای کردا کرواندا ہووے گا۔ پر ایہہ وی چھڈو، ٹھولے دی پچھلی عمرے، دھرم سنگھ نے اوس دے گھر دا خرچہ اپنے ذمے پایا تے اوس دیاں دھیاں دے ویاہ آپ کیتے۔ ایس گل نوں پھولے تاں وچوں نکلا کیہ اے؟ جے

دھرم سنگھ ٹھولے نوں اوس دا حصہ دیندا سی تے چار وگھے دی ہوئی تھوئی وی اوس دے گھرای پاوندا سی تاں اوس نوں ٹھولے دے گھر دا خرچہ اپنے پیٹے پاون دی مجبوری کیوں پئی؟ دھرم سنگھ ٹھولے دیاں دھیاں دے ویاہ آپ کردا اے۔ ایس دا دوسرا پاسہ کیہ اے؟ سبھ حصے تے چونہ وگھیاں دی ہوئی تھوئی دے باوجود ٹھولے کول آپنیاں دھیاں دے ویاہ کرن دی پایاں نہیں سی۔ آپنیاں دھیاں دے ویاہ تاں ٹھولے دے ویزھے والے سارے ای کردے ہون گے۔ دھرم سنگھ نے کیہ کیتا؟ چار ٹاکیاں ودھ دے دیتیاں ہون گیاں۔

جکسیر گرچے ورگا جوان اٹھیا۔ ”پٹ ویکھ لہہ جانے دے جیویں کسے نے کھراد کے بنائے ہوندے اے جی کردے کھربو جے آنگوں دندیاں وڈھ وڈھ کے کھالاں۔“ (اوتھنیں دینیں ہُن وانگوں ہر موٹی، گونی توں گونی چیز گھاہ پٹھاتے کپاہ دیاں چھٹیاں وغیرہ دا بالن اے منڈی دی چنسی نہیں سی بنی۔ پنڈ دے کمین کاندو تے سیریں وی لویرا رکھ لیندے سن۔ قبیل داری پین توں پہلاں ایہناں دے چھبیراں دے ڈولے وی پھر کدے سن۔ اوہ وی چار دن ڈنڈ پیٹھکاں مار دے، زور زار کردے، کوڈی کوڈی کھیڈ دے سن۔ لوہڑے دی جوانی جکسیر اکلے تے ای نہیں سی آئی آپو اپنے سریراں موجب سیریاں دے ہورناں منڈیاں تے وی آوندی سی۔ جکسیر دا کمایا ہویا سریرہ باقی سیری منڈیاں دیاں جوانیاں دا سکھرا ای سی، کوئی جگوں ملکھوں باہری گل نہیں سی۔) اوس نے دھرم سنگھ دے گھر تندھی نال سروں پار ہو کے کمائی کیتی۔ چونہ وگھیاں دی ہوئی تھوئی وی آوندی رہی پر اوس دے گھر دی حالت کیہ اے؟ ویزھے والیاں نالوں کوئی وکھری چنگی نہیں دسدی۔ ایہہ گل سوہٹی دے طعنے توں ظاہر اے ”بھالدی اے ایہتوں ڈولے، پھیرتاں جاندی تگے کرا کے پاؤ گی، ڈولیوں اتردی نوہہ نوں۔“ پل کو پچھوں نندی ہتھ وچ اک چاندی دا روپیہ لے کے باہر آ گئی، تے جکسیر نوں پھڑاندیاں بولی، ”لے اٹھیاں دے چاول تے اٹھیاں دی شکر لے آ مگر ہن دو ای رہ گئے۔ ساؤنی تائیں تاں مردی نہیں اودوں پچھوں اک بچو گا اوہدا میرے تے کھھن پادیں۔“

نندی دا مرنا وی جکسیر آپ نہیں بھگتا سکدا۔ دھرم سنگھ بھگتا وندا اے۔ ایہہ ٹھیک اے کہ ٹھولے تے جکسیر نوں پئی ہر لوڑ تے دھرم سنگھ بوہڑدائے، پر اوس دے بوہڑن توں ای ظاہر اے پئی کہ پئی ہر لوڑ تے ٹھولا تے جکسیر اپنے آپ جوگے تاں کہتے ہوندے ای نہیں۔ تے اوہناں دی آئی چلائی وی باقی ویزھے والیاں نالوں کوئی نوئیکلے نہیں۔

ظاہر اے کہ معاشی پدھرتے ٹھولا تے اوس دا ٹبر کوئی رکیلے نہیں وڈھ رہے، کوئی گلایاں نہیں کر رہے۔ دھرم سنگھ دے پیو ولوں نیکے چونہ وگھیاں اُتے وی کوئی مالکی نہیں، صرف ہما دعوا ای اے۔ سو معاشی پدھرتے اصلیت وچ ایہہ ٹبر نہ کسے جائیداد دا مالک اے تے نہ ای ایس دا کسے جائیداد دا مالک ہونا ممکن لگدا اے۔

معاشی پدھرتے، نیہہ دی پدھرتے ایس ماکی دی بنیاد ای نہیں، ایس دا کوئی ناں تھیہہ ای نہیں پر جڑھ میکھ دے نہ ہوں باوجود اُسار دی پدھرتے، کلچر دی پدھرتے ایہہ نبر جائیداد دی مالی تے اوس دی کلچر وچ نرٹیا پیا اے۔ ایس نبر دے بتناں چیاں دی بتر ایہناں چونہہ وگھیاں دی گلیں باتیں مُونہہ زبانی بنی بنائی ماکی دے ایس حد تاں سر اُتے اے کہ ذہنی تے انسانی طور تے ایہناں دی چیا پائی ایس ماکی توں بغیر ممکن ای نہیں لگدی۔ ایس توں بغیر جیویں اوہناں وچ جیون دی ہانگیا ای نہیں رہتی۔ گلیں باتیں بنی ایہناں چونہہ وگھیاں دی ماکی دے نشے وچ ٹھولے نے دھرم سنگھ دے پو واسطے کم کرن وچ صرف مرن مٹی نہیں چکی ہوئی، بلکہ نویں بنے مسلمان وانگ جائیداد دے اصل مالکاں نالوں وی ایس مٹھی ہوئی ماکی نوں اوہ ودھ چڑھ کے ہک نال لاوندا اے۔ مرن پچھوں وی ایس مٹھی ماکی دا کھیہڑا نہیں چھڈنا چاہوندا، جیویں مرن مگروں وی اوس دی گتی ایس مٹھی ہوئی ماکی وچ ای ہوندی ہووے۔ اپنی مڑھی ایہناں چونہہ وگھیاں وچلی ٹاہلی پٹھ بناون دی پکی ہدایت کر کے ٹردا اے، ”جدوں اوہدا متھا مڑھی دی اٹ نوں لگا تاں جکسیر نوں پو دی ساہویں واز سنائی دتی، ہن میری مڑھی میری ٹاہلی پٹھ بنائیں، تے ٹاہلی دی پوری پروست رکھیں..... جے توں میرا پت ایں تاں۔“

جیوندے جی ایہناں چونہہ وگھیاں وچوں ہوئے داناں نوں اپنے من وچ اوہ دُدھ پُت دا درجہ دیندا اے، ”ایہدے دانے اوہ کدے منڈی نہیں سن وپچدے، صرف گھر کھان نوں تے بی پان لئی ای ورتدے سن۔ کئی لوڑ پے جاندی اوہ اک دانہ وی نہ وپچدے۔ جے ننڈی اوہدے اوس کمل واہ پچھے لڑدی تاں اوہ بڑی گنہیر تا نال آکھدا: ”کملیے، کدے کسے بھاگاں والے نے ددھ پُت وی وپچے اے؟“ ننڈی ہور گسے آکے آکھدی۔ ”ٹھدا دیا ماریا کدھر دُدھ پُت دی گل تے کدھر دانے۔ کوئی گل بنی؟“ ”گھر دا ان دانہ کتے دُدھ پُت نالوں گھٹ ہوندے کملیے؟ کش سوچ کرے۔“ اوہ ہور گنہیر ہو کے کہندا۔

لوڑ پین تے ایہناں وگھیاں وچوں ہوئے دانے چوریں چھپیں ننڈی وپچ تاں لیندی، پر اوس دے واسطے وی ایہناں وچ مل جون والا دن وڈے بھاگاں والا سی۔ ایہہ دن ننڈی لئی وڈے دن دے دن ورگا ہوندا اتے ہن تک اوہ ایس دن نوں اک تہار وانگ مناوندی آئی سی۔ ٹاہلی دا وڈھے جانا تے ٹھولے دی مڑھی دا پہلی وچوں پٹے جانا ایہناں چونہہ وگھیاں دی مٹھی ماکی دانندی تے جکسیر کولوں گھس جانا اے۔

جدوں ننڈی نوں ٹاہلی دے وڈھے جان دا پتہ لگدا اے تاں اوس دا جیویں کلیجہ ای چیریا جاندا اے۔ ایوں لگدا اے جیویں سوائے جکسیر دی جان توں اوس دے واسطے جیون دا آسرا تے جیون دا کوئی دھرم ای نہیں رہ گیا ہوندا۔ اوہ آپے توں باہر ہو جاندی اے تے دھرم سنگھ نوں اوہ کبول بولدی اے جو اوس نے اوس

نوں نہ کدی بولے سن تے نہ ای اوہناں نوں مُونہوں کڈھن دا کتے سہنا وی آیا سی، تے ایسے ویہن وِچ کہ اوہناں نوں سُندیاں دھرم سنگھ دی خانیوں ای جاندی اے۔ ایس متھی ماکی دے گھس جان دا صدمہ مندی واسطے ڈھڈوں کڈھے دی موت نالوں گھٹ نہیں جے ایہہ کارا کتے ٹھولے دے جیوندیاں ای ہویا ہوندا، اوہ تاں سو وِسوے تھاں ای رہندا۔ جو جکسیر دے من نال ہتی اوہدا ذکر اگے جا کے کراں گے۔ ایہہ ہے لیہناں دے مناں اُتے جائیداد دی لالسا دا سنگل، جائیداد دے بنھ دی طاقت۔ جائیدادی نظام دی کلچر اتھے مک نہیں جاندی۔ ٹھولا مندی دے عشق وِچ پروتا گیا تے مندی نال لگی نوں اپنے سواساں نال نبھا گیا۔ اوس نال لگی بابت اوہ کتے پچھانہ بھوں کے نہیں ویکھدا، اپنی ایس کیتی بابت کتے نہیں جھوردا پر ایس لگی تے ایس لگی نوں پنگاون توں بغیر اوس دی ماں مر جائے جے اوس نے قابض نظام دی کلچر توں باہر کتے جھاکیا وی ہووے۔ ایس دی کلچر نوں اوس نے اپنا ایسا دھرم بنایا تے ایسی وفاداری نال پنگایا کہ چور نالوں پنڈ کاپلی والا قصہ بنا دتا۔ جیہناں دی ایہہ کلچر سی اوہناں نالوں دونا ہو کے ایس وِچ پورا اُتریا۔ ٹھولے دی ذات برادری والیاں واسطے مندی کجیات سی تے نالے پیکیاں توں واہری سی۔

ایس واسطے جکسیر تے آئی اپنی من موہنی جوانی تے چونہہ وگھیاں دی متھی ماکی دے باوجود اوس نوں کوئی ساک نہ چڑھیا۔ بھانیاں مارن والے ہمیشاں ای کامیاب ہوندے رہے۔ ٹھولے دے جیوندیاں ای جکسیر نوں ساک نہ چڑھن دی اصلیت دس پئی سی۔ جدوں اوہ (ٹھولا جیوندی سی تاں مندی نے اوہدے ہتھیرے ترلے کیجے کہ کسے نوں چار چھلڑ دے کے ای کوئی وسیلہ بنا لوے، پر اوہ اپنے دھرم دا پورا سی تے اوس مندی دی کدے نہ سنی۔ اچھے ویلے اگوں سگوں اوہ ہرکھ کے آکھدا، جدوں میں آپنیاں چارے دھیاں سُن دیاں دتیاں اے، تاں مُو پچھے ایہہ کلنگ کیوں کھٹ لاں؟ تے اوس اپنی اڑی اخیرلے دم تک پھڑی رکھی۔ مندی دے پیکیاں واہری ہون صدقہ ای اوہدیاں چارے دھیاں چنگے گھریں نہیں سی ویاہیاں گئیاں۔ تاں دے ساک اوتھے کرنے پئے سن جتھے مُنڈے کئی کئی ورھیاں دے رُکے ہوئے سن۔ مندی جکسیر دے پو اگے پٹ کے رہ گئی سی کہ جدوں دھیاں اچھے نرک وِچ ای سُندیاں اے تاں مُل کیوں نہ لیا جاوے جدوں لوک مُونہہ اڈ کے آپ منگ لیندے سن اودوں لیہناں دا دھرم تے مندی دے پیکیاں دے داگی ہون دی گل وِسر جاندی سی؟ جدوں لوکاں دا کوئی دھرم نہیں تاں ایس ای کوئی لیہدا ٹھیکہ لیا اے پر اوہ کدے نہ نیا۔ اوہ سگوں اپنا دھرم گیان گھوٹن لگ پیندا، جس دنیا مگر لگ کے دھرم چھڈ دتا اوہ کوئی بندہ اے؟“

(دھیاں دے پیسے وِشنا بدی اے، عورت دا، اوس دی جنس دا، کسے شکل وِچ وی وِکنا اوس دی پرلے درجے دی گلای اے، اوس دا دست بنا، اوس دا وکدی جنس بنا اے۔ ٹھولے دا پینترا عورت دی گلای دے

ورودھ اوس دی ازادی دا نہیں جدوں ٹھولا اپنے دھرم دی رٹ لاوندا تاں اوس نوں پتہ نہیں کہ اوہ اپنی جمات دے ہت دے ورودھ اپنی دشمن جمات دا ہت پور رہیا اے۔ کلچر دے ہر ریشے وچ دی قابض نظام دی حاکم جمات دا ہت دُساں پار نہیں دسدا ہوندا۔ جے ایوں دسدا ہووے تاں محکوم قابض کلچر نوں اپنے اندر گھرای نہ کرن دین۔)

ٹھولا آپنیاں دھیاں دے پیسے وٹنوں نہ ایس واسطے نہیں کردا پئی ایوں کیتیاں اوس دیاں دھیاں ہور وی ماڑے گھراں وچ دینیاں پین گیاں سگوں اپنے دھرم دا، اوس قابض نظام دی کلچر دا بدھا، جس وچ عورت وچ کے گلام اے (پیر دی جتی اے، پائی، پائی..... نہ پائی نہ پائی،) اوہ انج کردا اے ایسے دھرم دا بدھا۔ اوہ جکسیر نوں پیسے دے کے ویاہون دے راہے نہیں پیندا۔

”بھانی دیاں اکھاں توں جکسیر دیاں اکھاں دی تاب جھلی نہیں سی گئی۔“ تے گل گھری ہو گئی۔ انت سوٹے سوٹیاں تے آ گئے۔ ہٹو ہٹائی کروا کے لوکاں نے جکسیر تے گھیلے نوں نکلے نائی دے گھروں توں کے آپو آئیں گھریں گل دتا۔ گھر آئے جکسیر نوں مندی نے ہرکھ کے آکھیا: ”جکسیا پت سانوں توں مونہہ دکھاون جو گے نہیں چھڈیا نالے ایہناں کماں چوں کالس دے نکلے توں پنا ہور کش نہیں تھیا وندا ہوندا۔“

جکسے دی کیتی تے پیو تاں بھنے ای لٹھا پیا سی۔ ”جکسیا جے توں ہڈھے وارے میری داڑھی لوکاں توں پٹاونی اے تاں میں کھوہ وچ ای چھال مار دینے۔ جکسیر نے رتا بھوں کے دیکھیا اوہدا پو پگ دے لڑ نال اکھاں پونجھی جاندا سی۔ اوہنوں اوہدی ایس گل اتے رتی بھروی شک نہ ہويا کہ ایہہ گل صرف اوہنوں ڈران لئی آکھدا سی۔ جے کوئی گل بن گئی تاں ایہہ سچیں ای کھوہ وچ چھال مار دیوے گا۔ اوہدا مونہہ ویکھ کے جکسیر نوں پک ہو گیا سی۔ ”جا پے جا باپو، جو ہونی سی ہو گئی،“ جکسیر نے بڑی زورئی اواز وچ کہیا۔ ”اگانہہ نوں گش نہیں ہوندا۔“ ماپیاں دا کہنا تے جکسیر دا پک کر لینا ایہہ وی ایہناں دے اندر گھر کری بیٹھی اوسے نظام دی کلچر دا کارا سی جو ایہناں نوں جٹو داں توں دور بٹھا کے کتیاں آنگوں بُرکی سٹوندا اے جو ایہناں نوں گھورنیاں ورگے، کتیاں دے گھورنیاں ورگے گھراں وچ دن کٹی کراوندا اے، جتھے ایہناں دے سر وچ تھیبہ دے سکھروں رڑھیا سار اگندلا پانی پیندا اے۔ ”زمینداراں دی میل“ پر ایہہ اوسے کلچر نوں اپنی ہک نال لائی، آپنا شرومنی دھرم بنائی بیٹھے نیں۔ قابض کلچر دا ہڑھ وانگ اڑکواں تے رب جتا زور اے تے اوہ ہر تھاں ظاہر اے۔

حاکم جماتاں صرف پیداوار دے وسیلیاں تے سٹیٹ دی ملکیت نال ای محکوماں اُتے راج نہیں کردیاں سگوں اپنے نظریے تے کلچر راہیں وی اوہناں دے مناں تے راج کردیاں نیں۔ جدوں محکوماں دے مناں

توں حاکم جمات دا تحت ختم ہو جاوے تاں سمجھو کہ اوس دی اودھ مگکی کہ مگکی - نری سٹیٹ نال، نرے ڈنڈے
نال کوئی حاکم جمات وی بہتا چر قابض نہیں رہ سگدی۔

you can do anything beyond except sit on them

جیہناں ساہنسیاں نوں ایس نظام نے سماج وچوں ای چھیکیا ہویا اے تے جیہناں نوں وسوں دے لاگے
نہیں لگن دیندا۔ ایس دی کلچر اوہناں تے وی بھارو اے۔ اوہناں نوں ایس نے جکڑ کے نکیل پائی ہوئی
اے۔ نندی ٹھولے نوں مل کھلوتی تے نندی دے پو نوں زمین وسیہل نہیں سی دیندی جیہدے وچ نموشی دا
ماریا اوہ غرق جاوے۔ اوہ تے ساہنسیاں دا سارا قبیلہ نندی نال تیلے توڑ کر گئے تے مڑ اوس دے متھے نہیں
لگے۔ سارے قبیلے نے سدا واسطے اوہ پنڈ تے اوس پنڈ دا راہ ای تیاگ دتا۔ نندی گھگری دی لانگڑ مار کے،
گنڈا سا موڈھے تے دھر کے، شہینی وانگ ساریاں نوں ساہنے ہو کھلوتی۔ اوس دا پو تے سارا قبیلہ پچھے ہٹ
گئے۔ اوس نے سمجھیا کہ میں مورچہ مار لیا اے۔ جتھوں تک اوس نے آکھیا نندی، اے ہونہیں مگکی۔ نندی
ٹھولے نال گھگ کے وی، دھیاں جمیاں۔ پُت جمیا۔ پر جدوں دھیاں پُتاں نوں وچن دی واری آئی تاں
نظام دی کلچر نے آن مُونہہ وکھایا۔ ٹھولے دی ذات برادری وچ نندی گجات سی، پیکیاں واہری سی۔ دھیاں
سٹ کسٹ ہونیاں تے سبھ ترلیاں دے باوجود پُت نہ ونجیا گیا۔ نندی نوں ماپے ہن یاد آوندے۔ جدوں
نندی نوں ایہہ بیتیاں گلاں یاد آوندیاں تاں بھاویں اوہ ہن وی کئی واری ساری ساری رات روندی رہندی
پر پھیر جدوں ایجیے پتھر چت ماییاں دا خیال آندا، جیہناں اوہدا مڑ آ مُونہہ وی آ کے نہیں سی ویکھیا تاں صبر دا
گھٹ بھر کے چُپ کر جاندی۔

اک پاسے توں ٹھولے تے جکسیر دی تے دوسرے پاسیوں دھرم سنگھ دے پو تے دھرم سنگھ دی آپس
وچ چنگی بھدی آئی۔ بنیادی رشتہ تاں معاشی سی۔ سیری دا زمیندار نال پر رانج چونکہ فیوڈل رشتے سن ایس لئی
معاشی رشتے دے نال ایہناں دوواں دھراں دا آپس وچ انسانی رشتہ وی بن گیا اے، جیہدا دوواں دھراں
نوں صرف پگدا ای نہیں، سگوں لگدا ایوں اے جیویں اوہ دوہاں دھراں دا کسے حد تک روح وی رجاوند
اے۔ دھرم سنگھ دا پو تاں ٹھولے نوں اپنا پچھلے جنم دا سکا بھرا ای سمجھدا اے، ایہہ تاں کوئی بھگتی وچ بھنگنا پے
گئی جو ایہہ ہور گھرے جم پیا۔ جس دن جکسیر نے اپنے متھے کھیت وچ ہل جونا ہوندا تاں دھرم سنگھ اُچھا
خیال رکھدا۔ اتھے اپڑ کے اوہنے ویکھیا کہ اپنے ویہار موجب دھرم سنگھ نے جکسیر دے جان توں پہلاں ای
بلداں توں پٹھے پا دتے سن، ٹھولے تے جکسیر ہوراں والے پاسیوں تاں گجھ کہن دی لوڑ ای نہیں۔ اوہناں

واسطے تاں ایہہ رشتہ ہے ای اوہناں دی چند نال سی۔ جدوں ٹھولا مریا تاں اوس دی مڑھی ٹاہلی پٹھ بنی۔ سو وسوے دھرم سنگھ نے آپ نال لگ کے بنوائی ہووے گی۔

ہن پنڈ دے سین اتے وی بُرجوا رشتے رانج ہو گئے نیں۔ بندے دا بندے نال سوائے پیسے دے ہور کوئی رشتہ رہیا ای نہیں۔ لوک اج کل پیسے پچھے وڈھ وڈھ مردے سن۔ رشتیاں وچ تے خاص کر سیری تے زمیندار دے آپس وچ رشتے وچ انسانی عنصر دے قائم رہن دا سوال ہن پیدا نہیں ہوندا۔ رانج ہوئے برجوا رشتیاں نے اپنے سوت بندے پیدا کر لئے نیں۔ جے بندیاں تے سماجی رشتیاں دی آپس وچ راس نہ رہوے تاں سماجی رشتیاں دے وجود وچ آون دا تے قابض رہن دا سوال ای پیدا نہیں ہوندا۔ بندیاں تے سماجی رشتیاں دا آپس وچ رشتہ ڈیپلیکٹک ہوندا اے۔ بُرجوا رشتے فیوڈل رشتیاں نوں کٹ کے ای قائم ہوئے نیں۔ جو دھرم سنگھ دے پو تے دھرم سنگھ نوں اپنا دھرم لگدا سی اوہ بھنتے تے اوس دی ماں نوں ہن سبھ توں وڈا بھیڑ تے ویہو لگدا اے۔ ”پر بھنتے نوں ایہہ نظریاتی جیہیاں گلاں نہیں سن جچدیاں۔ لوک اجکل پیسے پچھے وڈھ وڈھ مردے سن، پر اوس دے پو نے اک سیری نوں چار وگھے پہلی انج ای دے چھڈی سی۔ پنجویں پنجویں حصے اُتے گرچیاں ورگے گبھرو سیری رن نوں دھکے کھاندے پھر دے سن۔ پر اوہنے ایہہ وادھو دا مریا سب چوتھے حصے اُتے گل پا چھڈیا سی۔“ اپنے جٹھیریاں دیاں مڑھیاں تاں اپنی پہلی وچ بنیاں کوئی الوکار نہیں، تے دن دیہاڑ اوہناں نوں ہر کوئی پوجدا اے پر اک سیری دی مڑھی آپنے کھیت وچ بنی ہوئی ددھ پُت والا زمیندار کیویں سہہ سکدا سی؟ انج ای ایہہ کھنگنی گل سی۔ چونکہ فیوڈل رشتیاں دے ورودھ برجوا رشتیاں دی جت اے، ایس واسطے فیوڈل انسانی بنتر اُتے بُرجوا انسانی بنتر نے بھاڑو ہونا ای ہویا۔ بھنتے تے اوس دی ماں وچ بُرجوا بنتر اُگھڑویں اے۔ جس رشتے تے جکسیر تے دھرم سنگھ کھڑے نیں اوس دا بھنتے تے اوس دی ماں اگے ہارنا لازمی اے۔

پر تاریخی طور تے فیوڈل رشتیاں نے ایوں ہتھیار نہیں سٹے جیویں دھرم سنگھ تے جکسیر بنا اڑیاں لڑیاں ای مدان چھڈ جانداں نیں، گھر وچ پوڑا پین دے ڈروں دھرم سنگھ تاں مڈھوں ای دھنوتے بھنتے اگوں پچھانہ پچھانہ ای ہندا آیا اے، پچھے ہندا ہندا گھروں واڑے آجاندا اے تے اخیر پنڈ ای چھڈ جاندا اے۔ اوس دی بریک ڈاؤن جکسے وانگوں عملوں تاں پوری اے۔ پر ہو رہے تجربے دی پدھر تے بریک تھرو ال وی مونہہ اے۔ اوس نوں جاپ گیا کہ نویں اٹھدی آوندی انھی وچ اوس دی کوئی تھاں نہیں، ”ہن اپنا گھر کتھے اے جکسیا۔“ بندیاں دی بنتر تے اوہناں دے آپس دے رشتیاں وچ تیزی نال آ رہی تہدیلی تے اوس تہدیلی دے سرتے بن رہی زندگی، کچی ہوندی جاندی سماج دی تور بابت دھرم سنگھ نوں چاننا ہوندا اے۔ اوس دا

اندرا کیوں کہندا اے کہ ایہہ بندا کیہ جا رہیا اے؟ تے جو بندا جا رہیا اے اوس وچ بندیاں آلی، مہر محبت آلی کوئی گل ہے؟ ”خبرے ایہہ دنیا بنی بھیڑے بندیاں آسے اے..... ایہو جیسے لوکاں نال کنن آسے جکسیا بندے دی کاٹھی ست من لوہے والے گڈے ارگی زوئی چاہیدی اے۔ ککر دے مچر ارگی دیہہ تے گھن ارگی بجر آتما۔“

”جکسیا موہ بنا کاہدی دنیا، تے موہ ہن دے لوکاں چوں پتہ نہیں اول ای مکدا جاندے۔ زمین جیدات نوں کیہ اگ لاوے جدوں بندیاں دے من ای نہ ملے۔ زمین جیدات تاں بندے دے ہتھاں دی میل ہوندی اے، جدوں بندہ میل ای چٹن لگ پئے دھرگ ایسی جوں دے۔“

بھاویں ایس ہو رہے چانن دی مدان چھڈ جان دے عمل وچ (مرداں والے عمل وچ نہیں) ترجمانی ہوندی اے پر اوس نوں ایہہ چاننا ضرور ہو جاندا اے کہ بن رہی زندگی بندے دی جوں نہیں۔ زندگی ای بھرتی گئی اے پشو پریتاں دی زندگی نالوں وی پرلا پار ہوگی اے۔ جکسیر دا بھنتے نوں ایہہ وی سناون دا حوصلہ نہیں پیندا کہ جٹا تیری پیلی وچوں اساں کیہوے محل ماٹریاں پالے نیں۔ اساں تاں جوں گزارا ای کیتا جو بنیا اے تیرا ای بنیا اے۔ تیرا نہیں کسے ہوو دا کر کے دن کئی کر لاں گے۔ بھنتے اگے دھرم سنگھ تے جکسیر نے ہارنا سی، سو اوہ ہار جاندے نیں۔ کس طرحاں؟ ایہہ کوئی بنیادی گل نہیں ایس نکتے بابت تاں ایہناں نالوں مندی تکڑی نکلدی اے۔ اوہ سبھ مونہہ آئیاں سناوندی اے نالے سیری تے زمیندار دے رشتے دی اصلیت وی سمجھدی تے کہہ دیندی اے، بریک ڈاؤن تاں اوس دی وی ہوندی اے پر اوہ بریک تھرو ولے وی قدم اٹھاوندی اے، ”سُن وے پت دھرمیا وے ساڈیاں دو پیڑھیاں نے تھوڈا گولپنا کیتا۔ اوہ ساری عمر تھوڈی خاطر سپاں دے سر مدھدا مر گیا تے ہن میرا پت جیوں جمیا نیں، تھوڈی خاطر کالے بلد آنگوں کماوندے..... میں ہُن تائیں تھوڈا گولپنا کر دی رہی تے تُوں..... تے تُوں دھرمیا..... چندریا..... ساڈی کیتی دی آہ قدر پائی..... آہ قدر پائی وے..... توں۔“ آپنے مرے گھر والے نوں طعنہ ماردی کہندی اے، ”توں ساری عمر ایہناں راکھشاں دی خاطر کماوندا مریا۔“ تے جکسیر نوں مخاطب ہو کے تاں کوئی شک ای نہیں چھڈدی، ”توں پت میرے کول جھوٹھ کاہدی خاطر بولیا؟ مینوں تاں پتہ سی ایہناں چندریاں نے اگے پچھے ساڈی کیتی دا ایہو بدلہ دینا اے۔ بھلا ایہناں جنواں توں جیہناں نے سانوں دور بٹھا کے کتیاں آنگوں بُرکی سُٹی ہوئی، کدے کسے دا بھلا ہوندے.....“ دوسرے پاسے بھنتا تے اوس دی ماں جکسیر نوں سناوندے نیں کہ ”ساڈے وڈیاں توں لگ کے تسیں سانوں کھا گئے او۔ ہوو تاں جیہوا گش کرنا سی کرتا۔ ہُن ایہناں نوں وی کھول کے لیجان دی صلاح ہونی اے.....“ ”تسیں کھیت دے سالے لگدے او؟ جیویں کتے پو دی

کمانی دا خریدیا ہوندے۔ اوس بھوندے دے سرچ سواہ دی چنگلی پا کے اوس پھپھا کٹنی نے ساری عمر چوٹ پوٹ کے کھا لیا۔ ہندی نا اوہ جیوندی، پھیر میں پندی اوہدا وال وال کر کے۔ جیہڑیاں تاں ساڈے نال کیتیاں..... رہندی گھوہندی اکو کرسی گھر پاڑن دی اوہ وی پوری کرتی.....“ ”ساڈے بھولے بڑھیاں دی کھل ای پٹ پٹ کھاندے رہے او نا، ایں چلاکیاں کر کے ہور کمانی کر کے ساڈے محل تاں نہیں اُسار دے رہے.....“

ایہہ ہے حاکم جماتاں والا، جائیداد دے مالکاں والا پیترا کہ کامے ساڈا نمک کھا کے حرام کردے نیں۔

آپنی بھکھدی جوانی لے کے جکسیر دیور بن کے بھابھی بھانی دا گھنڈ چکاون آیا۔ وے بابلا لکیاں جو رو جوری والی گل ہوگی۔ جکسیر واسطے ایہہ چونہہ گھڑیاں دی دل لگی آونی جانی گل نہیں سی، جو آئی ہنیری وانگ چار ڈاہن بھن کے لنگھ جاندی۔ جکسیر دا دل کنگال نہیں سی، جو بھانی دے دل نوں کنڈ دے جاندا۔ اوس نے بھانی دے عشق دی تاب جھلی۔ اوس نوں بھانی دے عشق نے سدا واسطے بنھ کے کھلہا لیا۔ اوس دے روم روم نے بھانی دے عشق دا ہنگارا دتا تے مردے دم تک دیندا رہیا۔ جکسیر کائر نہیں، جیویں لگدا اے گل دنگے فساد تک پہنچدی تے بھاویں اوہ تھاں ای رہندا۔ اوہ مدان چھڈ کے بھج جان والیاں وچوں نہیں۔ اوس دا دل جگرا عشق دی ہر قیمت تارن دا اہل اے تے اوہ تاردا اے۔ پر اوس دے مایاں دے تے اوس دے اپنے اندر وڑ کے گھر کری بیٹھی قابض نظام دی کلچر نے آکھیا: جکسیا، پتر اتوں وی لالٹی اے، تے میں وی۔ کیہ ہوئی جے تینوں وچ گھول کے نہ ماریا تے۔ تے جکسے دے عشق تے اوس دے اندر مل ماری بیٹھی قابض نظام دی کلچر دی بردو بردی لگ گئی۔ عشق ایسی چیز تاں ہے نہیں جو جماتی سماج دی کلچر نوں پاڑ کے نکل جانداے، باہروں بھاویں عاشقاں نوں تہیے ملن، بھاویں اوہناں دی بوٹی بوٹی ہووے، قابض نظام دا جبر اوہناں نوں جس مرضی مارنا ہے مارے، تے اوہ ماردا اے، اوہناں نوں چھڈ سکدا ای نہیں۔ عاشق اندروں نہ ڈولدے نیں، نہ مپلا وی کھاندے نیں تے نہ ای گراہے پندے نیں۔ جے عشق نوں آپنا سدھاراہ نہ ملے تاں جس نوں ایہہ گل لگ گیا اوہنوں ایہہ اندروں فنا کر دیندا اے۔ قابض کلچر کھڑا کھڑا کے ہسی تے اوس نے آکھیا، جکسیا تینوں مان اے اپنی چڑھی جوانی دا، لوہے لاٹھی طاقت دا، سرلتھ پنے صدق دا، پر میرے اگے تاں توں کوئی شے ای نہیں، مینوں تیرے تے باہروں جبر کرن دی لوڑ ای نہیں۔ جے میں تینوں ای تیرے عشق دے خلاف لڑا کے نہ ماریا تے تیرے من نوں ای مؤور کر کے نہ دکھایا توں مینوں سمجھیں گا کیہ؟

جکسے نوں عشق تاں لگاتے عشق ولوں اوس دے دل نے مُد پچھانہہ بھوں کے نہیں ویکھیا۔ پر اوس دے

اندر گھر کری بیٹھی قابض نظام دی کلچر نے اوس دی سوچ نوں عشق دی ساری نہیں آون دتی۔ اوس دیاں اندر لیاں اکھاں نوں ایسے کھوپے چاڑھ دتے کہ مردے دم تک عشق دی اصلیت اوس دیاں اکھاں اگے آون نہیں دتی۔ اوس دیاں اکھاں اگے عشق نوں ایمان بن ای نہیں دتا۔ اوہناں اکھاں اگے جدوں وی عشق نوں لیاندا اوس دامونہہ کالا کر کے ای لیاندا۔ عشق خدا نوں اوہناں اکھاں اپنا پہراوا پہنن ای نہیں دتا، اپنا اصل مونہہ دکھاون ای نہیں دتا۔ ایہہ کارا قابض کلچر دا اے، اوس دی طاقت دا اے۔ ایہہ اوس دی مفت ملی جت اے۔ نندی نے آکھیا سی، ”جکسیا، نالے ایہناں کماں چوں کالس دے ٹکے توں بنا ہور کش نہیں تھیاوندا ہوندا.....“

ایہہ صرف نندی تے اوس دے گھر والے دی اوہناں نوں قابض کلچر دی دتی پرکھ ای نہیں۔ جکسیر دے اپنے اندر وی اوس کلچر نے ایہو گجھ ای بھریا ہویا اے۔ اک جکسیر نوں دو پھاڑ کر کے زندگی ایہناں دوہاں پھاڑاں نوں آپس وچ کیویں لڑاوندی اے۔ اوویں تہیے دیندی اے جیویں باہرا کوئی جابر وی نہیں دے سکدا۔ عشق تاں اپنی تھاں ملی بیٹھا اے۔ جان جاندی اے جائے اوس ولوں تاں جکسے دے دل نے مونہہ موڑنا ای نہیں۔ پر اوس دے دوسرے پھاڑ تے اوس دا دھرم ایمان بنی بیٹھی قابض نظام دی کلچر قبضہ ماری بیٹھی اے۔ دھرم ایمان بنی کلچر عشق تے حملہ کردی اے۔ عشق تے ایمان آہو ساہنے ڈیہندے نیں۔ نہ عشق مردا اے، نہ ایمان بنی کلچر۔ تہیے ملدے نیں جکسے نوں۔ انت قابض کلچر جکسے نوں گھوا مروا بس کردی اے۔ ”آپنے سنھ رب اے بھانو۔ ایہو جیہا گند جدوں آپاں گھولن ویلے نہ گھولیا ہن کالکھ دا بکھ کاہدی کھاتر کھنے۔“ وصل نوں جکسیر کالکھ دا بکھ بنائی بیٹھا اے۔ دورے پاسے عشق کیہڑا ساہ لین دیندا اے۔ جدوں بھانی جکسیر نوں طعنہ ماردی، ”تیرے پچھے ساری عمر دی بچ وی پوالئی کڑمیا، تے ہن ایڈا نمورھا ہو گیا نیں۔“ تاں اوہ اپنی ہڈ چندی بابت بھندا اے، ”تینوں کیہ پتے بھانو، میں وی کیویں دن پورے کردیں۔“ پٹھیاں مپدی ہر کم تے چڑھی رہندی اوس دی جوانی پتہ نہیں کدھر اڈ پڈ گئی؟ ہن تاں اوس دی دیہی بنا ماویاں دے پیر نہیں پٹ سکدی، اپنا بھار وی نہیں چکدی۔ ایہہ کیتی اک جکسیر دے دو پھاڑ ہون نے۔ عشق دے ونھے جکسیر نال قابض کلچر نے اوہ کیتی، جیہڑی کرنی سی۔ اوس نوں اندرو اندری گھول گھول کے، ساڑ ساڑ کے چنے اوس نے ساہ لئے اوس نوں ہر ساہے ماریا۔ جماتی نظام عشق نوں بھاویں پھانسی دے دے مارے، بھاویں اوس دی الکھ زہر دے کے مُکا دے، بھاویں اندرو اندری اوس نوں گل گھٹ کے مارے، جیوندیاں تاں اوس نے چھڈنا ای نہیں۔ سو قابض کلچر جکسیر نوں لے لے لے لے۔

جکسے نوں دو ای ماٹے پیندے نیں۔ اک بھانی نال عشق تے اوس نال وصل دا تے دوسرا بھنتے نال

ساہمنا ہون دا۔ عمل دی پدھرتے اوہ ایہناں دوہاں وِچ ای مرد ثابت نہیں ہوندا۔ دھرم سنگھ وی بغیر کسے قسم دے دند وکھایاں، بغیر کسے قسم دی چارہ جوئی کیتیاں بھنتے تے اوس دی ماں اگوں پچھے ہٹ جاندا اے۔ کیہ اوہ ایویں کیویں دا ای بُت اے؟ نہیں۔ ”سُنیا نئیں دھرم سیوں کئی دناں دا گھر نہیں آیا۔ کوئی کش کہندائے تے کوئی کش، پر اوہ جکسیا کوئی بندہ سی، اوہ تاں سدھ سی پر بندے اوہدے ارگے گھر گھر نہیں جمنے جکسیا۔“ پر دھرم سنگھ نوں مار کیہ وگی؟ اوہ نشانہ غلط بنا بیٹھا۔ اوس دی سمجھ نے اوس دی دماغی کلچر نے اوس نوں صحیح رستہ نہیں دسیا۔ اوہ بنا بیٹھا کہ گھر وِچ و بڑھ نہ پوے، گھر دی ڈھکی ای رہوے۔ چلو نیوں کے کٹ لئی تاں کیہ اے؟ ہر زندگی ایس راہے پیاں خوار کردی اے۔ جس نوں اوہ ڈھکی رکھن چاہوندا سی اوہ کس طرحاں سارے نشر ہوئی اوہ ساڈے ساہمنے اے۔ بھانی آپنا عشق بنیرے چڑھیا چاہوندی اے۔ اوہ جکسیر نوں طعنہ ماردی اے، ”جے ہے کوئی کئی تاں سدھی اکھیں متھے لکیا کر، ایں ڈر ڈر کے نہیں پگدیاں ہوندیاں..... چندریا جنا رب نے روپ دتے، جے مردو پُنا دتا ہوندا۔“

کیہ جکسیر نرا پُرا ماتا دا مال ای اے؟ ناول کار نے اوس نوں مرکزی پاتر بنایا اے۔ اوس نے کیہ ساڈے ولوں اوس تے ترس کراون واسطے ای اوس نوں مرکز وِچ رکھیا اے؟ کیہ اوہ مولوں مُڈھوں جڑھوں ای، کسے حالت وِچ وی ہیر و بن دے راہے پین جوگا نہیں؟ کیہ اوہ جنموں ای اصلیاں ای ہیجرا اے؟ نہیں۔ سانوں اوس تے ترس نہیں آوندا اوس نال ہمدردی ہوندی اے۔ اوس نال لہیت جاگدی اے۔ کسے پاسیوں اوہدے وِچ سانوں آپنا آپا دسد اے، لوکائی دسدی اے۔ نہیں، جکسا نامرد نہیں۔ اصلیاں مرد اے۔ نہ ہارن والا مرد اے۔ جس طرحاں عشق تے قابض کلچر دے بنائے ایمان دی بردو بردی نال جکسے نے اپنے اندر لے دے تُوہے تڑوائے نیں ماتا دے مال دی کیہ مجال ایس دا سپنا وی لے سکے۔ صدق سرڑ تے طاقت جکسے وِچ لوہڑے دی اے۔

ایہہ ٹھیک اے کہ اپنے پیو آنگوں جکسا چڑیا اپنے متھے چونہہ وگیاں نوں ای ہے تے ٹاہلی دے کڈھے جان نال تے چونہہ وگیاں تے ہےہے دعوے دے ٹٹ جان نال جکسے دا جیویں لک ای ٹٹ گیا۔ مڑ اوہ کم کار دے محاذ جوگا رہیا ای نہیں۔ پر اک تاں ایہہ جائیداد دی کٹھور کھچ ای نہیں (تے جے جائیداد دی کھچ وی اے اوہ وی اوس وِچ پائی قابض نظام دی کلچر دی اے) پر ایس کھچ نالوں وی زیادہ اوہ لپنیا ہو یا اے اپنے تے دھرم سنگھ دے درمیان بنے رشتے نال، اوس رشتے دے انسانی انگ نال۔ اوہ کس حد تک اوس رشتے دی انسانی ریل دا ہو چکا اے۔ پر جس طاقت نال تنوں منوں اوس رشتے وِچ اوہ اپنی جان پائی بیٹھا اے اوہ ہاری ساری وِچ کتھوں؟ مرداں توں بغیر اوہ کتھوں؟ جے اوہ رشتہ اے تاں زندگی اے، نہیں تاں کاہدی

زندگی؟ دھرم سنگھ دے لفظاں وِچ ”جکسیا موہ بنا کاہدی دنیا جیدات نوں کیہ اگ لاو نے، جدوں بندیاں دے من ای نہ ملے۔“ ”جدوں بندہ میل ای چٹن لگ پئے دھرگ ایسی جُون دے۔“ کم دے دائرے وِچ وی، روٹی پانی کماون دے سلسلے وِچ وی، جتھے آپس وِچ موہ نہیں، لگدا ایوں اے، اوتھے جکسے واسطے کم کرنا ای ممکن نہیں۔ نرموہی زندگی، نرموہے رشتے تاں جکسے نوں موت برابر نہیں۔

جکسیر دی تاں تاثیر ای ایسی لگدی اے کہ زندگی دے جس نقشے نال موہ پے گیا اوس توں بغیر زندگی نہ ہوئی تاں کیہ آ۔ جے ایسے بندے دا موہ سچیں دی صحیح زندگی دے نقشے نال پے جاوے تاں اوہ کیہ نہیں کر گزرے گا؟

استھے ای بس نہیں۔ جس نوں اوس نے آپنا دھرم ایمان بنا لیا اے اوہ اصل وِچ دھرم ایمان نہیں۔ قابض کلچر دی اوس نال، اوس دی جمات نال کامیابی نال ماری ہوئی ٹھگی اے۔ پر جو وی اوس نے دھرم ایمان سمجھ لیا (غلط نوں ای سمجھ لیا) اوس دے واسطے جیہڑی اوہ قیمت دیندا اے، جتا کھنا اوہ نہیں دے سکدا۔ بھانی دے عشق واسطے اوہ تراس تراس کے مردا اے۔ موت دے مگروں وی اوہ بھانی دا پلہ نہیں چھڈدا۔ اوس دی مڑھی تے دیوا بھانی ای بالے تاں ای اوہدی گتی ہوندی اے۔ من دی اوہ کئی گکڑائی اے کہ ہر منٹ سولی تے ٹنگے رہنا منظور، پر ایمان نوں آئج نہیں آون دینی، اینا درڑ ارادہ ”جا پے جا باپو، جو ہونی سی ہو گئی۔“ اگانہہ نوں گش نہیں ہوندا۔“ ”تسیہیاں وِچ، چسماں وِچ ساری زندگی دا پل پل گزریا پر ہویا گش نہ۔ ایہہ کوئی نامردا من ایس؟ پر سبھ کجھ دے ہوندیاں سُن دیاں عمل دی پدھرتے، تے وصل دی منزل تے جکسا ناقص ثابت ہوندا اے۔ لڑدے لڑدے ہار جانا، لگ جانا، تھاں ای رہ جانا اک گل اے پر بریک ڈاؤن ہو جانا بالکل دوسری۔ جکسے دی ٹٹ بھج ہوندی کیوں آں؟ ایس واسطے نہیں کہ اوہ کاسے جوگا نہیں، سگوں ایس واسطے کہ اوس سماجی اساری دے قانون نوں، زندگی دے سچ نوں، اپنے جماتی چینٹرے نوں سمجھیا ای نہیں۔ لہٹھ نوں ای اوس نے سدھ سمجھ لیا۔ سدھے راہے پین دی تھاں ٹٹھے راہ پے گیا۔ اوس نوں مارن دی کسے نوں لوڑ نہیں پئی۔ اوس نے اپنے آپ نوں، آپے ای موت دے راہے پا لیا۔“ ”ایہہ وی لوڑیندیاں بندیاں نوں آوندی اے۔“ ”جکسیا بائی، توں ہن توں ایں دیہہ گالن لکھیاں، عمر کیویں بیتو گی؟“ ”عمر آپنی ہے ای کیہڑی بائی؟“ ”بھھمل پھول کے کیہ تھیاؤ نے بھانو..... میرے سچ ہن اپنی جھال جھلن جوگا بل ہے نہیں۔ اوہ ویلے یاد کر کے کیہ لینے۔ ہن تاں کھج کے موت دے دن نیڑے کرنیں ایں سو ہو جان گے۔ ہن کاہدے پچھے۔ ہن تاں بھانیے رہ ای تھوڑی گئی۔“ ”لے توں تاں چل، بنا گنگا جل مُونہہ لایاں ایں۔ میں ہور کش چر تائیں آیا لے..... تے تیرے مگرے“ ”بے بے میرا لیزا لتا؟“ ”سدھے راہے پیا جکسا ایس طرحاں ڈھیری پنچم پراگا پہلا

تاں سولی تے چڑھیا وی نہ ڈھاندا۔ اوس نوں انھیاں کری کس رکھیا اے؟ صاف ای قابض نظام دی کلچر نے۔ ایہہ انھیاں کر کے سجا کھیاں نوں قابض کلچر دی بولی وچ کھوپے کن چڑھائی رکھے؟ اوس سکتے نے چڑھائی رکھے۔ اوس نے چنگے بھلے نوں کھسی کر کے بہا دتا۔ نکھاں توں ہولیاں کر کے ماریا۔ ایہہ ہے قابض کلچر دی طاقت، اوس دی کرنی، اوس دی کرتوت۔ (اکا نومزم دے شکار ہوئے ساڈے اکھوتی مارکسوادیاں دے کلچر دا محاذ کتے چت چھتے ای نہیں۔ اوہ سمجھی بیٹھے نیں ایہہ نرا بیہہ دا عکس ای اے، معاشی جماتی جدوجہد ای سبھ کجھ اے۔ کلچر آپے آپنے آپ بیہہ دے مگر مگر ڈھوہیدی آؤ۔)

جماتی سماج عورت رن اے تے رن جائیداد اے۔ رن بھاویں ویاہوڑ ای ہووے، بھاویں گھر و سدی ہووے اوس نال رشتہ آپنی جائیداد تے ماکی دا رشتہ اے۔ جائیداد دی سنبھال وانگ جو ایس نوں سنبھال نہیں سکدا، جو ایس دے دوالے واڑ کر کے نہیں رکھدا، جو لٹیریاں کولوں ایس دی راکھی نہیں کر سکدا، اوس دے کول ایس نوں اگلے رہن نہیں دیندے۔ اگلے سنتی نوں اڑا کے لے گئے تے رونقی دوچکی بنیا سوندا، جاگدا، اوس نوں یاد کردا، اوس دے سنے لیندا ای رہ گیا۔ رونقی تے جکسیر دا اگے وی نیڑ سی تے ”دو ورھے ہوئے، جدوں دی سنتو کسے نال نکل گئی سی رونقی تے جکسیر دا موہ بہت ای ودھ گیا سی۔“ ہوندا ہوندا رونقی ”آہ تاں آپنی بھانی گر دا بول لگدے“ دے پیتڑے تے پہنچ گیا۔ ہُن تاں رونقی دا جگ وچ سیر ای جکسا سی۔ ہور کجھ رہ ای نہیں سی گیا۔ جکسیر تے رونقی دی بریک ڈاؤن تاں ہوندی ای اے، پر مونہہ بریک تھرو ول وی ہوندا اے؟ ہنیری رات وچ ایہہ گھر (آپنے ویزھے دے گھر) اوہنوں کتیاں دے گھورنیاں ورگے جا پے۔ نکلے، ہنیرے تے ڈونگھے۔ ایس دروازے نوں دیکھن توں پکھوں اوہ ہور وی نکلے تے کالے کالے جا پن لگ پئے سن، جیویں کچیاں اٹاں دیاں مڑھیاں ہون۔ ایسے ویزھے وچ اوہ جمیا پلپیا تے چالیاں اُتے دو ورھیاں دی عمر بھوگ چکا سی، پر ایہہ گھر اوہنوں کدے کتیاں دے گھورنیاں ورگے نہیں سن جا پے۔ جیویں جیویں جکسے دی دیہہ دنوں دن نکھردی جاندی اے تے اودھ مکدی جاندی اے، رونقی تے اوہ اک دوسرے دے ای ہوئی جاندے آ۔ بھیڑے بندیاں آستے بنی ایس دنیا وچ اک دوسرے دے ہو کے اوہناں نوں بندے دی قیمت دی سوجھی آوندی اے۔ جکسیا بندے دا بندہ ای دارو اے۔

تاریخی طور تے بندے دی دوسری دیہی سی..... قدرت، پر سماج دے جماتی انگ نے بندے دی دوسری دیہی قدرت نوں نہیں رہن دتا، پیسے نوں، دھن، جائیداد نوں بنا دتا اے۔ ”دھن نوں بڑیاں تھفیکاں جکسیا، ایہہ وی بندے دی دوجی دیہی بدل دیندے۔ جرم ای دوجا ہو جاندے۔ اکھے جیہدی کوٹھی وچ دانے اوہدے کھلے وی سیانے۔ ہن تاں جکسیا دنیا بندی ای پیسے دی پت جاندی اے۔“ نتیجہ ایہہ ہویا کہ دیہیاں دی ونڈ

وی کافی سانی ہو گئی۔ پیسے والیاں آپنیاں تاں دس دس دیہیاں بنا لھیاں تے اگلیاں دی اک وی نہ ثبوت رہن دتی۔ ”کہہی چندری ایہہ ہو گئی اے جُون بیلہا، قدرت نے وچھوڑی ڈاروں مُون بیلہا۔“ ”دوہاں دی جُون ایویں گئی۔ ایڈوں تا نہ جمدے اونترے آ، (نندی)۔“ ”آپاں کیڑے پتنگیاں ارگے ای ایں، ہور کوئی بندیاں سچ شامل تھوڑے ایں“ ”جیہناں دی اک دیہی وی بندے دی جُون نے نہیں رہن دتی جاندی اوہ تاں ہو کے لیندے ای نبڑے جاندے نیں۔“ ”بندیا تیریاں دس دیہیاں، اکو گئی ویہا، نوں کدھر گھیاں“ جدوں بندے دی جُون نالوں چڑیاں جنوراں دیاں جُوناں چنگیاں لگن لگ پین، جدوں زندگی نالوں موت چنگی لگن لگ پوے، موت چھٹکارا جا پے، ”چلو..... چٹ گئی..... چنگے کرم کر کے آئی سی..... ساڈے.....“ (دھرم سنگھ..... نندی مری تے) پھیر زندگی چوں سٹریہان تاں آونی ای ہوئی۔ پھیر جیون کاہدا؟ جدوں بندے دی جُون ای ایسی ہو جائے، اوس وچ پین نوں جی کیہدا کردا اے؟ جس دی ایسی جُون ہڈ بیتی ہووے اوس دا جی جیون نوں کرے وی کس طرحاں تے کیوں؟ رونقا بندہ بھلا نہ جے تاں پھیر کیہ بنے؟ کہندے چوراسی لکھ جُون بھوگ کے جی نوں منوکھ دا جامہ ملدے، پر جے اوہ آکھے نئی میں تاں منوکھ دے جامے پینا ای نہیں مینوں مڑ کے کسے جنور دے جامے ای پا دیو تاں پھیر اوہنوں دھرم راج ملو ملی منوکھ دے جامے پینا ای نہیں مینوں مڑ کے کسے جنور دے جامے ای پا دیو تاں پھیر اوہنوں دھرم راج ملو ملی منوکھ دے جامے پاؤ؟“ ”جدوں موت چھٹکارا دے تے، منوکھی جامے پین نوں وڈھیا روم نہ کرے، تاں زندگی جو زحمت بنی پئی اے، اوس دی بابت تاں کوئی شک نہیں رہ جاندا۔ ایس نالوں نرک ہور کیہ ہو جاؤ؟“

جکسا تے رونقی ایس راہے پئے کرماں دی کرنی تے ہون والے حساب نوں وی پھولدے نیں۔ ”ایہہ کرم، کرم، کرم، کرم، رونقا ہوندے کیہ اے؟ جیہڑا پچھلے جنم وچ کش کیتا ہووے اوہ ہوندے اے کہ ایس جیون وچ کیتے کم ہوندے اے؟“

”لے بھلا کسے نوں کیہ سفنا آؤندا بنی پچھلے جنم وچ کوئی کیہ کر کے آیا اے؟ اینویں گتی جات بھونکدی اے۔“ ”کرماں دی کارنوں گتی جات دے بھونکن کہن تک پہنچ جاندے نیں۔“ ”جدوں رونقا اگلی درگاہ بندے دا لیکھا ہوندے اودوں نرالینا ای دسدے کہ دین دا حساب وی کردے اے؟ دینے دا کیہ کردے ہونیں، جدوں اتھے آ لے نہیں کردے، اوتھوں آلیاں نے کیہ کرنیں..... رونقی ایہہ لیکھے پتے سچ لوک پیندے ای کیوں ایں بھلا؟ مالکیاں آ لے دا کہندے آ اوہنوں لیا کھاں بھال کے جیہدا ساری عمر لُون پانی کھادے؟“ ”میں بھلیہیں تینوں نالے تیرے پونوں، ساڈے بھولے بڑھیاں دی کھل ای پٹ پٹ کھاندے رہے اونا ایں چلاکیاں کر کے، ہور کمائی کر کے ساڈے بھولے بڑھیاں دی کھل ای پٹ پٹ کھاندے رہے اونا ایں

چلا کیاں کر کے، ہور کمائی کر کے ساڈے محل تاں نہیں اُسار دے رہے۔“ جگسا مالکی والیاں دے کھادے لُون والی گل نوں پاڑ رہیا اے۔ اوہنوں بھیت آیا اے کہ لیکھا اوہنے شاید دینا نہیں سگوں لینا اے۔ نال ای اوہنوں لگدا اے اگلی کچری دا نیاں وی ایتھوں آ لے نیاں ارگا ای ہونا ایں۔ جدوں ایتھوں آلیاں اوہدے ارگیاں دا حساب نہیں دتا تاں اگلیاں کیہ دینا اے۔ ہُن تاں اوس دی کلپنا او تھے پہنچن نوں کردی اے کہ لیکھے پتے آلا سارا سودا ای غلط اے۔ جے اوس دے محسوس کیجے نوں اساں اپنے لفظاں وِچ آ کھنا ہووے تاں مطلب ہے کہ لیکھے جوکھے والا سارا سودا ای زحمت اے تے جس طرز زندگی وِچ لیہدا وارا پاہرا اے اوہ ساری دی ساری بد اے۔ ایس راہے پئے اوہ ایس توں وی اگے جاندے نیں۔ اوہناں دے حساب نال اوہناں نال بھیڑی توں بھیڑی بیت گئی ایس توں بُرا ہور کیہ ہو جو؟ جے کوئی اے وی باقی اے تاں اوہ وی پوری کر لے۔ ”اچھا مالکا، جے تینوں ساڈے ارگیاں دے ہڈ ساڑ کے ای سواد آوندے تاں ہور کر لے جو ہوندی اے۔“

”پر ہور ہن کیہ ساڈا موگھا پٹا دے گا، لیہدوں اُتوں دی تاں ہور گش کرنوں رہیا۔ کلی جان وی جان اے بھاویں نیوندے پالے، بھاویں سلامی پالے۔“ ”لیہدوں ودھ ہور آپاں نوں کیہ ہو جو جگسیا..... جے اے وی کوئی کسرا ایں تاں ساڈا جیہڑا ٹمب پتورے میرے توں پٹی دے پٹ لے“ ”رب وی..... ایہو جیہاں توں ای بدلے لیندے، جیہڑے چھوٹے سارے دن رات کنجر خانے کردے تے جھوٹھ ٹفان بولدے اے اوہناں سگے رتیاں دے اوہ وی نیڑے نہیں لگدا..... اوہناں پنہداراں توں ڈر لگدائے نیڑے کیویں لگے۔“

جگسا، رونقی وغیرہ لوکائی دے نمائندے نیں، اپنے نال بیندی وِچ وی، جر گورن دی طاقت وِچ وی، ات ہوئی توں تنگ آ کے ساہویں ہون وِچ وی تے اپنی وِچار دھاری کھیائی وِچ وی۔ ایہہ اپنی ہڈ بیٹی نوں صرف محسوس ای نہیں کردے، اپنے من دی ہواڑھ وی کڈھدے نیں، اوس نوں جزلائز وی کردے نیں پر قابض کلچر دی دماغی، وشواسی، تصوراتی بولی وِچ ای۔ ایہہ اپنی ہڈ بیٹی دے خلاف روس وی کردے نیں، طعنے وی دیندے نیں، ماڑا چنگا بولدے وی نیں، گاہلاں وی کڈھدے نیں، سبھ گجھ گکھہا گکھہو کے ونگار دے وی دیندے نیں، پر سبھ گجھ رب نوں، دماغی پدھرتے اوس کلچر دے پردے نوں ایہہ پاڑ نہیں سکے۔ سماجی وِگ دی، سماج دی، قابض نظام دی تور دے بھیت نوں سنسارک وھیارک..... اپنی دماغی بولی وِچ سمجھ نہیں سکے۔ دوسرے لفظاں وِچ سبھ روساں، طغیاں، میہدیاں، گاہلاں، ونگاراں دے باوجود اپنے والیوں قابض کلچر دے بندھن نوں توڑ نہیں سکے، دماغی پدھرتے سمجھ دی اُون نوں پاریاں کرن واسطے غیر حاضر کون اے؟ سے دا

سچ۔ احساس تے سمجھ دی جس پدھرتے ایہہ نیں لیہناں نوں ایس پدھرتوں اگے راہ دکھاونہ کس سی؟ مارکسواد نے۔ بیڑی کس دی ڈُلی؟ جیہناں لیہناں تک مارکسواد پہنچایا نہ..... اکا نو مزم دے شکار ہوئے اکھوتی مارکسوادیاں دی۔

نندی کواری سی۔ اوس دا ماملہ قدرے سوکھ سی۔ بھانی ویاہی ہوئی اے۔ بھانی دے عشق نوں صحیح سمجھن واسطے جماتی سماج دے ویاہ دی اصلیت نوں سمجھنا تے اوس نوں اکھاں اگے رکھنا لازمی اے۔ جماتی سماج دے ویاہ دی اصلیت اوہ ای ہے جو سیدے تے ہیر دے نکاح دی وارث شاہ نے پیش کیتی اے۔ لانواں توں باہر ہووے تے بھائیں جماتی سماج وچ عورت تے مرد دا رشتہ شکار تے شکاری دا ای ہوندا اے۔ ”رنا ہويا بودیا پُرس ہوئے صیاد“ فورسیر، اینگلز تے کانت مطابق وی جماتی سماج دے ویاہ دامول کام، وحشت، لچر پنا، ویسواپن ای ہے۔ ہور گجھ ہو ای نہیں سکدا، جماتی سماج دے ویاہ دی اصلیت نوں اکھاں اگے رکھنا دو کارناں کر کے لازمی اے پر ہر جماتی سماج دی سٹیٹ، وچار دھاری اڈمبر، مذہب تے ویاہ ورگیاں آپنی بنیادی ستھاں نوں آپنی وسوں دے مناں وچ بٹھاوندا اے۔ جے وسوں لیہناں نوں پوتر نہ سمجھے، تاں اوہ لیہناں نوں وفادار نہیں ہووے گی تے جے اوہ وفادار نہ ہووے تاں قابض نظام چل نہیں سکدا۔ ایس رہندے جماتی سماج وچ ای ہاں، تے آپنے آپ نوں بھائیں کنے سلجھے ہوئے سمجھنے ساڈے اندر کسے نہ کسے نکرے قابض کلچر لگی بیٹھی ہوندی اے۔ دوسرے جماتی سماج نے وی آپنی کلچر دے دائرے وچ ای چنگے ماڑے وی درجہ بدرجہ بنائی ہوندی اے۔ بھائیں لانواں توں باہر ہووے بھائیں اندر۔ جماتی سماج وچ عورت تے مرد دے رشتے دامول اک ای ہے۔ پر ایس نے آپنے ویاہ دی ستھ نوں تاں پوتر قرار دتا ہويا اے تے اوس توں باہر عورت تے مرد دے جنسی رشتے نوں گراوٹ تے گناہ۔ جماتی سماج دا ویاہ دو طرحاں کٹیدا اے: اک، ایس نوں مرد اودوں کھدا اے جدوں اوہ ہورناں دیاں گھولیاں اے پٹھے چر دا اے، رکھیاں رکھدا اے، عورت نوں بازار وچ بہاوندا تے آپ اوس دے کول جاندا اے تے یاں عورت وی جدوں آپنی جنسی حرص چھپے ایسے راہے پیندی اے۔ دوسرے، جماتی سماج دے ویاہ نوں عشق کھدا اے۔ ایس نوں کٹن دے لیہناں دوہاں طریقیاں دا آپس وچ کوئی میل نہیں، سانجھ نہیں، لاگا دیگا نہیں۔ لیہناں دا آپس وچ اگ پانی دا ویر اے۔ صرف عشق ای انسانیت تے آزادی اے، ہور سبھ وحشت، کام تے گلامی اے۔ بھانی آپنے ویاہ نوں سچ سمجھدی اے، پر اوہ چھٹی پھوکی ہوئی لچر عورت نہیں۔ اوہ عشق دے راہے اے۔ بھانی نوں سمجھن واسطے ایہہ گل سمجھنی اے۔ جدوں ایہہ حقیقت سمجھ آ جاوے باقی سبھ گجھ صاف اے۔

ایس ناول وِچ قابض کلچر دے ورودھ، نظام دی تور دے خلاف، عشق دے راہے، عمل دی پدھرتے
 ٹرن نوں تیار بر تیار نر پاتر بھانی ایں۔ اوہ کیوں نر اے؟ کیونکہ اوہ کُٹھے راہے نہیں پئی۔ اوہنے جکے نال لائی
 اے تے اوں نال نبھاون واسطے، اوں نال وصل واسطے اوہ ہر وقت تنوں منوں تیار اے۔ آپنے عشق تے
 اوں دے واسطے عمل بابت اوں دے من وِچ کسے قسم دی کوئی دوچتی نہیں۔ اوں نے لائی۔ اوں نوں ماروی
 پئی پر اوہ ٹلی نہیں۔ اوہ دماغی پدھرتے سماج دی تور نوں، جماتی سماج دی اصلیت نوں نہیں سمجھدی پر جو ذاتی
 مسئلہ اوں نوں پیش اے اوں دی اوں نوں ربوں ای سمجھ اے۔ آپنے عشق دی بابت اوں نوں آپنے آپ،
 آپنے اندروں ای سار اے۔ ننگ ناموس دا پردہ اوں نے پیندی سٹے ای پاڑ چھڈیا اے۔ جس لوک لاج
 نوں جکے نے آپنا دھرم سمجھ کے آپنی ہک نال لایا ہويا اے، تے جس نوں ہک نال لایاں اوہ مردا اے،
 بھانی تے مُڈھوں ای اوں نوں چھکے تے ٹنکيا ہويا اے۔ جگ دیاں، اوں سماجی کلچر دیاں اکھاں وِچ، ساری
 عمر دی بچ نوں اوہ آپنے بُھے چھتر نال نہیں جاندی۔ اوہ آپنے عاشق نال وصل منگدی اے، وصل واسطے
 اوں نوں طعنے ماردی اے، ونگاردی اے۔ آپ اوں دے واسطے تیار اے۔ جکسا تیار ہوندا تاں قابض نظام
 تے اوں دی کلچر بھانی نال کیہ پتاوندے، اوں نوں کیہ کیہہ تسیہے دیندے ایہہ کہیا نہیں جاسکدا، پر اک گل
 صاف اے کہ قابض کلچر بھانی نوں اندروں نہیں مار سکدی۔ باہروں بھائیوں اوں دی کھل لہا دیوے۔ بھانی
 دی سماجی صورتحال جکے نالوں کتے مشکل اے۔ مندی وانگ اوں نوں عشق کواری نوں نہیں لگا۔ ویاہی نوں،
 مُکاوے آئی نوں لگا اے۔ جکسا مرد اے۔ سماج وِچ اوں نوں شرم گھٹ اے۔ بھانی عورت اے۔ سماج اوں
 تے زیادہ بھارو اے۔ اوں نے سبھ گجھ کھاپی چھڈیا اے۔ آپنے عشق واسطے شنگ ہو کے تیار اے۔

بھانی نوں آپنے عشق دی چونکہ سار اے، اوں دی بریک ڈاؤن نہیں ہوندی۔ ہونہیں سکدی۔ جکے
 وانگ اوں نے ڈھیری نہیں ڈھائی ہوئی۔ جتھے وی زندگی بڑکدی اے، اوتھے ای اوہ اگیت ہوندی اے۔
 چھریاں ہونیاں جنیاں دی اوہ موہرن ایں۔ اوہ اندروں مری نہیں۔ بلکارے ماردی اے۔ ٹلی وانگ ٹنکدی
 اے۔ چھنے وانگ چھنکدی اے۔ دھرت کبواوندی اے۔ ننگے مستگے، مرے یار دی مڑھی پوجدی اے۔ اوں
 تے دیوا جگاوندی اے۔

.....

خلق پُکارا پاوسی کدیں غلام رسول

1

(ایہہ مضمون ”کتاب لڑی پنجم“ دی اچھی لکھت اے۔ ایہدا تھوڑا جیہا موہرا حصہ دمبر سن ننانوے دے ماں بولی وچ چھپیا سی۔ اسیں اوہدے سنے پورا مضمون پنے ورتانے آں تانجو پڑھا کاں نوں لڑی جوڑن دی کھپچل نہ کرنی پوے۔)

مکھ پنا

یہ کتاب حسب ضابطہ رجسٹری ہو چکی ہے

و جاہدو فی سبیل اللہ

تصنیف لطیف مولانا مولوی فاضل اجل اکمل مولوی غلام رسول صاحب

مرحوم ساکن عالم پور کونٹہ تحصیل دسوہہ ضلع ہوشیار پور

المسمی بہ

داستان صاحبقران حضرت امیر حمزہ

جلد نمبر 1

پنجابی نظم

حسب فرمائش

شیخ طفیل محمد ولد شیخ عمر الدین تاجران کتب کیور تھلہ حال وارد ملتان

ملنے کا پتہ شیخ غلام علی اینڈ سنز کشمیری بازار لاہور

1962ء

قیمت فی جلد ہے

تعداد 2000 بیسویں بار

مژدہ

صاحبان شوقین نظم پنجابی جن کی نظروں سے مولانا موصوف کا کلام گزرا ہے اور جو اس عالم بے بدل کے شعروں کی چاشنی سے آگاہ ہیں اور جنہوں نے ان کا کلام دلکش بغور سنا پڑھا ہے ہم نے از حد محنت و جانفشانی سے مولانا موصوف کا ایک خزینہ جو جواہرات کے برابر تولنے کے قابل ہے اور جس کے واسطے مدت دراز سے غلق خدا شیدا تھی پبلک کی خوشی کے واسطے مہیا کیا ہے۔ یعنی تعلیم سپہ گری کے جوہر تصانیف انشا پردازی شاعرانہ طبیعت کا صحیح اور دلکش نوٹو اس نامور اسلامی ہیرو امیر حمزہ کے فتوحات امور ملکی اور انتظام سلطنت پر شاعرانہ طرز مورخانہ جوہر بہمیت خداداد دکھایا گیا ہے جو صرف مولانا موصوف کا ہی حصہ تھا۔ شہنشاہ اقلیم لطافت و ظرافت والے ملک زندہ دلی و خوش طبعی و حاضر جوابی سریر آرائے سلطنت خوش دلی و دل لگی یعنی خواجہ عمر عیار نامدار موصوف کا پہلے دلدار یار نہایت لطیف و پر مزہ و سنجیدہ پیرایہ میں دریا کو کوزہ میں بند کیا ہے۔ اصلی قلمی نسخہ نہایت محنت و زر کثیر و کوشش صرف کر کے شائقین کے واسطے نہایت خوشخط و عمدہ کاغذ پر چھپوایا ہے جو سوائے ملاحظہ کے تحریر میں نہیں آسکتا۔ مصنف اس کے مولانا مولوی غلام رسول صاحب مرحوم ساکن عالم پور کوئٹہ تحصیل دسوہہ ضلع ہوشیار پور ہیں۔ ایسی نعمت بے بہا سے انکار کرنا سخت حسرت و تاسف کا موجب ہو گا کیونکہ ایسا نادر تحفہ نہ پہلے ملا ہے اور نہ آئندہ ملے گا۔ کتاب دست بدست فروخت ہو رہی ہے۔ نہایت سرعت سے خریداری میں کوشش کرنی چاہیے ایسا نہ ہو کہ دوسرے ایڈیشن کا انتظار کرنا پڑے۔

چھیکو پنا باہرلا

نوٹس برائے اطلاع عام

یہ ہے کہ

ہم نے اس گوہر نایاب کامل کتاب کو جس کے مصنف عالم فاضل مولانا مولوی غلام رسول صاحب مرحوم ہیں کے ورثا سے کتاب ہذا کی حسب ضابطہ رجسٹری کرائی ہوئی ہے۔ کوئی صاحب کتاب چھاپنے یا ردوبدل کرنے کا قصد نہ فرمائیں۔ بجائے فائدے کے نقصان نہ اٹھائیں۔ ہاں جس قدر کتب ہذا کی ضرورت ہو شیخ غلام علی اینڈ سنز لاہور یا ہماری دکان سے طلب فرمائیں۔

تاجران کتب کے واسطے خاص رعایت ہے۔ جس کتاب پر دستخط فدوی نہ ہوں گے وہ مال مسروقہ سمجھا

جائے گا۔ میرے قلمی دستخط یہ ہیں۔ (دستخط)

اشتر

شیخ طفیل محمد ولد عمر الدین تاجر کتب کپور تھلہ حال وارد ملتان

چھیکڈ پنا اندرلا

اہل سنت و جماعت حنفی المذہب کو صحیح العقائد بنانے والی

بہار شریعت 17 حصص

از فاضل اجل صدر الشریعتہ حضرت مولانا مولوی مفتی حکیم امجد علی صاحب مدظلہ العالی

گھنیاں گلاں نیں کتاب دے اچھاڑ وچ پچھن دس والیاں۔

جیویں ایہہ نئی کون نیں ایہہ ”صاحبان شوقین نظم پنجابی“ جیہناں نوں ایہہ مژدہ سنایا گیا۔ شوقین اوہ پنجابی نظم دے نیں پر جیہڑی بولی راہیں کتاب اوہناں نوں دکھائی و پچی گئی اے اوہ درباری اردو اے۔ کیہ ایہہ شوقین مولوی صاحب دیاں اوہناں یاراں شاگرداں ورگے لوک نیں جیہناں دی فرمائش اتے کتاب لکھیجی۔ بیاسے بیٹ دے پنڈ عالم پور دے وسینک احمد یار تے سمند خاں مولوی صاحب وانگر نکلیاں موٹیاں وایہی واناں دے پتر، کیاں کسبیاں دے پتر جانی موچی تے نور قصائی۔ جے ماڑے موٹے وایہی وان تے پنڈ واس کمی کیرے ای نیں شوقین پنجابی نظم دے تاں کتاب دا اشتہار اوہناں نوں آچی بولی وچ ودھیرے نہ پوہندا۔ متاں ایہہ اشتہار وایہی واناں کیریاں لئی ہے ای نہیں۔ ایہہ ہے عالماں لئی سردے مچدے میل دیاں سوجھواناں لئی، پڑھیاراں، مدرساں منشاں سرکاری نوکراں تے کاروباریاں لئی۔

کتاب سن 62 وچ ویہویں وار چھاپی اے لیہناں چھپواکاں۔ پر اشتہار دے اخیر لے فقرے توں سہی ہوندا اے جو ایہہ مژدہ لیہناں دی پہلی وار دی چھپت توں پیا سُنیدا اے انج دا انج ای۔ پوند کتاب لیہناں کدن چھاپی؟ 30 کہ 20 دے لاگے کہ اوس توں وی پہلوں۔ اوس ویلے تے لیہناں سفید پوش عالماں سوجھواناں پڑھیاراں نوں شوق گھنیرا اردو فارسی نظم دا ہا۔ لیہناں وچ کیہڑے رہ گئے سن ”صاحبان شوقین نظم پنجابی“ تے کیوں۔ تے ایہہ عام پنجابی نظم دے شوقین سن یا مولوی غلام رسول دی لکھت وچ ای لیہناں نوں ٹنبن دا کوئی خاص مسالہ ہا۔ مولوی ہوراں دی لکھت نبھیے اوہناں دے ویلے نال جوڑ کے تاں متے لیہناں گلاں دی سمجھ رلے۔ پر گجھ ایرا جیہا ایس سمجھ دا تے لفظ ”صاحبان“ نال رتا کوکھیہیاں وی خبرے دس ای

ونجے۔

”صاحب“ ہستی والیاں اُچ پدھریاں بندیاں نوں آکھدے آہے پرانیاں ویلیاں وِچ۔ ملکہ والاں تے عہدے والاں نوں۔ انگریز آئے تاں اوہو ای صاحب تھیے اُچھا۔ سو اصل صاحب تاں ہُن گورے حاکم آہے یا اوہناں دے گُرسی بہالے دیسی۔ کتاب دا اشتہار بھاویں پرانے حساب وِچ ای لفظ ”صاحبان“ پیا ورتدا اے۔ پر اشتہار دیاں پڑھا کاں نوں ہُن ایس لفظ وِچوں نویں صاحبی دا جھوٹا وی مل سکدا اے جھوٹے وِچ ای سہی۔ نرا لفظ ”صاحبان“ نہیں پورا اشتہار کتاب دیاں گاہکاں نوں پرانیاں تے نویاں عزتاں دی رلی ملی خشبو دے ٹوبے لاوندا اے۔ ”خلق خدا“ نوں ”پبلک“ دا ڈوبا دے کے حاکماں دی ویکھنی دی رلی ملی خشبو دے ٹوبے پیا لاوندا اے۔ ”خلق خدا“ نوں ”پبلک“ دا ڈوبا دے کے حاکماں دی ویکھنی دی پان چڑھیندا اے۔ کتاب وِچن لئی گاہکاں نال ہتھ کریندا اے۔ سو ماڑا جیہا ہتھ کرن ساڈا وی بندا اے اشتہار نال۔

لفظ ”شوقین“ تے ایہدا گھن ”شائقین“ درباری بولی وِچ آدر جوگ لفظ نہیں تے ایسے آدر دا پہراوا پاتی لتھے نہیں اشتہار وِچ۔ پر لوک بولی بعضے ویلے درباری بولی دیاں آدراں نوں مونہدا وی کر ویکھدی اے۔ لوک بولی وِچ شوقینی راج بجاں دی ریس نوں آکھدے نہیں۔ اوہناں جیسے چالے کر وکھالن دی حرص نوں اوہناں دیاں کڈھیاں فیئناں دی جُوٹھ بھالن نوں۔

ویہویں صدی دے پہلے پاء کتاباں چھاپن وِچن والے ”تاجران کتب“ والی پرانی پشاک وی سجاوی بیٹھے نہیں تے ”اینڈر سنز“ والے نویں سُوٹ بُوٹ وی۔ انگریز راج دی پنجاہ سٹھ ورھے دی پڑھائی پڑھیاں نوں نویں شوقینی دا بھس تاں ہے ای پر نال اوہ پرانیاں شوقینیاں نوں نویاں کرن وِچ وی جُٹے ہوئے نہیں۔ کیہ ایس معاملے دا مولوی صاحب دی لکھت نال کوئی بھیت سانجھا اے۔ چکھن دن والیاں گلاں وِچ ایہہ گل وی اے۔

بزار والے آپنیاں وستاں نوں بھارو میل دے وِچ چوڑاں دے ورتن دیاں شیواں دس کے وڈیاوندے نہیں تے نال ای ماڑیاں نوں لارا لاوندے نہیں بی جے تسیں ایہہ ورتاں ورتو تاں تسیں وی اُچ میل وِچ رل ویسو۔ اُچ میلیاں وِچ جیہڑا حسن جیہڑا زور جیہڑی گھل ویکھدے او ایہناں وستاں دا ای جادو ہے۔ ساڈے گاہک بنوتے ایس جادو نگری وِچ آن سو۔ وِچن وکاون دا ایہہ سارا آہر بولی دی اک وکھری ورتوں راہیں سردا اے بولی دی ایہہ ورتوں وکن وکاون توں اگدوں ای وستاں تے وِچھہاراں دونہاں نوں اُچ میلی جادو والا سنگھار کرا کے گاہک ساہنے کھلہار دیندی اے۔ بولی دی ایہہ ورتوں شیواں دا ست اوہناں دی اصل

ہوند بندے نال اوہناں دا اصل ساٹکا لگیندی اے۔ بولی دی ایہہ ورتوں لفظاں دے عام معنیاں کولوں کم نہیں گھندی۔ لگ لہیز کولوں کم گھندی اے اوہناں لشکاں پٹھکاں توں اوہناں رعباں داباں توں جیہڑے حاکی دیاں پینٹریاں دی چھوہ نے لفظاں دیاں واجاں شکلاں وچ بھرے۔ مولوی غلام رسول دی کتاب دے اشتہار دی بولی ایہو جادو بولی اے۔ ایہہ ترک مغل انگریز حاکی دے نو سو ورھے دے ورتارے ساجی اے۔ بھارو میلاں دیاں نویاں لوڑاں لہنوں نویاں کماں لئی ورتیندیاں نیں تے ایہدے جادو نوں نت نواں کریندیاں نیں۔

نرا اشتہار نہیں پورا اچھاڑ کتاب نوں بھارو میل دے جادو دی ڈھونی دیندا اے۔ کتاب دی رجسٹری دا ہوکا جس رنگ وچ اے اوہ نرا چھپواک شریکے نوں ٹھاکن لئی نہیں۔ گاہک نوں کتاب دی سرکاری منظوری دا پک کروان لئی وی اے۔ ہوکے دی ضابطے بند ویتر تے چھپواک دے دستخط کتاب دے آدر نوں سرکاری دفتری کاروائی دی پٹھ چاڑھدے نیں۔ نال گاہک نوں ایہہ وی سہی کریندے نیں جو تینوں اصلی تے انملا مال پیا ڈھیندا اے جیہدے اُتے کنیاں اچکیاں دی تک اے۔ گاہک دے دل وچ کتاب دی بولی بارے گھنی ڈبھا اے۔ ماڑے میل دے جیہڑے جی نوں پڑھائی راہیں انگریزی پر بندھ وچ کوئی آدر والی تھاں پئے بھالدے نیں اوہناں کتے لوک جیہڑے جی نوں پڑھائی راہیں انگریزی پر بندھ وچ کوئی آدر والی تھاں پئے بھالدے نیں اوہناں کیتے لوک بولی اپنے کچھڑے ہوون دا کارن وی اے تے پنے ہوون دا نشان وی۔ نوں پڑھائی اصل وچ نوں بولی دی سکھائی اے۔ نوں بولی ای نوں رہتل اے نوں ہوند اے۔ ایہہ نہاون نہا کے اوہناں آپنی جماندرو بجی ہوند دا دھون دھونا اے۔ اچھاڑ گاہک نوں تسلدا اے نئی کتاب آہی توڑے تیری پرانی بولی وچ ای۔ سہنسا تیرا ٹھیک اے پر ہن ستے خیراں نیں۔ اساں جیہڑی ڈھونی لہنوں دے چھوڑی اے اوس نال ایہہ اوہ بولی رہی ای کوئی نہیں جیہڑی تیرے اندر اُگی آہی تے جیہدے لگ لہیز توں ترٹھا ودا ایں توں۔

وچن والیاں لئی غلام رسول ہووے زرے کتاب دے لکھیار نہیں اوہ وکاؤ وست دا انگ نیں۔ وچن والے اپنے آپ نوں وی ایہو ای سمجھدے نیں۔ وچن والیاں جیویں جادو بولی راہیں اپنے آپ نوں کتاب نوں گاہکاں نوں اُچ میلی آدر دی پان چاڑھی اے۔ اوویں لکھیار نوں وی چاڑھی اے۔ لکھیار غلام رسولوں مولانا مولوی فاضل اجل اکمل مولوی غلام رسول صاحب مرحوم ساکن عالم پور کوٹلہ تحصیل دسوہہ ضلع ہوشیار پور بن گیا اے۔ پورے پتے والا ایہہ بجیا سجایا ناں اوسے دستخطاں مہراں والی سرکاری کاروائی دا گواہ اے۔ پر اک گل ہووے وی اے۔ لکھیار دا ایہہ نواں ناں، ضلع تحصیل سنے اوہدی ایہہ نوں شناخت اک نوں گھنی بے پنچم پراگا پہلا

وساہی دی وی گواہ اے۔ جیہڑی کتاب دیاں گاہکاں تے ویچکاں نوں چمڑی ہوئی اے۔ ایہہ بے وساہی کئی اے تے لیہدا کتاب دی لکھت نال امیر حمزہ دے قصے نال کیہ لاگا اے۔

جد وسیب وسایاں ماڑیاں گکڑیاں دی ونڈ سر ہووے تاں بے وساہی تے ہونی ہوئی۔ اک دو بے تے بے وساہی اپنے آپ تے بے وساہی بن ویندی اے۔ اپنی ہوند بارے بہوں رنگی اتھاہ بے وساہی۔ جیہڑی چناتے مونجھ ایس بے وساہی پاروں چھڑدی اے اوہ بندے نوں ودھو ودھی، تے کھار کھور دا بوہا وکھیندی اے۔ بندے اندر ودھ توں ودھ ملن تے ہنڈاؤن دی بھکھ بھڑکیندی اے۔ ایسے نوں بندہ اپنا اپاء سمجھدا اے پر ایہہ اپاء اوہدے روگ نوں ہتھوں ترکھا کریندا اے۔ ماڑے گکڑے دی ونڈ تکھیری تھیندی اے تے بے وساہی گھنیری۔ ایہو گکڑاں جیہڑا اُچ جھک پاڑے میلیں ونڈے وسیب نوں گکڑا اے۔ ایہو روگ ای لہنوں نرویا رکھدا اے۔ ایس روگ یا اپاء دا اک رنگ شریکا وی اے۔

شریکا اوہ جٹ اے جیہڑا پاڑ پاروں جُوے۔ اک نال جوڑ تے دو بے نال اجوڑ۔ اک نال ہج تے دو بے نال کھور۔ شریکا دھڑ بنیندا اے۔ اک اپنی اک بگانی۔ اپنی دھڑ وڈیاوند اے بگانی بتدا اے۔ میل پاڑے وسیب دی بے وساہی سے رنگے شریکے ساجدی اے۔ جات برادری مذہب کسب رنگ بولی جُوہ ہرکئی موٹی نکھیر اُتے شریکا اُسر کھلوندا اے۔ نکھیراں وچ نکھیراں بھالیاں ویندیاں نیں تے دھڑاں اندر دھڑاں جُوٹاں اندر تریڑاں پالیاں ویندیاں نیں۔ میل پاڑے وسیب دی بے وساہی نوں کدے شانتی نہیں ملدی۔ ملے کیوں۔ میل پاڑ دی مچائی بے وساہی تاں مکدی اے جے میل پاڑ مکے۔ اک میل دا دو بے اُتے دھرو ٹھوک کے ایس آہر ویہار دا دھرا بنا کے جیہڑی وی جڑت جڑنی اے اوہ شریکا ای ہوونی اے بھاری ستیں پانی دھوتی ہووے۔ ایہہ جُوٹ جُوٹ نہیں جُوٹ بھلاوا ہوندی اے۔ سانجھ دا پرچھاواں۔ جیہنوں ایہہ پرچھاواں چمڑدا اے اونوں ودھیرے ویر کھور دی کس چڑھیندا اے۔ جیویں جیویں شریکے دا دتا جڑت بھلاوا گھنیرا تھیندا اے۔ بندے دے روح دی جُگاں بدھی کمائی سانجھ سک تھوئی تھیون لگ پوندی اے۔ سانجھ سک اپنا اصلا وٹا کے پاڑ سک بن پوندی اے۔ ملن دے بھلاوے بندہ وچھڑن لوڑدا اے۔ اکائی دی تانگھ دو بے نوں مکاون دا ٹیل بن ویندی اے۔ بندہ یار لہسن نکلیا شکار لہسن لگ پوند اے۔ شریکے دی دتی جڑت رہندی ای تاں اے جے دو بے نال ویر ورودھ بھکھیا رہوے دو بے نال ویر ورودھ پالن اپنے نال گوڑھ مانن اے۔ دو بے دا اصلوں مکاون اپنا اصل ہون جاپدا اے پر جے دو جا مک ونجے تاں اپنا آپ نہیں رہ سکدا۔

مولوی غلام رسول دا ویلا (1849 - 1892) پنجاب وچ انگریز راج دا موہرلا وار آہا۔ ایس وارے

میلاں دی بتر وچ تے اوہناں دے آپسی جوڑ اجوڑ وچ گھنے وٹاء آئے۔ انگریز راج پرانی منصب داری مُکائی۔ نوں مالک زمینداری ٹری۔ بدھے روک ہالے دا پر بندھ ٹھکیا۔ ہالا اُگراہی دے بھار پاروں زمیندار ہٹوالیے دا قرضائی تھیا۔ بھوئیں گہنے پئی وکاؤ دست بنی۔ نوں قانون کچھری پاروں پنڈ واسی مہنگی مقدمے بازی دے ڈھائے چڑھے۔ ویاجی وپار پسریا۔ ساہوکاریاں ابھریاں۔ نہراں آئیاں نوں رقبے وگے۔ نویاں منڈیاں تے نوں شہر پئے۔ شہری وسوں ودھی۔ نوں جُوی جتھا پاروں شہراں وچ اثر زور دی ڈور ساہوکاراں وپاریاں دے ہتھ آگئی۔ شہراں وچ نوکریاں وکیلیاں ڈاکٹریاں تے نوں وپار نال جُوے نوں کتے نکلے۔ نوں ویہار وچ تھان ملن کیتے نوں پڑھائی دی دوڑ چھڑی۔

انگریزی راج دی چھتر چھاویں اُسریاں نویاں میلاں دی بے وساہی وی نوں اے۔ نوں ویہار وچ تھان ملن لئی ودھو ودھی وچ جُنیاں نوں نویاں جُوتاں وچ بجھن دی جتنی کامل ہے نویاں پاڑاں وچ لہن دی اُتاول وی اُتئی ای ہے۔ آپنی نوں ہستی بارے اوہناں دی چننا ترکی اے۔ نوں ویہار وچ لگن لئی حاکماں دی رہتل اوس رہتل نال جُوی سوچتی اپناون دی لوڑ اے نال ای پرانیاں جڑتاں نوں ایس نوں رہتل تے سوچتی دے پیچے کرن دی وی لوڑ اے۔ پرانیاں جڑتاں دی نوں اساری نال ای پرانیاں شریکیاں دی نوں اُساری وی اے۔

انگریزی راج دیاں اُساریاں میلاں زمینداراں وپاریاں کتے واناں نوکری والاں دی مڈھلی جُوت تے مڈھلا شریکا برادریاں وچ ہے۔ پر نوں قانون تے سیاست نے چوکھے کم برادریاں دی پکڑ توں باہرے کر دتے نیں۔ ایہناں کماں لئی موکلیری جُوت دی لوڑ اے۔ ایہہ موکلیری جُوت مذہبی شریکے دی اے۔ نوں بندے دی ہوند گھروکی ورتن وچ برادری بند اے تے سیاسی ورتارے وچ مذہب بند۔ برادری آپ میل وٹڈ دی مار دے مُونہہ آئی ہوئی اے پر وت وی میل وٹڈ دے مدھولے جی لئی برادری گھروکی اوکھ سوکھ سہارن دا ماڑا چنگا ٹھمنا بن کھلوندی اے۔ مذہب وڈیرے کچھے پورن دی حامی بھریندا اے، رمز ریت راہیں۔ رمز ریت چرکالی بھرم بھا پاروں تے من گجھاں وچ لہہ سکن دی سوکھ پاروں دھرو دی مارنوں ولاون دا وسیلہ بن ویندی آہی۔ رمز ریت ویلے وچ پیر دھر کے ویلیوں باہر تھی ویندی اے۔ بندے نوں میل وٹڈ وچ رہندیاں ایہدے توں باہر ہون دا راہ دیندی اے۔ میل وٹڈ دی مدھولی ہستی دے اندر وار اک ہی ہستی ساج کھلہاردی اے جیہدی آس مراد وسیبوں تے واروں باہری اے۔

انگریزی ویہار وچ برادری دے پرانے ٹھٹھرنوں وی دھڑکا اے تے مذہبی رمز ریت نوں وی۔ کتیاں پاسیاں توں۔ نوں ویہار بھوئیں نوں کتے جی دی ماکی بنا کے وکن وچن جوگ بنا کے واہی وان وسوں دی پنچم پراگا پہلا

پرانی رتھل نوں ڈھا لا دتی اے۔ پرانی رتھل برادری دی سانجھی مالکی اُتے کھلوتی آہی۔ بھاویں ورتن وِچ ایہہ سانجھ ادھوری تھی ویندی آہی تے لیہدے جماندرو اندرو کے پاڑ گھل ویندے آہے۔ وت وی ایہہ سانجھ سیپ بھاجی نیوندرے دا پوری واہ ورتن دا ڈھرا آہی۔ نوں ویہار کَلے جی دی مالکی اُتے کھلوندا اے۔ کَلے جی دی مالکی تے کرتب دا ”گھلی“ منڈی وِچ مُل پواون دا وعدہ کریندا اے۔ گھلی منڈی وِچ مُل پوا کے کَلے جی دیاں سوڑاں تھڑاں مکاون دا وعدہ۔ ایس وعدے دی چھک بندے نوں موہندی وی اے پر نال ای برادری دے پرانے آسرے کھنجن دی چتا وی چوڑی اے۔

مذہبی رمز ریت ہُن تائیں برادری راہیں ورتیندی آئی اے تے برادری دے جڑت شریکے نوں آپنا انگ بنا کے تھاپڑی لگی آئی اے۔ منڈی دے ورتارے راہیں ورتیوں لئی تے وٹے وِچ اوہدے سرتے ہتھ دھرن لئی لیہوں اپنی سودھ کرنی پئی اپنی نویں ویتر بناونی پئی۔ اوہ ویتر جیہڑی منڈی دے ویہار نوں وی سر جاوے تے اوس سوچتی نوں وی جیہڑی ایس ویہار دی جائی وی اے تے دائی وی۔ سو وکھو وکھ مذہبی رمز ریتاں نویں سوچتی سر آپا سودھ کے نویں بولی راہیں انگریزی راج دے ساجے پڑ وِچ آہو ساہنے آلتھیاں نیں۔ اپنے ہوون سرن بارے چتا جتنی ڈونگھی لیہناں دے اندر ہے۔ اپنے آپ نوں منواون دا آہروی اوتتا ای ترکھاتے کھورا کرنا پیا نیں۔ اپنے بھانے نکلیاں تے ایہہ عیسائی رمز ریت نوں ٹھلن نیں جیہڑی انگریز راج دی اوٹ وِچ 1847 مگروں لدھیانویوں نکل کے شہر و شہر تے پنڈو پنڈ پئی پسر دی اے۔ پر اوہنوں ٹھلن نکلیاں تے لیہناں دا آپو وِچ بھون وی اٹل ہا۔ اُپروں تے جا پدا اے نرا رمز ریتاں دا بھینڈ پر اندروں ایہہ بھینڈ ہے انگریز ویہار دیاں اُساریاں میلاں دیاں وکھو وکھ ڈھانیاں دا جیہناں نوں نویاں نشانیاں لئی برادریاں توں موکلیریاں جوتیاں دی لوڑ پئی اے۔ ایہہ ڈھانیاں رمز ریتاں دے بھینڈ دے پڑ وِچ لٹھیاں تے نیں اپنے لاسے لئی اپنی نویں ہوند دے بچاء ودھاء لئی پر ایہہ اوہناں نوں سار نہیں جو ایہہ پڑ ساجیا اے انگریز راج تے ساجیا ہے انگریزی و پار شاہی دے لاسے لئی اوہدی ہوند دے بچاء ودھاء لئی۔

نویاں سودھیاں بھوویاں رمز ریتاں اپنے منن والیاں نوں نویں رنگ وِچ پڑیا اے۔ نویں ڈھنگ سنگیا اے۔ ملت سماج پنٹھ برادریاں نوں اندر سمیٹ کے برادریاں توں اچیری جڑت بن گئے نیں۔ لفظ ”قوم“ جیہڑا اگے بہتا برادریاں لئی ورتیندا ہا ہُن اچھا لیہناں موکلیریاں جڑتاں لئی ورتیوں لگ پیا اے۔ پر اییاں باتشاہیاں وِچ لوک ولوں سرکار نال برادریاں دی اگوانی گل کریندی آہی۔ ہن لیہناں نویاں جڑتاں دے اگج انگریز سرکار نال معاملے نیڑن لئی اگیرے پئے ہوندے نیں۔ نویں سیاست وِچ لوک موہری ہوون دے دعوے دار نیں۔ مذہبی رمز ریتاں دے نویاں شریکیاں اپنے منن والیاں دا اگا سوارن دا دعو چایا اے پر پہلوں

اوہناں دا پچھا سوارن دا آہر کیتا اے۔ لوک چیتے دی نویں سودھ کیتی اے۔ مان تران والا شانناں برکتاں والا پچھا لوک چیتے وچ اُلکیا گیا اے۔ نویں رمز ریت دے لڑگن والے اپنے آپ ای ایس پچھے دے وارث تھی ویندے نیں۔ ویسی مدھ مدھول کنوں نویں بے وساہی دی چتا کنوں ایہہ خیالی وارثی وسہل دیندی اے۔ اپنی تھڑی تھڑکی ہستی نوں نویں ٹھکی بدھی سجان دیندی اے۔ دوجیاں کنوں اپنی نویں نکھیر اُگھڑیندی اے۔

مولوی غلام رسول داستان امیر حمزہ 1869ء وچ توڑ چاڑھی۔ مولوی صاحب 1892ء وچ پورے ہوئے۔ اوہناں اپنی اکھیں پنجاب دیاں وڈیاں وپاری برادریاں نوں آریہ سماج دے جھنڈے پٹھہ اک نویں ترکھی بھڑویں سودھ لہر وچ جُودیاں ویکھیا۔ سنگھ سجاواں راہیں نویں پڑھے نوکری وال تے کتے وان آگواں مالک جٹالی دیاں سکھ ڈھانیاں نوں جوڑن کیتے خالصہ پنٹھ دی نویں سودھ ویتری۔ اسلامی انجمنناں راہیں مسلمان مالکی وان برادریاں وکھری موکلیری سیاسی جڑت ول ودھیاں۔ جس ورھے پنجاب وچ انگریز راج پکا تھیا (1849) اوس ورھے غلام رسول جے۔ اوہناں دی مڈھلی پڑھائی ویلے اے نویں سکول عام ناہے تھے سو اوہ پرانیاں ریتل درساں وچ پڑھے پر اوہناں پڑھائی پوری کیتی تاں تھاؤں تھائیں نویں سکول آگئے آہے محمد عالم کپور تھلوی دسدے نیں جو مولوی صاحب لاگلے پنڈ دے سکول وچ مدرس ہو گئے خبرے ایہہ سکول سرکاری سی مشنری کہ دیسی مدرسہ۔ فارسی پڑھیندے ہون مولوی صاحب۔ پو دا ناں چودھری مراد بخش ہا۔ بیاسے بیٹ وچ گجر برادری دی چھوٹی مالکی دی واہی آہی۔ مراد بخش دے ناں نال چودھری لگا ہویا اے۔ جاپدا اے پنڈ وچ آدر بھا والا جنا ہوسی۔ ایسے نکیرے مالک واہی وان ای ودھیرے ہالے دے نویں پر بندھ دے بھار پٹھہ آئے ہن۔ مولوی صاحب چڑھی جوانی ویلے ایہہ نویں رزق سوڑ ویکھی ورتی ہوسی۔ نویاں مقدمے بازیاں وچ پھسن دا بھوئیں کھنجن دا ہستیوں بے ہست تھیون دا دھڑکا آپ جریا نہ ہووے تے دوالے کھنڈیا تاں جاپیا ہوسی۔ اوہ نکی عمرے ای عربی فارسی پڑھائی دے چنگے وجری ہو گئے آہے۔ پرانی باتشاہی ہوندی تاں اوہ رج سکھالے عالم ہوندے، سرکاری وظیفے معافی نال کوئی مدرسہ پئے چلاوندے۔ خلقت وچ کیہ تے سرکارے دربارے کیہ وڈی آدر بھا ہوندی۔ ہور نہیں تے لوک دیاں ٹوپیاں پڑوپیاں نال ای نچنت مسیتے پئے پڑھاوندے۔ پر نویں سکولی مدرسے تے تنخواہی نوکری آہی جے اوہناں کیتی تاں متے اتھے نویں رنگ دی افسری ماتحتی تے محکمے گردی نال وی نبھاونی پوندی ہووے نیں۔ اے وی لوکاں نوں برادری دے آسرے دی پکھی تاں آہی۔ مولوی صاحب وی اک ”گجر نامہ“ لکھیا (جیہڑا ہن لبھدا کوئی نہیں) پر نویں ویہار برادریاں دی ویسی نینہہ کھوچلی کر چھوڑی آہی۔ رزق ورتارے وچ نہ ہن برادریاں دی اوہ سکت آہی نہ اوہ کم۔ خبرے گجر نامہ لکھن وی برادری دے بھگے ڈھیندے ڈچھر دا بھرم بناون تے اپنے پنچم پراگا پہلا

آپ نوں وساہن دا اپرالا ای ہا۔

ایس حال وچ سمجھو داستان امیر حمزہ مولوی صاحب اُتے اتری۔ ”اُتری“ کوئی ودھان نہیں۔ پندراں ویہاں ورہیاں دا چھوہر پنڈوریاں عالماں دا پڑھایا، عالم فاضل تے متاں تھی ای سکدا ہوسی پر ہزاراں شعراں دی ایڈی پیر کارگر شاعری والی کتاب دونہہ چونہہ مہیدیاں وچ لکھ مارے، انہونی گل نہیں؟ مولوی صاحب پندراں ورہیاں دی عمرے کتاب چھوہتی۔ دونہہ مہیدیاں وچ تریجا حصہ لکھ گھتی۔ وچوں چھڈ بیٹھے، اکھے، پھیر سبب تقدیر دا گزر گیا وچکار

ویہاں ورہیاں دے ہوئے تاں وت قلم چائیو نہیں۔ دونہہ مہینیں رہندے دو حصے وی مکا دتے۔ اینویں نہیں مولوی صاحب دیاں کہانیاں ثریاں ہوئیاں بئی جدن اوہناں اتے لکھن گھڑی آونی اوہناں مونہہ سر ولھیٹ کے بہہ جانا تے کنا کنا چر بیٹھیاں مونہہ زبانی شعر بولی آونا۔ وت اٹھنا تے قلم پھڑ کے بنا کھینچل سارا بولیا سگواں کاغذ تے اُتار لینا۔ نکی عمرے علم دی پکپائی تے جوڑ جوڑن دا قدرتی گن توڑے ربی دات آہی پر جوڑ دے رنگ توں سہی ہوندا اے جو کہانی وچ کوئی اجیہی گل آہی جیہوی لکھیار دے کسے تر کھے اندر لے ویک نال جڑ گئی۔ جا پدا اے جیویں ایہہ کہانی مولوی غلام رسول تے اوہناں دے ورگ دیاں آساں مراداں دی کہانی ہووے۔ اوہناں دیاں سوڑاں تھڑاں پورن والی، اوہناں نوں برادری دی اُکھڑی ویسی ستھوں اُچیری اک نویں موکلی خیالی ستھ وچ جوڑن والی تے ایس خیالی جُوت راہیں اک نویں سترانی ہوند بخشن والی۔ پر نہیں نری کہانی ایہہ بٹا نہیں سی سار سکدی۔ کہانی تاں آہی پرانی فارسی نثر وچ جتھوں مولوی صاحب پڑھی۔ اوہدا مولوی صاحب دے ورگ دیاں اوہناں دے ویلے دیاں آساں مراداں نال جوڑ جُودا اے۔ مولوی صاحب دی جوڑ کلا دے اُچھے ڈھنگ پاروں بولی دی اچھی کاڈھ پاروں۔ اوس ویروے ول ہوونے آں پر لنگھدیاں دو گلاں اوس فارسی نثر دیاں نہ کر لہیے جتھوں مولوی غلام رسول کہانی آندی:

کسے مورخ فارسی لکھی نثر تمام

مولوی صاحب فارسی مورخ یا اوہدی کتاب بارے سانوں ہور گجھ نہیں دسیندے۔ اردو وچ داستان امیر حمزہ دا اٹھا پہلی واریں کلکتے دے فورٹ ولیم کالج والیاں چھاپیا۔ ایہہ اٹھا خلیل خاں اشک فورٹ ولیم کالج دے پرنسپل گلکراسٹ دی فرمائش تے 1801ء وچ کیتا۔ اوہناں وی اتنا ای دسیا پئی اوہناں فارسی نثروں اٹھا کیتا اے تے فارسی نثر وچ محمود غزنوی ویلے کسے ایہہ داستان لکھی آہی۔ سہیل بخاری ہوراں آپنی کتاب ”اردو داستان“ وچ ایس فارسی نثر بارے دس پائی اے۔ اوہناں ایرانی شاعر تے عالم تقی بہار دی تاریخ سیستان وچوں گجھ نکاں دتیاں نیں۔ بہار دا گوڑ اے جو محمود غزنوی ویلے فارسی وچ جیہوی داستان

امیر حمزہ لکھنوی اوس چھپے اک بی کتاب ”مغازی حمزہ“ آہی۔ پر ”مغازی حمزہ“ والا حمزہ بیا ہا۔ اوہا ناں ہا حمزہ بن عبداللہ الشاری الخارجی۔ ایہہ حمزہ ایرانی ہاتے دین دے ناں تے عباسی خلیفہ ہارون الرشید اگے ویہر کھلوتا ہا۔ سیستان مکران سندھ تے خراسان وچوں وی نابرا ایہدے نال رل گئے تے چوکھا چر خلیفہ نال بھڑے۔ ہارون الرشید مویا تاں حمزہ ہند سراندیپ تے چین نوں نکل گیا۔ خبرے کیوں۔ پر چھپے پنج ہزار سوار چھڈ گیا تانجے کوئی ڈاڈھا ماڑیاں نوں دکھ نہ دیوے۔ بہار دا گوڑا اے جو ”مغازی حمزہ“ والے حمزہ تے اوہدیاں سنگیاں دی گھول کہانی نوں مگروں ودھا گھٹا کے حمزہ بن عبدالمطلب دی کہانی بنا دتا گیا۔

کیہ آکھیے بہار دا گوڑا کتنا کوسچا اے پر ایہہ تاں ہے جو ماڑے پنے ڈاڈھیاں اگے جدوی اٹھے نیں اوہناں اپنی گھول کہانی کتھی اے۔ آپنا پت ہریا رکھن کیتے۔ ڈاڈھیاں نوں وارا کیوں کھاوے ایہہ گل۔ سو اوہناں لگدے واہ لوک کتھ دانت وٹا کے اوہدا ڈنگ کڈھ کے اپنے حساب سر اوہنوں مڑ جوڑ پرچارن دا آہرنت پیا کیتا اے۔ بہار دے گوڑا دا کچ سچ ستارن تے وار کار عالماں دا کم اے۔ ہاتڑ تے گوڑاں نال گوڑا ای رلا سکدے نیں۔ عالماں دی واری وچ ماڑیاں دی گل وری ای ہوندی اے ساہنے اُسار ہوندا اے مگڑیاں دی کیتی کتری دا، ماڑیاں دی گل ایس اسار چھپے مگڑیاں دے دتے ناواں دے کھلار چھپے کئی ہوندی اے۔ ہاتڑاں دے گوڑا وچ ایسے چھپے نوں جھاک ویکھن دی آس ہوندی اے۔ سو ویکھو ہو سکدا اے ہارون الرشید دے وارے عباسی باتشاہی دے چڑھدے سرے تے ماڑیاں ہیڈیاں باتشاہی ویہار، بھنن کیتے گھول گھلیا ہووے تے اوہناں دی گھول کتھا اوہناں دے آگو حمزہ عبداللہ دی کتھا بنی ہووے۔ ایہناں ورگے ماڑے ایسے جو ہوں دمشق دی اموی باتشاہی نال وی بھڑے آہن۔ او سے بھیڑ صدقہ باتشاہی امویاں ہتھوں نکل کے عباسیاں ہتھ آگئی۔ دمشقوں بغداد۔ پر ماڑیاں دا رولا اوہو رہیا۔ سگوں کھوچلیاں دی تھاویں پیڈے ہتھ حاکم تھی گئے۔ ایہہ ماڑے ایرانی خراسانی سیستانی ہندی لوک سن۔ سو ایہناں دے بھیڑ دا اک کچھ عرب چودھر دا تروڑ وی ہوسی۔ ایہناں اپنے بھانے عرباں دے گھرو کے اموی ہاشمی شریکے نوں اپنے حق وچ ورتن دی سوچ کے ہاشمیاں دے جھنڈا چک صباح عباسی دا کچھ پوریا ہا۔ پر جدن صباح اپنی گھرو کی باتشاہی ساج گھدی تے تخت بغداد تخت دمشق کنوں وی سترانا تھی گیا تاں ہو سکدا اے ایہناں ماڑیاں نوں وت نابری دے پڑیں نترنا پیا ہووے۔ ماڑیاں دی ایہہ گھول وار دردی کتھا کاراں کتھی ہوسی۔ ایہہ کتھا عام تھئی ہوسی۔ انگلیاں پیڑھیاں دیاں سینتراں لیہنوں اپنی سُنن اڈاری چڑھایا ہوسی۔ آپنیاں وریاماں دیاں کیتیاں نوں خاب خیال دی رنگن دتی ہوسی۔ ہو سکدا اے باتشاہی دھڑے دیاں کتھا کاراں حمزہ خراسانی دے تروڑ کان حمزہ عربی نوں پڑیں اتاریا ہووے۔ عباسی آپنا چکھا حضرت عباس بن عبدالمطلب نال جوڑیندے آہن۔

حضرت حمزہ لیہناں دے بھرا آہے۔ اصلی حمزہ دے ناں تے ہک خاب خیالی حمزہ ساریا گیا۔ ایہہ حمزہ اصلی حمزہ وانگ نوشیرواں دے وارے جمدا اے۔ بندیائیوں باہر لے تران دا مالک ہوون پاروں ایران ہندوستان چین ترکستان روم فرنگ دیاں وریاماں نوں ڈنڈیں پیش کیل کے آپنیاں یاراں وچ رلیندا اے۔ دھرت دیاں حداں ٹپ کے دیواں نوں مار کے پریاں نال ساک کریندا اے۔ نوشیرواں نال ساری عمر لڑ دیاں اوہدے دل تے اپنی ہیبت دی سل دھریندی اویہوں تختوں نہیں لاہوندا۔ ایرانی تخت بھیندا نہیں ہک ہتھ نال اوہنوں ہلونی آوندا اے دوجے نال اوہنوں تھمی رکھدا اے۔ جگ دیاں سرداراں شاہاں نوں اوہدیاں یاراں وچ رن لئی بس باتشاہی اسلام منا پوندا اے۔ ایس اسلام وچ باتشاہی جنگاں وی ضروری نیں باتشاہی شان و شوکت وی تے باتشاہی عیش وی۔ خبرے ایس پاروں جو ایہو کہانی جگ پسری عباسی باتشاہی دے وارے ہے تے ایرانی عربی دو پھیڑ کوں اپنے حساب سر رکھن دی عباسی باتشاہی دی ہک سیاسی لوڑ اے۔

محمود غزنوی وارے خبرے حمزہ خراسانی دی بھیڑ کہانی کتنی کو لوک چیتے آہی۔ پر محمود دی نویں ابھردی ترک سلطانی نوں فردوسی دی کہیتی ایرانی شاہی دی کہانی دے نال عرب چڑھتل دی کہانی وی لوڑیندی ہووے اچنبھا گل نہیں۔ محمود دی سلطانی وی حمزہ خراسانی والی بوجہ وچ ای بھارو تھئی اے پر ایہہ وی ہند ایران ترکستان تے مار کر کے ہک وڈی جگت شاہی بٹو اے۔ عباسیاں دی کھوچل باتشاہی وی اوہنوں تھاپڑا دے کے اپنی مگدی پت دا بھرم بنائی رکھنا چاہوندی اے۔ سو محمود بغداد دی پرانی خلافت دا پروانیا سلطان وی اے۔ پر اوہ اسلامی باتشاہی دا نواں سروپ وی بٹو اے۔ ڈھائی سو ورھے دی عرب اسلامی حاکی دا نواں وارث۔ سو اوہدیاں درباری کتھا کاراں نے اوہنوں حمزہ عربی دے جگ دھاوے دی کتھا وی جوڑ سُنائی ہووے تاں اچرج نہیں۔ ہو سکدا اے ایس لکھت راہیں امیر حمزہ دی چڑھتل سلطان محمود دی چڑھتل دا رمز روپ سہی ہوندا ہووے۔

کہانیاں دا دیس پردیسیں پھیرا ٹورا سہیں ہوندا اے پر بے سببا نہیں ہوندا۔ چکھاں تے سر پر چھیڑا اے۔ محمود غزنوی دے وارے دی فارسی داستان ست سو ورھے چکھوں ایسٹ انڈیا کمپنی دے کلکتے اردو روپ وچ چھپ کے کیہ پئی کریندی اے۔ 1801ء وچ کمپنی بہادر وی ہندوستان وچ نویں چڑھدی باتشاہی اے۔ ایہہ دکھن یورپ دیاں سلطانیاں اپنے پیٹے پا کے ہن مغل تخت دی وارث بن تے آئی ہوئی اے۔ پرانی داستان ایس نویں چڑھتل دے رمز روپ دی بھے مارے ایہہ گل تے متے پر وکھی جا پے۔ پر ایہہ ضرور اے جو کمپنی نال آئے یورپی ودواناں دا اک اگھا دھڑا ہندوستان دیاں وسنیکاں دا پچھا پھولن وچ جلیا پیا اے نرا پچھا پھولن وچ ای نہیں اپنے علم تے اپنی سوچنی سر نویں پچھے ڈھال کے نویاں ابھردیاں میلاں دیاں دکھ

وکھ ڈھانیاں نوں ورتاوں وِچ وی۔ ایہہ کم وی اوتنا ای ترکھا اے جتنا ہندوستان دی سیاست دا اگا آپنے ہتھ کرن دا کم اے۔ فارسی داستان دا اگلا اردو اُلٹھا 1855ء وِچ کلکتے چھپیا نواب مرزا امان علی خاں لکھنوی دا کیتا اوس توں گجھ مہینے مگروں کمپنی نے اودھ دی شاہی قبضے کیتی تے اگوں پنجاہ ورھے ہارے ہوئے لکھنؤ وِچ داستان امیر حمزہ دی نویں سو نویں چھپت دی اک لڑی بچھ گئی۔ اوہدے طلسمی کھلار دا کوئی انت نہ رہیا۔ ایس کھلار وِچ فرنگی دے آندے چھاپے دے جادو دا وی وڈا ہتھ ہا۔ کیہ ہاریاں اشرافاں دے اندر لے دی کوئی جاگو میٹ اکھ فرنگی دے جادو نوں افراسیاب دا جادو بنا کے ہاری لڑائی نوں خاب خیالیں جتیا لوڑدی اے؟ ڈھٹھی مغل شاہی دے بے دخل وارثاں نوں ایس خاب خیالی پچھے نے کیہ سکھال دتا تے اگوں نویں اُبھر دے مالک میل دیاں مسلمان ڈھانیاں دی چیتا ویترو وِچ لیہدا کیہ کم رہیا ایہہ گوکھن دی سانوں اتھے ویہل کوئی نہیں کیوں جے 1849ء وِچ ایسٹ انڈیا کمپنی سنے دیسی لاگیاں دے لہور اپڑ چکی اے تے مولوی غلام رسول ہو ریں وی دنیا تے آچکے نیں۔ پرانیاں عالماں کولوں پڑھ کے نویاں پڑھیاں نوں پئے پڑھاوندے نیں تے داستان امیر حمزہ لکھ کے ساڈی پڑھت پئے اڈیکدے نیں۔

مولوی غلام رسول دی کتاب وِچ کہانی دھرو توں تُردی اے۔ ایران دے باتشاہ کباد دا وزیر القش آپنے یار وزیر بخت جمال نوں خزانے دے لوبھ پاروں مار دیندا اے۔ القش وزیر نوں مال دی تھوڑ نہیں پر لوبھ تاں ہے۔ سو سمجھو کہانی لوبھ توں تُردی اے، لوبھ نوں دھرو دا مُول دسدی اے:

دولت دنیا دے وِچ پیدا کرے نفاق
 یار یاراں دیاں یاریاں توڑ ٹے اتفاق
 القش دنیا واسطے ہویا بے ایمان
 اوڑک خالی جاوسی ہو کے سرگردان
 دنیا اک محبوب ہے پر ہے باجھ وفا
 لکھ ہزاراں ایس نے مارے یار بنا
 زیبا نظریں آوندی اس دی شکل عجیب
 ناز ہمیشہ ایس دا ناہیں کسے نصیب
 بھل نہ خاکی زادیا پا اس دے سر خاک

نہیں تے وچ افسوس دے رہے گریاں چاک

بخت جمال مگروں ایس دھرو دا بھار اوہدے بال بزرجمہر نوں جرننا پیا۔ گھر بھکھ وڑ گئی۔ بزرجمہر بھکھ دا
اُپاء لھدا اے۔ ایہہ اپاء ہے زور۔ زور یا بائیں دا اے یا علم دا۔ بزرجمہر دا فہم تیز اے۔ اوہ اپنے نانے
جاماس حکیم دی کتاب پڑھ کے ہوئی تے ہونی دا علم سکھ گھندا اے۔ تے بزاروں روٹی والے کولوں دھڑی
روٹیاں دی مفت رکھالیندا اے۔ علم دی دھونس نال۔

کہیا بزرجمہر نے اے خباز حرام
میں ہاں تیرا جاندا حال احوال تمام
وچوں غلے شاہ دے غلہ لیں پُجرا
ایہہ ورتارا ٹدھ دا اجنگ رہیا سدا
سلطانی انباردار رلیا تیرے نال
کھاندے او رل ظالمو مسکیناں دا مال
جے نہ دیویں روٹیاں حال بیان کراں
اگے شاہ قبا دے بھیت عیان کراں
پکڑے تینوں باتشاہ دیوے پکڑ سزا
کھادا ساری عمر دا کرنا پوے ادا
پیریں بزرجمہر دے آ ڈگا خبار
دھڑی دیاں منت روٹیاں نہ کر ظاہر راز
منت داری اوسدی خواجہ کرے قبول
لیکے اس تھیں روٹیاں ٹر پیندا مقبول

بال بزرجمہر نوں سمجھ اے بی جیہڑا غلہ باتشاہ کول اکٹھا تھیندا اے اوہ مسکیناں دا مال اے۔ ایس ویلے
اوہ آپ وی مسکین اے سو آپنا حصہ زوریں دھرا گھندا اے۔ پر چور نوں چھڈ دیندا اے بی ساڈا حصہ دتی
آتے ہوراں مسکیناں دا مال ماری آ۔ جانے اوہ آپ وی روٹیاں والے تے شاہی انبار دار نال رل ویندا
اے۔ وت بزرجمہر اپنے علم دے زور تے باتشاہ دا وزیر لگ ویندا اے۔ اچیچا صلاح کار القش کنوں پیو دا وٹا

وی گھن گھندا اے۔ اوہنوں گھوڑا بنا کے اوس تے سوار تھی کے دربار سجد اے۔ اوہ اگلے باتشاہ نوشیرواں دا وی وزیر تے اُچھ صلاحی اے۔ بزرجمہر دا علم باتشاہی ویہار وچ آپنا بُتا سارن اے۔ آپنا گھر پورا کرن لئی تے سرکارے دربارے تھاں بناون لئی۔ ایہہ علم ویہار دی گھوڑی نینہہ دا جانو اے۔ پر ویہار نوں رردا نہیں اوہدے وچ حصے دار بن ویندا اے۔ درباریں بزرجمہر چنگ دا موہری اے دو جا وزیر بختک القش دی اولاد وچوں بھیڑ دا موہری اے۔ پر بزرجمہر دے چنگ دی وچ اتنی اے جتنی باتشاہی ویہار کول سردی اے۔ بزرجمہر اپنے حساب ایمان دار اے۔ باتشاہ توں نت بھلے دی صلاح دیندا اے۔ اوس بھلے دی جیہڑا اوڑک باتشاہی دا آپنا ای بھلا اے۔ پر باتشاہ گھنی بختک دی منیندا اے تے تھوڑی بزرجمہر دی پر ایس تھوڑی دا باتشاہ دی باتشاہی نوں مکائی رکھن وچ اوہدے چنگ دا بھرم بنائی رکھن وچ وڈا ہتھ اے۔ سو بزرجمہر دی چنگی مت تے اوہدا نیک سہاء اوڑک باتشاہی دی سنبھال دے کم ای آوندے نیں۔ باتشاہی جیہڑی مسکیناں دے مال اتے بختک دے بچ بھیڑ نوں وی پالدی اے نوشیرواں دی انھی عقل نوں وی بزرجمہر دی ساؤ سیانپ نوں وی۔

بزرجمہر دی ساؤ سیانپ دو واریں تے بچ سری۔ پہلوں مکے وچ جد باتشاہ کباد اوہنوں ٹوریا نئی کل عرب سوانیاں دے گربھ کڈھا چا تا نجو میرے پتر نوشیرواں کول نکرن والا عرب جوان جیہڑا توں دسدا ایں جمن اے جے ای نہ۔ بزرجمہر باتشاہ دا حکم نہ منیا سگوں مکے وچ کے بچ جے حمزہ نوں دھرم پتر چا بنا یوس۔ دو جی وار مدائن وچ بزرجمہر اچے مکے ای ہاتے شاہ کباد مر گیا۔ نوشیرواں تخت تے بیٹھا۔ اوس بختک دے آکھے ہالہ ڈونا کر دتا تے محصول ودھا دتا۔ ہالی وی بھار پٹھ آگئے تے وپاری وی۔ ملکہ اجڑن لگا۔ بزرجمہر پرتیا تے نوشیرواں اوہنوں اگلو اندھی لین آیا۔ راہ وچ گجھ کچھواں دا رولا سینیو نیں۔

اندر کن نوشیرواں بختک کہے حرام
 پچھو بزرجمہر نوں اس دا حال تمام
 کیوں لڑدے ایہہ جانور کرن کو یہی دھوم
 جانوراں دیاں بولیاں اس نوں من معلوم

باتشاہ پچھدا اے بزرجمہر نوں۔ اوہ آکھدا اے:

جانوراں دی بولیوں دیواں راز اگھاڑ

الو ہن ایہہ جانور واسا جیہناں اجاڑ
 اک چاہے جو دوجیوں نسبت کرے حصول
 دوجا کہندا نہ کراں مہر بھرے بن مول
 جے چوداں گن اسان نوں شہر دیویں ویران
 تاں ایہہ نسبت ہووی تیں میں وِچ اسان
 چوداں منگ نہ لکھ لے شہر کہے ویران
 جب لگ ہے نوشیروان حاکم وِچ جہان

نوشیروان سارا گناہ بختک سر پا کے بزرجمہر نوں نوں پر بندھ سارن دی آکھدا اے تے:

خولجہ بزرجمہر نے دھر قانون اسان
 ہر ہر طرف ولایتاں قاصد کرے روان
 اک دستور العمل تھیں مت کوہ کرے خطا
 حکم چلاوے حق تے ہر ہر حکم روا
 بھار خراج اتاریا تے محصول تمام
 تھوڑا کیتا بھار تے پایا خلق ارام
 ہر ہر جگہ ٹرپیا ملک اندر انصاف
 جو جفا جہان تھیں جاندا رہیا صاف
 پاہرو ہوئے چور تے دوست گرگ ہرن
 باز چڑی اک تاش تے رل مل چوگ چرن
 آبادی وِچ ملک دے روز بروز ودھیر
 دھوئی شہ نوشیروان دی پھر گئی چو پھیر
 آکی باغی سرکشاں آن نوائے سیس
 نہ اس دی وِچ ملک دے کو کر سکے ریس
 اس دن تھیں نوشیروان عادل پیا خطاب
 پھر سبھ عمر کمایا اس نے عدل صواب

برکت بزرجمہر دی پایا نام بلند
نال ویلے عدل دے ہويا طالع مند

بختک بزرجمہر نوں مھسوان دا چارا لایا پر بزرجمہر اوہدے داء نوں اَلنء کے اوہنوں مھسوا دتاتے باتشاہ
نووں آپنی سوچ اُتے لایا۔ جناور بولی وی سمجھو اتھے انج اے جیویں قدرت دے ویہار دی سمجھ ہووے۔ ہوئی
ہوئی دی سمجھ وی قدرت دی حکمت دا علم اے جیہنوں بزرجمہر آپنی تے باتشاہی دی سنبھال واسطے ورتیندا
اے۔

بزرجمہری سیانپ قدرتی ویہار دے علم نوں باتشاہی نوں سوہن سوارن واسطے ورتدی اے یا آکھو ایس
سیانپ نوں قدرت دے ویہار دا علم ڈھیندا ای اتنا اے جتنا باتشاہی دی سنبھال دے لیکھے لگے۔ ایسے علم
بزرجمہر نوں دسیا اے جو باتشاہی دی عینہ مسکیناں دا مال اے تے ایہہ عینہ تاں مکی رہندی اے جے اپر بھار
حساب دا ای ہووے۔ مسکیناں اُتوں ہالے دا بھار گھٹے اوہ ودھیری بھونیں آباد کرن اُچ ودھیری تھیوے تاں
ہالہ ہتھوں ودھیرا اکٹھا ہوسی۔ لوک وی خوش تے باتشاہی دی پکڑ وی اوہناں اُتے پکیری۔ آکی آپ ای مک
ویسن باتشاہ دے وی تے باتشاہی دے وی۔

سکھال تے نیاں دی جیہڑی تصویر مولوی صاحب دکھائی اے اگھڑی ای باتشاہی دے مڈھلے دھرو نوں
اکھوں اوہلے کرن پاروں اے۔ قدرت دے ویہار وچ باز چویاں دے گرگ ہرناں دے دوست تے ہو
نہیں سکدے۔ نہ چور پاہر و تھی سکدے نیں۔ ہاں بزرجمہر دے ویتھے ”قدرتی“ ویہار وچ ایہہ کسے وڈیری
مارتے رل وں دا بہروپ دھاری بیٹھے جا پدے نیں۔ عام جدوں باتاں وچ شیر بکری اک گھاٹ پانی
پیندے نیں تے اوہ گل بالاں کوں ولا گھندی اے۔ پر اتھے مولوی صاحب آپوں ای اک ہتھ نال باتشاہی
دی عینہ نگلی کر دتی اے سو دو جے نال باز چڑی نوں جیہڑی اکھاں چوگ چگائی نیں اوہدے وچ اک چھٹ
ٹچکر دی اچیتی ای آن پئی جا پدی اے۔ ایہہ چھٹ پسردی اے لفظ تاش تے۔ تاش تھالی وی ای اے تے
سونے دی تار والا کپڑا زرففت وی۔ ہن ایہہ بچھن والی بات اے جو بزرجمہری سیانپ نے باز چڑی دا جوڑا
کاہدے اُتے جگن گجھایا اے گھرو کے تھال تے کہ شاہی زرففت تے۔ چڑیاں شاہی زرففت تے جا بیٹھیاں
نیں کہ باز نمائیاں تھالاں تے آن لٹھے نیں۔ ایہو ٹچکری بھیت اے لفظ تاش وچ۔ سرکاری فارسی لفظالی والی
ایس ٹک وچ دھیان تاش دی اک بی فارسی ورتوں ول وی ویندا اے۔ تاش اکوڑ لگے جنیاں نوں کہندے
نیں۔ جیویں خواجہ تاش اوہ غلام نیں جیہناں دا مالک اکو ہووے۔ ہن تے تاش توں خیال تاشاں دی کھیڈ

ول وی ویندا اے جیہڑی کھیڈ بندی اے آپو اپنے پتے لکاون نال یا پتیاں چکھے آپ لکیون نال۔ ”گرگاں“
 نوں فارسی ناں دا اوہلا انج اے جیویں بھگھیاز سرکاری وردی پا کے آگئے ہوں ہرناں نال دوستی کرن لئی۔
 ”پاہڑو ہوئے چور“ چکھوں وی ”گدڑ کھکھڑیاں دا رکھا“ ورگے اکھاناں دی واج سندی اے۔ ”پایا خلق
 ارام“ وچ لفظ ”ارام“ نوں وی ٹکڑ دا کن لگ گیا جا پدا اے۔

بھار خراج اتاریا تے محصول تمام

توں جا پدا اے محصول تے ہالہ اصلوں مک گئے نیں۔ دوجی سطر جیویں پہلی دے اعلان نوں ملکوے ای
 ٹھنڈا کر کے پیانڈی اے۔ تھوڑا کیتا بھارتے پایا خلق ارام۔ ایہہ اوہ فرق اے جیہڑا جلسی تقریراں والے
 وعدیاں وچ تے مگروں کیتیاں وضاحتاں وچ ہوندا اے۔ پرانیاں باتاں بتونیاں وچ جنور بولی خلقت بولی
 دی رمز وی آہی۔ اتھے وی بزرجمہر دے اُلو جا پدا اے بھنڈاں دی جوڑی نیں تے سٹھ کور نال جمان نوں
 حج چے سکھیندے نیں۔ خلقت بولی نوں پڑھ کے باتاں ہی نوں پڑھاون ای بزرجمہر جیہاں گویاں وزیراں
 دا کم اے۔

کہانی وچ بزرجمہر نیکی دا نشان اے پر ایہہ نیکی کھلوتی اے بدی نال بھائی والی دے سرتے۔ ایہنے
 اپنے اندر لے کھے نوں ان گولیا چھڈیا ہویا اے۔ بزرجمہر مسکیناں دے مال وچوں اپنی پتی گھن کے
 روٹیاں والے نوں رہندا مال کھائی آون دی گھل دے کے گھریں آوندا اے۔

منت داری اوس دی خواجہ کرے قبول

لے کے اس تھیں روٹیاں ٹر پیندا مقبول

اتھے وی لفظ ”قبول“ اُتے اچیتی چھٹ ٹکڑ دی پئی ہوئی اے جیہڑی ”مقبول“ اُتے ودھیرے پھیلدی
 اے۔ پر جیہڑے پڑھن والے ”مسکیناں دے مال“ نوں اکھوں اوہلے کر وچن اوہناں نوں اپنی پڑھت دیاں
 پلیاں تے پیاں ایہہ چھٹاں کیوں نظر آسکدیاں نیں۔

قصہ ریت وچ باللاں اُتے دھرو ہوندا آیا اے۔ رانجھے پورن کسی نال اوہناں دیاں وڈیاں اپنیاں
 سوڑاں پاروں دھرو ورتیا۔ پر قصہ ریت ایس دھرو دیاں جڑاں نوں تنکیاں کر کے مُو بجیا نہیں۔ سگوں ایہدیاں
 ویسی کارناں نوں ایہناں نوں سرجن والی وار نوں ای اپنا مول نیا۔ ایسے مول توں لکھت دا تانا پینا اُساریا۔
 رانجھے پورن کسی دی کہانی ایسے دھرو نوں جاچن گھن دی کہانی بنی۔ ایہدے مڈھ مول نوں ادھیڑ کے نویں
 ویسی ایرے ڈولن دی کہانی۔ مولوی غلام رسول دی داستان وی قصہ بن کے قصہ ریت وچ کھلوون آئی اے۔
 اتھے بال اپنے آپ نال تھے دھرو دی جڑ نوں تے پوند ای سجان گھندا اے۔ پر ایس سجان نوں ورتدا اے

ویہار وچ اپنی جاء بناون کیجے۔ اپنے سکھال کیجے۔ رانجھا پورن کسی سکھال تجدے نیں۔ جند ہردے نیں
 ویہار دی کافی جڑ دی کان وکھاون لئی یاں آکھو سکھال تجن ای اوہناں دا سکھال اے۔ جند ہرن ای اوہناں
 نوں جیون اے۔

بزرجمہر قصہ ریت دے ویہڑے وڑیا نو یکلہا بال اے۔ مولوی صاحب دی داستان قصیاں وچ آپ
 پردیسی اے۔ ایس پاروں نہیں جو اوہ پردیس واپری دا قصہ اے ایس پاروں جو اوہ قصہ ریت وچ ہن تاں
 تھے آہردے الٹ آہر چھوہندی اے۔ پر مولوی صاحب دا کم تے اتنا ای اے متے جو اوہناں ایہہ داستان
 چنی قصہ لکھن لئی۔ داستان کنیاں لکھتاں وچوں لنگھدی مولوی صاحب دے وارے آئی اے۔ اوہ اپنے نال
 آپنا پچھلا لگ لپیٹ وی لیاکی اے۔ جیہڑی وار وچوں اوہدی بتر بنی جس پاروں بنی سبھ آپنی بتر وچ ای سانجھ
 ساج کے قصہ ریت دے لڑ نال لڑ جوڑن آن کھلوتی اے۔

جدن کہانیاں وار وچوں اپنی اُساری لئی مسالہ لیندیاں نیں تاں اوہ پڑواراں بن ویندیاں نیں۔
 پڑواراں وار واپر نوں اپنے ڈھو دی جاگ لا کے اپنے خواب خیالی ریڑکے گھنندیاں نیں۔ کہانیاں دا ڈھو
 اوہناں دے اپنے ویلے دا ہوندا اے۔ اوہناں دھڑاں دے لاہے دا جیہناں ایہہ کہانیاں ورتنیاں ورتاؤنیاں
 ہوندیاں نیں۔ کہانیاں وار واپر وچوں گجھ گھنندیاں نیں گجھ چھوڑیندیاں نیں یاں آکھو اوہ وار واپر دی اپنے
 حساب سر پڑھت کریندیاں نیں۔

نوشیرواں تے بزرجمہر دی گل پنجویں صدی دے چھیکولے تے چھویں دے موہرے ادھے دی گل
 اے۔ نوشیرواں دے پوکباد ویلے ماڑیاں میلاں وچ سانجھ ورتن دی لہر چنگا زور پھڑگئی۔ ایس لہر دا آگو
 مزدک ہا۔ مزدکی کافی وٹڈ مکا کے برابری دا ورتارا چلاؤ آہے۔ اوہ بھوئیں تے مال نوں سبھ دی سانجھی ملکہ
 آکھدے آہے۔ تے ایس سانجھ بھنڈار وچوں ساویں ورتاون نوں حق سمجھدے آہے۔ کباد باتشاہ وڈیریاں
 زمیندار سرداراں دے زور کولوں سوڑا پیا ہویا ہا۔ اوس مزدکیاں نوں ٹھلپا کوئی نہ۔ سو مزدکیاں کنیاں سرداراں
 دا بھوئیں بھاٹڈا کھس کے سانجھی ورتوں دے لیکھے چا لایا۔ سرداراں دی سوڑ گھنی تھئی تاں اوہناں کباد نوں
 تختوں لاہ دتا۔ پر کباد تھوڑے چر مگروں ای مڑ تخت تے قبضہ کر گھدا۔ سرداراں کباد دے پتر خسرو
 (نوشیرواں) نوں گنڈھیا۔ اوس مزدکی آگواں نوں دھوکھے نال اکٹھیاں کر کے اوہناں دا قتلّام کیتا تے
 اوہناں دیاں تھاہراں بھدیاں۔ کباد مویا تاں نوشیرواں تخت بہہ کے مزدکی ورتارے نوں جڑھوں پٹن لئی نویں
 قانون لاگو کیجے۔ مزدکیاں دی سانجھی کیتی ملکہ پرانیاں وارناں نوں موڑی۔ ہالے دی بدھی اگر ابھی دا پر بندھ
 ٹھوکیا۔ پنڈ تھان وچ وڈیریاں مالکاں دی جدی چودھر تھاپڑی۔ مزدکیاں دے سانجھ ورتارے دے دھگانے
 پنچم پراگا پہلا

بھجن سیتی جیہڑا اجاڑا پیا اوہنوں جا پیدا اے کہانی جنوراں دی رمز وچ لھیٹ گئی اے تے سرداری ورتارے دے مڑ پکیاں تھیون نال جیہڑا امن آیا اے اوہنوں سرکاری اعلاناں وانگ ویروے نال پئی پرچاردی اے۔ کہانی نری نوشیرواں وارے دی پڑوار ای نہیں۔ کہانی مگرلیاں واریاں وچ خبرے کتیاں لکھتاں سُٹناں وچوں لنگھی تے وار دے کیہڑے انگ نوں کیویں پرواریوس۔ مزدکیاں دی کرنی وی آون والیاں ویلیاں وچ مک ناہی گئی۔ اموی عباسی باتشایاں وارے ایران عراق وچ ماڑیاں واکہ کارگیر دھڑیاں جد وی نابری دا ڈھوں ڈھکھاونا حاکماں نوں اوس وچوں مزدکاں دے لانبو دن لگے پونے۔ مزدکیاں دی کرنی لوک چت وچ تاں آہی سو نابر سوجھوان وی مزدکانی ریت نال لڑ جوڑن دا آہر کریندے سن تے حاکماں لئی وی ایہناں ویہرو ڈھانیاں نوں مزدکی زندیق آکھ کے بھنڈ بھن کے ٹکرے لاون سوکھا ہا۔ داستان امیر حمزہ دا نوشیروانی وار نوں پڑوارن اموی عباسی وار نوں پڑوارن وی اے۔ ایس داستان نے غزنوی دربار وچ تے مگروں دکھن آگرے رامپور لکھنؤ دیاں ہندوستانی درباراں وچ وار دی کیہڑی کاٹ نوں کیویں ولایا، کیہ رمزیا تے کیہ پرچاریا۔ ایہہ ویروا تاں اساں کرن جوگے کوئی نہیں۔ پر مولوی غلام رسول دی جوڑی پڑوار نوں جدوں اوہناں دے ویلے دی وار وچوں لنگھاوے آں تاں پرانیاں واراں پڑواراں دے ایرے جاگدے نیں تے کہانی دی ہنویں پڑھت اسارن لئی اگیرے ہوندے نیں۔

مولوی صاحب دے ویلے لہور دے انگریزی دربار وی ہالے دی بدھی اگراہی چلائی اے۔ گجھ محصول وی مکائے نیں۔ ایس پر بندھ نے وی آکھن نوں بھار گھٹا کے خلق ارام دتا اے۔ پرانیاں آکیاں باغیاں دے سیس نوں جا پدے نیں تے نوں نوشیرواں دی دھروئی چو پھیرے پھر گئی اے۔ پر نوں ویہار لوکاں دی جیہڑی نوں میل بندی کیتی اے تے نویاں میلاں دیاں نویاں دو پھیراں کول اپنے لاپے دا ئورن دا جیہڑا ڈھو بنایا اے اوہنوں ویکھو ایہہ شعر کیویں رمزا اے:

پاہرو ہونے چور تے دوست گرگ ہرن
باز چڑی اک تاش تے رل مل چوگ چلن

دستور العمل باتشایاں واریاں وچ بھونیں پر بندھ دی سرکاری کتاب نوں آکھدے سن۔ مغل شاہی ویلے وی ایہو ناں ورتیندا ہا۔ ویکھو ایس اک لفظ بزرجمبر دی پوری گل اُتے کیویں سرکاری رعب دی چھاں کر دتی اے۔ جیویں ادھا بھار خلق دا تے ایس لفظ دی ورتوں نال ای لہہ گیا ہووے۔ جیویں ایہہ کوئی منتر اے۔ بزرجمبر ایس لفظ کنوں اوہو کم پیا گھندا اے جیہڑا وڈے نکے سرکاری اہلکار ایہو جیہاں بھاریاں کتابی لفظاں کنوں گھندے نیں۔ جیویں قانون دے ناں دا بھارا اوپرا سمجھوں پروکھا ہوون ای قانون دا سرن اے۔ ایس

لفظ نے بزرجمبر والی ساری تک نوں سُوت کیتا اے۔ جیویں ایہہ لفظ سرکاری رعب دی چھاں کریندا اے ایویں ای ایس پوری تک اُتے سرکاری اعلاناں والی بے اتاری وی دُھوڑا اے۔ پاہرو چورتے باز چڑی والی گل ایس دُھوڑ پیٹھ انج سہی ہون لگ پوندی اے جیویں سرکاری اعلاناں وِچ لوک اکھان ورتے ویندے نیں کدیں کدائیں۔ مولوی صاحب دے ویلے وی مغل فارسی دی نوں گدی نشین سرکاری بولی وِچ پرچاریاں نویاں ضابطیاں راہیں نواں رعب وی آیا تے نوں بے اتاری وی۔

کہانی وِچ اک بال تے زور ضابطے والیاں دے دھروتوں بچن لئی اوہناں دے گھر اندر آپی تھان بنا لیتی اے۔ ایس بال دے گن علم تے سیانپ نیں۔ پر اے بے بال وی ہن دو۔ اوہناں اُتے زور ضابطے دا دھرو ورتن ای لگا ہا پہلے بال دے علم پاروں۔ پروت پہلے بال ای آپی سیانپ نال ایہناں دونہاں نوں بچا گھدا۔ وزیر بزرجمبر اپنے علم دے حساب نال شاہ کباد نوں دسیا ہائی ککے وِچ تے گل عرب سوانیاں دے حمل جھڑا چا۔ بزرجمبر ککے تاں ٹرت پوتتا پر اوتھے وِچ باتشاہی دے اصلوں اُلٹ چا ورتیوس۔ امیر عبدالمطلب دے گھر جائے بال دا ناں آپ رکھ کے دھرم پتر بنا یوس اوہنوں تے اوہدی پال جوگے چالیہ اٹھ زر دے وی دتیوس۔ امیر دے غلام امیہ زمری دے گھر جائے بال دی پال جوگا وی اک اٹھ زر دا نبھیوس۔

پوند تاں انج جا پدا اے جیویں بزرجمبر دے اندر وڈیاں دا رنجایا بال اے جیوندا اے تے باتشاہ دے دھگان اگے دیہرو اے۔ پروت سہی تھیندا اے جو بزرجمبر کباد دا حکم عدولیا اے باتشاہی دا نہیں۔ شاہ دا کولا حکم عدول کے باتشاہی دا کچھ پوریوس۔ نویاں جھیاں دونہاں بالوں وِچ دو جماندرو گن نیں۔ حمزہ وِچ تران تے عمر وِچ چلک اے آخراں دا۔ ایہہ دونوں گن ایرانی تخت دی سنبھال دے کم آسکدے نیں۔ شاہی دی پال دا پر بندھ کر کے تخت نال آپی وفاداری نباہی اے۔ اوہ نوکر شاہ دا نہیں شاہی دا اے۔ بزرجمبر ایہہ متا سرے چاڑھن دا توڑ تائیں اپرا لا کریندا اے۔ پر نوشیرواں دی پولی سمجھ اوہنوں راہ نہیں دیندی۔

حمزہ دا بے جوڑ تران تے گجھ چر ٹھہر کے ظاہر تھیندا اے بزرجمبر اُتے، جمدیاں تے ظاہر تھیندا اے اوہدا بے جوڑ حسن:

ککے دے وِچ آ وڑے دل وِچ خوشی تمام
 کیتا بزرجمبر نے ککے وِچ ارام
 سد ککے دی خلق نوں دتا بہت انعام
 شفقت کرے تسلیاں اپر حال عوام

وچ گھر عبدالمطلبے خبر سُنی تہ حال
 بیٹا پیدا ہویا زیبا حسن جمال
 نور ورھے رخساریوں لبوں شفق دا رنگ
 زیب جھڑے پیشانیوں ویکھ رہے دل دنگ
 پیوستہ وچ ابرواں خال زمرہ گوں
 سبب زقن وچ غمبغوں خوش حلقہ موزوں
 انور جرم ستاریوں تیز بدن دی لوء
 رہے نظارہ کردیاں جان آشفقتہ ہوء
 چمکے اختر بخت دا متھے دے وچکار
 خون سعادت دمکدی زیب کھلی گلزار
 عبدالمطلب لے گیا حمدے نوں جھب چا
 اگے بزرجمہر دے دھریا تر ت لے جا
 ڈٹھا بزرجمہر نے جاں اوہ نقش نگار
 گل وانگوں گلزار دے کھلیا وچ بہار
 چایا بزرجمہر نے اپنی وچ کنار
 ویکھ صفائی حسن دی حمد کہے سو بار
 خال زمرہ رنگ تے بوسہ دیوے شاد
 تینوں عبدالمطلبہ لکھ مبارکباد
 خال اس دے وچ ابرواں روشن شرف دلیل
 ایہہ نشانی خوب ہے وچ اولاد خلیل

حسن دا ایہہ نقشہ اوہو اے جو ریتل فارسی قصیدیاں وچ ہوندا ہا۔ فارسی قصیدے والا حسن ای مولوی غلام
 رسول دی کتاب دا پروانیا حسن اے۔ جیویں حسن سو بھا دا کتابی ہون، فارسی ریت دی نکسال دا گھڑیا ہون
 لازمی ہووے۔ خبرے ایہہ ایس پاروں ہے جو مولوی صاحب بھانے حسن پردیا گن اے۔ ڈراڈا تے اُچیرا،
 وڈیری ریت دا وڈیایا، سو ڈاڈھا، سو پوجن جوگا۔ ایہہ حسن اے باتشا ہزادیاں تے باتشا ہزادیاں دا۔ سرداراں

امیراں دا- ایہہ حسن وکھالا اے اچیرے تت دا- اچیریاں سترانیاں جاتاں دا حسن پیڑھیو پیڑھی ٹرے آوندے
 آد جگادی کچھے دا سچ سروپ اے- فارسی ریت وچ ایہو حسن بندے وچ ربی ذات دے جھلکار دا مزرورپ
 وی اے- حسن شاہ یمن دی دھی دا ہووے

تے خوبی رخسار تھیں شمس صبح وچ بند

یاں نوشیرواں دی دھی دا

سورج وانگ چمکدے رخسارے پر نور

یاں سچ جے حمزہ دا

نور ورھے رخساریوں لبوں شفق دا رنگ

گلہ ”رخسار“ ای رہندی اے تے رمز چون او سے ریتل بھنڈار وچوں بھاویں مولوی صاحب دا مہین
 کسی ہتھ ایہناں نکسالی رمزوں دے ون سونے ازمائے جوڑ الیک وکھاوں نوں نت اتاولا وی رہندا اے-
 ایہہ رمز ریت دسدی اے جو ربی حسن تت اے تے باتشاہی حُسن اوہدا وکھالا- تے ایہہ وکھالا پیڑھیو پیڑھی
 تُردا اے- سو ایہہ ریت ربی حُسن ٹوں تت تے وکھالے دے بھیت راہیں باتشاہواں سرداراں دی پیڑھی وانی
 نال جوڑ دیندی اے- اوہناں دی اولاد دے سراپے نوں حاکمی دے قدرتی حق دی مہر بنا وکھاوندی اے-
 سوہن تے تران نوں اک کریندی اے- دیہہ بلکار نوں رہانے تران دا روپ بنا کے زور نوں حق سچ تے حق
 سچ نوں زور بنا پرچاردی اے- نتان آپے ای کوجھ تھی ویندا اے تے گوڑ وی-

سردار دے سچ جے بال دا حسن تے زور اک نہیں تے حق سچ دا سروپ نہیں جماندرو جدی- ایس سروپ
 نوں ساسانی شاہی دا جدی وزیر اپنے جدی علم راہیں سجاندا اے- بزرجمہر دے آون توں پہلوں اوہدے
 ہتھوں ہوون والے شاہی ظلم دی اگونہی خبر کے بچ گئی ہوئی اے سو اوہدا آون انج اے جیویں کڑکدیاں
 بدلاں وچوں رحمت دا مینہہ لہندا اے ڈراوے تے مہر نوں جوڑ ورتاون ڈراوے وچوں لنگھدا اوہناں نوں
 فارسی تاواں ”خلق“ تے ”عوام“ راہیں تھوہ ٹکانے لاوندا- انعام تے تسلی راہیں کیلدا سرداراں دے گھر سجد
 اے تے سچ جے بال سردار دیاں حسن نشانیاں سجان کے اوہدی تران کرنی نوں اگونہا ہوک دیندا اے-

ایہہ لڑکا وچ خلق دے ہوگ سعادت مند

ہوسی عالی طالع پاوے قدر بلند

ثانی قوت ایس دا ہوگ نہ وچ جہان

دیو پریاں تے آدمی من گے فرمان
 روئے زمین دے باتشاہ اس نوں دین خراج
 ہوسی صاحب حکم دا سرتے تھلے تاج
 وچ گھراں کفار دے ایہہ پاوے گا سوگ
 جگ وچ ٹانی ایس دا مرد نہ کوئی ہوگ
 خادم ہوسن ایس دے زور آور وچ جگ
 دشمن مارے جاوسن جیس ول پوسی وگ
 پوے زمین وچ ایس دی چارے طرف کہا
 غلبہ ایس دی گرز دا پوے یلاں وچ دھا
 دین محمد پاک دا روشن کرسی پھیر
 غالب حمزہ ہوسیا کافر ہوسن زیر
 ایہہ حمزہ دیاں خوبیاں خواجہ کرے بیان
 ہوندے آہے حاضرین سُن سُن کے حیران

اگوں پوری داستان ایس اگوں ہے بزرجمہری خلاصے نوں کھولدی اے۔ حمزہ دا دیہہ تران کل جہان دیاں
 بلواناں تے بھارو اے۔ سبھ جگ جاتے گھلاٹ اوہدے ساہنے آوندے نیں تے مار کھاندے نیں۔ گھنے تے
 اوہدا لوہا من کے اوہدیاں یاراں وچ رل ویندے نیں۔ جیہڑے نہیں مندے اوہ خراب تھیندے نیں تے
 اوڑک مر سجدے نیں۔ پوری عمر حمزہ دی لڑائی دے پو وچ لنگھدی اے۔ خلاصے وچ دوجی تند ہے دین
 دی۔ داستان دے دین دا ظاہر اے دین محمد پاک نال کوئی جوڑ نہیں پر داستان آپنے دین نوں پرچارن لئی
 اوس دین دا ناں ورتی آوندی اے۔ جیویں داستان دے حمزہ دا اصل حمزہ نال کوئی جوڑ نہیں پر داستان آپنے
 ہیرو دا آدر بناون واسطے اوہنوں نت عم رسول پئی آکھدی اے۔ اسلام دے آون اگدوں ای حمزہ دے ویری
 کافر نیں تے اوہدے بلی مسلمان۔ پر پوری داستان وچ ایہہ دین حمزہ دیاں ویریاں دے ویہارتوں وکھرا
 کاس توں ہے ایہہ بھوگ کتے نہیں پوندے۔ داستان کل جہان دیاں باتشاہواں تے سرداراں دیاں حمزہ دی فوج
 نال لڑائیاں دی کہانی کریندی اے۔ پر ایہہ جنگاں خلق نوں کیہ ارام دیندیاں نیں ایہدا پتہ نہیں لگدا۔ دونویں
 دھراں خلق دے تارے ہالے دے سرتے نت جنگاں لڑن تے وچلا ویلا عیش ہنڈاون دا کم کریندیاں نیں۔

ہالہ تارن لئی خلق دے پوہرے دی مھکھ ڈکھ دی کہانی وکھری پئی چلدی اے داستان دی لکھت دے پٹھ
 دلی، داستان دی سچیت رُجھ توں پرے کہتے۔ ایہہ کہانی لکھت دا مول نہیں لکھت دا مول زور اے زور آوری
 دی سیاست اے۔ کتاب وِچ ”مذہب پاک خلیل“ ”اسلام“ نرا اک دھڑے دا سرناواں اے، رسم ریت دا
 سرناواں۔ دو جے دھڑے دا ناں کفر اے۔ دو جے جووی نیں جد تائیں ساڈے زور اگے ڈھیندے نہیں ڈھے
 کے لہنوں مندے نہیں کافر نیں بندے ہوں بھاویں دیو۔ ہر اوپرا کافر اے جد تائیں اوہ ساڈے تران
 ادھین ہو کے آپنا نہیں ہو ویندا۔ آپنی این منواونا ای باتشاہی سرداری دا دین اے۔ کفر اسلام دی گل دا دھارا
 تے زور آوری سیاست دا دھارا کہانی وِچ نالو نال پے ٹردے نیں توڑ۔ ایہہ دونویں دھارے اک دو جے
 دے ساہویں تھی کے اک دو جے نال کھیہہ کے آپنا لیکھا جوکھا نہیں کرویندے۔ کہانی وِچ سبھ دھڑیاں دا تت
 مت اکو ای اے اوہناں دا ویسی کرم ویسی بیچا اکو اے۔ داستان وِچ تت مت دا بھٹڑ کوئی نہیں۔ اکو میل
 دیاں وکھ وکھ ڈھانیاں دا اکدوجی تے بھاروتھیوں لئی گھول اے۔ ایسے پاروں لکھت دا مول ڈھنگ دوہرائی
 اے۔ سبھ جنگاں دا مڈھلا نقشہ اکو اے۔ اوہو وقوعے ناں تھاں وٹا کے نت پے دوہریوندے نیں۔ ایہہ ننگ
 ان تھک دوہرائی زور آوری دی سیاست والیاں دی آپنے ورتارے نال سنگھنی جڑت دا نشان اے۔ آپنے
 ورتارے اُتے اڈول پک داوی تے لیہدے بارے اندرنت ڈھکھدی بے وساہی داوی۔ ایہہ لگاتار دوہرائی
 آپنی نیچھ نوں بنھن دا ڈھووی اے تے دلیاں دی ویکھنی نوں بنھن دا ڈھنگ وی۔ حمزہ دا زور مردانہ زور
 ہوندیاں ربانا زور وی اے۔ ربانا زور ظاہرا ہر ویلے حاضر نہیں۔ ایہہ حمزہ دی بندہ جُون دا انگ ہوندیاں اوس
 توں باہرا وی اے۔ کاریگری قصہ کار دی ایہہ ہے جو اوہ حمزہ نوں ایس پڑ بندہ وصف دے ہوندیاں وی بندہ
 ای رکھدا اے۔ حمزہ دا زور جوانی مردوؤ حُسن نرا جگ وجدیاں زور اوراں نوں ای نہیں نو اوندنا۔ جگ وجدیاں
 سوہیاں نوں وی نو اوندنا اے۔ ایہہ سوہیاں باتشاہزادیاں نیں دیس دیس دیاں۔ زنانہ حُسن مرداویں طاقت
 تے دولت دا ای اک کچھ اے۔ ایہہ طاقت تے دولت والیاں دا اوہ گن اے جیہڑا اوہناں دی کمزوری وی
 اے لیہدی اوہناں نوں سنبھال کرنی پوندی اے کیونجو کسے ویلے وی ایہہ اوہناں لئی میہنا بن سکدا اے۔
 حُسن دا پڑ زور دے پڑ چکھے لگیا ہو یا اے۔ زور دا پڑ مارن تے حُسن دا پڑ لگا ہو ویندا اے۔ پر حمزہ دے
 وجرے پاروں حُسن دا پڑ اگونہا ای فتح ہو گیا ہوندا اے۔ پر حمزہ ایس فتح نوں اکاہرا نہیں رہن دیندا۔ عاشقی
 حمزہ دے مردوؤ دا قدرتی وصف اے۔ اوہ اگونہی ہری باتشاہزادی دا آپ باقائدہ عاشق تھیندا اے تے وت
 اوہدے نال نکاح کریندا اے۔

تریجا بال جس زور آوری دی سیاست وِچ وڈا پاتر بننا اے عمر اے۔ نہ اوہ بزرجمہر ہار جدی وزیر دا پتر

اے نہ حمزہ ہار جدی سردار دا- اوہ جدی غلام اے- پر اوہدے کول وی کوئی جماندرو گن اے- بزرجمہر دا علم
اوس گن نوں باتشاہی ویہار دے لیکھے لاون کیتے جوکھ لیندا اے-

فارغ ہو کے ایہدھروں خواجہ کرے نگاہ
مرد ڈٹھا اک کھڑا ہے آہا اندر راہ
ہے لڑکا وچ گود دے دسا شاد بڑا
چکھیا بزرجمہر نے ایہہ ہے کون کھڑا
لوکاں کہیا اوس دا امیہ زمری نام
وچ گھر عبدالمطلبے رہیا پیک مدام
سد خواجہ تہس پچھدا گودی تیری کیہ
کہیوس میرا طفل ہے راتیں ہویا سی
وچ لباندے ہسیا سُن خواجہ ایہہ گل
ہتھ دونویں تعظیم نوں کیتے اوس دے ول
لوکاں بزرجمہر تے عرض گزاری عام
عاجز دے فرزند نوں کیوں توں کریں سلام
کہیا تہس نہ چاندے ایہہ آہا کیہ چیز
ہوگ چراغ محمدی لشکر وچ عزیز
ہوسن ایس وچ خوبیاں کیہ گجھ کراں بیان
ہدم حمزہ شیر دا ہوسی ہر میدان
ایہدے ہتھوں رووسن روئے زمیں دے شاہ
پکڑ حصار کفار دے کرسی مار فنا
بڑے قصبے ملک دے اندر پاوے گا
جیہدھر جاوے خط لے جنگ مچاوے گا
اندر سفر چلیندیاں چلے مثل ہوا
ہوسی پیک رسول دا کرسی فضل خدا

بادشاہاں دیاں داڑھیاں پھڑ پھڑ مَن لوے
 راتیں سَتیاں دُشمنان پکڑے بھن لوے
 ہوسی وڈا مسخرہ ایہہ طرار عیار
 عقل اتے وِچ مصلحت بھی ہوسی ہشیار
 کہہ صفتاں وِچ مکیاں بعد تمام کلام
 دھریا بزرجمہر نے عمر امیہ نام
 شتر زروں بھر دیوندا امیہ زمری نوں
 ایس لڑکے دی پرورش جا ایس تھیں کر توں

عاجز دے پتر نوں سلام بزرجمہر دا ہاسے نال اے جیویں شاہی مسخریاں نوں میر وزیر سلام کریندے نیں،
 جیویں چودھری بھنڈاں مراسیاں نوں کریندے نیں۔ عمر دا گن ٹھگ چلتی وی اے تے ہاسا پوان وی۔ ایہہ
 دونویں گن عاجزاں دے نیں۔ ایہہ ماڑیاں دے ہتھیار نیں جیہڑے اوہناں دے جُگاں بدھی کشالے نے
 تیار کیتے نیں۔ ماڑیاں دا ہاسا گھل کھیڈن اے، اپنائیت اے، گنگڑیاں دے بنائے وِتھ وِتھرے دے اڈمبر
 دے بھار گور نوں چتی چتی کر دیکھن اے۔ ایہہ مجبوری دی دتی انہوند وِچوں ہوند دا مڑ لبھن اے۔ گنگڑے
 ایس ہاسے کنوں تراہندے نیں۔ سو لہنوں ہتھ پٹھ رکھنا چاہوندے نیں۔ ماڑیاں دے ٹھگ چلتی نوں وی اوہ
 ہتھ پٹھ رکھنا چاہوندے نیں اپنے ولوں ہٹا کے ویریاں اُتے ورتن لئی۔ سو عیار تے مسخرے دیاں دو نوکریاں
 اوہناں رکھیاں نیں عاجزاں دیاں فرزندیاں لئی۔ غلام بچیاں لئی۔ عمر اوہناں دا تیار کیتا پاتر اے جیہڑا اکو ویلے
 ایہہ دونویں نوکریاں نبھیندا اے۔ اوہدی ہستی اپنے میل دا دتا کچا مال وی اے تے جھماناں دی دیکھنی سر
 ڈھلی ڈھال وی۔ سو اوہدی ہستی باتشاہی ویہار دی نوکری وِچ رہندی رت ایہدے کنڈھیاں ول اُلا رہندی
 اے۔ اوہ آپوں کدے نہیں ہسدا۔ جھماناں دیاں ویریاں نوں اپنے کوجھ سروپ تے ہسن نہیں دیندا۔ ایہہ
 کوجھ سروپ تے ہے جھماناں نوں ہساون کیتے تے ویریاں نوں بھلاون کیتے۔ سو جھماناں دیاں ویریاں کنوں
 اوہ ہسن دا کرڑا مُل بھرویندا اے۔ اوہ ویہار دے بنائے قاعدے قانون نوں انجھک پیا بھننیدا اے۔ ایہہ
 قانون بھنن وی اوہدی نوکری دا حصہ اے۔ اوس گنگڑیاں لئی اوہ کم وی کرنے ہوئے جیہناں وِچ اوہ آپ
 ظاہر اپنے ہتھ لپیڑ نہیں سکدے۔ جھماناں بھانے اوہدی بے لحاظی تے بے شرمی ہسن جوگی تے ہے پر کدی
 کدائیں ایہہ اوہناں نوں بھیڑیاں وی پواندی اے۔ سو نیا ناگھت کے رکھن والی اے۔ جھماناں دی نوکری

وِچ اوہوں کوئی تھڑ نہیں وِت وی اوہ نت پیسے دا بھکھا پیسے دا پتر اے۔ اوہدا ایہہ دکھالا نگٹریاں دی دیکھنی پاروں اے تے ایس دیکھنی اُتے سٹ وی اے۔ پیسے دی انمک بے لوڑی بھکھ ویاہار واناں دی آپنی بتر دا گجھا ڈھرا اے جیہوں اوہ لگیندے نیں۔ عمر ایس بچ نوں ظاہرا اپنا کے سنگ جتا کے نگٹریاں ولوں آپنی اندروکی کاوڑ وی ٹھاردا اے تے ایس بچ نوں اپنے میل دے پیٹے پوا کے جھماناں دا گھر وی پورا کریندا اے۔ اوہدی بے انت ہتھ چلا کی انت جھماناں سیتی اوہدے جدی لاگ دے لیکھے لگی ہوئی اے پر وت وی نت اوہناں دے ہتھوں نکلن نکلن پئی کردی اے۔ ایس لاگ صدقہ اوہوں گجھ ات مارو ہتھیار وی ڈھی گئے نیں جیہناں دی ورتوں جھمان ہتھیں کرن تے مردی نوں میہنا اے۔ عمر نوں کوئی میہنا نہیں۔ اوہ مردی والیاں دی نوکری وِچ اے آپ مرد نہیں۔ مردی تے جھماناں دا وسب اے۔ ماڑے میل دی ہستی تے نگٹریاں دی دیکھنی سر اُسرنی ہوئی۔ ماڑے نوں اپنے پڑیں لڑاون کیتے اوہ مردی دی چونڈھی ونڈ سکدے نیں۔ ماڑی نوں بیج چاڑھن لئی حُسن دا تو مباحھا سکدے نیں۔ سو عمر نر نہیں۔ اوہدی ہستی نار رنگی اے۔ نار ہوند دا اوہ روپ جیہوں مردی نے اپنے تراہ پاروں چیتوں لاہیا اے تے جیہڑی گجھ چت وچوں جادوگرنی ڈائن چڑیل پھسے کتنی بن نت باہر پئی اُردی اے۔

عمر دی بتر دی جماندرو دَوَل پاروں کنیں واریں ایہہ نتارن اوکھا تھی ویندا اے جو ڈاڈیاں نوں مار مکاون تے بے پت کرن دا اوہدا ہاوڑا حمزہ نال لاگ پاروں اے یاں آپنی اندروکی میل کاوڑ پاروں۔ اوہدی بے رحمی جھماناں دی دیکھنی اے یاں ایس اندروکی کاوڑ دا جان بچھ کے کیتا دکھالا۔ جھماناں دے پڑ وِچ عمر غلام ہستی دیاں وسوں باہریاں پکھاں نوں وس کرن دا ورتن جوگ بنا گھنن دا نشان اے۔ پر ایہہ کچھ وس ہو کے وی ورتن وان ہوندیاں وی نت ہتھوں نکل وُجن دی بے وساہی پئے جگیندے نیں۔ عمر نوں ہتھیں پوایا کوچھ سروپ ہساونا رہندیاں وی ڈراونا ہو کھلوندا اے۔ اوہدے کُل جھن جھماناں دی سیوا وِچ جُٹے رہن پاروں وفادار پالتواں والا بچ تے جگاوندے ای نیں پر نالو نال پیراں پٹھ رہنے اک نت ان پورے کچھے دا جھلکار وی دتی آوندے نیں۔

بال عمر دے جمن تے بزرجمبر دی تقریر سندیاں سار ای ایس وڈیرے عمر دی کرنی جاچن ٹرپے آں۔ بال دی کرنی دیکھی ای نہیں۔ بال عمر حمزہ وانگ ایرانی دربار دے وظیفے تے پیا پلدا اے۔ بھاویں اوہدے تے حمزہ دے وظیفے وِچ اک چالیہ دا فرق اے پھر گھرو کے غلام دا پتر ہون پاروں وی تے بزرجمبر دی آکھنی پاروں وی اوہناں دی پال اکٹھی ای پئی تھیندی اے۔ بال وظیفے تے پلدا تے پیا اے پر اے نوکری نہیں لگا سو اوہ آپنی ہوند دے اوہ کچھ کھلے دکھالدا اے جیہڑے پکیری عمرے نوکری دے رنگ رنگیج کے آپنا

مول وئیندے نیں۔ موٹی گل اپنی اے جو وڈیرے عمر دے چلک چلتی دی ڈور حمزہ دے تران دے ہتھ اے۔
 پر اے بال حمزہ دے تران دی ڈور بال عمر دے چلک چلتی ہتھ اے۔ اوہ مکے دیاں ناں ناویں والیاں
 سوڈگراں، باگ مالکاں تے بھجاریاں نوں حمزہ دے ہتھوں مرواندا اے۔ جا پدا اے جیویں اوہ اپنے پیو دے
 مالک سردار نوں لوکاں ساہنے پچی پیا کریندا اے۔ سردار دے راج وچ براجا پیا گھنڈا اے۔ جیویں غلام دی
 دتیل انکھ مارو کاوڑ بن کے بال دی شرارت وچ لہہ گئی ہووے تے سرداراں دے گھروں ای سرداری دیہار
 نوں بجی کراون تے تل بیٹھی ہووے۔ عمر دا حمزہ تے پایا پہلا مقدمہ دیکھو۔ عمر حمزہ کولوں اک بڑھک باز
 پہلوان نوں تھاں مریندا اے تے فریاد سردار دی کچھری اپڑدی اے۔

سن کے عبدالمطلبے حمزہ نوں سدوا
 کہیا ایہہ کیوں حمزیا کیتو قہر جفا
 حمزہ عرض گزاردا جے سچ پچھدا ہیں
 عمر جو مینوں آکھیا سو گجھ کیتا میں
 عبدالمطلب آکھدا عمر امیہ نوں
 کیوں ایہہ ظلم کمایا کہہ اے ظالم توں
 باجھ گناہ جوان نوں توں مروایا کیوں
 ”میرے جیہا کون ہے“ اس فرمایا کیوں
 عبدالمطلب گل سن ہویا بہت خفا
 حمزہ تھیں کرواوسیں توں نت جور جفا
 عبدالمطلب جھڑکدا عمر امیہ نوں
 چھوڑ میرے فرزند دا ساتھ اجیہا توں
 عمر کہے لے دیکھ لے غرض اسانوں کیہ
 پت تیرے دے ساتھ دی حاجت مینوں کیہ
 ایہہ گل کر کے تڑ پیا عمر امیہ یار
 پچھوں حمزہ رووندا کلا زاروزار
 دیت دیوے خون دا عبدالمطلب تار

کرن کراون ہاریاں کسے نہ کچھی سار
 ڈٹھا عبدالمطلبے حمزہ دا احوال
 عمر گیا ایہہ رووندا اندر حال ملال
 موڑ منگایا لطف تھیں عمر امیہ نوں
 کہیا پھیر نہ کسے دا کہہ کراویں خوں

کچھ تھئی اے: ”باجھ گناہ جوان نوں توں مروایا کیوں؟“ عمر صفائی دیندا اے: ”میرے جیہا کون ہے، اس فرمایا کیوں؟“ جواب وچ گھن پرتا چلتر اے۔ عمر اک پاسے تے اپنی صفائی سردار دے دین وچوں ای لیاوندا اے۔ ”میرے جیہا کون ہے“ آکھنا، ”آکھنا نہیں“ ”فرمانا“ فرعونی اے کفر اے۔ نال ای اوہ سردار دی اکھ نوں وی گجھا ہلونا دیندا اے تے خبرے اپنا لاگ وی اگیرے کریندا اے۔ جو تیرے پتر دے مونہہ تے ساڈے ہونڈیاں ایہو جیہی گل آکھ کے کوئی جیوے کیوں۔ پر صفائی دے کسی وکیل دے مگر غلام دا بال کھلہا اے اپنی پیڑھیاں بدھی کاوڑلے کے تے آہندا اے میں ایہناں ساریاں ”میرے جیہا کون“ فرماون والیاں دا ویری ہاں۔ سبھ زور والیاں دا جیہوے میرے جیہاں اُتے حکم چلاوندے آئے نیں۔ عمر دے جواب وچ ایہہ ظاہر تے گجھیاں پرتاں اوہدی گل دی تھوڑ لفظی ترکھ پاروں پھیاں نیں۔ جواب دی تک سوال دی تک نال جڑ کے وکھری ہو کھلوندی اے۔ سردار دی کیوں نال غلام پتر نے اپنی کیوں جوڑی اے۔ ایہدے وچ وکیلی بحث والی ٹوک تے ٹوک تاں ہے ای ہور کیہ اے۔ بدتمیزی کہ لاڈ کھیڈ، جیویں بال ٹکاں نال ٹکاں جوڑ کے کریندے نیں کہ ویہرے کمی چھوہر دی چاگھ؟

جے بالاں دی شاعری وی کھیڈ وچ آگئی اے تاں سانوں وی اک نکی جیہی کھیڈ کر ویکھنی چاہیدی اے۔ دوہڑے دی تال نوں دونہہ ڈھنگاں نال پڑھیا جاسکدا اے۔ طلے دی بولی وچ آکھو ایہدے دو جھول بن سکدے نیں۔ اک وسرام نال تے دو جا بے وسراما۔ بعضے سیانے آکھسن دو جھول نہیں ایہہ دو وکھ وکھ تالاں نیں۔ جیویں وی ہے جے سردار دے سوال نوں دوہڑے دے ریتل انگ وچ وسرام کے پڑھے تاں ”زور کیوں“ اُتے آوندا اے پر عمر دے جواب نوں بے وسراما کر کے پڑھے تاں زور ”فرمایا“ تے آویندا اے۔ سیانے آکھسن چھڈو پٹھیاں پرتاں نہ پاؤ۔ دوہڑے دی ریتل پڑھنی وچ وی زور جتھے چاہو پے جاندا اے۔ گل سیانیاں دی وی ٹھیک اے اوہ نہ کرن۔ ایانیاں دا کم ای کھیڈن اے سو کھیڈ ویکھن۔

جد امیر عبدالمطلب آکھیا ”چھوڑ میرے فرزند دا ساتھ اجیہا توں“ تاں اگوں عمر دا جواب انج اے جیویں

گل مالک نال نہیں آپنے ہان دے نال اے۔ سگوں گل وچ مالک نوں گھلی چاگھ اے ہی لوڑتے تہانوں میری اے۔ ”لے وکھ لے“ والی سینت انج اے جیویں گلی بزار دے چنڈے پکروڑ دو بے نوں جھوٹھا کچا کرن لئی کسے تریجے راہ جاندے نوں وچ لے آوندے نیں۔ اُتوں پین والا پینترا ہتھوں ناہس چھڈیا۔ سردار دے ”میرے فرزند“ دا ولدا ”پت تیرے“ نال دتوس۔ اشرف بولی نوں بزار بولی نال چکھیوس۔ ایہہ پھوکی پھنڈ وی کوئی نہیں۔ ساتھ دی حاجت آہی وی حمزہ نوں ای۔ عمر نوں حمزہ اُتے اپنی پکڑ دا پک اے۔ مڑ آون نال اوہ ہتھوں شیرتھی ویندا اے۔ اک دینہہ حمزہ نوں بت خانے گھن ویندا اے:

عمر کہے سن حمزیا سنیا ہے یاں نانہہ
 ایس کوٹھے وچ کیا ہے تے کیسا ہے تھاں
 حمزہ نے فرمایا مینوں خبر نہ مول
 عمر کہے سن اساں تھیں اے حمزہ مقبول
 نکلیاں نکلیاں مورتاں ایس کوٹھے وچ ڈھیر
 ایہہ گھڑیاں سنیا ریاں سونے تھیں اے شیر
 لوک مکے دے پوجدے ایہناں بلائیاں نوں
 میں جاناں گجھ عقل نہ ایہناں سدائیاں نوں
 چل دکھلاواں دیکھ لے کوں کہ نقش جڑے
 بت خانے وچ آیکے حمزہ عمر وڑے
 کیتی نظر پجاریاں خونوں کنب گئے
 حضرت عم رسول دے پیریں آن پئے
 عمر کہے توں حمزیا نہ کر ہور وچار
 اک اک تائیں پکڑ کے چا دھرتی تے مار
 اک اک تائیں پکڑ کے حمزہ عم نبی
 مارے اُپر زمین دے دوزخ گئے شتی
 جاں پجاری ہو گئے وارو وار فنا
 سونے دے بت عمر نے لئے پلے وچ پا

بت خانے دے اک طرف دتی اگ لگا
 عمر بتاں نوں دوڑ کے لے گھر وڑیا جا
 اگ پھیلر دی اے۔ لوک بھج دے نیں۔ امیر عبدالمطلب دی کچھری مُنڈیاں دی مُڑ پیشی ہوندی اے۔

حمزہ تائیں باپ نے کہیا غصے ہو
 توں اوہ کردوں حمزیا جو گجھ کرے نہ کوء
 جان ستاویں اساں دی پاویں نت فساد
 اندر تیرے جھگڑیاں گھر ہوسی برباد
 ہویا اگے باپ دے حمزہ عرض گزار
 ایویں سی فرماوندا عمر امیہ یار
 عبدالمطلب آکھدا عمر امیہ توں
 ہیں کیوں کھڑا کرواندا نت قضیہ توں
 باز نہ آویں ظالما ظلم کماون تھیں
 دل وچ خوف نہ رکھدوں جھگڑے پاون تھیں
 توں میرے فرزند نوں کر چھڈیا گمراہ
 توں بدیاں کرواندا اے ظالم بد راہ
 عمر امیہ آکھدا عبدالمطلب نوں
 خبر نہیں میں بُرا ہاں یا ہیں ظالم توں
 دس بھلا کیوں بتاں نوں تسیں پکارو رب
 شرک کماون ہاریاں ملے عقوبت جھب
 مذہب پاک خلیل دا تسیں وسارو کیوں
 بے جاناں نوں رات دن پئے پکارو کیوں
 منگ مراداں بتاں تھیں جو دل کردے شاد
 باجھ مراداں جاوسن آخر ہو برباد
 حمزہ کولوں بتاں دا نام گویا میں

سُتّا دینِ خلیل دا موڑ جگایا میں
 سونے دے بت کافراں سٹ چھڈے بے کار
 میں گھر نوں چالے گیا ورت لواں دن چار
 ایہہ اسی بت سونوں آہے سی کس کام
 ورت لواں میں کھانیکے پاواں خوشی تمام
 عبدالمطلب حال سُن ہور رہیا خاموش
 ڈٹھا عمر عیار نوں کامل اندر ہوش

اسیں اگے پوری کتاب وِچ سردار میل دی تران دی سیاست دے نال توڑو توڑو تُردی دین مذہب دی
 چھاں دی گل کر آئے آں۔ کہانی سچیت روپ وِچ لیہناں دونہاں دے آپسی سانگے نوں پڑچولدی نہیں۔
 سگوں کہانی دی بتر ایس پڑچول نوں گھساون دا ای ڈھواے۔ اتھے وی پجاریاں دے قتل دا حال جاپدا تے
 او سے حساب ای اے:

اک اک تائیں پکڑ کے حمزہ عم نبی
 مارے اپر زمیں دے دوزخ گئے شقی

پر اتھے عمر دی کاروائی وِچ اپنے لوبھ لئی ورتیا چلتر آپ اک پرچول اے جیہڑا کہانی وِچ تران دی
 سیاست دے نال تُردی ریت مذہب دی چھاں نوں چھان دیکھن دا ڈھنگ سمجھاوندی اے۔ بال عمر دی
 ننگ چترائی وڈیاں دی سیاست دی نقل بنندی جاپدی اے۔ اوہ کیڈے پر تدار کھیکھن نال حمزہ نوں بت
 خانے واڑن دا آہر کریندا اے۔ جیویں وڈیرے بندے بالاں کولوں گجھ ماڑی چنگی کراون لئی اوہناں دی
 بھولی ٹوہ نوں اُشکلدے نیں۔ یاں جیویں گھاگ سیاسی خلیفے ان بھول ورکراں نوں کم تے لاون لئی دوہرے
 چوہرے داء ورتدے نیں۔ تے وت اوہ کیڈی دھونس نال کاوڑتے امیر نوں اتوں پیندا اے تے تیار
 مناظرے بازاں وانگ اوہنوں اوہدی اپنی کتاب دا سبق پڑھا کے چپ کریندا اے تے سونا اپنے پیٹے
 پاون نوں کیڈی معصوم بے شرمی نال باقی گل کولوں وکھرا کر وکھاوند اے۔ سردار دے چپ تھی وِچ وی
 اک گل اے۔ اوس جاچ گھدا اے جو عمر ”کامل اندر ہوش“ اے۔ ایہہ ہوش عمر دی ویہار دے اندر باہر دی
 اوہ سمجھ اے جیہدے راہیں اوہ ویہار واناں نوں اپنے لاپے لئی ورت سکدا اے تے جس پاروں ویہار واناں

اوہنوں آپنے لاسے لئی ورتتا اے۔

مولوی غلام رسول وارے نک مالکی ڈھانیاں جیہڑی نویں سیاسی ہوند پیاں اُسرنیدیاں نیں۔ تے مذہبی ریت رسم دی جیہڑی ورتوں ایس نویں سیاسی ہوند وِچ پئی تھیندی اے عمر اوہنوں جھلکاردا اے۔ ایس نویں سیاسی ہوند دی اُساری کیہڑے جوڑ جوڑیندی تے کیہڑے پاڑ کھولیندی اے۔ تے کیرے جی کس بھا ایس نویں مالک ہوند دا لاگ ویا ہوندے نیں عمر آپنی بنتر دا پڑچولواں دکھالا کر کے ساڈے لئی ایہہ دیکھن پرکھن دا ڈھو بنیندا اے۔

اوڑک امیر عبدالمطلب نوں بالالاں دے سبھا کولوں ست کے اوہناں نوں استاد کول پڑھنے پاونا پیا:

بے ادبی وِچ آگئے ایہہ دونویں فرزند
علم پڑھاؤ دونہاں نوں ہوون دانشمند
جہل فساد مزاج تھیں ہوسی دور تدوں
دونہاں مار پڑھاوسو کر تاکید جدوں
حمزہ عمر عیار نوں سبق دے استاد
حمزہ اکھیں نیویاں سبق کریندا یاد
عمر نہ مُونہوں بولیا رہیا ہو خموش
مُلاں نے وِچ جوشدے پھیر کہیا وِچ گوش
توں بھی مُونہوں بول گجھ اے لڑکے رہ شاد
حمزہ وانگوں سبق نوں توں بھی کر لے یاد
سبق میرا استاد جی آپے یاد کرو
میں انجان ندان نوں کیوں ناشاد کرو
یاد کرن دا اساں نوں ابے نہیں ول یاد
کر کے یاد دکھا دیو اے میرے استاد
حمزہ وانگوں میاں جی میں ایہہ ناہیں خو
ایویں ہے جی چاہوندا جو ہووے سو ہو
حمزہ میرے نالدا بھاویں بول پوے

میں بولاں جاں رج کے ملاں بول لوے
 پڑھیاں ہویاں اگلیاں ہور پڑھاوے کون
 جھڑکن جھمبن، نال ہے دو تن کھاوے کون
 اُلٹیاں سمجھاں والیاں نوں سمجھاوے کون
 پکڑ لوے شاگرد تے پھیر چھراوے کون

ملاں چھتھا ہو کے عمر نوں ماردا اے تے عمر مار دا بدلہ لین لئی ملاں دی نوں جتی وچ کے سبھ دے
 ساہنے مٹھیاں کھاندا اے تے مڑ مدرسے نہیں وڑدا۔

پراناں واراں وچ اوہ بال وی آوندے نیں جیہڑے آپنیاں ان جھک اتھریاں کرتوتاں نال وڈکیاں
 عزت عہدے والیاں نوں پچی کرویندے نیں جیویں رسالو تے اوہ وی جیہڑے ریتل پڑھائی توں ناہیں۔
 استادان نال ٹھٹھ کریندے نیں اوہناں دے مراتے نوں نر آدرا کریندے نیں جیویں دُلا بھٹی۔ ایہناں دونہاں
 راجیاں راٹھاں دے بال ہوندیاں وڈیاں ہو کے ٹھکے حاکم و بیہار دی ناہری دا نشان بننا اے لوک چت وچ۔
 ایہناں دی بال وارے دی کرنی پکی عمر دی کرنی دی پیری اے۔ مولوی غلام رسول دی لکھت وچ اتر کے عمر
 وی ایہناں بالان وچ رلدا جا پدا اے۔ پر اوس وڈیاں ہو کے زور آوری دی سیاست دے ریتل پڑ وچ ای
 رہنا اے۔ اتھرا انموڑ بے لحاظ رہندیاں زور زر دی چالو کھیڈ دا کھڈ کار تے کھڈونا بنیا رہنا اے۔ سو اوہ نکیاں
 ہوندیاں ایہناں بالان وچ وڑدا تے ہے پر وڈیاں ای نکل آوند اے اپنے نچ لوبھ پاروں۔ انج جا پدا اے
 جو ایس ناہر بال نے اپنے میل دی پرانی کاوڑ نوں اپنی وکھری نوینکلی میں دے کھوہ دی کوشی گالن دے کم
 لایا اے۔ اوہ میں جس اپنی نوینکلی کرنی دے گیڑ وچ ای لین رہنا اے۔ جیہدا ویسی کرتب دھڑا پال اے۔
 پر دھڑا پالن دے دھراندر اوہدا نچ لوبھ اے۔ عمر ساہویں حمزہ ات ساؤ بال اے۔ اوہدا سجا انج اے جیویں
 اپنی کوئی سوچ نہ ہووے۔ اوہدیاں کوٹیاں اوہدیاں نہیں عمر دیاں کروائیاں نیں۔ اوہ ریتل پڑھائی وچ ریتل
 ساؤ شاگرد وانگ پوندا اے۔ اوس وڈیاں ہو کے اپنے میل دے ساجے پڑ وچ نترنا اے تے ریتل پڑھائی
 دے ناہر کیرے بال عمر چور ہوندیاں سگوں چور ہوون پاروں اوہدا بانہہ بلی بننا اے:

آہی حمزہ سبق نوں چنگا یاد کرے
 خدمت وچ استاد دی عذر نہ کدیں دھرے
 دن دو بجے جا عمر نوں حضرت کہے امیر

چل مکتب نوں چلیے ہوو نہیں تدبیر
 عمر کہے گجھ علم دی مینوں خواہ نہیں
 میرا نال ملانیاں دل دا راہ نہیں
 جے خواہش ہے تده نوں پڑھ پڑھ عالم ہو
 ان پڑھیاں نوں شہر تھیں کڈھ سکے نہ کوہ
 سن حمزہ چھڈ عمر نوں تنہا پڑھن گیا
 کامل فہم امیر دا جھبے علم لیا
 حمزہ عالم ہویا نحو پڑھی تے صرف
 عمر امیہ چور نے اک نہ پڑھیا حرف

سو مولوی غلام رسول دی لکھت وچ چڑھ کے ایہہ دونوں بال انگریز راج دے ساجے ویسی پڑ وچ
 لہندے نیں نویاں ماکی وال میلاں دیاں جیاں دی سچ نسی میں دے انگ چتیر دے نیں اک اپنے ساؤ
 سجاتے بے اوڑک تران راہیں دو جانا بر سجاتے بے اوڑک چلک نال۔

عمر پڑھائی وچ حمزہ دے نال نہیں رلدا پر لڑائی دی سکھائی لئی حمزہ نوں آپ تیار دا اے:

اکدن عمر امیر نوں کہندا کر کر مہر
 خبر نہ تینوں کیہ کہیا تیں حق بزرجمہر
 لوکاں کولوں خوبیاں سڈیاں ہن یاں نہ
 سکھیں ہنر پیکار دا فرحت پاویں تاں
 چل کمان خرید کے کر ورزش دن چار
 تیر اندازی سکھ لے آوگ تیرے کار

ہن تاں عمر دا جو ڈھب رہیا اے جا پدا اے اوہ حمزہ نوں پڑھائی توں ہٹا کے ہتھیار سکھائی تے لاؤ
 اے کسے نوں کولے کم لئی تے بزرجمہر والی گل نوں اپنے مطلب لئی پیا ورتدا اے۔ پر اگوں جیویں کہانی
 نواں موڑ مڑ گئی اے۔

مکے دا سردار یمن دے باتشاہ نوں ہالہ تاردا اے۔ اہتکیں وی امیر عبدالمطلب ہالہ ٹوریا پر حمزہ کولوں

چوری متے اوہ عمر دے آکھن تے ہالہ روک کے بھڑن نہ ٹر پوے۔ پر ہویا ایویں ای۔ عمر نوں سوہ لگی اوس حمزہ نوں چکیا تے اوہ ہالہ پرتاون یمن گئے۔ یمن دے شاہ نوں ہرا کے ہالہ مڑوایا۔ حمزہ تے عمر دی ایسی کاروائی وچ وڈیاں دے ورتارے دی نامبری تاں ہے پر بال پنے دیاں اگلیاں کاروائیاں وانگ ایہہ نامبری وڈیاں نوں چکی کراون اوہناں دی بھرم بھاگوان اوہناں دے ورتارے دے اندر لے دو پھیڑ موکلے کرن دا کم نہیں کریندی سگوں اوہناں دا بھرم بیندی اے۔ حمزہ دے تران دی دھم پے گئی اے تے نوشیرواں اوہنوں آپنے دربار وچ سدویندا اے۔ سو عمر دا حمزہ نوں ہتھیاراں دی سکھائی تے لاون بال پنے دے نابہ حساب وچ نہیں۔ ایہہ کہانی دے نویں رنگ دے حساب وچ اے۔ ریتل علم دی صرف نحو پڑھ کے حمزہ عالم وی تھی گیا اے۔ دونویں آپنے ادھ چت بال پنے وچوں نکل کے کہانی دے منجھ واہ وچ پے گئے نیں۔ یاں آکھو کہانی آپنے ادھ چت حصے وچوں نکل کے سچیت پدھرتے چڑھ پئی اے۔ پر کہانیاں وی بندیاں ہار آپنا ادھ چیت توڑ تاکیں نال رکھدیاں نیں۔ اچیت بنا کے۔ پڑھنی کولوں لکیندیاں پڑھنی نوں بھلیندیاں نیں۔

کہانی دے سچیت منجھ واہ وچ حمزہ نال جگ دیاں وریاماں دے بھیڑاں دی اک لڑی چلدی اے۔ ایہناں بھیڑاں دے پچھے ہالہ خود سرداری دی سیاست اے۔ ایسی سیاست دا مول اے ودھ توں ودھ آباد بھوئیں اتے مل مارن تے ودھ توں ودھ اگر اہی سانبھن۔ ایہہ سیاست ایہناں بھیڑاں دا پچھا اے ایہناں دا اصلا۔ پر ایہناں دا مہاندرا اے مردو جیہنوں مولوی غلام رسول دی لکھت مردی یاں مردی آکھدی اے۔ مردی گھٹ تے مردی گھنا۔ فارسی وچ مردی دلیری بہادری اے پر مردی دلیری بہادری وی اے تے بندیائی وی۔ کیونجو ہور بولیاں وانگ فارسی وچ وی انسان لئی بندے جون لئی اوہو لفظ اے جو نر لئی اے۔ مردم۔ جدوں دو دھراں آہو سانبھنے ہوندیاں ہن گھلاٹ پڑیں نتر دے ہن تاں مردی کہانی دا شاعری دا اگوڑا مل کھلوندی اے۔ مرد لفظ پوری لکھت اُتے چھایا ہویا اے۔ ایہدی گھن ورتوں ای لہنوں اک اچھا لفظ بنا دیندی اے۔ بھیت بھریا منتر رنگا جیہدی لفظاں وچ سرداری اے۔ مرد یاں مردی اک لفظ نہیں اک پورا ورتارا اے۔ ایہہ ورتارا پوری ہوند نوں سو دھدا تے سیدھدا اے۔ ایہدے وچ بول پالن تے یاری پالن لئی اپنی جانوں مالوں بے پرواہی اے۔ دو بے وچ مردی دی شناخت اے بھاویں اوہ ویری ہووے۔ بے اوڑک دلیری تے سخی سبھا اے۔ ڈر، تھڑدی، دھوکھا، کھوٹ دلی مردی دا تروڑ نیں۔ مردی دا میدان بھاویں پوری حیاتی اے پر ایہدا اصل مڈھلا میدان لڑائی دا پڑا اے۔ ایہدی پوری رگن گیتر دے پٹھ دیہہ تران اے۔ بانہہ دا زور تے ہتھ دا کرتب۔ ایہہ مردی دی عینہہ اے۔ دو بے اتے بھارو ہون دی دو بے نوں اپنی مرضی پٹھ کرن دی سکت۔

جدوں دو دھراں آہو ساہمنے ہوندیاں نیں گھلاٹ پڑیں نتر دے نیں تاں مردی کہانی وچوں ہالے والی گل نوں، سردار سیاست دے اصلے نوں ترت اوہلے کر دیندی اے۔ انج جاپدا اے جو جیون دا اصل تت مردی دی پرکھ اے۔ مردی کسے ہو کم لئی نہیں مردی لئی اے۔ ایہہ آپ اپنا ٹیچا اے۔ ایہہ بندے دی ہستی دا مول اے۔ مردی دا پڑ پگن بندیاں اے۔ اصل ہوون اے۔ ہوون دی سزا اے۔ مردی دیہہ تران تے ہتھیار کرتب اتے کھلوندی اے سو مرد اپنے قد کاٹھ تے ہتھیاراں دے بھار نال نیا گنیا جاندا اے۔ داستان وچ مرداں دا قد سو سو گز دا اے تے اوہناں کول سینکڑے مناں دے گرز نیں۔ بعضیاں دی دیہہ فولادوں سخت اے اوہدے اتے کسے ہتھیار دا اثر ای کوئی نہیں۔ مردی دا ایہہ کھلار عام بندے دی حدوں باہرا ہوون پاروں عام بندے دے دل دماغ نوں پوہندا وی نہیں۔ بندہ جُونوں باہرے ایہہ کسی گھلاٹ اصل وچ سیاست دے سوچ ورتارے دا خاب خیالی انگ ہن جیہدے وچ مردی عام بندیاں توں باہر خیالی میچا ویتر کے عام بندیاں دی پکڑ مارتوں باہری ہو ویندی اے۔ سردار سیاست دی پینکو بے حساب جیہے دے بے حساب زور وچ اپنا گھر بناوندی اے۔ اتھے کھلو کے عام بندیاں دے کم کسب توں اپنے آپ نوں اچرا کردی اے تے ایس ظاہر اے جوڑ وڈیاں تے بھار دے سرتے حاکی دا حق منگدی اے تے ایس حق نوں قدرت دی مرضی دسدی اے۔ حمزہ دی مردی دا سومہ وی دیہہ تران تے ہتھیار کرتب ہے پر اوہدا قد کاٹھ عام بندیاں توں ودھ ہوندیاں وی بے حسابا نہیں۔ اوہدی ویتر اپنے نال بھون والیاں ساریاں سرداراں کنوں گھٹ اے پر زور ساریاں کنوں ودھ۔ ویکھن وچ اوہ دیواں ورگے پہلواناں ساہمنے ملوک جاپدا اے۔ پر ورتن وچ اوہ سبھ توں کرڑا اے۔ کہانی وچ آون والے سینکڑے دیوتے دیواں جیسے پہلوان سردار اصل وچ حمزہ دی مردی نوں اگھاڑن لئی گھڑ کھلہیارے گئے جاپدے نیں۔ حمزہ دی مردی وی سریر دے زور دا دکھالا ای ہے پر ایہہ سریر دے زور توں کسے ہو ان ڈٹھے ان مینے زور نال ونج جوڑیندی اے۔ ایہہ زور قدرت دا بے اوڑک زور اے جیہڑا امیر دے نسب پاروں اوہنوں باہوڑدا اے۔ اوہ ہر ویلے اوہدے کول ہے وی پر نہیں وی۔ جاپدا اے اوہنوں حاضر کرن لئی کوئی بھیڑ کوئی اوسر ہوونا ضروری اے جیہدے پاروں مردی دا ایہہ قدرتی رنگ اپنے جلال نال ظاہر تھیندا اے۔ تے دیواں ورگے قد کاٹھاں نوں اصلوں نتانا کر وکھیندا اے۔ ایس قدرتی تران دا ربی جلال دا اخیر لاگھلا دکھالا حمزہ دا نعرہ تکبیر اے۔ جدوں زور وچ دو جا ساواں نکلدا اے تاں امیر جوش وچ نعرہ مار کے اوہنوں بے سرت کر دیندا اے۔ مولوی غلام رسول دی لکھت ہر واری ایس نعرے نوں نویکلے کسی جوڑ نال سوار وکھیندی اے پر ایہدا مول ایہدا اثر ہکا ای اے۔ سرکب ترک نال گھول وچ نعرے دا رنگ ویکھو:

وچ پہاڑاں سنگ بھی کھڑکے کھڑک کھڑاک
 بند زمین غریب دے تڑکے تڑک تڑاک
 جنگل بے حد سوکيا ساں ساں کرن پہاڑ
 شیر بگھیلے آفتاں دوڑے چھوڑ اجاڑ
 پیا اچانک زلزلہ وچ زمین آسمان
 موم ہويا ڈھل سنگ بھی اندر کوہستان
 پیراں پٹھوں یلاں دے خاک چھٹی دل چاک
 تیغاں ہتھ بہاداراں جھڑ پٹیاں وچ خاک
 اکو نعرہ شیر دا گیا دلاں نوں گھٹ
 سندے سار جو بعضیاں چاندی جان نکھٹ
 زہاں کماناں کیاں ہتھوں گنیاں پُھٹ
 سن کنیاں دے کالجے گئے اوازوں پھٹ
 گھوڑے اٹھ کفار دے اسواراں نوں سٹ
 بیدل ہو ول جنگلاں گئے کداڑا پٹ
 ڈگ اسواراں بے دلاں کمران گنیاں ٹٹ
 عیاراں نے جائیکے گھوڑے آندے لٹ
 شور پیا وچ کافراں ترفن پئے جوان
 گویا اپر دھرت دے آن پیا آسمان
 یا تے اسرائیل نے پھوک دتی کرنا
 کناں دے وچ قہر تھیں میخاں گنیاں دھا
 جنبش ملی زمین نوں پیا پہاڑیں شور
 سن اوازہ مر گئے پنچھی مور چکور
 ترک گئے کر ترک دے تنوں تمام اوسان
 خونی ٹھاٹھ وگاوندے خونوں خون پران
 حمزہ سرکب ترک نوں چک گیا لے شیر

دھرتی مار دھسایا گرد سرے دے پھیر
 چھاتی تے چڑھ بنھیا گھت رسہ اعضا
 پکڑ لتوں کھچ لے گیا عمر امیہ آ
 باز گشت دے طبل سن مُزیا عرب امیر
 آ کرسی تے اپنی بیٹھا شیر کبیر
 سرکب نوں فرماوندا ترکا آکھ بیان
 کیونکر تینوں پکڑیا آ اندر میدان
 ترک کہے توں پکڑیا مرداں دے میدان
 توں ہیں شیر شکاریا مرداں دا سلطان
 حمزہ کہندا آکھدے عالم دے دانا
 مرد ہووے یا مرد دی خدمت اندر آ
 کہہ ترکا رب اک ہے واحد لا شریک
 ابراہیم خلیل دا سچا مذہب ٹھیک
 سرکب ترک جوان نے لے آندا ایمان
 اللہ واحد نیا ہویا مسلمان
 تن تھیں آپ امیر نے کھولے بند تمام
 تے سرکب نوں بنھیا خلعت تے انعام

اک ہور سردار قیماز خاوری نال گھول وچ نعرہ سُنو:

بجلی کڑکی قہر دی کڑک گئی آسمان
 وچ پنجاباں کوہاں دے پیا تزلزل آن
 اڈے جناور جنگلوں وڑے پہاڑیں جا
 مرکبیاں مرغابیاں ڈب اندر دریا
 شیر پلنگ اجاڑ تھیں ڈردے نس گئے
 برگ درختاں جنبشوں جھڑ وچ دھرت پئے

وچ پہاڑاں پھر گئی شور پکار صدا
 ست زمیناں کنیاں اڈ پڈ گئی ہوا
 جنگل بیلا کویا پھری ولایت کوک
 جنگل چڑی چڑوگڑی ہار گئی دم چوک
 اللہ اکبر آکھیا نعرہ جدوں پکار
 چک کھڑیا قیماز نوں دھرتی توں یک بار
 پکڑ پنچے وچ پھیریا وانگوں چرخ کلال
 پھیر زمین وچ ماریا کیتا مندا حال
 دوڑ عیار طرار نے بنھ لیا قیماز
 کھچ لیاندا فوج وچ خاور دا شہباز
 مڑ حمزہ وچ بارگاہ سی کرسی بیٹھا آ
 تے فرمایا عمر نوں قیدی نوں لے آ
 حمزہ نے فرمایا خاوریا فرما
 میں تینوں میدان وچ کیوں کر لیا دبا
 مڑ کے کہیا قیماز نے میں خود کہاں کیا
 توں شیر میں لومبوی مینوں پکڑ لیا
 شیر لیا پھڑ بھیڑ نے گرگ کیتا ہر بند
 باز لیا پھڑ چڑی نے کیڑی فیل بلند
 سُن کے حمزہ ہسیا تے کردا فرمان
 عذر نہ کرنا چاہیے ہو جا مسلمان
 اوہ کہندا میں حمزیا نہ مناں اسلام
 کہیا جے نہ منسیں میں کرساں قتلّام
 سن فرماوے خاوری جھب مینوں مروا
 گل میرے تے عربیا ہتھیں تیغ وگا
 ہن مینوں اس جان دی کائی چاہ نہیں

مرنے دا کیہ خوف ہے گجھ پرواہ نہیں
 مینوں تیرا پکڑنا مرنوں بہت پرے
 ننگ گیا تے مرن تھیں پھر کد مرد ڈرے
 کیتا حکم امیر نے گرز مارو اس طور
 یلعادی اک طرف ہو دوجی ول لندھور
 یلعادی لندھور نے گزراں اندر ہتھ
 جیوں کر چاول چھڑی دے تن من سنیا گٹ
 نہ غم کدا خاوری کہے ودھیر پکار
 تیغوں میرے عربو نکڑے کریو چار
 حمزہ کہے درلغ ہے ایسا مرد مرے
 مسلم ہووے کس طرح دل وچ فکر کرے
 بھکھ لگی قیماز نوں عرض کریندا رو
 خورش کھلا گجھ عربو مینوں قتل کرو
 جھب طعام کھلایا طلب کرے پھر آب
 بھرے پیالہ آب دا حمزہ آپ شتاب
 ابراہیم خلیل دا پڑھے صحیفہ شیر
 دم کر کے پی دیوندا پس خوردہ تس پھیر
 جاں پیتا قیماز نے ہویا اثر ظہور
 غضب غصہ سبھ دے دا دم وچ ہویا دور
 رو حمزہ نوں آکھدا اے عربی سردار
 کیوں ناہیں توں ماردا گل میرے تلوار
 حمزہ کہندا خاوری دل وچ بہت درلغ
 ایسے مرد جوان نوں پکڑ کراں تہہ تیغ
 خوب ایہی وچ بند دے رکھاں عمر تمام
 تاں چھڈاں جے سچ کر من لوں اسلام

مرد ایہی توں حمزیا ہس کہے قیماز
 مرداں دی وِچ خدمتے کردے مرد نیاز
 تیرے باجھوں حمزیا مرد نہ وِچ جہان
 توں ہیں وِچ جہان دے مرداں دا سلطان
 تیرا خادم ہونا مینوں عار نہیں
 تیغ بہادر تیں جیہا کوء پر کار نہیں
 تیری خدمت سرورا میں پر ننگ نہیں
 تیں جیہا وِچ ملک دے صاحب جنگ نہیں
 تے ہُن مسلم ہونا مینوں سنگ نہیں
 تے دولت ایمان تھیں میں دل تنگ نہیں
 کہہ کیہ آکھاں کیہ کہاں کیہ گجھ ہے اسلام
 بر متھے تے اساں دے تیرا حکم تمام

سرکب ترک تے قیماز خاوری دونویں مردی دے ای دو رنگ نیں۔ سرکب ترک عام سردار اے قیماز
 خاور دا سلطان اے۔ سردار دا پڑ وِچ ہار کے جھب حمزہ دی ماتحتی من لینی تے سلطان دا ہارن مگروں لفن توں
 انکار دونویں مردی دے دو درجے نیں۔ ننگ دی رڑک وی مردی اے پر ایس رڑک نوں مارنا وی مردی دا
 ای کم اے۔ سبھ توں اچیری مردی دا۔ حمزہ دا مہربان ورتارا اوہدی مرد سجان وی مردی دا ای وسب اے۔ پر
 اوہدی مردی کسے اچیرے سوے وِچوں نتردی اے۔ جیہا اپنی مردی پاروں اوہدے زور نوں مندیاں
 اوہدے پٹھ رہن نوں ننگ سمجھدا اے اوہنوں حمزہ دے اُچیچے نسب دا گجھا زور دم کیتے جو ٹھے پانی راہیں
 رام کرلیندا اے۔

تران سیاست دا مول دو جے نوں تران منان ہے۔ دو جے دے تران توں اپنی مرضی پٹھ کرن۔ ایہہ
 جیویں وی سرے۔ تران دی سیاست دا سحر دو جے نوں اندروں منواون اے دو جے دی میں وِچ اپنی میں دی
 حاکی بہاون۔ اپنے لائے نوں دو جے دا لاہا بناون۔ تران دی سیاست اج وی ویہرواں نابراں نوں ایویں
 ای سوت کریندی تے اپنے ورتارے وِچ ولیندی اے۔ اج ایہدے کول پرانی دم دی تاثیر تے نہیں پر
 اوہدی تھاویں نویں نوں نے بہوں نیں۔

حمزہ دا نعرہ اوہدا اخیرا ہتھیار مردی دی گجھی پرت دا دکھالا اکواری نہیں سریا۔ بس اکواری:

حمزہ نعرہ ماریا شورش پئی اجاڑ
 درے دے ہلے البرز دے تھر تھر کرن پہاڑ
 پیا پہاڑیں زلزلہ وجی حشر دی صورت
 جانوراں دے پراں دے زور گئے ہو دور
 چھوڑ گھیاں سن آفتاں کوہاں تیک مقام
 غاراں دے وچ اژدہا ہوئے بے آرام
 نہراں جوش اچھلیاں چڑھی کناریں کانگ
 ترف کندھیں چڑھ مچھیاں پیاں مُردیاں وانگ
 کفاراں دی فوج دا بدل گیا سبھ حال
 چھوڑ گئے سبھ یلاں نوں گھوڑے ہیبت نال
 کمروں پکڑ بدلیج تے کردا زور امیر
 تے اس مرد دلیر نوں نہ ہوئی تاثیر
 دھرتوں ذرا نہ ہلیا قدم رہیا برجا
 وکھ عرب دی فوج تے حیرت جھلی آ
 جاں حمزہ تھیں چاونوں رہیا جوان دلیر
 جوش غضب وچ آئیکے دھو پیا شمشیر
 جدوں امیر المؤمنین ماری تیغ اٹھا
 قریش محمد ایس گھڑی ظاہر ہویا آ
 اس نے ہتھ امیر دا پھڑیا وچ ہوا
 تے کہیا گجھ ہوش کر مت رہیں پچھتا
 ایہہ تیرا فرزند ہے اسنوں مول نہ مار
 ایہہ گل سنی امیر نے تیغ لئی کھلہیار

ایہہ بدلیج الزماں حمزہ دا پتر اے۔ گیلان دی سردار زادی گیلی اسوار وچوں۔ وکھ وکھ باتشاہزادیاں وچوں
 حمزہ دے جتنے وی پتر ہوئے اوہ پونوں پڑ وچ ای آن ملے نیں۔ پواں پتراں دا ملن وی زور دی پرکھ
 راہیں اے۔ پتر آپ پو نال جہان دے سبھ توں گکڑے وجود نال آپنا زور میچنا چاہوندے نیں آپنی شناخت

لئی۔ حمزہ دے پتر کسے اگے نہیں نیوں سکدے۔ پیو اگے نیوں اوہناں دا اصلا اے۔ پیو اوہناں دا ست سوما اے۔ ایہہ پتر ہوراں کولوں اگانہہ لنگھ گیا اے۔ لہنوں لفاون لئی حمزہ نوں نعرہ مارنا پیا اے تے لہنوں نعرہ وی نہیں پوہیا۔ نعرہ ایسے نسب دیاں جوائناں لئی ہے ای نہیں۔ اوہ لہناں دا گھروکا ہتھیار اے۔ جدوں امیر تلوار کڈھی تے اوہنوں روکیا وی اک ہور پتر۔ قریش محمد کوہ قاف دی اسماء پری وچوں۔ حمزہ دی مردی دی سرداری بندیاں دیاں جوہاں توں اگیرے دیواں پریاں دے جہان وچ وی اے۔

مولوی غلام رسول دے لفظ مرد دی ورتوں سگوس فارسی شاعری دی ریت وچوں آئی اے۔ جیہڑی کتاب توں مولوی صاحب اپنی لکھت بنائی اوتھے تاں ایس لفظ دی پردھانی ہوسی ای۔ کیونجو داستان دا مول ای ایس لفظ دی پردھانی اے۔ پر فارسی شاعری دی کھلا رویں پڑھائی نے وی مولوی صاحب دی لفظ ورتوں دیاں پرتاں ساجیاں نیں۔ فارسی لکھت صدیاں بدھی لفظ مرد نوں انج آدریا انج گن بھر پوریا اے جو ایہہ بندیاں دے تت ست دا نشان بن گیا اے۔ مرد دا تران ماکی و بہار دا دھرا تاں ہے ای سو سرداری دی مل ماری دے بھیڑاں دی کہانی وچ تے لفظ مرد دی پردھانگی ہونی ہوئی۔ پر اچنہا ایہہ ہے جو ماکی و بہار دے الٹ جیہڑیاں لہراں ابھریاں فارسی ریت وچ اوہناں دی کہانی وی مرد پردھانی دی کہانی اے۔ ماکی تاج ماکی مند درویش وی مرد آکھ کے سلاہے سجانے گئے۔ و بہار اساری تے و بہار پوجا وی مردی تے و بہار تروڑن وی مردی۔ پر اچنہا نہیں وی۔ کیونجو شاعری دیاں منجھ واہ ریتاں اُتے اوہناں دھڑیاں دی اوہناں میلاں دی رہتل گروہتل دی چھاں ہوندی اے جیہڑے ایس شاعری نوں ورتدے ورتاوندے نیں۔ سو نابری دی کہانی دے رنگ وچ ای رنگ کاٹ وی ہوندا اے۔ مولوی غلام رسول دی لکھت دا اگواڑ تے ملیا ای مردی پڑ دے بھیڑ دی مردی ہويا اے۔ سو اتھے و بہار تاج مردی نوں تے راہ نہیں ہو سکدی پر لکھت دے پچھواڑ نوں ایس پھر ولدے ای پئے آں تاں اوتھے اک دکھالی مرد لفظ دی اوس ورتوں دی وی ہے۔

اک لڑائی وچ مہرنگار ماری گئی اے۔ حمزہ دے دل اتے ایس سٹ نے چوکھا اثر کیتا اے:

بدنوں خلعت قیمتی سٹے لاه امیر
 لئی پرانی کمبلی ہويا حال فقیر
 ہر دم دلوں وگاوندآ آپں پر تاثیر
 روندآ رہندا رات دن اندر غماں اسیر
 وال منائے سرے دے تاج اتار لیا
 ظاہر باطن فقر دا حال سنوار لیا

باجھ پرانی کھمبلی کیجے دور لباس
 موت اڈیکے دمدم رہندا نت اداس
 جھگڑے جھانجے دُنی دے بیٹھا چھوڑ امیر
 رہیا مجاور قبر تے ہو کے حال فقیر
 اندر مکاں ساریاں خبر ہوئی مشہور
 جنگ لڑائی خلق تھیں حمزہ کیتی دور
 چھڈے جنگ مقابلے لئی فقیری مل
 سبھ یاراں نوں تورا وطن قدیمی ول

ایس حال وچ حمزہ دے گجھ پرانے دشمن اوہنوں گھیر مارن لئی جڑ دے نیں۔ وچ کلپات عیار وی اے جو
 آپنے پو دا وٹا لین لئی درویش بن کے حمزہ کول آوندا اے تے مریدی دی درخواست کریندا اے:

کہیںس حضرت آیا میں وچ ایس زمیں
 پھر دا دنیا ویکھدا بیت مقدس تھیں
 نور اخلاص حقیقتوں تیں وچ چمک پیا
 مرد جیہا میں ڈھونڈدا سو اج ڈھونڈ لیا
 ہن ہے میری آرزو اندر ایس مقام
 عمر گزاراں تیریاں پیراں پٹھ تمام
 برکت پاک انفاس دی میں وچ اثر کرے
 شاند دل چا نفس دی گردن پیر دھرے
 ایہہ آئینہ باطنی شاند چمک پوے
 دل عرفانی نور دا شعلہ چمک پوے
 ممکن ہے ول مقصدے واجب راہ ملے
 حسن حقیقی یار دا چمکے وچ دلے
 امارہ دی سرزنش واجب لواں پچھان
 تے غیبی الہام تھیں پاواں اطمینان

سوت کڈھاں ناسوت نوں دلوں ریاضت نال
 تے روحانی لذتوں وجد ملے فی الحال
 جاں مخفی اسرار دے جا پہنچاں دربار
 واحدانیت حق تھیں لوں لوں کرے پکار
 کراں فنا اس خودی نوں دائم ملے بقا
 نور وچوں اخلاص دے مقصد ملے ضیاء
 جو گجھ میری آرزو آکھ سنائی میں
 تے دنیا دے مال تھیں لوں نہ کائی میں

حمزہ کلپات نوں ورجیا:

مشکل کرن فقیریاں فقر کمائے کون
 اوہ غماندی زندگی ختم کرائے کون
 تکیہ دی امید دی نقد کرائے کون
 دکھیں جان غریب نوں خاک رلائے کون

پر کلپات اڑیا رہیا:

اوہ کہندا توں پیر جی مول نہ ہو بیزار
 میں وچ خدمت تاں دی دینی عمر گزار
 پھر ڈٹھا وچ جگ دے مرد نہ ڈٹھا کوء
 یا مرشد توں مرد ہیں توں میرے دکھ دھو

حمزہ دا عذر:

میری خدمت واسطے ہے اک مقبل یار
 توں سیلانی مرد ہیں مرضی دا اسوار
 توں کدھرے جا ہور تھاں آپنی کر گزار

کلیات دی عرضوئی:

عرض کیتی کلیات نے رو رو کے سو وار
مدت دی میں آرزو سی ایہو درکار
لبھے مرد خدائے دا جے کو وِچ جہان
خدمت اندر اوسدے کر چھڈاں گزران

اوڑک حمزہ کلیات دی عرضوئی من گھندا اے تے کلیات جھب موقع تاڑ کے اوہنوں تے مقبل نوں بیہوش
دا دارو پوا کے قید کر گھندا اے تے حمزہ دے اک ویری فران بن فریر شاہ دے حوالے کر دیندا اے۔
مولوی غلام رسول ہوراں کلیات دی عرضوئی وِچ خانقاہی صوفیاں دی کتابی لفظالی فر فر بلائی اے۔ کلیات دے
دغے تے کچھر پوء دی پکیائی دکھاون واسطے۔ نور اخلاص، حقیقت، پاک انفاس، نفس، آئینہ باطنی، عرفانی نور،
مقصد واجب، حسن حقیقی، امرادی سرزنش، غیبی الہام، ناسوت، وجد، مخفی اسرار، وحدانیت حق، خودی، بقا، فنا۔ پر
کہانی دا پھیر ایس دغے باز عیار کنوں ہور موکلیرے کم وی گھندا اے۔ کلیات عیار اوس ویلے فقیر بن کے آیا
اے جدوں کہانی دا ہیرو کہانی دے مول سروپ نوں آپنی بنتر دے نبھا نوں چھڈ کے آپ فقیر بنیا پیا اے۔
کلیات دی کوڑ فقیری حمزہ دے ایس نویں مہاڑ اُتے وی ٹوک اے۔ کلیات کوڑ فقیر بن کے فقیری دے پورے
ورتارے نوں کوڑ ورتارا بنا دکھاؤ اے۔ تے فقیری دے ایس بہروپ راہیں کہانی اپنے ہیرو دے لیہوں لہن
نوں پئی چکھدی اے۔ کہانی آکھدی اے جو تاج خلعت لاه کے کمبلی پاون حمزہ دا بھرم اے کچ اے۔ کیونجو
فقیری ہے ای بھرم تے کچ۔ اصل جیون تران دی سیاست اے۔ مردی دے ورتارے راہیں۔ اوہ مرد جیہدی
کوڑ بھال کلیات پیا جیتندا اے۔ مرد ہے ای نہیں۔ مرد اوہو اے جو حمزہ ہا اوہ نہیں جو اوہ بنو اے۔ سو کلیات
دے دغے دے گھیر وِچ آوندیاں ساراں حمزہ نوں جیویں جاگ آویندی اے:

جاتا تدوں امیر نے کیتا دغا فقیر
ہن میرے جو ورتنی اللہ دی تقدیر
ایہہ درویش شریہ دے مکراں دی تاثیر
مرشد نوں سن بالکے لگے کرن اسیر

اخیری سطر وچ جیویں اوہ اپنی بھل دا جانو تھی گیا اے۔ آپنے نوں اوپرے مہاڑ اُتے آپ پیا کھلدا اے۔ تے ایس مہاڑ نوں اپنی نوں پتا دا کارن سمجھدا اے۔ ایہہ پتا تقدیر اے جیہڑی میری بھل پاروں میرے اُتے ورتن لگی اے۔ مینوں راہے پاون لئی مڑ جنگ دے میدان وچ کھڑن لئی۔ کتاب وچ درویش فقیر دے لفظ اگے وی بھنڈج چکے نیں اک واری۔ جد عمر درویش بن کے اک سوداگر کنوں گھوڑا کس کھڑیا حمزہ دی سواری واسطے:

چھپے رہیا پکاردا سوداگر دل ریش
 کیدھر نوں نس چلیوں اے ظالم درویش
 ملیوں ٹھگ بناری ہو کے حال فقیر
 ایس درویشی فقر دا کون تیرا ہے پیر

حمزہ دی فقیری نوں جیویں دکھایا تے چکھیا گیا اے اوہدے وچوں اک وڈیری ٹوک الردی جا پدی اے۔ قصہ ریت دی فقیری اتے۔ حمزہ دی فقیری عشق پاروں اے، وچھوڑے پاروں۔ حمزہ دا مہر نگار دے وچھوڑے وچ اپنی ہستی و نجاون چیتا کرویندا اے۔ رانجھے تے مہینوال دی کرنی دا۔ کہانی اپنے مول پاتر نوں مرداں دے مردنوں قصہ ریت دیاں مول پاتراں والا بانا پواندی اے وت ایس بانے نوں کچ کھوٹ دس کے لہا دیندی اے تے مڑ اوہدا پرانا بانا اپنی بنتر دا مہاندرا اوہنوں پرنا دیندی اے۔ ایس کاروائی راہیں کہانی قصہ ریت دی عاشقی تے فقیری نوں پرچولدی اے۔ جا پدا اے قصہ ریت والیاں صدیاں بدھی عاشقی تے فقیری راہیں جیہڑا تروڑ تران دی سیاست دا تے ایس سیاست دی رہتل اُتے پئی شاعری دا کیتا اے، اوہدی بھاجی موڑن لئی مولوی غلام رسول دی لکھت نے اپنے بھانے قصہ ریت دی کندھ پچھوڑیوں پئی اے۔ پر کندھ ٹپ کے پتہ لگاس جو ایہہ تے اپنا ای ویہڑا اے قصہ ریت دا نہیں۔ تھیا ایہہ ہے جو عاشقی فقیری دیاں جیہڑیاں روپاں نوں بھنڈ کے قصہ ریت ول ٹوک الاری گئی اے۔ اوہ قصہ ریت دے ہن ای نہیں۔ مجاوری پیری کتابی صوفیائی۔ ایہہ روپ تے تران دی سیاست دیاں گھروکیاں گھڑتاں نیں اوہدیاں ای جھاکیاں جھکانیاں نیں۔ اوہناں ڈھانیاں دیاں ای رُجھاں نیں جیہڑیاں تران سیاست راہیں اپنی ہوند پیاں ساردیاں نیں۔ سو ایس حساب ایہہ ٹوک تران سیاست اتے ای مڑ ورھدی اے کہانی دے سچیت آہر دے باہر باہر ای۔ فقیر درویش قصہ ریت دے آدرے لفظ نیں۔ کہانی لیہناں نوں اچھا تجدی اے عیاری نال جوڑ کے۔ پر تران رہتل نے پیری مجاوری تے کتابی صوفیائی نال جوڑ کے لیہناں لفظاں نوں اپناون تے گھنڈیاں کرن دا جیہڑا نل نت پیا لایا ہے اوہ وی تے نال ای بجی ہوندا اے۔

حمزہ دی قید تے قید وِچ بے انت تہیجے کہانی ولوں اوہنوں سزا نہیں۔ کہانی اپنے ہیرو نوں سزا راہیں
 سو دھ کے، اپنے وڈے سندر وِچ آپے اک کان پا کے تے آپے ای اوہ کان کڈھ کے آپنی زوئی سیدھ دا
 ہوکا دیندی اے۔ اچھا ہوکا دین دی لوڑ تے کوئی نہیں پر تروڑ دیاں ورتاریاں نوں لیکنا چھیکنا آپنے ورتارے
 وِچوں اوہناں دے لگ لپیڑ نوں مانجھ کڈھنا کہانی دا سیاسی آہر اے۔

حمزہ دی عاشقی فقیری کراہ اے۔ کہانی نے اوہنوں اگوئی خبرداری وی کرائی آہی۔ حمزہ نوں خاب وِچ
 ابراہیمی زیارت تھئی:

کر شفقت فرماوندا اوہ مقبول ربی
 جد ہاں تیرا حمزیا ابراہیم نبی
 آیا تیرے پاس ہاں عقل سکھاون نوں
 تینوں صبر قرار دا راہ دکھاون نوں
 ہُن فرزندا پیاریا سُن نصیحت توں
 چھوڑ دلوں دیوانگی نہ ہو حال زبوں
 کافر مار جہان دے اونویں ہو ہشیار
 بے دیناں دے دین دی کوٹ کرو مسمار
 کیوں اک عورت واسطے ہوش گوائی توں
 خاک بدن تے حمزیا کہہ کیوں لائی توں
 سر قائم تے عورتاں دنیا وِچ ہزار
 مہر نگاروں سوہنیاں اندر نقش نگار
 ایس عورت دے عشق وِچ توں سر خاک نہ پا
 ایہہ مرداں نوں ننگ ہے مفت نہ عقل گوا

ظاہر اے آپنے مول سوچ ورتارے دے ویترے ایس بیان نوں کہانی نے ابراہیمی نصیحت دا روپ
 دے کے آپنی سیدھ نوں اچھا آدریا اے تے حمزہ نوں سیدھوں ہٹن دی سزا نصیحت عدولی دی سزا دے رنگ
 وِچ دیوائی اے۔ مڑ جس قارن قریر شاہ کولوں حمزہ نوں تہیجے دیوائے گئے نیں او سے قارن دی بھین نوں
 اک ہو ابراہیمی زیارت راہیں حمزہ نوں چھڈاون تے اوہدے نال نکاح کراون دا آکھیا گیا اے۔ جانے:

سر قائم تے عورتاں دنیا وِچ ہزار

وانی گل پوری کر کے دکھائی گئی اے۔ مولوی غلام رسول دی کلا ایہہ ہے جو کہانی مونیوں سزا نوں سزا وٹے نوں وٹہ نہیں آکھدی۔ ساری گل نوں سوب واپری ہنا کے جوڑدی اے۔ پرچار ہنا کے نہیں۔ پر بتر دی چپ وی تے بولدی اے۔ زیارت، زیارت ول سیتردی اے تے کھل پرچار نالوں بتر دا گجھ پرچار ودھیرے پوہندا اے۔

سر لفظ استھے موکلیرے معنے لے کے آیا اے، سرداری تے عزت دے۔ خاک لاون اکائی دی رمز اے وکرا گوان دی۔ ایہہ سر گوان اے سو ایس توں حمزہ نوں ہٹکیا گیا اے۔ عورت سردی سجاوٹ اے۔ اوہدا کم سرداری دی سیپ اے۔ اوہ کام، گریستی تے اولاد دیاں لوڑاں پوریاں کرے۔ ہور سپیاں وانگ اوہ وی اکو اک نہیں۔ اوہ اپنے ورگ چوں نگ اے۔ ورگ وچ بھلیو بھلی نقش نگارے نگاں دی تھوڑ نہیں۔ جنی بارے ایہہ وچار اوہ سے زردھان وسیب وچوں ابھرے نیں جس وچوں مردی دا ورتارا ابھریا۔ پرانیاں شکاری وسیباں تے مگروں پشو پال وسیباں دی کم وٹ وچوں زردھانی اُسری تے واہی وان ٹابریاں وچ نَسری۔ ہالہ خور سرداریاں تے باتشایاں ایہدی ٹھک بندی کر کے لہنوں اپنی رہتل دا موہرا انگ اپنی واہ ورتن دا مول بنا پرچاریا۔ زردھانی تے مل پردھانی دا اسار تے نساں آپو وچ گنھیا ہويا اے۔ سو سرداری تے مردی اٹکھو تھوک ہن۔ مردی بندیاں دا تہ اوہدا سہرا اے۔ مرد ہون ای اصل بندہ جُون اے پر مرد ”سر“ نال اے ”سر“ دے سرتے اے۔ سو عورت واسطے ”سر“ گوان مرد نوں نگ اے۔ وڈا مکی ریت دی ایہہ سوچواہ نک مکی وال سجا نوں وی نت پوہی اے۔ مولوی غلام رسول دے وارے نویں ملکہ وانی نوں اپنا آپ سو دھن سنبھال لئی ایس سوچواہ دی لوڑ گھنیری آہی تے ایہدیاں نت تروڑاں عاشقی فقیری رہریتاں دا ڈر ودھیرا۔

سرداری مردی دے ورتارے وچ جنی دا کم نرا مرد دے کام نوں سیون سوارن ای اے۔ ایہہ جنی دی ہستی دا مول اے، جنی دا اصلی روپ اوہ اے جو مرد دے کام نے ڈولیا متھیا تے پرچاریا اے۔ سرداری مردی ورتارے دی درباری کسی شاعری نے مرد کام نوں ای عشق آکھ وڈیا تے ایسے عشق دے ٹل، ایہدی ورتوں لئی جنی دا روپ گھر سوار کے وچھایا تے وڈیا۔ درباری کسی شاعری دے گوچرے اچیتی سچیتی آہرہا فقیری ریت دے تروڑ دا۔ سو ایس شاعری نے فقیری عشق دیاں رمزوں دے گھنے کتابی ویوے ساج کے اوہناں دا مچ مارن دا اوہناں نوں اپنا گھر وکا کھڈونا بناون دا ٹل لایا۔ ایس کتابی رمز پارے دے رولے پاروں وی لوڑ پئی مردی دی کہانی نوں فقیری عشق دا لہیز لاہون دی۔

لفظ عشق راہیں وڈیا سواریا کام مرد دا مال اے۔ ایہہ جنے کھنے لئی نہیں۔ نہ جنا کھنا مرد ہو سکدا اے نہ

اوہ سرداراں ورگا کام بھوگ سکدا اے۔ اوہدی بون وکھری اے۔ اوہدے روگ بھوگ وی وکھرے نیں۔ سو سرداراں باتشا ہواں دا اپنے میل دیاں سوانیاں ول کام اُلا را ای عشق اکھویندا اے۔ حمزہ مرداں دا مرداے سو اوہدا آپنا عشق تے نوشیرواں دی دھی مہرنگار نال اے۔ پر سنے مہرنگار دے کل جگ دیاں سردار زادیاں تے باتشا ہزادیاں حمزہ تے عاشق نیں۔ گھنیاں تے اوہدی مردی دا وجکرا سُن کے ای آپنا آپ اوہدے ناویں لا بیٹھیاں ہوئیاں نیں تے اوہدا ڈھکن اڈیکدیاں نیں۔ ایہناں ساریاں عشق دکھالیاں کچھے لیہناں نال گتھی ہوئی سرداری ورتارے دی سیاست اے۔ جنی ایس سیاست وِچ آپ تے اتر نہیں سکدی۔ اوہ مرد نہیں سو اوہدا سریر، مرد کام نوں سیون سوارن دی سکت مردی دے ودھالئی اولاد جن دی سکت ای ہے ایس سیاست وِچ اوہدا ڈھوا۔ حمزہ دیاں سبھ بھجارتاں اوہنوں پتر ای دیندیاں نیں جیہڑے سگویں اوہدا سروپ نیں مردی وِچ۔

سردار زادیاں باتشا ہزادیاں پیکے گھردی ملکھ نیں تے پیکے گھر نوں گجھا میہنا وی نیں کیونجو اوہناں کسے دوجے دی ملکھ ہوونا اے۔ سو اوہ پیکے گھر وِچ چور نیں۔ سرداراں باتشا ہواں لئی اوہ اپنی شطرنجی دے بے اتارے مہرے نیں۔ لیہناں راہیں دوجیاں سرداراں باتشا ہواں نال جڑت بنی اے پر ایہو جڑت دوجیاں اگے ملکھ ہارن دا انکھ بٹن ہوون دا نشان وی اے۔ حمزہ نال نوشیرواں دے نت نندے جودے ساک دے کچھے وی ایہہ ڈول اے۔ گل دنیا دے سردار ہفت اقلیم دے باتشا نوشیرواں دی دھی دا ساک لے کے آپنا درجہ وڈیاون دی آس پالی بیٹھے نیں۔ عرب سردار دی سرداری سبھ کنوں ماڑی اے۔ اوہدے ویری اوہنوں مفلس عربیا آکھ کے ونگار دے نیں۔ پر اوہ مردی وِچ سبھ نالوں ودھ اے سو نوشیرواں دے دربار دا وڈیرا دھڑا اوہدے توں سردا وی اے تے ڈردا وی۔ نوشیرواں آپ ساک دیون دی کریندا اے پر نال ای ایس ساک وِچوں کبھدھروں میہنے دی رڑک وی جا پدلیں۔

حمزہ دا اک ویری سردار ژوپیں مغل مہرنگار پر نیون دی چروکنی تک رکھی بیٹھا اے۔ اوڑک حمزہ دا پتر عمر ژوپیں دے قلعے تے چڑھائی کریندا اے۔ اندر ژوپیں دی ماں اوہدی بھین گلچہرہ مغل تے اوہدی زال نیں۔ اتھے شاعر گلچہرہ مغل دا سراپا الیک کے جیتو سردار عمر بن حمزہ نوں اگیرے کریندا اے:

عاشق ہويا وکھ کے صبر قراروں ہار
گلچہرہ دے چہریوں ہن دوری دشوار
پکڑ عمر نے وینوں پکڑی وِچ کنار
آ جاویں ول شوقدے دیکھ لوواں دن چار

زن ژوہیں کاوس دی بھی سوہنی بے حد
 گلچہرہ بن ہورناں سہناں نالوں ودھ
 پور شدادی شیر دا اس تے پیا دھیان
 قاتل اکھیں ویکھیاں ہو رہیا قربان
 ایہہ زن ژوہیں مغل دی ایس نے لئی سمھال
 خاوند دا گھر چھوڑ کے آ جا میرے نال
 عمر امیہ آیا پھیر تہی دے کول
 ماں بڑھی ژوہین دی پیا پرانا ڈھول
 یاراں تائیں آکھدا ماں ژوہیں کاوس
 چھڈی میرے واسطے کاہنوں بڑھی پھوس
 آپ جواناں سانھیاں نال پسند صحیح
 بڑھی مت سو سال دی میری وٹ رہی

اتھے جنیاں جیتواں دی مل بن گئیاں نیں۔ جیتواں نے ویریاں دا مال کھوہ کے اوہناں دے پرانے
 ساک انگھ کے نویاں ساکاں نوں اوہناں لئی گالھ بنا کے آپنا نیاں نیڑیا اے۔ جنیاں نویاں مالکاں دی پھنڈ دا
 تے پرانیاں دی لہائی دانشان بن گئیاں نیں۔ اتھے کہانی پرانیاں شکار ٹابری ادھالیاں دا چیتا کروندی اے۔
 جنی مرد دی لہائی چڑھائی دا رچھ اے اوہ ویری دیاں گھروکیاں ساکاں نوں گالھ بناون دا وسیلہ اے۔ نری
 گالھ دا نہیں کرودی ہاسے تے پھکوی دا وسیلہ وی اے۔ عمر عیار دی گل وچ ہاسے مارتے عمر امیہ جیسے کیرے
 امرد نوں وی اے۔ اوہ آپ سرداراں دا بھنڈ بن کے اپنے آپ نوں بھنڈا اے۔ پر ایہہ کرودی ہاسا عمر
 عیار دی گل تے نہیں مگدا۔ ژوہیں دی سوانی پور شدادی شیر یلجادی نے پسند کیتی اے:

پھر زوہیں دی رن نوں کہندا عرب امیر
 یلجادی نوں من لے چنگی ہے تدبیر
 اوہ کہندی میں تسانی ہاں فرمانبردار
 مینوں تیرے حکم تھیں ذرا نہیں انکار
 پر میری اک عرض ہے اے عربی سلطان
 میرا عقد بنھاونا نال کسے انسان

چاہیں خدمتگار تھیں کر میرا پیوند
 پرایہہ فرہ بھوتتا مینوں ناہیں پسند
 ایہہ گل سُن کے آکھدا حضرت عرب امیر
 جن ناہیں نہ بھوت ہے ایہہ ہے میرا ویہ
 تے ژوپیں کاوس تھیں آہا ودھ دلیر
 تیرے اگلے خاوندوں اس دا قدر ودھیر
 اوہ کہندی ایہہ بھوتتا جے ناہیں گجھ ساگ
 ایس چوہر دا شکم ہے تاں کیوں دیواں وانگ
 حمزہ کہندا مرد ہے اس دی وڈی شان
 ایس نوں شکم وڈیریوں کیہ آہا نقصان
 نالے اوس نوں دیوندی رغبت مہر نگار
 من گئی پر سنگ کے عاجز تے لاچار
 کیہ جاناں کیہ ہوسیا میرے لیکھ جلے
 میں بے طاقت چڑی دے پیا پہاڑ گلے
 میں جمدی مر جاوندی ہوندے بخت بھلے
 تاں کیوں ضرباں کھاوندی اس دے شکم تلے

تے ژوپیں دی ماں نال حمزہ دی گل گالھ نوں ہاسے پھکڑی وچوں کڈھ کے بھارے گورے بیان وچ

اُندی اے:

حضرت عرب امیر نے گرہ غضب دی کھول
 ماں ژوپیں کاوس دی سد بلانی کول
 فرمایا سر صدق تھیں پیر نہ جائیں ڈول
 ظلم ہو یا عدل ہے اے بڈھی سچ بول
 پت تیرا جو دشمنی کردا میرے نال
 پچھے میرے اہل دے رہیا اٹھاراں سال
 کھوہ کڈھدے نوں ہو گیا اگے گھات تیار

ہن تیرے فرزند دا ایویں حال خوار
 خوب ویاہ کرایا بیٹھا رن کھوہا
 اگے منگدا پچھلیاں لیاں سگوں گوا
 واہ واہ مغل بہادر رن گئی تے بھین
 ہور ویاہ کرا لئے کر بیٹھا ہن وین
 نفع جہانوں لہدا مول ونجا گیا
 آہا وچ میدان دے پشت لوا گیا
 مرداں دے گھر لدا آپ لٹاگی ا
 تے اج وچ جہان دے چور سدا گیا
 چوری نوں گھر مرد دے چور سدا گیا
 ہتھوں مرد دلیر دے پگ لہا گیا

دیکھو ایس بیان وچ جنی زبردہان وسیب دی سیاست دیاں رنگاں وچ مرد دی لہائی چڑھائی دارچھ بنی
 اے۔ اتھے اوہ پرانیاں شکاری ٹائیریاں والے ادھالے وچ کھسی رن بھین وی اے۔ سوداگری دیہار دا نفع
 تے مول وی، ہالہ خور سرداراں دی پگ وی۔

ژوپیں دی ماں دا جواب سُنو:

دس ہويا اس عدل ہے یا ہے ظلم تمام
 رو رو بڑھی آکھدی نہیں ظلم دا نام
 عمل کمائے اپنے بدلے گئے وکھا
 پت میرا وچ خاندان بیٹھا داغ لوا
 منگدا مہر نگار سی دینی آئی رن
 جھگا چوڑ کرایا رہیا نہ کسے ون
 سکا سیس منایا تے کترائے کن
 رن دتی وچ عدل دے بھین دتی وچ ڈن
 پٹھ تہاں دے اوس نے آپ کٹائی دُن
 بڑھے وارے ماں دی خوب ٹھپائی گھن

سردار میل دی سوانی اپنے آپ نوں اوہو سمجھدی اے جو مرد نے اوہنوں بنایا مٹھیا اے۔ اوہ مندی اے جو جنی دا سریر مردی دے پڑ دا پلہ ای اے۔ جنی دی ہوند اوہدی آپنی نہیں۔ مرد دا مال اے تے ایہہ مال مرداں دے آپسی نیاں نیڑے وچ سرپر ورتیونا اے۔ جنی دا سریر اوہدی ہوند آپنی ایس ورتوں پاروں مرداں دی آپسی بڑھک تے چاگھ دا نشانہ اے۔ ایس ورتوں پاروں جنی اک ہاسو پینا وجود اے۔ ایہہ گل چہ کالاں توں نر پردھان وسیئیں پلے سجا وچ رسی ہوئی اے، اوہدا اُگھا لچھن اے۔ پر ہر جوہ دی رہریت لہنوں آپنا نوینکا رنگ نوینکی بولی دیندی اے۔ مولوی غلام رسول اتھے ٹھیٹھ دیسی گالھ مہینے والی بولی ورتدے نیں۔ اتھے اوہناں دی لکھت وچ جنی جس رنگ دے کرودھی ہاسے تے تنگی چاگھ دے مُونہہ آوندی اے۔ اوہدے چکھے اتھاویاں مالک واہی وان ٹا بریاں دے ورتارے دے گجھ اُگھے رنگ صاف پئے لہدے نیں۔

مولوی صاحب دی لکھت وچ سردار مرداں دے دیہہ تران دیاں نقشیاں مگروں سردار سوانیاں دے حسن دیاں نقشیاں دا نمبر اے۔ حسن دے ایہہ نقشے فارسی شاعری دی درباری کسی ریت دی نکسالی گھڑت نیں۔ سراپا کاری وی کسی شاعر دی اتنی ای کرڑی پرکھ اے جتنی پو کاری۔ مہر نگار دا سراپا ویکھو:

فائق صورت پری دی حوراں دی مانند
 شہزادی ول ویکھ کے شرمی ہويا چند
 گل تازہ گلزار دا چڑھے مقابل ہو
 جے رس بھرے دماغ نوں زلف حسن دی بو
 جے اک لانبو برہوں دا کرے جگر دس لو
 زلف گتے چا دوزخے وچ زنجیر پرو
 نقش بہار خیال تے چاڑھ کہے جے کوہ
 اس سنبل دی شاخ تھیں طرف بھلن اک دو
 جے باریک اشعار تھیں شان کہے مومو
 رہے بنفشہ گیسوؤں وچ حیرت رخ دھو
 تے اوہ زیبا مینڈھیاں بھریاں ولوں چھلوں
 وانگ کمند ابریشمی پھس کد لہن گلوں
 بے پایاں تعریف تھیں طول کلامی نال
 بہار دھراں سر زلف تے اک نہ گتھے وال

بھواں کماناں کھچیاں نین دونویں دو تیر
 لوے فقیری مل جے کھاوے زخم امیر
 جھاڑ تفنگ بلائے دا سینے دین وگا
 نام دھراں اس زخم دا عشق بستر دا
 نوکر شان ہلال دے جھمبیاں دے وال
 گرد بگرد بلائے دے نیزے پالو پال
 بنی نیزہ نور دا اچھل کنگ وگے
 دیکھ متاں مر جاویں جاں ایہہ سانگ وگے
 رخسارے ول دیکھ کے ڈگ ڈگ مرن طور
 تے شعلہ اس حسن دا جال گھتے پُر نور
 لب لالی وچ دکدے دند بھکھن خوشترنگ
 اسدے شمع جمال تے دل ہو چلے پتنگ
 گیند روپہری جے کہیں دلا زخداں نوں
 تے دفتر تھیں حسن دے حرف نہ پڑھیا توں.....
 بغل خزانہ سیم دا بیٹھی مار چھپا
 حصہ کدیں عشاق نے لیا نہ ادھ وٹھا
 بازو باز نہ آونے جاں وگنی وچ جوڑ
 وین چڑھائیاں وینیاں گنھ مکھن وچ دوڑ.....
 رشتہ کمر نزاکتوں ساق دو سیم ستوں
 جگر نگاہ پلٹ کے چشم کرے پرخوں
 پیر ملائم حلویوں تے رنگوں خوشترنگ
 اطلس اپر جے چلے بھی ہوون گجھ تنگ

سراپے دی رمزالی مہر نگار دے حسن دے جاڈو نوں اوہدے نسب مرتبے تے مال نال جوڑیندی اے۔
 گھنیاں رمزاں جنگی ہتھیاراں دیاں نیں۔ مردی اپنی ورتوں لئی اپنی فکر دا حسن گھڑ کھلیاردی اے۔ اپنے رنگ
 وچ رنگ کے آپنیاں زچھاں نال ساج کے۔ جیویں ہر کسب والے کھڈونے دی اپنے رچھ دی نقل دے
 پنچم پراگا پہلا

ورتدے نیں، بیج پڑ دی کھڈونی نقل اے تے جنی گھلاٹ کھڈونا۔ بس ایہہ ہے جو دیہہ تران نہ ہوون پاروں زور ایس گھلاٹ دا ہتھیاراں دی کجھی کاٹ اُتے ہے۔ ایہہ کجھی کاٹ جنی دے حسن نوں اوہدی جگ دھمی چلتر بازی نال جوڑیندی اے۔ مردی ورتارے والیاں نار سریر اُتے قبضہ کر کے اوہدے تت ست نوں اپنے بھانے اپنی خوشی دا کھڈونا من مرضی مانن دا حاضر وسیلہ بنا گھدا اے پر ایس گھلاٹ دا دھگان اوہناں دے اچیت من وچ جنی دا ڈر بن کے پیا بھوندا اے۔ اتھے جنی اوہناں نوں کوئی پتال واس روح چا پدی اے جیہدے چلتر دا مارو جاڈو وسوں باہر اے۔ سراپا اک رسم اے، دربار حاضر کسبیاں دا ساجیا ٹونا جیہڑا ڈراونے وسوں باہرے نار چلتر نوں درباری ورتوں دیاں رمزیاں وچ ڈھال کے ریتل درباری وست ویروے، وست وکھالے وچوں لنگھا کے کیل وکھیندا اے۔ درباری وست وکھالے دی جان وادھا اے۔ مہنگا سجاوٹی وادھا۔ سراپا جنی دی انگ بتر نوں مہنگے سجاوٹی وادھے لئی بریک کسب کاری دے کھارے چاڑھدا اے۔ سراپے دی رسم راہیں جنی دا وجود آپ مہارے ہلن بولن توں وانجیا جاندا اے۔ ہر انگ دا وکھرا ہلن بولن مہنگے سجاوٹی وادھے دا وکھالا اے۔ ایہہ ہلن بولن مردی ورتارے والیاں دی ویکھنی لئی اے، اوہدا دتا اے۔ ایہدا جنی دے تت ست نال کوئی سانگا نہیں۔ اوس تت ست نوں مکاون لئی تے ایہہ رسم کیتی گئی اے۔ مردی والیاں دا کام ایسے مہنگے سجاوٹی وادھے دے وکھالے دا گھنیا اے۔ جنی دی ایہو مرد ساجی اہوند اے جیہڑی مرد دا کام جگیندی اے۔ جنی دی ہوند نوں تھاں مارن والے اوہدے ہتھ گھڑے بُت کنوں قتل ہوون دا سانگ بنا کے کام بھوگ دے پڑ وچ اپنی فتح نوں مردی دی سخاوت راہیں، ہرن مرن دی رمز راہیں، کھیڈ ماندے نیں۔ ایہہ ہرن مرن دی رمز خبرے وجوگے بھوگ دی نت رڑکنی بے سوادی نوں مسالہ لاون دی رمزی اے۔

مردی مولوی غلام رسول دی لکھت دا اگواڑ اے، ایہدی گھنلی سوچواہ۔ سراپا ایس سوچواہ دی نکسالی گھڑت اے۔ پر ویکھو مولوی صاحب ایہہ نکسالی گھڑت ورتاوندے جیویں بے دھیانے ای اپنے لکھت پچھواڑے نوں ہتھ مار بیٹھے نیں:

بازوباز نہ آوندے جاں وگنی وچ جوڑ

وین چڑھایاں وینیاں گنھ مکھن وچ دوڑ

ایہہ تگ اچن چیت ای ہیر دے وارث شانی سراپے دا چیتا چھیڑدی اے:

بانہاں ویلنے ویلیاں گنھ مکھن

چیتے دی ایہہ چھیڑ مولوی صاحب دی نکسالی گھڑت نوں پر کھیندی اے۔ مولوی صاحب دی لکھت دے

مول مہاڑ بارے پر کھویاں پچھاں پچھدی اے۔

ہیر دا وارث شاہی سراپا درباری فارسی ریت دی سراپا کاری نال بکھیڑا اے۔ درباری ریت دیاں نکسالی رمزاں نوں آپنے ویلے دیاں ویسی لکراواں وچوں لنگھا کے ٹھیٹھ دیسی رمزاں نال گتھم گتھ کر کے وارث شاہ ہوریں درباری ریت دے گھرے جنی دے رُوپ نوں بھنڈ دے نیں۔ اوہدے گھر نہار ورتارے نوں پندے نیں۔ جنی دے سریر نوں اوہدے تت ست نوں ایس ورتارے دی پکڑ توں چھنکار دے نیں۔ مولوی صاحب جھتیں تے ایہہ نہیں کرو۔ پر جو اوہ کرو نیں اوہنوں وارث شاہی سر دی انجھول چھوہ نال لوک ریت شاعری دی مجھ واہ دی پر کھویں مار وچ لے آئے نیں۔ آپنے سچیت مہاڑوں نکل کے آپنے اچیت ساہویں ہو کھلوتے نیں جھٹ دا جھٹ۔

انج تاں اوہ جنیاں وی ڈھیر نیں کہانی وچ جیہڑیاں سراپے والی رمزالی سچی مچی کھیڈ دیاں نیں۔ نرا رمزیں نہیں ہتھیں وی قتل کریندیاں نیں مرداں نوں۔ جیویں گیلی اسوار تے خورشید خاوری۔ ایہہ انج اے جیویں سراپے دی خیالی نار مرد نوں رمز مسالے دا سواد سچی مچی چکھاون آ گئی ہووے۔ جیویں رمز دیاں قاتلاں مردی بیج دے پلس مقابلے ذرا ”اصلی“ بناون لئی رمزوں باہر آ گھیاں ہوون۔ کہانی دے وڈ مرد جھٹ اگیرے تھی کے رمزاں دا جیوندا سواد ماندے نیں۔ سچی مچی قتل تھیون دا دھڑکا جھاگ کے ایہناں ناروں نوں مڑ رمز بوتل وچ بند کر کے سیجیں چڑھیندے نیں۔ ایہناں ساریاں وچوں ہمائے طاکی ودھیرے وکھری اے۔ یمن دے شاہ مندر دی انموڑ دھی جیہڑی کسے نال ویاہ تے راضی نہیں۔ اوہدا ناں ای آپ بولد اے۔ اوہ ہما جیہڑا نت اڈار اے کسے دے سرتے نہیں بہندا۔ اوہدیاں ویاہ شرطوں گھن کرڑیاں نیں۔ پہلی ایہہ جو پو گڈی سولی اُپر جڑی مندری وچوں تیر لنگھاؤ۔ دوجی پو وچ میرے کنوں گیند کھوہ کھرو۔ ایہہ دو شرطوں تاں مرد باتشاہزادے پگ ای لیندے نیں پر تریجی اوہناں دے وس نہیں۔ دوالوں پھڑ چاون دا مقابلہ جتو میرے کنوں اوس ایویں نہیں جو جیہڑے ویلے مرد ہمائے طاکی نوں دوالوں چاون لگدے نیں اوہ مونہہ توں نقاب سرکیندی اے۔ حسن دی چک نال مرداں دے پران ٹھوڑ ویندے نیں تے اوہ خنجر نال اوہناں دا سر لہ گھندی اے۔ زنگیار دے شہزادے شیر سقیاں دا جوڑ ویکھو:

تجی شرط نبھاونی سرتے پئی محال
 اِکدو جے دی دونہاں نے کمروں پھڑی دوال
 چا زینوں لے چلیا اسنوں اسقیاں
 تدوں ہما قدیم دی عادت کرے عیاں
 شمع رخوں غدار نے برقع لیا اٹھا

بجلی وانگوں چہریوں چمک چمکی آ
 ویکھ حسن دی تاب تھیں رہیا سقیلاں سُست
 پکڑ ہمائے طاغی اسنوں کھڑے درست
 چا دھرتی تے ماریا اٹھن لگا پھیر
 خنجر مار ہمائے نے کیجا قتل دلیر

ہمائے طاغی دا رمز نال سانگا ویکھن گوجرا اے۔ اوہ پڑیں بتری اے۔ مرداں نوں اصلی مقابلے لئی
 ونگاردی اے۔ رمز نوں اصل کر کھیڈیندی اے۔ پر نال ای جدوں مرداں اگے پیش ناہس جاندی تاں مڑ رمز
 رُوپ وِچ وڑ ویندی اے۔ مرد ویکھنی دے دتے رمزی حسن دے سروپ نوں نہیں اوہدے رمزی تت نوں
 اصلی ہتھیار کر کے ورتدی اے۔ اتھے جا پدا اے کہانی اک ہووے رمز بھنڈار نوں ہتھ پئی گھتیندی اے۔ فارسی
 شاعری دی ریت وِچ اک سوچواہ اوس فلسفے دی وگائی وی ہے جیہڑا سنساری حسن نوں ربی حسن دا ورتن وان
 رُوپ دیندا اے۔ سنساری حسن آپ گجھ نہیں پر ربی حسن دا سروپ ہوون پاروں سبھ گجھ ہے وی۔ ربی حسن
 ایس سروپ دا اڈٹھ تت اے۔ جیہنوں سدھا ویکھن بندے دے وس نہیں۔ بندہ لیہدے سروپ راہیں لہنوں
 جھلکار سکدا اے۔ سو سنساری حسن آپ پڑدہ اے ربی حسن دا۔ پردہ اٹھاون، بُرقع چاون، شمع اگوں پلہ
 ہٹاون ربانے جمال نوں سدھا ویکھن اے۔ پر سدھا ویکھن وِچ ایہہ جمال جلال اے۔ لیہدی بے پڑد وکھالی
 بندے دی سنساری ہوند نوں مکا کے آپنے وِچ سمو گھندی اے۔ فارسی شاعری دا اک کچھ ایس رمز بھنڈار
 اُتے کھلوتا ہویا اے۔ ایس بھنڈار دیاں رمزیاں دی ان تھک ورتوں وی کسی شاعری دا من بھاونا آہر رہیا
 اے۔ پر ایس آہر راہیں ایہہ شاعری کیہنوں کیہ پئی سناؤندی اے ایہہ نتارا ورتا ای تھیا اے۔ قصہ ریت
 والیاں نوں درباری رہریت دا تروڑ کرن کیتے ایس رمز بھنڈار نوں لوک وار دے پو وِچ لاہونا پیا۔ ماکی
 ویہار وِچ خلقت دی جرنی کرنی نال کلرا کے ایہدیاں پرتاں نکھیڑنیاں پیاں۔ جیویں دمودر کیتا۔ مولوی
 صاحب کیہ کرو نہیں۔ کیہ ہمائے طاغی مردی ورتارے اندروں ای اوہدا تروڑ اے۔ کیہ ہالہ خورشاہی دی
 پرتیت نوں آپنی پالی ایس جنی کنوں آپنی ساجی ایس رمز گھڑت کنوں کوئی دھڑکا اے۔ مولوی صاحب دیاں
 گجھ سینتاں ہمائے طاغی دے حسن نوں فارسی غزل والے ورتارے راہیں ربی حسن نال جوڑیندیاں جا پدیاں
 نہیں:

عاشق نعرے مار دے مجلس پئی کہا
 رمز وگیندی پردیوں گئی دلاں نوں کھا

صبر دلاں دے اڈ گئے وِچ برہوں دی واء
 سوز دلی سن شوخ دی گئی البے لاء.....
 شمع رخوں عذار نے بُرقع لیا اٹھا
 بجلی وانگوں چہریوں چمک چمکی آ
 پھیر نقیب پکاریا آوے ہور جوان
 جاوے چھوڑ معاملے دُنیا دے میدان
 جاوے جس نے جاونا خوشدل استیلاں
 ایس عالم دے ونج دا چھوڑ نفع نقصان
 مارے جلوہ حسن دا جاں اندر میدان
 طالب ویکھ جمال نوں کرن تصدق جان

پر ویکھو مولوی صاحب ہمائے طاغی والے رمز جن نوں کیویں بوتل بند کریندے نیں۔ جہش دا شہزادہ
 طوق خزاں وی پہلیاں دو شرطوں پگ کے تریجی تے اڑ گیا اے:

طوق خزاں نے پکڑ کے چاہیا کھڑے اٹھا
 لاه بُرقع تس تاب دے چالے گئی ہما
 دے گردش تس زمیں تے سٹن لگی سی
 ویکھ دعا وِچ جوش دے آیا عم نبی
 نعرہ مار امیر نے دتی دھرت ہلا
 کنب ہما تھیں طوق خز پیا زمیں تے آ
 ماری چھال امیر نے آ وڑیا میدان
 کمروں پکڑ ہمائے نوں مارے ول آسمان
 آہی لکھیا راویاں اتنی دُور گئی
 چوی جیہا قد دِسیا جس دی نظر پئی
 حمزہ اگے آکھدا مندر عرضی ہو
 دھرتی اتے پون تھیں اگے پکڑ لو
 اتوں آئی بوچ کے کرے امیر رہا

رہی ہمائے طائفی حیراں تے پچھتا
 منذر عرض گزاردا اگے عم رسول
 اسنوں وِچ کینر کاں حضرت کرو قبول
 حمزہ نے فرمایا خواہش اساں نہ مول
 اس ظالم دے عقد تھیں کیہ ہے نفع حصول
 طوق خزاں نوں ویکھیا حمزے حال ملول
 دل اسدے وِچ عشق دا غائب آیا سول
 چاہے کیویں ہمائے دا ہووے وصل وصول
 چائیاں شوق خماریاں کیتا برہوں نزول
 رو کہندا امیر تھیں میں ہویا معزول
 نازک تیریاں اکھیاں دو تیخاں مسلول
 جان میری وِچ عشق دے کر گیوں مغلول
 جاون جوگ نہ رہیا میں چھوڑ میدان ملول
 کیوں نہ مینوں ظالمے پکڑ کیتا مقتول
 جگر وکا سدھاریوں اے دلدے مقبول
 طوق خزاں بہہ رووندا درداں دے وِچ بھول
 ہن نہ رو جڑ ماریا کہے غلام رسول
 جا حمزے نے ویکھیا اسدا ایہہ احوال
 بدھا عقد ہمائے دا طوق خزاں دے نال
 طوق خزاں اسلام دا ترت کرے اقرار
 خدمت وِچ امیر دے دتی عمر گزار
 گھروں ہمائے طائفی نت گھلے پیغام
 میں راضی ہاں حمزیا تیری رہاں غلام
 تے حمزہ کہہ گھلدا خواہش اساں نہ کاء
 طوق خزاں دی بغل وِچ بیٹھی ناز اڈا

عاشق دا دل توڑنا لکھیا کس روا
 طوق خزاں دے نال رہ اندر صدق صفا
 اوہ تیرے وچ عشق دے بس ہو رہیا فدا
 اندر تیری آرزو کوک کہے کراء
 گھنڈ پلٹ چکار دی لے گئی دل چرا
 کر گھائل میدان وچ گئی نہ بنے لا
 انت ہمائے طاگھی سرور ناز وراں
 عمر گزاری خدمتے اگے طوق خزاں

جاپدا ہا جیویں ہمائے طاگھی جنی دے ویسی درجیوں اوہدی متھی ویسی تقدیروں نابراے۔ اوہ ہے تاں ہما
 جیہدے سرتے بہہ ونجے اوہ یمن دی شاہی وچ سیری تھی ویسی۔ پر نال ای اوہدی آپنی گھل اڈاری وی مک
 ویسی۔ سو اوہ اپنے حسن نوں آپنی گھل دی راگھی واسطے ورتدی اے۔ پر اوہدی گھل مردی ورتارے نوں
 بھنڈ دی اے اوہنوں لُج لاوندی اے۔ شاعر آپ ایس جنی نوں بھارے گورے رمز بھنڈار دی پیوند راہیں اک
 نویں سکت دیندا جاپدا اے۔ پر جھب ای ایہہ سکت اوس کولوں کھوہ لیندا اے۔ مرد بن کے مردی نوں لُج
 لاونی جنی نوں مرداں دے مرد ہتھوں نیویں کروا کے اوہنوں اوہدے متھے ویسی کم وچ لا کے پواڑا نیڑ دیندا
 اے۔ ہمائے طاگھی نوں باتشاہی بخشے خیالی پکھووس عام چڑی (کڑی) بنا وکھاوند اے۔ اوہدے رمزی پر کپ
 کے ریتل گھر ہستی دے پنجرے گھنڈا اے۔ ربی جمال جلال دے رمز بھنڈار نوں ہتھ پاوندی جنی جیویں
 آپوں باہر پئی ہوندی آہی۔ اوہنوں ٹھیٹھ ریتل گھر ہستی وچ جول کے سگھو خدمت گزار بیوی بنیندا اے۔
 ایہہ ساری کاروائی مرداں دے مرد ہتھوں کرویندا اے۔ جیہڑا آپ قدرت دے جمال جلال دا سروپ اے۔
 حمزہ پو وچ تد اُتریا جد جاتوس جو ہمائے طاگھی اپنے متھے پو پر بندھ پئی تروڑدی اے۔ کھیڈ وچ روند
 پئی ماردی اے۔ آپنی دکھ نوں دعوے دار دے ہراون کیجے پئی ورتدی اے۔ اوس ویلے مرد دی جلالی واج
 نے جنی دی جلالی دکھ والا رمز دفتر ٹھپ دتا۔ یاں آکھوئی مردی ورتارے جنی نوں حسن دا جیہڑا خیالی تران
 بخشیا ہو یا ہا اوہدیاں حداں مڑ بنھیاں۔

ہمائے طاگھی دی ہار پوری اے۔ اوہ ہن اپنے میل دی دتی جاء اتے آن ڈگی اے۔ اوہدی ہستی ہن
 حمزہ دے ہتھ اے تے حمزہ دے بخشے خاوند گھر ہوندیاں وی اوہدا ہریا سریر اپنے اصل جیتو مالک اگے حاضر
 اے۔

میں راضی ہاں حمزیا تیری رہاں غلام

پر ہن مردی وارتارا پورا لاگو تھیونا اے۔ سخی مردنوں ایس پھنڈکی چڑی دی کوئی خواہش نہیں۔ اوس اوہنوں اک ڈگے مردنوں بخش چھوڑیا اے۔ طوق خزاں ناں وی گوہ گوچرا اے۔ طوق غلامی دا پٹہ اے تے طوق خزاں حبشی شہزادہ اے تے حبشی توڑے شہزادہ ہووے آپنی نسل دا طوق نال ہس۔ ات چڑھی جنی نون اپنے میل دے اندر وی اک ”غلام“ مالک دی خدمت وچ عمر گزارنی پئی۔ دیکھن گوچری ایہہ وی اے جو ہمائے طاہی نون سزاتے ملی پڑ پر بندھ ترورن دی۔ گجھا ہتھیار کڈھ ورتن دی۔ پر پڑ وچ اوہدی دکھ اوویں ای گجھا ہتھیار اے جیویں حمزہ دا نعرہ۔ پر اک ہتھیار مردی ورتارے دا آپنا اے تے دوجا اوہدا ہتھ گھڑیا ہو کے وی ہتھوں نکلو ہا۔

ہمائے طاہی ہن مڑ ”سرور ناز وراں“ اے۔ اوہنوں ہن پرانیاں رمزاں سراپے والیاں حداں وچ رہن دی شرط تے پرتائیاں کنیاں نیں۔ ہمائے طاہی نون سراپے دی رمز باندھ وچ ولن لئی شاعر نون مثنوی دا سواہرا پر بندھ روک کے لگاتار ٹکاں والا پر بندھ ورتنا پیا اے۔ ایس پر بندھ راہیں طوق خزاں نون ریتل غزل دی عاشقی پرتائی گئی اے۔ تے ہمائے طاہی نون ریتل غزل دی معشوقی تے بحال کیتا گیا اے۔

مولوی صاحب دے لکھت اگواڑے تے سراپے ڈھیر نیں پر اک سراپا پچھواڑے وی اے۔ ایہہ اک پالی دی معشوق دا اے۔ پالی آپوں ایہہ سراپا عمر عیار نون سناوندا اے۔

زلف اسدی اُن لیلیاں گھٹ دساندی رت
وال سیاہ سن بھاونے دل لے گئی اچھت
جیوں دُم کالی بھید دی محبوبہ دی گت
بھیدی دے چکھے گیاں رہے اڑت کھڑت
تر اکھیں ہرنوٹیاں نرم دسیندے ننگ
بھواں کماناں ونگیاں جیوں مینڈھے دے سنگ
متھا صاف صفائیوں دھریا سینہ گرگ
نین پر اسدے عشق دا صدمہ پیا بزرگ
دُھوں چٹے دند تے نرم مکھن رخسار
بدن ملائیوں چیکنا روغن دھرے نتار
وانگ ہوانے بکری سینے وچ ابھار

پر گجھ اوس ابھار دی مینوں خبر نہ سار
 سیک نہ دتا اٹ دا دل میرے وسواس
 بھینڈ پچھنڈا ماریا مار ابھاری لاس
 کمر چھیتے دے ہان دی یاں گجھ ودھ مہین
 دو دُنبے دیاں چکلیاں دو سیمیں سرین
 پھر دوڑنگے ماردی مست پٹھورے وانگ
 دل درداں وچ روڑھدی حسن ندی دی کانگ

کتاب وچ سردار میل سوانیاں دے سراپے شاعر آپ سناوندا اے۔ جیویں درباری کسب دی ریت
 اے۔ پر ایہہ سراپا پالی دی زبانیں اے۔ پالی آپ آپنی سٹھ بنیندا اے۔ وڈیاں دی ریت دی ریس کر کے
 سراپا بولن توں پہلوں پالی عمر نوں پچھدا اے:

راہ وچ پالی پچھدا عمر امیہ نوں
 ایہہ کیہڑا سردار ہے دس حقیقت توں
 کہیا والی عرب دا حمزہ جسدا نام
 مکاں دے وچ سنیندا جس دا نام تمام
 سُن کے نام امیر دا ہو پالی دلشاد
 بعد دعا ہتھ بنھ کے عرض کرے فریاد
 سُدیا مہر نگار تے عاشق عرب امیر
 وچ کمنداں زلف دے صادق عرب امیر
 شخص مقدم ایس تھاں گھر اسدے اک دھی
 میں بھی عاشق اوس دی صفت کہاں ہُن کیہ

عرب امیر تے باتشاہزادی دے عشق نال آپنے عشق دی گل جوڑنا ای پالی نوں ہاسو پینا بنا دیندا اے۔
 عشق، سراپے والے غزل دی رمزالی والا کتابی عشق، سردار مرداں تے سردار سوانیاں دے پر نیون دا ڈھو
 اے۔ آپنے کسب پاروں ویسی درجے پاروں پالی مرد ای نہیں۔ سومردی رہریت دی ریس کر کے پالی آپنے
 ورگ دی نقل بنیندا اے۔ نئی ماڑے شودھے کیویں وڈیاں دی ریس کر کے ہاسو ہینے ہو ویندے نیں وڈیاں
 لئی۔ پالی نوں سٹھدیاں مولوی صاحب پکا مونہہ بنائی رکھدے نیں۔ جانے میں تے شاعر دا کسب پیا نبھیندم۔

دیکھو جیویں باتشاہزادیاں دیاں سراپیاں وِچ ہتھیاراں دی رمزالی ورتیندی اے اوویں ای اتھے میں پالی دی معشوق دے سراپے وِچ اوہدے کہتے دی رمزالی ورتی اے۔

پر پواڑا تے شاعر دے کسب دا ای اے۔ کسب نوں ساردی اے اوہ ریت جیہدے نال شاعر آپنی لکھت دا لڑ جوڑدا اے۔ ریت شاعر نوں آپنی لفظالی رمزالی ای نہیں دیندی آپنے مہاڑ نشانے وی دیندی اے۔ آپنی وار دی ساری کمائی شاعر دے ناویں لا دیندی اے۔ جیہڑی ریت وِچ سراپے کاری ثری اوہ جنی نوں پورا جیوندا جی کر کے دیکھ ای نہیں سکدی۔ ایس پاروں جو ایہہ ریت جنی نوں نراکھ نال مالک میل دی نراکھ نال دیکھدی اے۔ تے مالک نر جنی دے سریر نوں اوہدی ہوند کولوں وکھرا کے ایس سریر وِچ آپنی مرضی داہلن بولن بھر کے ہوند جوگے انگاں نوں آپنی حاکی تے چڑھت دی رمزالی وِچوں لنگھا کے ای دیکھ ورت سکدا اے۔

مولوی صاحب دا پالی آپنی معشوق نوں پالی دی اکھ نال نہیں درباری ریت دی اکھ نال ویہندا اے۔ اوہ پالی ہے ای نہیں درباری ریت دی گھڑی پالی دی کمی کارے دی نقل اے۔ ہیر دے سراپے وِچ وارث شاہی نقل ڈاڈھیاں دی ریت پر تیت نوں ماڑیاں دے اکھ وِچ اوہناں دی دیکھنی راہیں بھنڈی اے۔ نال ای ماڑیاں دی دیکھنی وِچوں ڈاڈھیاں دے لاگ دے رنگ وی پرچولدی اے۔ مولوی صاحب دی نقل ماڑیاں نوں ڈاڈھیاں دی اکھیں دیکھ ڈاڈھیاں نوں ہساون دا آہر کریندی اے۔ ایہہ گل ٹھیٹھ دیسی لفظالی وِچ ریتل فارسی رلے دیاں چھٹاں پاروں ودھیرے رڑکدی اے۔

دُڈھوں چٹے دند تے نرم مکھن رخسار
دو دُبنے دیاں چکلیاں دو سیمیں سرین

نالے مولوی صاحب سراپوں ترت مگروں پالی دے عشق بیان نوں فارسی ریت دی رمزالی وی پرتا دیندے نیں۔

ایہہ زیبائی اوس دی مینوں پئی پسند
پائے اسدے عشق نے جان میری وِچ بند
رات دے دھ دھ دیوندا فرق صنم دا غم
جگر برہوں نے بھیا کار نہ سمجھے کم
میں پر نازک چشم دا ناوک چل گیا
جگر پرو تن چیر کے دل نوں سل گیا

پر مولوی صاحب دے سنیر کون نہیں۔ کیہ ایہہ انگریز راج دے اُسارے نوں تک ماکی وال ای نہیں
 جیہڑے آپنی نوں سیاہی ہوند نوں پرانی سرداری ریت پریت دا تڑکا لاؤ نہیں یاں وچ اوہ کمی کارے وی نہیں
 جیہناں ڈاڈھیاں دی ریت پریت اپناون والی تک ماکی ریتھ نوں اچیت ای اندرواڑ لیا اے۔
 ہاسو ہینے عشق بیان دے نال ای اوہدے راہیں، پالی حمزہ اگے آپنی درخواست دھریندا اے:

بھیت میرا ایہہ پردیوں باہر وار پیا
 رولا میرے عشق دا ہال پکار پیا
 گھر دے اس دے ویکھدے درد میرے دا داغ
 مارے مارے چھتراں پولا کرن دماغ
 ویکھ گلی وچ ماریا مینوں کتنی وار
 میرا گنج اکھیریا دے چھتراں دی مار
 نام خدا دے رحم کر میرا من سوال
 لے دے مینوں یارنی چل کے میرے نال
 توں جانیں غم ہجر دا کیڈک سخت بلا
 کم کریں جے اساں دا تیرا کرے خدا

مولوی صاحب دا پالی اصلوں سدھڑا اے۔ اوہ معشوق دے سینے دیاں ابھاراں نوں بکری دے ہوانے
 وانگ آکھ کے مولوی صاحب دی کسی کاڈھ دا اشتہار وی بن گیا اے تے آپنی مورکھائی دا وی:

سیک نہ دتا اٹ دا دل میرے وسواس
 بھید چھنڈا ماریا مار ابھاری لاس

پالی چودھری دی دھی تے عاشق اے۔ اوہ ایس ساک ساواں نہیں۔ پالی کیاں وچوں وی باہرلا اے۔
 میل پاڑے وسیب وچ ماڑے درجے وار ہاسو ہینے تے نگرے درجے وار آدر جوگ تھیندے نہیں۔ سردار دا
 نک مالک نوں نک مالک دا کمی نوں تے کمی دا پالی نوں مورکھ سمجھنا ایسے حساب اے۔ مولوی صاحب دے
 سنیر پالی اُتے کھلدے ہون۔ خبرے ایہناں وچ کوئی پالی وی آہا کہ کوئی نہ۔ جے آہا تاں متے اوہ اپنے
 آپ نوں وڈیاں دی اکھ نال ویکھ کے ہسدا ہوسی متے ایہہ تسلی وی ہوندی ہوولیس جو مولوی صاحب چودھری
 دی دھی دا ساک پالی نوں پئے دیویندے نہیں۔

پالی نوں ایہہ ان ساواں ساک ڈھیندا اے سردار دے رحم راہیں۔ سردار دے رحم نوں ابھارن وچ پالی

دا سدھڑتے ہاسو پینا سجا وی کم کریندا اے۔ آپنے آپ نوں انجھول انجھک ہاسو پینا کر وکھاون والا سجا۔
 وڈیاں دی ویکھنی دا دتا سجا۔ وڈیاں دی وتی شناخت جیہنوں ماڑے ہنڈاوندے نیں۔ جد تا کیں ہنڈاون۔
 چودھری ایڈے جگ منے مرد سردار دا آکھیا نہ موڑ کے سرداری نال آپنا لاگ پیا پالدا اے۔ اوہدے بھانے
 پالی پالی نہیں میرے گھر وچ امیر دی مہراے۔ سرکارے دربارے جکین دی پوڑی اے۔

دیکھ مقدم ہوندا حمزہ تھیں قربان
 خدمت کرے امیر دی حاضر دِلوں بجان
 حمزہ کہے مقدا پالی نوں دے دھی
 اس نے حکم قبولیا بدھا عقد صحیح

”بدھا عقد صحیح“ سدا اے جو چودھری آپنی برادری دا رواج چھڈ کے حمزہ دے دین دا سودھیا راہ نیا
 اے۔ ظاہرا اوہ شرع دا جات برادریوں اچیرا ویہار پیا مندا اے پر ایس ویہار دے چکھے اوہنوں سہی پیا ہوندا
 اے سردار دے تران دا اوہدا مرتبے دا بھار۔ 70-1860 دے پنجاب دی نیک مالک جٹالی دا نویاں سدھار
 لہراں ول وتیرا ایسے جاج میچ وچوں لنگھیا ہا۔

مولوی صاحب آپ پالی والے وقوعے نوں آپنے ویلے وسوں نال چھہاوندے نیں۔ ویکھو کیوں۔ پالی
 حمزہ تے عمر نوں نکر گیا اے قارن دیو بند دا چکھا کریندیاں۔ قارن اوہ درباری سردار اے بختک دھڑے دا
 جیہنوں درباروں حمزہ دے نال راہ وکھاوا بنا کے ٹوریا گیا اے یونان تے مصر اُتے چڑھتل وچ۔ حمزہ نوں
 یونان تے مصر کولوں چکھلا ان تاریا ہالہ تر اون کیتے چاڑھیا گیا اے پر وچوں نیت بختک دھڑے دی ہے
 حمزہ کولوں خلاصی کراون دی۔ سو قارن اوہناں دا گجھا ہتھ ٹھوکا اے اوہ حمزہ دے لشکر نوں گراہے وی پاوندا
 اے تے اگوں یونان دے باتشاہ نال رل کے اوہدے ولوں حمزہ نال بھردا وی اے۔ پر اوڑک یونان دے
 ہرن مگروں جان بچاون لئی نس وی گیا اے:

حمزہ اپر خنگ دے آ ہویا اسوار
 جیہدھر قارن گیا سی مگر گیا ہشیار
 عمر امیہ بھی گیا حمزہ دے ہمراہ
 دونوں دوڑے جاندے ویکھن اندر راہ
 پالی ڈنگر چاردا دونہاں نظر پیا
 جاں اس ڈٹھا ایہناں نوں ڈردا دوڑ گیا

حمزہ کہے پالیا کیوں توں ڈردا ہیں
 تیرے مارن واسے آیا ناہیں میں
 پالی کہے جان دے میں نتانے نوں
 نے موری اگ دی وکھ مٹھانے نوں
 گیا اک ایتھوں دوڑیا مرد کوئی نامرد
 جیہہ تتی دل سلگدا گرم جگر دم سرد
 دو سو چابک ماریا مینوں اس نے چا
 پاس میرے سی روٹیاں کھوہ گیا لے دھا
 حمزہ کہندا پالیا آ جا میرے نال
 اوہ قارن بدبخت سی جس دا مندا حال
 بدلہ تیرا اوس تھیں چلیں دیواواں گا
 ایس ظالم مردار نوں مار گواواں گا

حمزہ قارن نوں مار کے اوہدا ہتھیار گھوڑا تے نقدی پالی نوں دیوندا اے:

بدلہ تیریاں روٹیاں نالے تیری مار
 ہن ایہہ وڈے قیمتی قارن دے ہتھیار

حمزہ قارن ماریا تے اپنے ویر پاروں۔ پالی دانیاں تے سوبوں ای بنو گیا اے۔ سردار سیاست اپنے
 گھرو کے پواڑے جھڈی نال ماڑیاں دے نکے موٹے بٹے دی سار ویندی اے۔ تے اوہناں دی ساکھ سو بھا
 پلے بنھ کھڑی اے۔ ایہو اوسراے جتھے مولوی صاحب اگیرے ہو کے ایس وقوعے نوں اچھا اپنے ویلے
 وسیب وچوں لنگھاوندے نیں۔ اوہ مثنوی دا عام پر بندھ روک کے یاراں جوڑاں وچ اکو تک ورتدے نیں:

منعم وقت چلنیاں ہو تنہا گیا
 کائی روز جہان تے شور مچا گیا
 ہوراں زہر کھلاوندا آپے کھا گیا
 ہوراں گھوہ وچ پاوندا خود نوں پا گیا
 دن کوئی وچ غفلتاں جشن اڈا گیا
 جاندی وار نہ تھاواں دا پتہ بتا گیا

جے وِچ ایس جہان دے دعا کما گیا
 وِچ حضور انصاف دے قابو آ گیا
 وِچ ترازو عمل نوں تول نکا گیا
 چنگا پورا تولیا آپ تلا گیا
 آکڑیا سر خاک تے جھاڑو جھا گیا
 غالب ویکھ امیر نوں دھون نوا گیا
 اس دُنیا دے حال تے رو فرما گیا
 جو آیا پڑ بنھ کے پشت لوا گیا
 ندی فنا وِچ بیڑیاں پور رڑھا گیا
 تے نہ کشتی دغے دی بنے لا گیا
 دُنیا دے دربار تھیں دخل اٹھا گیا
 دانہ پانی خوشی دا ڈھیر لٹا گیا
 چا قضیہ ظلم دا ڈھیری ڈھا گیا
 غم خوشیاں دے حال دا وقت نبھا گیا
 شہر اندر بیہودگی ٹھاٹھ چڑھا گیا
 کہن غلام رسول نوں ہو سودا گیا

مثنوی دے سواہرے پر بندھ وِچوں نکلن نال تے شاعر دے آپوں وِچ آ کھلون نال ایہہ پوری گل
 قارن دی کہانی کنوں وکھری تھی کے اک حال ورتی وچاری گل بن گئی اے۔ جیویں قارن دی گل وِچوں
 آپنے ویلے دے دغے باز ظالم مالداراں دی گل نکل آئی ہووے۔ پر ایس وچاری دی رمزکاری ہے رواجی گل
 باقی محاورے والی۔ تے جیویں ظالم مالداراں نوں منعم آ کہن نال اوہناں دا پچھانن اوکھا تھی گیا اے۔ تیویں
 پورے وچارے رواجی مہاذرے پاروں وِچوں آپنے ویلے وسیب دی کسے اصلی تصویر دا اکھرن وی اوکھا تھی
 گیا اے۔ وت وی ایہہ بیان رڑکیندا اے جو قارن مولوی صاحب لئی کوئی آپنے ویلے وسیب دی گل ٹورن دا
 ڈھو بنا گیا اے۔ ترت مگروں مثنوی پر بندھ ول پرت کے کہانی ٹورنوں پہلاں اوہ دو جوڑ ہور جوڑ دے نیں:

اے دل کیجے عمل دے پھل ملدے ول ویکھ
 رمزوں مقصد کڈھ لے جے تیرے وِچ لیکھ

جو بیجیں سو وڈھنا رسم ہمیشہ دی
کنڈا سچ نہ وڈھنا چہہ کنے کدی

ایہہ سارا اچھ مولوی صاحب ولوں ایہہ دن دا اپرالا جا پدا اے جو اپنے ویلے دیاں مالداراں نوں
پالیاں کولوں روٹی کھوہ کے چابک مارن والیاں نوں اوہ کیویں ویکھدے نیں۔ پر آکھنی دی رواجی پھک
پاروں اک اوہلا جیہا سہی ہوندا اے۔ ویکھنی وچ وی۔ جیویں ایس ورگ دے ویکھن دکھاون وچ کوئی روک
ہووے شاعر نوں۔ کیہ ایہہ روک پردھان فارسی جوڑ ریت نوں اوہدیاں پر بندھاں نوں بھارو کرن پاروں
ہے۔ یاں فارسی ریت نوں بھارو کرن اوس روک پاروں ہے۔ جا پدی ایہہ روک اوہو اے جس پاروں ایڈے
اچھ نال مالداراں دا ظلم گندیاں شاعر پالی دی ویکھنی ورتی نوں مالداراں دی ویکھنی ورتی سر الیکدا اے۔

کہن غلام رسول نوں ہو سودا گیا

لوک آکھدے نیں غلام رسول آپنی وسوں دیاں مالداراں دی گھلی بتدیا پیا کریندا اے، ڈردا جھکدا
نہیں۔ لہنوں سودا ہو گیا اے۔ کیہ ایہہ پئے آکھدے نیں مولوی صاحب۔ اوہ اپنے کم بارے، قصہ کار
شاعر دے کم بارے، چوکھے ساودان نیں۔ ویرلا ای آپ وچ آن کے گل کریندے نیں۔ کہانی روک کے
رمز کھولن نوں کہانی دی لے وچ بھنگ پا کے سنیراں نوں مت دین نوں شاعر دا کم نہیں سمجھدے۔ اک واریں
حمزہ دے اک گجھے دشمن گستم نوں بندے دے گجھے دشمن نفس دی رمز بنندیاں اپنے آپ نوں ہٹکیا
ہائیں۔

اے دل رکتول وگ پیوں بن بیٹھوں علماء
دل دی دھر وچ دے دے رہندی گل مُکا
لگوں سچ نتار نے کیوں چاؤ سر بھار
سچ دروغ سیارنا شعر تیرے دی کار

علمائی سمجھدی اے جو میرے کول سچ اے۔ سنیراں نوں سچ نتار کے دن اوہناں نوں سچ اُتے لاون میرا
کم اے۔ شاعری سچ کوڑ دی سیر کرویندی اے سنیراں نوں۔ گوڑ سچ دے وٹویں بانیاں دی کھیڈ وکھیندی
اے۔ سو

کہن غلام رسول نوں ہو سودا گیا

وچ جتھے اپنے آپ نوں اک تھاپڑا اے او تھے اک گجھی جیہی ٹوک وی ہے۔ شاعری وچوں تلک
کے علمائی ول اُرن تے۔ خبرے اچیت ای اے ایہہ ٹوک۔ اچیت ایس پاروں جو مالداراں دی ریتل کتابی
پنچم پراگا پہلا

بندیا دا سواہری تگ بندی نال جوڑ جڑن پاروں پوری گل وچ جیہڑا رنگ تقریر دا اکھڑیا اے۔ اوہدیاں جڑاں شاعر دی لکھت دے اندرون وچ نہیں۔ لکھت دی ریت سنجان تے ریت چون وچ، وار نال اوہدے واہ وچ اوہدی سیاست وچ۔ تقریر دا سدا ایہو ہوندا اے جو اوہ اک کتابی گل نوں دوہرائی راہیں پھو کے جوش نال بھرن داہل لاوندی اے۔ سنیر دی سرت نوں دوہرائی دی پھک نال تے اوپری لفظالی دے بھار نال وجوگ کے اوہدے چت نوں الار کرنا چاہوندی اے تے اوہدے سبھا نوں ایس الار دی گچھ پاونا چاہوندی اے۔ تقریر وچ سدا ہوندا اے اپنے سچیاں ہون دا پر ایہو سدا متے اپنے نت رڑکنے کچ نوں دباون دا ترلا وی ہوندا اے۔ درباری ریت دے لڑگی شاعری تے کہانی کاری بھاویں اپنے آپ نوں تقریروں ورجے۔ اپنے کم نوں تقریری کم کولوں وکھرا آکھے۔ اوہدی بتر وچ ای تقریر دے ایہہ مول انگ گدھے ہوندے نیں۔ غلام رسول ہووے اپنے ویلے دیاں منعمان نوں اوہناں دی کتابی اخیر وکھال کے سچے تھی گئے نیں۔ پر اوہناں دی کہانی نے پالی دانیاں نیڑیا ای انج اے جو اوہدا رزق تے اوہدا عشق نت منعمان دی مہر صدقہ ای سرے۔

قارن نوں پالی نامرد آکھدا اے۔

گیا ایہوں اک دوڑدا مرد کوئی نامرد

قارن ہے تے سردار سو اوہ مرد اے پر اوہدی کرنی سرداراں والی نہیں۔ سو اوہ نامرد اے۔ اتھے حاکمی سرداری کیوں سچ سبھا ای سھل بھوگ مردی نال جوڑ دتی گئی اے۔ پالی اپنے دل حاکماں دے مہر کرودھ نوں مردی نامردی دی تکلڑی تولدا اے۔ اوہ اپنے آپ نوں پشو چون نال جوڑدا اے۔ اوہدے بھانے حاکم رعیت دی وٹ جوناں دی وٹ اے۔ پر پالی دی اکھ اوہدی اپنی نہیں مردی دے ورتارے دی نکائی ہوئی اے۔

کایا کوٹ دیس دروازے، دل دلبر دا دیرا
 لوں لوں دے وچ تھی خوشحالی، کیتا نوشہ پھیرا
 گوڑے سٹ گھتیں دوزخ وچ، تھیں سچ نبیرا
 روجل رات گئی دن پایا، مٹ گیا سبھ اندھیرا

ڈاکٹر شہزاد قیصر

ڈاکٹر شہزاد قیصر (سیکریٹری ایجوکیشن، پنجاب) ایم اے فلسفہ وچ گولڈ میڈلسٹ نیں۔ حضرت خواجہ غلام فرید اتے اوہناں پی ایچ ڈی کیتی ہوئی اے۔ پنجابی وچ شاعری کردے نیں تے کافی آکھدے نیں۔ اوہناں دیاں کافیاں وچ کلاسیکی رنگ بہوں اُگھڑواں اے۔ ہتھلی پچھ دس وچ اوہناں اپنے پچھو کڑ توں اڈ فلسفہ وحدت الوجود اُتے گھنا چانن پایا اے۔ ایہہ چانن خبرے اوہو ای پاسکدے سن۔ وحدت الوجود دے پڑھاک تے چاہوان ڈاکٹر صاحب دیاں گلاں توں ڈھیر فیض لے سکدے نیں۔ ایہہ پچھ دس اپنی تھان پوری اک کتاب جتی اے، جیہڑی اسیں اتھے پوری نہیں ورتا سکدے پر جتی ورتاوندے پئے آں اوہ اپنی تھان ادھوری نہیں۔

.....؟ ڈاکٹر صاحب گجھ گلاں اپنے پچھو کڑ بارے سانجھیاں کرنیاں چاہسو؟

☆..... میں لہور شہر وچ پیدا ہوياں۔ سکے زئی برادری نال تعلق اے۔ میرے والد، والدہ ایمن آباد دے

رہن والے نہیں۔ چھ ست پھٹتاں توں۔ پاکستان بنیا تے والد صاحب لہور آئے۔ اتھے اوہناں سرسید کیمبرج سکول کھولیا۔ لہدی اک شاخ میکلوڈ روڈ تے اے، دوجی گلبرگ وِچ۔ میں میکلوڈ روڈ والی توں دسویں کیتی۔ گورنمنٹ کالج لہور توں بی اے کیتا۔ پھیر پنجاب یونیورسٹی توں 1970 وِچ ایم اے فلسفہ کیتا۔ فلسفے ول میں اپنے والد صاحب دی وجہ توں گیا۔ میرا دھیان نفسیات ول چوکھا سی۔ والد صاحب نے پی ایچ ڈی کیتی ہوئی سی اقبال تے رومی اُتے۔ ایم اے فلسفے توں مگروں میں اپنے سکول وِچ ای وائس پرنسپل لگ گیا۔ لیکچرر شپ دی کوشش کیتی سی پر اوہ ملی کوئی نہ۔

.....؟ تہاں گولڈ میڈل لیا سی ایم اے وِچ؟

☆..... جی، بی اے وِچ اکیڈمیک رول آف آنرز سی۔ ایم اے وِچ مینوں آرنلڈ گولڈ میڈل ملیا جیہڑا علامہ اقبال نوں وی ملیا سی۔ پھیر مینوں بیگم اقبال رشید گولڈ میڈل سوشل سائنسز وِچ ملیا۔ شیخ ناکم بخش سلور میڈل ملیا۔ سرٹیفکیٹ آف میرٹ ملیا۔ سی ایس ایس دے امتحان وِچ میں پورے پاکستان وِچوں اول آیا۔ ہن اکی بائی ورھے ہو گئے نہیں سرکاری ملازمت وِچ نال نال میں اپنا لکھائی پڑھائی داکم وی جاری رکھیا اے۔ پنجابی وِچ کافیاں لکھیاں نہیں، اُردو وِچ انشائیے تے انگریزی وِچ مابعد الطبیعات بارے لکھیا اے۔

.....؟ تہانوں لیکچرر شپ کیوں نہ مل سکی؟

☆..... ایہہ یونیورسٹی وِچ ایڈہاک بنیاداں تے ملنی سی پر حراگی دی گل اے میرا ای کلاس فیلو سفارش اُتے ہو گیا، میں نہ ہو سکيا۔

.....؟ تہاڈے والد صاحب دا ناں تے کجھ جانکاری؟

☆..... ڈاکٹر نذیر قیصر۔ اوہناں آپنی زندگی آپ بنائی۔ اوہناں ایمن آباد توں میٹرک کیتا۔ بڑا اوکھاتے تنگی بھریا ویلا گزاریا۔ لہور وِچ چھوٹی موٹی نوکری کیتی۔ آپنی پڑھائی لکھائی ودھائی۔ ایف اے، بی اے دیاں کلاساں کھولیاں۔ آپنا سکول قائم کیتا۔ ایہہ اتھے کسے مسلمان دا بنایا ہویا پہلاں یورپین طرز دا سکول سی۔ اوہناں انگلینڈ جا کے مونیوری ایجوکیشن وِچ ڈپلومہ کیتا۔ واپس آ کے اپنے سکول نوں ہور بنایا سواریا۔ آپ ڈاکٹریٹ کیتی۔ کتاباں لکھیاں۔ حالے وی میرے توں چوکی محنت کردے نہیں پڑھائی لکھائی وِچ۔

.....؟ تے تہاڈے ماں جی وی پڑھے ہوئے سن؟

☆..... اوہناں دے زمانے وِچ گویاں پڑھدیاں نہیں سن۔ اوہ کہندے سن اسی صبح بی بی جی کول قرآن مجید پڑھن جاندے ساں۔ اوہناں سبھ توں پہلاں تاں فرش دھوانا پھیر سارے کم شم کرانے..... ساری ٹریننگ دینی۔ اوس توں بعد کوئی دو چار حرف قرآن مجید دے وی سکھانے۔ انج اوہ تربیت کردیاں سن بچیاں دیاں۔

انج اوہ سکول وچ تاں نہیں پڑھے سن۔ پھیر اوہناں نوں بڑا شوق ہویا تے جدوں والد صاحب ولایت چلے گئے 1958ء وچ تے ہیڈ مسٹریس تے سی سکول دی، امی او تھے چاندے سن تے بڑا شوق ہویا کہ میں گجھ کراں۔ 1970 وچ جدوں میں ایم اے فلسفے دا امتحان دتا اوس سال میری والدہ نے میٹرک دا امتحان دتا تے اللہ دا فضل سی کہ میں وی کامیاب ہو گیا تے والدہ وی کامیاب ہو گئے۔

.....؟ تساں پڑھائی لکھائی دے مائے وچ تاں اپنے ابا جی نوں ویکھیا، ماں جی توں کیہڑیاں صفتاں دی پچھان لئی؟

☆..... سبھ توں وڈی چیز جیہڑی میں اوہناں وچ دیکھی اوہ تھی بڑے سن۔ گھر وچ کوئی پروہنا آوندا اوہناں دے مونیہ تے رونق آ جاندی۔ پھیر اوہ آکھدے ہوندے سن کہے دی گل کہے نوں نہ دسو۔ کیوں، گل کہندی اے توں مینوں مونیوں کڈھ، میں تینوں شہروں کڈھنی آں۔ ایہو وجہ اے کہ میری والدہ صاحبہ دا سوہرے پیکے دوواں پاسے بے حد احترام سی۔ کہے دا دکھ سوندے سن تاں اگلے توں چوکھا آپ دکھی ہو چاندے سن۔ پھیر جو ہو سکنا اگلے دی مدد امداد کرنی۔ اوہناں دا مینوں سبق سی کہ بیٹا وڈا افسر ہو کے کہے اُتے کدی وی ظلم نہ کریں۔ ناجائز کم نہ کریں۔ جے گزارہ نہ ہوندا ہووے تاں نوکری چھڈ دیویں، بچیاں نوں حرام نہ کھواویں۔ اوہناں دیاں دُعاواں ای نہیں جیہناں دی بدولت انج میں اتھے بیٹھاں تے میرا ضمیر مطمئن اے۔

.....؟ ادب نال تہاڈا ساٹگا کیویں جویا؟

☆..... جدوں میں ایم اے فلسفے وچ آیا تے فلسفہ آپنی تھاں آپ اک سمندر اے۔ پھیر اوہدے حوالے نال مینوں چیزاں پڑھیاں پیاں۔ ایہو ای اوہ زمانہ اے اُنہتر ستر دا جیہدے وچ مینوں آشنائی ہوئی ادب نال میں فرانسیسی، جرمن، انگریزی تے روسی ادب دا مطالعہ کیتا۔ دستو نفسکی تے نالستانی مینوں بہت ای زبردست لگے۔ ایسے ای زمانے مینوں بکھے شاہ پڑھن دا اتفاق ہویا، شاہ حسین پڑھیا پھیر مینوں گجھ میاں محمد صاحب دا پتہ لکیا۔ گجھ باہو صاحب دا۔ فلسفہ پڑھدیاں میرا واسطہ فلسفے دیاں تحریکاں نال پیا۔ ساڈے کورس وچ بے شمار چیزاں سن جیویں مشرقی فلسفے دیاں سن، مغربی فلسفے دیاں سن۔ اوہ زمانہ میرا بہت creative سی۔ ایم اے توں سی ایس ایس دے امتحان دے درمیان جیہڑا پنج سال دا وقفہ سی ایس وقفے دی میری ذہنی تے شخصی تعمیر وچ بڑی اہمیت اے۔ میں بہت پڑھیا، لائبریریاں وچ جا جا کے۔ اے لکھن دا عمل جاری نہیں سی ہویا۔ اک چھوٹی جیہی کتاب سی ”جوگ“ پنجابی نظماں دی، بس۔ لکھن دی میں کوئی باقاعدہ مشق نہیں سی کیتی۔

.....؟ جوگ تساں پنجابی وچ لکھی، پنجابی لکھن دی لوہ تہانوں کیویں لگی، جدوں اے پڑھائی دے عمل وچ

☆..... میں اُنہتر توں تہتر تک مغربی فلسفہ بہت زیادہ پڑھیا، وجودیت نے میرے اُتے بڑے چوکھے اثرات مرتب کیجے۔ ذہن مُنتشر ہو گیا۔ ایہہ رب دا شکر اے کہ دین اسلام دی طرف تے میں راغب رہیا پر تشکیک فلسفہ دیندا اے۔ ایہہ تشکیک اک بڑا تکلیف دہ عمل اے یعنی روایات تے سوال کرنا۔ ہر اک چیز تے سوال کرنا تے اندر مینوں محسوس ہو یا جیویں اک بہت ای وسیع ریگستان بن گیا اے، جیہدے چ نخلستان نہیں کوئی نظر آوندا۔ ایہہ صحرا وچ رہن دا احساس سی۔ ایہہ احساس ای وجوگ دی صورت وچ باہر نکل آیا۔ اوہ کتاب جدوں میں لکھی اودوں حراگی دی گل اے کہ مینوں گجھ پتہ نہیں سی، ایہوں میں اگے جا کے انج آکھیا اے:

سُر تال دی خبر نہ کافی، بندا جاوے گیت رے

گجھ پتہ نہیں سی نظم کیہ ہوندى اے، کافی کیہ ہوندى اے۔ جدوں گجھ لکھیا اک دو دوستاں نوں سُنایا، اوہناں پسند کیتا تے اندروں اک چمک جیہی پیدا ہوئی۔ لکھ کے بڑا سواد آیا۔ آپنی ماں بولی چ لکھ کے۔ اوتھے تے انگریزی چ بولدے رہیدا سی، سارا دن یونیورسٹی وچ۔ پنجابی آئی تے لگا جیویں میں اک ٹھنڈی چھاں وچ آ گیاں۔ میری رُوح نوں تراوت محسوس ہوئی۔ بھاویں اوس ویلے میری شاعری وچ کرب بہت اے۔ اوہدی اک ایہہ وی وجہ سی کہ منیر نیازی نوں میں پڑھدا سی۔ میں محسوس کیتا کہ جے میں چھوٹی نظم دا سلسلہ شروع رکھیا تے میں منیر نیازی دے حصار وچوں باہر نہیں نکل سکدا۔ میں پھیر اوہنوں چھڈ دتا۔ اوس توں بعد جدوں میں بکھے شاہ دیاں کافیاں پڑھیاں تے پھیر ذہن اُکا تبدیل ہو گیا۔ ایہہ گلاں میں پنچتر دیاں۔ سول سروس کیتا تے ملازمت دے سلسلے وچ ڈیرہ غازی خاں، ملتان، شجاع آباد تے خانیوال رہیا۔ ایس ست اٹھ سال دے عرصے وچ سرائیکی نال تے خواجہ غلام فرید صاحب دے کلام نال میرا رابطہ ہو گیا۔ میری زندگی نوں ایڈا سوہنا انداز مل گیا کہ میں پھیر شعوری طور تے کافی لکھنا شروع کر دتی۔ ہُن چار پنچ کتاباں میریاں چھپ چکیاں نیں۔ اک چھپن والی اے۔ کافی وچ مینوں اوہ گل کرن دا موقع مل گیا، جیہدی میرے اندر سی تے میتھوں ہوندى نہیں سی پئی۔

؟..... تئیں ویسٹرن فلاسفی پڑھی تے آئے تئیں پھیر وحدت الوجود ول..... ایہہ فلاسفی دا کمال اے یاں پنجابی دے کلاسیکی بابیاں دا یاں دوواں دا ای؟

☆..... پنچتر تک میں خالص مغربی فلسفہ پڑھدا رہیا۔ پنچتر وچ یاں چھتر وچ تن چار بندے سن وحدت الوجود اتے لکھن والے اک اوہناں وچوں فلاسفر سی رینے کینو، جیہدا انتقال اکونجا وچ ہو یا۔ اوہدیاں میں کتاباں لیاندیاں۔ پھیر اک سن شعان عیسیٰ نوار الدین حالے تک حیات نیں، صوفی نیں۔ پھیر ابو بکر سراج

الدین، سید حسین نصر..... جدوں لیہناں دیاں کتاباں ملیاں۔ پھیر میرے ہتھ چڑھ گئیاں ابن العربی دیاں کتاباں خاص طور تے فصوص الحکم، فتوحات المکیہ دا انگریزی وچ گجھ ترجمہ مینوں مل گیا۔ ایہہ سارے لوک وحدت الوجود دے قائل سن۔ ایس اُتے سوہنا رنگ ایہہ چڑھیا کہ خواجہ غلام فرید دا کلام مینوں حاصل ہو گیا۔ اوہ میرے خیال وچ وحدت الوجود دے جدید دور وچ بانی نیں۔ میں مغربی فلسفہ تے نہیں آکھاں گا سگوں گجھ فلسفی جیہڑے مسلمان ہو گئے سن اوہناں نوں پڑھن توں بعد میں وحدت الوجود دی طرف مائل ہویاں۔ خواجہ غلام فرید دے کلام نے اوس اُتے مہر لا دتی۔ ایہہ میرا حوالہ اے وحدت الوجود دا۔

.....؟ وحدت الوجود ول تہاڈے اُلا ردا کارن؟

☆..... وحدت الوجود جے تے فلسفہ رہوے تاں اوہدا اوہو ای انجام اے فلسفے والا کہ اوہ اک ذہنی سطح تک نال تہاڈے رہندا اے تے تہاڈی آپنی شخصیت من یاں رُوح دا تہاڈے نال تعلق رہندا اے۔ اک مزیدار گل کہ یونان وچ ایہہ طریق کار سی۔ اوتھے نال نال ریاستاں ہوندیاں سن تے جس ویلے کوئی بندہ اک ریاست توں دوجی وچ جاندا سی تے بھاویں اوہ چار کلو میٹر تے اے، اوہدا آپنا قانون ہوندا سی تے اوہ بندہ آپنا مذہب ای تبدیل کر لیندا سی۔ اوہدے لئی ایہہ بڑا سوکھا ہوندا سی۔ فلسفہ وی جے ذات دیاں گہرائیاں تک اوہدی رسائی نہیں تے ٹھیک اے اج بندہ وجودیت نوں من رہیا اے کل لوجیکل پازیٹوازم نوں من رہیا اے۔ اساں کئی بندے دیکھے مارکسزم دا بڑا پرچار کردے سن۔ پھیر دو سال اُلٹ کیسٹ چل رہی ہوندی سی۔ اوہناں نوں یاد ای نہیں رہیا کہ دو سال پہلاں اوہ کیہ گلاں کردے سن۔ فلسفے دا تے ایہہ انجام اے۔ پر اسلامک فلسفے دا ایہہ انجام نہیں۔ اوہ تے حکمت اے اندروں پیدا ہوندی اے۔ وحدت الوجود دا جیہڑا مطلب مینوں سمجھ آیا اے۔ اوہ ہے کہ وجود صرف ذات دا اے۔ ایتھوں میری مراد ذات باری تعالیٰ اے۔ باقی سارا اوہدا پر تو اے..... آدم، کائنات، جیہدے وچ جمادات، نباتات، حیوانات، انسان تے پتہ نہیں کئے ہزار اوہدی مخلوق جیہڑی سانوں نظروں نہیں آوندی۔ ساری اصل وچ اوہدی جلوہ گری اے۔ وحدت الوجود دے حوالے نال جے میں گل کراں تے حضرت غلام فرید دے چار شعر نیں، جیہڑے اوہناں دی ساری مابعد الطبیعات دی گنجی نیں:

ہک جا رُوپ سنگھار دکھاوے
ہک جا عاشق بن بن آوے
ہر مظہر وچ آپ سماوے
آپنا آپ کرے دیدار

ہُن گل مُذھوں شروع ہوئے گی۔ اک حدیث قدسی اے جیہڑی وحدت الوجود دے پورے فلسفے نوں بیان کردی اے۔ ”میں اک چھپیا خزانہ ساں، میرے اندر اک حُب پیدا ہوئی کہ میں خود نوں پچھاناں تے لوک مینوں پچھان..... ایس واسطے میں کائنات دی تخلیق کیتی۔“

وحدت الوجود موجب ذات دے اندر امکانات سن، جیہدا اوہنوں علم سی۔ چھپے ہوئے خزانے دے اوہ امکانات ظاہر نہیں سن ہوئے..... امکانات سن، صفتاں وی نہیں سن۔ منطقی دلیل ایہہ ہے کہ ایس ذات باری نوں مصور کہنے آں تے اوہنے تصویر نہ بنائی ہووے جس طرحاں اوہ آپ فرماوندا اے کہ ماں دے ڈھڈ وِچ دسو کیہڑا تصویر بناوندا اے۔ جے اوہ تصویر نہ بناوندا تے اوہنوں کون مصور آکھدا۔ جے اوہ خلق نہ کردا تے اوہنوں کون خالق آکھدا۔ جے مُلک نہ پیدا کردا تے اوہنوں کون مالک آکھدا۔ جے رحم نہ کردا تے کون رحیم کہندا، کرم نہ کردا تے کون کریم کہندا۔ قوت دا مظاہرہ نہ کردا تے کون اوہنوں قوی کہندا۔

ذات خدا وندی نے اوہناں امکانات نوں صفتاں بنان واسطے ایس کائنات دی تخلیق کیتی۔ ایہناں صفتاں وِچ آپنا اظہار کیتا پر جدوں آدم دی صورت وِچ اوہنے آپنا اظہار کیتا، اوہنے اپنے امکانات دا اظہار کیتا۔ ایس لحاظ نال وحدت الوجود والے آکھدے نیں کہ رب آپ صمد اے اوہنوں بندیاں دی تھوڑ نہیں ہیگی پر لوڑ اے۔ ایس واسطے تے اوہنے بنایا اے۔ نبی پاک اوس خزانے وِچ اک ایسا آئینہ سن جیہدے وِچ ذات خدا وندی نے ایس زمان و مکان وِچ آپنیاں صفتاں دا بھرپور اظہار کیتا۔

ایس پس منظر وِچ میں ہُن کہن لگاں کہ ہر پیکر دے وِچ ذات خدا وندی دا ہونا اے تے اوہ خود اوس پیکر وِچ آپنا دیدار کردا اے۔ بندے نوں ایس واسطے پیدا کیتا اے۔ خدا ایہہ چاہوندا اے کہ بندہ اپنے قلبی آئینے نوں اپنا کو صاف رکھے کہ جیہدے وِچ ذات خدا وندی آپنی جلوہ گری کرے تے بندہ اوس جلوہ گری دا خود مشاہدہ کرے۔ کیڈی وڈی گل اے کہ اک رابطہ بندے دا رب نال ہو جاندا اے۔ ایہدا مطلب اے کہ وجود صرف ذات دا اے باقی سبھ کجھ اوہدی صفتاں دی جلوہ گری اے۔ جدوں ایس گل دا پتہ لگ جائے۔ ایہہ گل کجھ اندر وی وڑ جاوے تے پھیر اوہ سارے جیہڑے دوجے فلسفے پڑھے نیں نا، اوہ پھیر اوتھے ای رہ جاندا نہیں۔

؟..... وارث شاہ آکھدے نیں..... عشق کیتا سو جگ دا مول میاں۔ تہاڈی کیتی ساری گل نال ایہدا سانگا کیوں کر کے ہو یا؟

☆..... اصل وِچ تے ساری کہانی عشق دی اے تے جیہڑا حُب دا لفظ ورتیا اے کہ میں اک چھپیا خزانہ ساں۔ مینوں حُب ہوئی..... پہلے تے اوہنوں آپنی حُب ہوئی۔ ابن العربی تے کہندے نیں کہ نفس رحمانی

اوس حُب تے عشق نال اک ایسی کیفیت وِچ آیا، اندر اپنی چھل ماری کہ اوہ وس وِچ ای نہیں رہیا یعنی کہ جدوں بندہ بے وس ہو جائے تے اوس حساب نال تے اسی نہیں کہہ سکدے کہ رب بے بس ہو گیا اے پر چونکہ زبان اے نا تے پھیر لفظاں دے وِچ ای گل کرنی اے۔ اوہ لفظاں دا میں سہارا لے رہیاں۔ نہیں تاں رحمان دی گل تے بندے دی گل وِچ بڑا فرق ہوندا اے۔ اودھروی اودھوی رحمت اپنے جوش وِچ آئی، عشق اینا ہو یا..... سو عشق دا ای سارا مسئلہ اے۔ اوس عشق دے حوالے نال امکاناتاں نوں جدوں صفتاں دا رُوپ ملیا اے تے عشق ودھ گیا۔ کیونجو اوہ امکان جدوں صفت دے رُوپ وِچ آیا اے تے آدم دے رُوپ وِچ آیا اے، احمد دے رُوپ وِچ آیا اے، محمد دے رُوپ وِچ آیا اے تے تئسی دیکھو عشق نے کیہو ا کیہو اکمال دکھایا اے۔ اوہ جس پیکر دے وِچ گیا اے، اوہ سارا عشق دا ای مسئلہ اے۔ اودھروں جیہڑی تجلی آئی اے کیونجو کائنات تے انسان ذات خداوندی دی تجلی اے۔ تجلی جدوں آندی اے تے واپس وی تے جاندی اے۔ ایہو ای مطلب اے۔ اِنَّا لِلّٰہِ وَ اِنَّا عَلَیْہِ رَاٰجِعُوْنَ ایہہ تے لوک پڑھدے نیں نا جدوں کوئی مر جائے۔ میں کہناں ایہہ تے جیوندیاں واسطے وی ٹھیک اے۔ کیوں جتھوں آئے اوتھے ای جانا سو۔ صرف مرن توں بعد نہیں جانا سو اوہ تے ہر ویلے اوہ تجلی واپس وی جا رہی اے۔ ایسے واسطے ذات خداوندی دے نال کوئی نہیں۔ اودھو ای پرتو اے۔ علامہ اقبال نے وی اپنے خطبات وِچ ایہہ گل بیان کیتی اے کہ بایزید بسطامی دے گجھ مرید سن، اوہناں نے کہیا کہ اک ویلا سی جدوں ذات خداوندی سی تے اودھے نال کوئی نہیں سی۔ بایزید بسطامی فرمان لگے، ہُن وی اوہو ای ویلا اے۔ کیوں ایہہ آنا اوس تجلی دا تے واپس مُد جانا ایہہ اینا تیز اے۔ ایہدی رفتار اپنی تیز اے۔ تجلی دا آنا تے جانا اِکو ویلے وِچ ای پیا ہوندا اے۔ تہے ای تے اودھو پتہ نہیں لگدا۔ اودھے نال وی کوئی نہیں سی ہُن وی کوئی نہیں۔ اسی صرف پرتو آں، اودھیاں صفتاں دے ساڈا کوئی وجود نہیں۔ جے کوئی بندہ کہندا اے کہ ساڈا وجود ہے تے ایہہ لا اِلٰہَ اِلَّا اللّٰہُ دی نفی ہو جاندی اے۔ از خود ساڈا کوئی وجود نہیں۔ بذات خود وجود صرف ذات باری تعالیٰ دا اے۔ ایسے اودھیاں صفتاں دا اظہار آں۔ اول آخر ظاہر باطن تے اوہ اے۔

.....؟ تے پھیر ایہہ جگ دی کھیڈ جیہدے آپنے قانون قاعدے نیں، کیہ ہوئی؟

☆..... ایہہ کھیڈ جیہڑی سانوں نظر آوندی اے۔ وحدت الوجود دے حوالے نال دیکھو تے ایہہ اوس طرحاں نہیں نظر آوندی جس طرحاں کہ اوہنوں پرے کر کے..... تے ایسے جگ نوں دیکھو۔ سویرے بندہ اٹھدا اے۔ دُنیا ساری دیکھو کیہ کردی اے۔ بندہ آپو آپنے بکھیڑیاں بچ پیا اے۔ وحدت الوجود دا مقصد ایہہ ہے کہ ہر وجود وِچ ذات نے اپنی جلوہ گری دینی اے کیوں ایہہ کائنات اوہنے بنائی اے، ایسے اودھے عبد

آں۔ ایہہ کھیڈ اتھے مکدی نہیں، مرن توں بعد عملاں دے حوالے نال جیہڑا سانوں اگوں پیکر ملے گا۔ اک نواں زمان و مکاں ہووے گا۔ پتہ نہیں اتھے کیہ فریضہ ہووے جدوں اگلیاں منزلاں تے اسیں جاواں گے۔ جیہڑے بد اعمالیاں دی وجہ نال رُک جان گے۔ اک وقفے تک۔ پتہ نہیں اوہناں نال کیہ ہوندا اے۔ اوہناں نوں کیہو جیسے پیکر ملدے نیں۔ مقصد ایہہ ہے کہ ذات دی جلوہ گری دی کھیڈ کدی مکی نہیں۔ اوہنے آپنیاں ایہناں صفتاں دا اظہار ایس جگ وچ کیتا اے، جیہڑے اسیں متحمل ہو سکے آں۔ ایس زمان و مکان وچ..... اے اوہدیاں ڈھیراں صفتاں نیں جیہڑیاں اے اوہنے منعکس ای نہیں کیتیاں کیونجو اسیں اوہدے متحمل ای نہیں ہو سکدے۔ مرن توں بعد بنی نوع انسان نوں پتہ نہیں کیہ پیکر عطا ہوندے نیں۔ کئے سال اسیں رہنے آں۔ پتہ نہیں اتھے سالوں دا کیہ حساب اے۔ ایہہ معاملہ چلدا چلا جائے گا۔ میں جو وحدت الوجود والیاں کولوں سکھیا اے یاں اپنے مرشد کولوں سکھیا اے کہ وحدت الوجود دا مطلب ایہہ ہے کہ زندگی دا کوئی کم وی جیہڑا ٹسی کر رہے او۔ اوہ ٹھیک اے ٹسی کر رہے اوپر اوہ ایہہ سمجھ کے کرو کہ رب دی سیوا ٹسی کر رہے او۔ اوہ نفی نہیں کردا کسے دی۔ کسے نے رومی نوں چکھیا کہ مولانا روم ایہہ فرماؤ کہ دُنیا وچ کیوں رہنا چاہیدا اے؟ کئی لوک کہندے نیں، چھڈو جی۔ ”اک گوڑ اجایا“ تے خیر خواجہ غلام فرید وی کہندے نیں۔ پر اوہ ایہہ نہیں کہندے کہ دُنیا ترک کرو۔ ایہہ بہر حال ہر بندے نے کہیا اے کہ سانوں دُنیا وچ کیوں رہنا چاہیدا اے۔ آپ نے کہیا کہ بنی سانوں دُنیا وچ ایویں رہنا چاہیدا اے جیویں کشتی جیہڑی پانی وچ رہندی اے، دریاواں وچ چلدی اے، سمندراں دا سینہ چیردی اے پر جدوں پانی اوہدے وچ وڑ جائے اوہ ڈب جاندی اے۔ وحدت الوجود اک بڑا احساس ذمہ داری دا ناں اے۔ ٹسی آپ وی جے پانی دا گلاس پیتا اے ناتے وحدت الوجود دے حوالے نال ٹسی آپ نہیں پیتا سگوں اوس پیکر دی سیوا کر رہے او جیہڑا رب دا بنایا اے۔ دوسرا بندہ جیہڑا اے، اوس بندے دی جیہڑی سیوا ٹسی کر رہے او، اوہ رب دی کر رہے او، جیہڑا رُوح من امر ربی اے۔ جدوں ذات نے کہیا سی میں زمین تے اک خلیفہ بنان لگاں تے ٹسی سبھ سر بسجود ہو جاؤ۔ اوس توں پہلے اوہناں اک گل کہی کہ جدوں میں اپنی رُوح ایہدے وچ پھوک دیواں تے ٹسی سجدے وچ ڈگ پینا۔ ابلیس نوں اوہ گل سمجھ نہیں آئی۔ اوہ پیکر دے چکر وچ ای رہیا کہ مینوں اگ نال بنایا اے، اوہنوں مٹی نال بنایا اے۔ ذات نے ایہہ نہیں سی آکھیا کہ آدم دے پیکر نوں پوجو۔ کسے نے بابا حسین شاہ نوں چکھیا کہ رُوح کیہ اے تے بابا حسین شاہ فرماندے نیں، رُوح خدا دی ذات اے۔ اوہ آپ اے۔ وحدت الوجود دا مطلب ایہہ ہے کہ جیہڑا وی بندہ جگ وچ ملدا اے۔ سارا رولا تے بندیاں دا ای ہے..... بندے نوں بندہ سمجھ کے اوہدے نال حقوق کرنا، وحدت الوجود دی نفی اے۔ اوہدی تے سیوا کرنے آں، اوس

رب دی جیہڑا اوہدے اندر جلوہ گر اے تے جدوں پیکراں دے باہر اے اوہدی پوجا ہوندی اے تے جدوں پیکراں دے اندر اے اوہدی سیوا ہوندی اے۔ ہوندے سارے حقوق اللہ نیں۔ حقوق العباد جیہناں نوں آکھے آں، اصل وچ اوہ حق اے اللہ دا، جیہڑا اوہ بندے دے پیکر وچ آکے یاں کسے ہو مخلوق دے پیکر وچ آکے آپنا حق منگدا اے تہاڈے توں۔ ایس واسطے حدیث قدسی اے: میں بیمار ساں میری عیادت نہیں کیتی، مینوں بھکھ لگی سی مینوں کھانا نہیں کھوایا تے حیران ہو جاندا نیں کہ رب العالمین تُوں تے خود رازق سیں۔ تے اللہ تعالیٰ کہندے نیں کہ جے تُوں کردے تے میں او تھے ای موجود ساں۔ ایس حوالے تال تُوں دیکھو تے قانون دا اتھے اک مقام اے، اعمال اتھے موجود نیں۔ ہر عمل دا اک اثر تہاڈے اُتے مرتب ہوندا اے۔ اتھے اسم کبیر اے، اسم صغیرہ اے، اصوان نیں ادوان نیں، خطاواں نیں، بد اعمالیاں نیں، چوری چکاری، رشوت خوری اے..... اوہ کہندا اے، ساریاں چیزاں نوں چھڈ دیو ختم کرو تے چنگے اعمال کرو۔ اوہ ایس واسطے کہ تہاڈے قلبی آئینے نوں شفاف کرن تے تہاڈا میرا رابطہ ہوئے۔ اوہنے رابطیاں دی گل کیتی اے تے اصل گل ایہہ ہے کہ ضابطے اوہناں لئی ہوندے نیں، جیہناں دے رابطے ہون۔ ضابطے دا تذکرہ اے۔ وحدت الوجود دے صوفیاں نے رب نال رابطے دی دعوت دتی اے۔ اج اکیہویں صدی چڑھدی پئی اے جدوں بندیاں دا بندیاں نال رابطہ نہیں پر ایسے بندے وی نیں جیہڑے آہندے نیں، آؤ ایس تہاڈا رب نال رابطہ کروانے آں۔ ایہہ کوئی چھوٹی گل اے۔ بندہ ایس رابطے ول لگ پوے تاں ایہناں پیکراں توں باہر نہیں ہو سکدا۔ پر حیرانی دی گل اے لوک او تھے ہتھ پاوندے نیں جتھے ہتھ پے نہیں سکدا۔

..... ایس فلسفے دا نبی پاک نال کیوں کر کے سانگا بند اے؟

☆..... نبی اکرم دی تمام حیات طیبہ وحدت الوجود دا ای پیغام اے۔ مثال دے طور تے پہلی گل رابطے دی اے کہ نبی اکرم دا ذات خداوندی نال رابطہ سی اک تے رسول ہون دے ناطے نال وی سی پھیر رسول کریم دا اک مقام، مقام فقر وی سی۔ اک وچ وحی آوندی سی یعنی حکم آوند اسی۔ دوجا درجہ سی دوستی دا جیہڑا فقر دا سی۔ قرآن نے اک تھاں آپ ایہدی تصدیق فرمائی اے کہ اے محمد ایہہ جیہڑی مُٹھی بھر کے خاک تُوں سٹی اے، ایہہ تُوں نہیں میں سٹی اے۔ اوہناں کہیا میں تہاڈے توں شکریے دا وی متمنی نہیں۔ نالے اوہناں نوں پتہ سی کہ میں جس وجود دی وی سیوا کیتی اے ہدایت دتی ای، ہادی نے میرے اندروں اوہنوں ہدایت دتی اے تے میں کس گل دا شکریہ لوں۔ دوجی گل اوہ جیہڑا پیکر اے، جیہنوں ہدایت دے رہے نیں، نبی اکرم نے فرمایا کہ اوس پیکر نوں ہدایت اوس ذات نے میرے پیکر وچوں آکے دینی اے۔ او تھے وی کون اے؟ او تھے وی اوہی اے۔ ہدایت لین تے دین والا اوہی اے، اوہی رُوح من امر ربی اے، ایہہ وی رُوح من

ہر ربی اے۔ ایسے واسطے کوئی وی رسول شکرے دا متنی نہیں ہو یا نبی اکرم دا اسوہ حسنہ اے کہ اوہناں ہر عمل رحمانیت واسطے کیتا۔ ایہہ آپنے قلب نوں جہاد دے نال، عمل دے نال آپنے آپ نوں مضبوط کرنا تے اک ایسی ریاست دا قیام کرنا جہدے وچ اوہ تمام سہولتاں موجود ہوں جہدے وچ لوک آپنی آزادی نال آپنے چناؤ نال، آپنی شخصیت تعمیر کر سکن تے ایہہ ساریاں چیزاں وحدت الوجود دے مختلف رنگ نیں۔ اوہناں دے کسے عمل توں وحدت الوجود دی نفی نہیں ہندی۔ اوہ دکھری گل کہ ابن عربی نے وحدت الوجود دے فلسفے نوں ٹیکنیکل بنایا۔ شروع اسلام وچ ایس طرحاں نہیں سی۔ پر ایہہ تے اک پرویس اے۔ میں ذاتی طور تے سمجھناں کہ ایہہ ماخذ قرآن سنت تے حدیث اے۔

.....؟ وحدت الوجود والیاں نال ایڈیاں سختیاں کیوں ہوندیاں رہیاں؟

☆..... میرے خیال وچ وحدت الوجود اک ایسا پیغام اے جیہڑا جس ویلے بیان ہوندا اے لفظاں وچ جہدے بنا چارہ کوئی نہیں تے جے گل سمجھ نہ آوے تے سمجھان والا یاں سمجھن والا رکتوں تھوک جاوے تے پھیر بڑے پواڑے پندے نیں۔ منصور حلاج نوں وی ایہدی قیمت ادا کرنی پئی، اک بزرگ سن کاموکی وچ دفن نیں، بابا حسین شاہ۔ اوہناں نوں کسے ہکچھیا، ٹسیں وحدت الوجود دی گل کردے او، ہر جگہ اوہنے ای ہونا اے تے ماں تے ووہٹی وچ کیہ فرق اے؟ بابا حسین شاہ بڑے حاضر جواب سن، اوہناں دا اک کتابچہ اے اللہ دی پچھان جیہڑا میں انگریزی وچ ترجمہ وی کیتا، اوہدے وچ اک لائن فرماوندے نیں کہ ایہہ گل ٹھیک اے کہ ہر جگہ اوہو اے پر ماں تے ووہٹی اکو کدے نہ آکھیر جس جس روپ وچ آیا سو سو آکھیے۔ وحدت الوجود والیاں ایہہ نہیں سی آکھیا کہ بندہ رب بن جاندا اے یاں رب بندہ ہوندا اے۔ کسے نے وی کدی نہیں آکھیا۔ بندہ بندہ اے تے رب رب اے، جتھوں سارا پواڑا پیا اوہ گل ہو اے۔ اوہ میں کوشش کرناں۔ ایس گل نوں جدوں عام فہم لفظاں وچ ابن عربی نے دوہرایا، اوہدیاں کتاباں دے ترجمے بڑی دیر نال ہوئے۔ لوکاں نے سنی سنایاں گلاں کیتیاں کہ منصور حلاج نے کہیا اے کہ میں حق آں۔ اوہنے کدوں کہیا سی کہ میں رب آں، خدا آں۔ اوہنے تے صرف انا الحق کہیا سی۔ ہو یا کیہ اوہ تے جیہڑی ذات خداوندی سی اوہنے احاطہ کر لیا سی۔ اوہ جدوں اوہدے اندروں بولی اے لوکاں نے اوہنوں سولی چڑھا دتا۔ ہُن ٹسیں مینوں دسوئی آیت وچ آوندا اے کہ رسول اللہ نے جیہڑی ڈھوڑ سٹی، پہلے ذات نے ایس گل نوں تسلیم کیتا کہ ڈھوڑ سٹی اے، پھیر ایہدی نفی کیتی کہ ایہہ ڈھوڑ ٹسیں نہیں سٹی۔ ایہہ میں سٹی اے۔ ہُن گل ایہہ ہے کہ بایزید بسطامی، منصور حلاج تے ایس طرحاں دے ہور لوکاں نے جیہڑی انا الحق دی گل کیتی، ہُن منصور حلاج نے ایہہ تے نہیں کہیا کہ میں خدا آں، حق کہیا اوہنے۔ ہُن بندہ رب نہیں بن سکدا تے رب بندہ نہیں بن

سکدا۔ اوہنے کہیا میں حق آں، حق خود ایدھروں بول رہیا سی تے ایہہ اوہ مقام سی جتھے رب، رب نہیں رہندا تے بندہ، بندہ نہیں رہندا۔ ایہہ اوہ مقام اے تے ایہہ کوئی ایڈی حیرانگی والی گل نہیں، اک اوہ وی زمانہ سی اوہ رب دے رُوپ بچ آیا ای نہیں سی تے رب دے رُوپ وِچ ایہہ اوس ویلے آیا جدوں مربوب بنیا، حق تے اوہ گل اے جیہڑی کنت کنزاً مخفی وای گل اے، اوتھے پھیر دوسرے دی تشخیص نہیں سی۔ مثال دے طور تے جدوں کہندا اے، میں اک لگیا ہویا خزانہ ساں..... تے تسی دسو اوس ویلے بندہ سی؟ کائنات سی؟ کوئی وی نہیں سی۔ اوس ویلے اوہی سی۔ بایزید بسطامی کہندے نیں، اج وی اوہی زمانہ اے۔ صرف سانوں بڑی غور و فکر چاہیدی اے، صرف ایہہ دس واسطے بندے تے کائنات دا اوہدے نال تعلق کیہ اے؟ نال تے نہیں ایہہ اوہدے، کیوں جو نال ہووے گا تے لا اِلہ الا اللہ..... کوئی اِلہ نہیں، اوہدے نال اِلہ تے ہے ای کوئی نہیں، گل ایس طرحاں شروع ہوئی سی۔ جدوں اوہنے کہیا کہ میں حق آں تے بندے تے رب دی تفریق جیہڑی بعد وِچ پیدا ہوئی اے اوس ویلے نہیں سی کیونجو ایہہ تے گن توں تفریق پیدا ہوئی اے۔ تسی گن توں پہلے چلو جے گن توں پہلے اوہ رب نہیں سی، ذات سی تے جے گن توں پہلاں اوہ اوس رُوپ نوں اختیار کر لیندا تے ایہدے بچ کیہ پواڑا اے مثلاً میں تہانوں اک صوفی دے چند شعر سناناں:

جتھے سادھو سنت دا ڈیرہ اے

اوتھے گفر نہیں اسلام نہیں

اوتھے مَول نہ چڑھدا لہندا اے

اوتھے صبح نہیں اوتھے شام نہیں

اوتھے عارف نہ معارف نہ

اوتھے بھجن نماز کلام نہیں

اوتھے اللہ نہ اوتھے بندہ نہ

اوہ تھاں حیرت حیرت حیرت اے

بنا حیرت کوئی مقام نہیں

ہُن جیہڑا پواڑا پیا کہ گن توں پہلے دا حق تے لوکاں نوں سمجھ آیا پر گن توں بعد دا اوہدا حق بنا لوکاں نوں سمجھ نہیں آیا۔ وحدت الوجود والیاں نے صرف ایہہ آکھیا کہ اسیں ایہہ نہیں آکھدے کہ بندہ رب بن جاندا اے تے نہ اسیں ایہہ آکھدے آں کہ رب بندہ بن جاندا اے پر اسیں ایہہ ضرور آکھدے آں کہ بندہ تے رب اپنے رابطے وِچ اک ایسے مقام تے ضرور اپڑ جاندا اے، جیہڑا بندے نوں بندگی توں اُتے لے جاندا پنچم پراگا پہلا

اے تے رب نوں اوس رُوپ وِچ لے آندا اے، جیہدے وِچ اوہ حق اے۔ اوس حوالے نال بندہ، بندہ نہیں رہندا تے صرف ذات رہ جاندی اے تے لیہدے وِچ کسے شے دی نفی نہیں ہوندی۔ ایہہ تے اسی جیہدے سجدے کری جا رہے آں تے ایہہ مینوں دسو کہ از خود جد کسے شے دا وجود کوئی نہیں پھیر ایہہ نفی نہیں یعنی کہ ایہہ لا اِلہ دی نفی نہیں کہ اسی کسے شے دا وجود مینے، اوہ کہندا اے میرے علاوہ اِلہ ہے ای کوئی نہ۔ اوہ کہندا اے اول میں آں، آخر میں آں، ظاہر میں آں، باطن میں آں تے بندہ ایس کائنات وِچ پنجواں کتھوں آ گیا۔ جے ظاہر اوہ اے پھیر ایس کس طرحاں کہہ سکتے آں ایہہ چیزاں ہور نہیں، اتھے میں وضاحت کرنا چاہواں گا کہ ایہہ اک گل اے کہ اوہ جلوہ گری اے تے اوہ واحد ذات اے جیہدی جلوہ گر دے نال دکھ وی اے اوہ صمدیت اے مثلاً قل ہو اللہ پوری ٹوٹیلیٹی اوہ اے، بندہ، کائنات، سبھ گجھ۔ اللہ الصمد اوہ ہُن اوہ وی اے تے جلوہ گری وِچ اک برزخ وی اے، اوہ برزخ صمدیت دی وجہ نال قائم اے۔ اوہنوں میں اِنج کہناں کہ Participative detachment۔ ایہدا مطلب ایہہ ہے کہ اوہ جلوہ گری اے پر اوہدا آپنا فاصلہ وی اے اوس شے نال جیویں کسے مرید نے صوفی کولوں پچھیا کہ جدوں احد، واحد بنیا تے پچھے کیہ رہیا؟ صوفی نے کہیا، پچھے احد رہیا۔ احد جدوں واحد دا رُوپ دھاردا اے تے احد تک نہیں جاندا اوہ خالی نہیں تھاں، اوہ واحد بنیا۔ اوہدا تسلسل اے، ایس لحاظ نال اوہ دکھ وی اے۔ اسی قانون دی گل کرنے آں، کئی لوکاں نے کہیا کہ اللہ قانون اے، ایہہ دسو کہ کیہدی شے ایس کائنات وِچ پاک اے یاں پلینت، جیہدے وِچ قانون نہیں۔ کس کوئی ایسی شے سوچ سکدے او جیہدی کائنات وِچ قانون توں ماورا ہووے تے جے اوس پلینت شے وِچ قانون اے تے پھیر کیہ اوہ قانون پلینت ہو جاندا اے، اوس پلینت شے وِچ؟ اوہ تے ذات اے نا، اوہدی میں گل نہیں کردا، میں تے صرف قانون دی گل کرناں کیوں قانون دے اندر اک دکھریواں اے اوس شے دے وِچ جیہدے وِچ اوہ کارفرما اے، اک قانون کارفرما اے۔ اک چیز دے وِچ اوہ چیز بظاہر پلینت اے لیکن قانون دی وجہ نال اوہ پاکی پلینتی اے نا پر اوہ قانون تاں پلینت نہیں ہويا۔ اوہدی وجہ اے کہ قانون دکھ اے اپنی جلوہ گری دے حوالے نال حتیٰ کہ ہر ہر شے وِچ، اک شے دے ہر ہر کونے وِچ اوہدی جلوہ گری اے۔ ایہدے باوجود اوہ قانون پلینت نہیں ہوندا جے اوہ پلینت چیز وِچ جلوہ گر ہووے۔ ایس توں اگے میں گجھ نہیں کہنا چاہندا۔ میں لیہوں اِنج سمجھ سکیاں کہ جیہدی ذات خدا وندی دی جلوہ گری اے ہر پیکر وِچ، اوہدی اک جداگانہ حیثیت وی اے۔ ایس توں علاوہ ہور کوئی ایسی ہستی نہیں جیہدی جلوہ گری وی ہووے تے اوہدی جداگانہ حیثیت وی ہووے۔ ایہہ صرف ذات خدا وندی دی ای صفت اے۔ وحدت الوجود تے جیہدا پواڑا پیا اوہ ایہہ ہے کہ اچھے لوکاں نے، اچھے تے صاف ستھرے ذہن

وی ایس گنتھی گورکھ دھندے نوں نہیں سلجھا سکے۔ کیونجو اوہناں نے ایہہ سمجھیا کہ وحدت الوجود والے جدوں ذات خداوندی دی جلوہ گری کسے پیکر وچ مندے نیں تے اوہدی جداگانہ حیثیت دی نفی کردے نیں۔ میں کہناں کہ ٹیسی ساریاں کتاباں چک کے دیکھ لوو ابن عربی نوں چک کے دیکھ لوو، حضرت خواجہ غلام فرید چک کے دیکھ لوو کسے نے وی ذات خداوندی دی جلوہ گری دی عین موقع تے اوہدی جداگانہ حیثیت دی نفی نہیں کیتی جیہنوں ایسے تنزیہ Transcendence کہندے آں، جے ایسے Immanence دی گل کرنے آں، وحدت الوجود والے، تے تشبیہ دی گل کرنے آں تے اسی تنزیہ دی نفی نہیں کردے۔ جے اسی تنزیہ دی نفی نہیں کردے پھیر منصور حلاج ورگا جیہڑا فتویٰ دتا گیا اے، تاریخ نے ہُن ثابت کیتا کہ اوہ غلط فتویٰ دتا گیا کیونجو منصور نے نہیں انا الحق آکھیا اوہ ذات نے احاطہ کر کے انا الحق آکھیا۔ منصور دی از خود کیہ حیثیت سی۔ اوہ جد از خود ہے ای نہیں اوہدے کہے دا کیہ؟ میں ایسے لہر وچ اک شعر لکھیا سی:

آپوں باہروں بوہا کھڑکائے

آپوں اندروں دیندا کھول

کھولن والا وی تے اوہی اے تے کھڑکان والا وی اوہی اے۔

ز زاری وچ رہیں ہمیشاں، تونے ملے دلا سہ
 ایہہ جگ بازیگر دی بازی، رکھیں نہ بھروسہ
 ڈاڈھے نال شراکت کہی، کن تولہ کن ماسہ
 روجل تھی رضا تے راضی، پائیں سکھ سواسہ

کتاب جہات

برتھولٹ بریخت (شاعری)..... اُلٹھا کار: مشتاق صوفی

مشتاق صوفی اجوکی سُر ت والے بھارے گورے سوجھوان تے شاعر نیں۔ پنجابی تے جگت ادب دی گھنی سار سَنجان اے اوہناں نوں۔ ساوی دا ڈھولا، پٹھ وگے دریا تے مٹی دا ماس جیسے آپنے نظم پراگیاں پچھوں اوہناں بریخت دیاں ایہہ نظماں انگریزی وچوں اُلٹھیاں نیں۔ برتھولٹ بریخت جرمنی دے اوہ لکھیاری نیں، جیہناں دی مُڈھلی پچھان پوری دُنیا وچ کھیڈ کار پاروں اے۔ اوہناں آپنے کھیڈاں راہیں نہ چھڑا کھیڈ لکھن دی سگوں کھیڈ وکھاون دی پرانی ریت وی اُلٹھل چھڈی۔ اج پوری دُنیا وچ جتھے جتھے وی سچیت کھیڈ کھیڈ بندے پئے نیں او تھے او تھے بریخت دا ناں وجدا پیا اے۔ کھیڈاں دے نال نال اوہ پرکھ، کہانی تے شاعری دے پڑاں وچ وی ساویں رترے۔

ہتھلی کتاب وچ بریخت دیاں 1913 توں لا 1956 تائیں دیاں اک سو ستاراں نظماں دے اُلٹھے نیں۔ تر تالیہہ ورھیاں دا ایہہ ویلا نو پڑاواں وچ ونڈیا ہویا اے۔ وچ کدھرے وی ماڑی جیہی تریر نہیوں۔ اُلٹھا کار نے آپنے ولوں ایہدا کوئی ویروا نہیں دتا۔ ہو سکدائے شاعر دی موٹی موٹی جیون جہات کسے ڈھنگ نال ایہدے بارے گجھ دس پاوندی ہووے۔ سن وار ٹکڑیاں وچ لکھی ہوئی ایس جیون جہات توں ایہہ ضرور پتہ لگدائے پئی برتھولٹ بریخت نے بڑی چھوٹی عمرے ای نظماں تے کہانیاں لکھدیاں چھوہ دتیاں سن۔ اوہ پیشے ولوں ڈاکٹر سن تے آپنے ویلے دی سیاست وچ سیر پاوندے سن۔ ایس سیر پاروں ای اوہناں دی لکھت وچ اوہ لہک آئی جیہڑی اک پاسے ہشکاں تے دیس نکالیاں دا کارن بنی تے دوجے بنے اوہناں دے ناں نوں سدالئی امر کر گئی۔

مشتاق صوفی ہوراں نظماں دے اُلٹھے ویلے جیہڑیاں گلاں دا دھیان رکھیا اے اوہناں دا ویروا کتاب دے پوند تے کیتا ہویا اے۔ اوہ دسدے نیں پئی اوہناں نظماں دے اصل نال بنتر نوں وی سگوں رکھن دا آہر کیتا اے۔ پھیر ایہہ پئی اوہناں گل کرن دے یورپی ڈھنگ نوں وی پنجابی وچ ورتیا اے۔ آپنے ایس

وچار تے اُدم وِچ اوہ چُکے ہوئے ای وکھالی دیندے نیں۔ جتھوں تیکر اوہناں دی آپنی شاعری تے اُلتھیاں دی بولی دا سوال اے، لیہدے وِچ ڈھیر ونڈ وکھالی دیندی اے۔ صوفی ہوراں دیاں آپنیاں کتاباں دی بولی ڈوگھھی، آپ مہاری تے شاعری دے ویہن نوں ترکھا کردی اے۔ اُلتھیاں وِچ بولی بابت صوفی ہوراں دی سُر ت سمجھ تے کاراگری دا وکھالاناں ہے پر بولی دا پتلیاں تے بجھیاں ہون ضرور سہی ہوندا اے۔

کتاب دے مونیہ مہاندرے توں اُکا دس نہیں پیندی کہ ایہہ برتھولٹ بریخت دی شاعری دا اُلتھا اے کہ اوہناں دے کھیڈاں دا..... سگوں ”ہڈ ورتی“ دے اُلتھے دا بھلاوا پک نال پیندا اے۔ اُلتھا کار نوں اُگھیڑنا چاہیدا سی۔ پھیر کتاب وِچ ایہہ وی نہیں دسیا سی ایہہ شاعری بریخت دی کُل شاعری اے یاں اک چون۔

اسیں آس کرنے آں کہ اُلتھا کار دوجیاں بولیاں دے ہور وڈے شاعراں دے اُلتھے ورتاندیاں لیہناں نکلیاں نکلیاں گلاں ولوں اویسے نہ ہوسن۔

چنے کاغذ اُتے پکی چلد نال چھپی دو سو چھپاسی صفحیاں دی ایس کتاب دا مُل ڈوڑھ سو روپیہ اے تے ایہہ گورا پبلشرز، 25 لوہر مال، لہور توں لہ سکدی اے۔

اکتھ (شاعری)..... عرفان ملک

عرفان ملک آپنی ایس بھری کتاب وِچ سنت مت دے سانگے گل کردے وکھالی دیندے نیں۔ اوہ جیون نوں گر بھ (ماں دی گٹھ) توں اگر بھ (قبر) تائیں پھیلی ہوئی واء (ساہ) دی ان آکھی کہانی دسدے نیں۔ ایس ان آکھی نوں ”سبھ ہے“ آکھ وڈا پھارا دیندے نیں تے ”کہانی“ نوں ”ہمیش“ بول کے سدیاواں دسدے نیں۔ ایس اکتھ کتھا نوں آکھن لئی اوہ دس پاوندے نیں بی اوہناں کول اکھرتے شبد تاں بٹن پر بولی کوئی نہیں۔ اوہناں دا اپنے آپ نوں بولی بٹن آکھن بڑا ر مز بھریا اے۔ لیہدے توں کہیں گلاں ول دھیان جاندا اے۔ پنجابی نال ورتی گل کہانی ول، جیہڑی آپ آپنی تھانویں کتھ کہانی وی اے تے اکتھ وی۔ دوجا اوہناں دے لوک بولی توں وجوگ دی وی دس پیندی اے۔ تاں وی اتھے کل پارے دی اکتھ کتھا دا ماملہ چوکھا ڈھکواں وکھالی دیندا اے، جیہڑا بولی پکڑ وِچ وی اے تے بولی دی پکڑ توں بے انت باہرا وی۔ ایس بے انت نوں عرفان ملک سہی کردے نیں بولی وِچ لیانا چاہوندے نیں پر لیا نہیں سکدے۔ سر، اکھرتے شبد اوہناں دا ساتھ نہیں دیندے۔ مطلب ایہہ بی جتا گجھ جگت پارے دا، جیونے دا بولی دی ویرھ وِچ آ گیا اے اوہدے توں شاعر دا چھوہ نہیں بھردا تے اوہ ایس بے اوڑک نوں اپنے ”بولی بٹن“ ہون

دے اقرار راہیں سانجھا کردے نیں۔

شعر کلا دی اٹکل دے سانگے وی اوہ اجیہی گل کردے دسدے نیں واہوا سوہنے ڈھنگ نال:

کوٹا دا جاڈو نہ کہن وچ ہے ریاں فیر نہ اکہن وچ

اوہ سوالاں دے جواب نہ دین دی چاہ نال کوٹا آکھن نوں جوڑدے نیں تے گجھے ڈھنگ نال اوس
شاعری نوں بنددے نیں، جیہدے وچ شاعر بھانڈے مانجھدا، ٹی وی ویکھدا، صفائی کردا دکھائی دیندا اے۔
محبت کردا یاں نظم اَلکیدا نہیں۔ ایسے نظم دے دوجے تریجے حصے وچ اوہ کوٹا تے کوئی دے سبندھ دی گل
کردے نیں۔

اکتھ دے سرنا نویں پٹھ لکھیاں نظماں دے کنیں پکھ نیں۔ ایہناں نظماں وچ فلسفے دا بھارتے لفظاں
دی تھکیواں دیندی دہرائی گھٹ اے تے شاعری دیاں مہین تے گولیاں چھوواں چوکھیاں سہی ہوندیاں نیں۔
دو چار ونکیاں سانجھیاں کرنے آں:

جیویں ہورا دی نہ دس سکن والی ہلچل

جیہڑی پکھی دی اڈاری توں بعد

رُکھ دے آل دوالے

بیچ رہندی اے۔ (جے پور دی شام)

میری ماں، اپنی ماں

کدے وی نہیں سی لگی۔ (حویلی کابلی مل)

اوہ میرا، میرے اپنے بدن وچ لنگھیا

پہلا پل سی:

ات اکلایا۔ (حویلی کابلی مل III)

دیوا لوء دی گونگی چُپ

بگ وچ لکائی

سُنگ کھلوتا،

ہتھ ایانے میری دُعا دے۔ (حویلی کابلی مل IV)

کتاب دے اخیر حصے وچ عرفان ساڈے نال اصلوں سینتاں تے ای اتر آوندے نیں، اکھری سینتاں
اُتے وی تے چٹے ورقیاں اُتے وی۔ لہندے ملکھاں وچ شاعری کنیں ڈھنگاں نال لکھی ورتائی جاندی اے۔

اک ڈھنگ ایہہ وی اے، جیہدا وکھالا سانوں اتھے پیالسد اے۔

اک سوتے باراں صفحیاں دی ”اکتھ“ ودھیا کاغذ اُتے چھپی کتاب اے۔ مکھ پنا راٹکلا تے گبیر معیناں والا اے۔ کتاب اُتے اکیڈمی آف پنجاب ان نارٹھ امریکہ دا ٹھپہ اے۔ مل ستر روپیئے تے ملن دا پتہ کتاب ترنجن، میاں جیمبرز، ٹمپل روڈ، لہور اے۔

ساہت 97..... جوڑ نہار: الیاس گھمن

الیاس گھمن دا متا سی پئی اوہ لہوروں ہر ورھے ساہت دے ناں توں اک جگت پدھر دا پنجابی پرچہ چھاپیا کرن۔ آپنے متے نوں سرے چاڑھن لئی گھمن ہوراں جیہڑے پیر پئے نیں اوہناں دا سہ اے پئی ساہت چھیانوے توں مگروں ساہت ستانوے ساڈے ساہنے اے۔

محمد آصف خاں ہوراں دی پڑچول موجب پنجابی دا سانگا انسانی ہوند دے مڈھلے واریاں نال اے۔ ایہہ تاں ہوئی پنجابی دے مڈھ نیاد دے ڈونگھیاں ہوون دی گل۔ الیاس گھمن ہوراں ورھے وار ساہت راہیں اجو کے ویلے وچ ایہدے ادبی پروار پیار دی گل ساہنے لیاندی اے۔ اوہناں آپنے سنگیاں ساتھیاں دے آہر نال پاکستان، ہندوستان تے یورپ امریکہ سنے جتھے جتھے وی پنجابی لکھیارتے شاعر نیں سھناں نوں ونگاریا اے تے اوہناں دیاں لکھتاں پورا ورھالا کے جوڑیاں تے مورتاں سرنا نویاں نال چھاپیاں نیں۔

ساہت ستانوے وچ کیہ گجھ نہیں؟ مضمون کہانیاں ناول شاعری پرکھ پڑچول کتاباں دی جان پچھان..... کیہوی گل اے جیہڑی ساہت ستانوے نے رہن دتی ہووے۔ لکھیارتاں شاعراں دی گنتی تاں ات اوکھیری گل اے۔ سینکڑے ای بندے تے پھیاں نیں، جیہناں دیاں شیواں نال ساہت شنگاریا پیا اے۔ اینا سارا ساہت کسے ڈھنگ وی تھوڑا ویلا نہیں سگوں پورا ورھالیندا اے پڑھے جان لئی۔

تاں وی الیاس گھمن ہوراں نوں اک دوگلاں دی صلاح دینی ضرور بندی اے ہی ساہت دے فارمیٹ وچ اِکسارٹا لیاون بارے گوہ کرن تے دوجا اوہ جتھوں جتھوں وی لکھیارتاں دی شیواں لیندے نیں (جے لیندے نیں تاں) اوہناں تھانواں دی دس ضرور پاویا کرن یاں لکھیارتاں توں پچھ لیا کرن ہی اوہناں ایہہ شیواں پہلاں کتھے کتھے چھپوایاں ہوئیاں نیں۔ تریجا لکھیارتاں لکھتاں نوں چھاگ لیا کرن جیہناں وچ لکھیارتاں آہنیاں وڈیاں ای کرن اُتے ہوون۔

مکدی ایہہ پئی سانوں مان اے ساہت اُتے تے گھمن دے آہر اُتے۔ شالا دوویں ای کدیں نہ تھڑن۔

کشف الحجب (پنجابی اُلٹھا)

عربی فارسی صوفی کتاباں دے اُلتھے پنجابی وِچ ڈھیراں لہدے نیں پر ایہہ سارے شاعری توں شاعری وِچ ای نیں۔ نثر دی اجیہی کوئی کتاب نہیں لہدی یاں گھٹو گھٹ ساڈے ویکھن سُنن وِچ نہیں، جیہدا عربی فارسی توں پنجابی نثر وِچ کسے نے اُلتھا کیتا ہووے۔ اوہدی وجہ خبرے ایہو ای اے کہ پنجابی دی شعر ریت ایڈی گھڑی اے تے لہدے وِچ ایڈے وڈے وڈے شاعر ہوئے نیں کہ پنجابی شاعری دی ای بولی بن گئی اے۔ لہدی نثر ول کسے دا دھیان ای نہیں گیا۔ دوجی وڈی وجہ ایہہ وی اے کہ دُنیا وِچ پہلاں شاعری راہیں ای وچار سانجھے کرن دا رواج سی تے ایہہ رواج پنجابی نال گجھ چوکھا ای بھو یا بدھیائیا آیا۔

صوفی مت دیاں نثری کتاباں دے نثری اُلتھے ول ساڈے آپنے ویلے جس بندے نے دھیان کیتا اے اوہ شریف صابر نیں۔ اوہناں دے ایدھر دھیان کرن چکھے خبرے اک گجھا کارن ایہہ وی ہووے کہ اج شاعری ای نرا وچار سانجھ دا وسیلہ نہیں رہی۔ اج شاعری دی وڈ بہوں اگھڑویں ہو گئی اے لہدے وِچ گل کتھ دے ماٹے تے اوہناں نوں سانجھیاں کرن دے ڈھنگ متھی گئے نیں تے اوہدے نالوں نثر دی وڈ کر دتی گئی اے۔ ساڈے ویلے نثر وِچ سانجھ دا بھتا سدھا تے موٹا وسیلہ مینج گیا اے تے لہدا ایہہ کم شاعری توں چوکھا مُڈھلی تے پارویں تھال لے گیا اے۔

شریف صابر پنجابی شاعری دی کلاسیکی ریت دے ڈونگھے جاؤ نیں۔ اوہناں دا چوکھا سر موہرا کم پنجابی دے کلاسیکی پاٹھاں (متاں) دی سودھ رہیا اے۔ ایہہ کم چوکھا پڑچولواں تے پڑتالواں اے تے سدھی گل اے پئی سکھال و سدیاں دی تھال اوہناں بندیاں ہتھوں ای ہوون والا اے، جیہڑے سر سڑے تے مڑھیاں دے راہ دے پاندھی ہوون۔ شریف صابر وِچ ایہہ دوویں گلاں واڈھو نیں سگوں واڈھو توں وی ودھیریاں نیں۔ ہیر وارث شاہ، کافیاں بکھے شاہ، پنت سلطان باہو تے کلام قادر یار دے سودھے ہوئے نرول پاٹھ سانوں اوہناں دی ای دین نیں۔

صوفی مت دی نثر دا پنجابی نثر وِچ اُلتھا وی اج اسپں صابر ہوراں پاروں ای پئے ویکھنے آں۔ ایہہ اُلتھا اے حضور داتا گنج بخش دی جگ ڈھی کتاب ”کشف الحجب“ دا۔ ایہہ کتاب صوفی مت دیاں مُڈھلیاں کتاباں وِچوں گنی جاندی اے تے لہدی پڑھت باجھوں کوئی وی بندہ نہ تے صوفی ہو سکدا اے تے نہ ای صوفی مت دی بھرویں پڑھت دا دعوے دار۔ کشف الحجب فارسی وِچ اے تے فارسی توں لہدے اُلتھے دُنیا دی گھٹ ودھ ہر بولی وِچ ہوئے پئے نیں۔ پنجابی دی جھولی ایس گلوں سکھنی ای فُری آوندی سی۔ شریف صابر ہوراں ایہہ اُلتھا اک صوفی درویش دی فرمائش اُتے کیتا کہ آپنے لوک آپنی ای روز ورتوں دی بولی وِچ ایس کتاب توں لابھ لے سکن۔ جتھوں تائیں صوفی مت دیاں کتاباں دے اُردو اُلتھیاں دی گل

اے، اوہ انج دے اُلٹھے نیں کہ اوہناں نوں کوئی پڑھن بہوے تاں اوہنوں جھٹ سمجھ آ جاندی اے کہ اُردو اُلٹھا تاں ای پلے پلے سکدا اے جے کر اوہ بولی بھرویں آوندی ہووے، جیہدے وچوں اوہ اُلٹھیا نیں۔ اُردو اُلٹھا کار گنڈھاں گنجھل سگوں ای ورتا چھڈ دے نیں۔ خبرے اک تاں اُردو وچاری دا کوئی جماندرو گھانا اے تے دوجا اُلٹھا کاراں اگے پڑھن والی لوکائی وی کوئی نہیں ہوندی؟ ہو سکدا اے ایہہ دوویں گھائے اصل وچ کوئی اِکو ای گھانا ہوون۔ پنجابی بولی تے اُلٹھا کار شریف صابر ایس گھائے یاں گھائیاں توں بچے ہوئے نیں۔ اوہناں پڑھنار لوکائی نوں مکھ رکھیا اے تے عربی فارسی گنڈھاں، گنجھل کھلون دی پوری واہ لائی اے..... اوہناں ”کشف المحجوب“ دے فارسی ایڈیشن توں لا استھاویں بولیاں وچ جنیاں وی پڑاں بئیں، سبھ نوں ویکھیا پھرولیا اے۔ اوہناں وچلیاں تھوڑاں نوں بولی توں اڈ کتاب دے موضوع نال وی بھڑا کے ویکھیا اے۔ ایہدے لئی اوہناں لفظاں لولیاں (لغاتاں) تے جاٹو بچھو لوکاں نال وی واہ ورتوں کیتی اے تے پھیر کتے جا کے آپنا اُلٹھا لوکاں ساہویں پو وچ اتاریا اے۔

شریف صابر ہوراں عربی فارسی تے اُردو دی لفظالی اجیہی رہن دتی اے، جیہنوں پنجابی وچ اُلٹھیا جا سکدا سی یاں جیہدی تھاں پنجابی وچ ورتیندی لفظالی نوں ورتیا جا سکدا سی۔ ایہدے چکھے ہو سکدا اے اوہناں دی ایہہ سوچ ہووے کہ پڑھاک صوفی مت لئی چالو لفظاں دے جاٹو ہو چکے نیں، اوہ نہ ہووے کہ صوفی مت دی پنجابی لفظالی اوہناں نوں اوکھی پوے۔

کتاب دے پوند تے چھپواک نے پنجابی نوں ”پینڈو بھانڈا“ آکھ کے اُلٹھے بارے گل کیتی اے۔ اوہناں دی پنجابی بابت ایسے لفظاں دی ورتوں جچدی نہیں۔ ”شہری بھانڈا“ تاں پھیر چھپواک ہوراں لئی اُردو ای بنیا۔ پنجابی نوں اجیہی کوچھی ونڈ نال پینا نہیں کیتا جا سکدا۔ پنجاب وچ پنجابی سہناں دی ماں بولی ہوون پاروں اِکو اِک سانجھا بھانڈا اے، جیہدا شہریاں لئی وی اُتتا ای رجاواں اے جتنا کہ پینڈواں لئی۔ تاں وی ایس اوہناں دی سو بھا کردے آں کہ اوہناں صابر ہوراں دے ایس اٹلے اُلٹھے نوں کھڑے توں اِک سوہنی کتاب دا رُوپ دتا اے تے پڑھاکاں لئی پڑھن دا سمیان کیتا اے۔

”کشف المحجوب“ (پنجابی) ست سوتے اسی صفحیاں دی کتاب اے، جیہدے وچ پاٹھ توں اڈ سجاد حیدر، مفتی ضیاء الحبیب صابری تے صابر ہوراں دے لکھے پنج مضمون وی نیں۔ ایہناں مضموناں توں سانوں اتھے دی لوڑ، اُلٹھا کرن وچ آئیاں اوکڑاں تے سبھ توں وڈی گل کہ حضور داتا صاحب دی جیونی بارے ڈھیر جانکاری ہوندی اے۔

کتاب دا کاغذ ودھیا، لکھائی چھپائی سوہنی، جلد پکی تے اُچھاڑ رانگلا تے اثر بھر پور اے۔ نذرانہ دو سو

روپیٹے اے۔ ایہہ قاضی پہلی کیشنز 121، ذوالقرنین چیمبرز، گپت روڈ، لہورتوں مل سکدی اے۔

سول 2: جوڑ نہار..... جاوید چانڈیو

ایہہ شعبہ سرائیکی اسلامیہ یونیورسٹی، بہاول پور دی کتاب لڑی اے۔ صلاح کاراں وچ ڈاکٹر نجیب جمال، ڈاکٹر غلام علی الانہ، میر حسان الحیدری تے ڈاکٹر طاہر تونسوی جیسے لوکاں دے ناں نیں۔ بانہہ بلی ہون دا بھارا ریاض سندھڑ ہوراں چاتا اے۔

سویل کتاب لڑی دا اک نمبر پراگا اساں ڈٹھا کوئی نہیں ایس لئی اساں نہیں آکھ سکدے پئی ایس پراگے وچ گل کتنی کواگے ودھی اے۔

چانڈیو ہوراں ایس پراگے نوں چھ پکھاں وچ ونڈیا اے۔ پہلا کچھ سرائیکی ادب تے وسیب دا اے۔ دوجا چالو ویلے وچ سرائیکی شاعری دے نورے نوں ویکھن پرکھن دا تے تریجا اجوکے سرائیکی شاعراں دی کرت کلا بارے، چوتھے وچ فریدی ریت نوں ویکھن پڑچولن دیاں گلاں نیں۔ پنچواں کسے وڈکے شاعر دے جیونے تے کم کرت نوں ویکھن دن دا اے۔ سرائیکی کتاباں تے جہات دا کچھ چھیواں اے۔ سرائیکی شعری کتاباں دی پہلیو گرافی وی ایسے وچ ای اے۔ ایہناں وچوں فرید ریت تے وڈکے شاعر دی سنجان پچھان سویل دے متھے ہوئے کپے پیڑھے پکھ نیں۔

مہاگ وچ سائیں جاوید چانڈیو ”سویل“ دوجے پراگے نوں سینگلی (ہانی) سرائیکی شاعری دی جان پچھان تے پرکھ پڑچول دے ڈھیر وڈے آہر دا ہک مڈھلا جیہا ایرا دسدے نیں۔ اوہناں دی دس اصلوں کھری اے، لوک بولیاں دا پچھوڑ انتاں دا رجا بجا اے۔ وت اک ویلے ایس پچھوڑ نال رل کے نویاں ویلیاں وچ آون دا ٹورا مٹھا پے گیا..... پر ملکیا کوئی نہ۔ کسے نہ کسے اندری اندر خریا رہیا تے جدوں جاگرتی دی لوء لگی تاں مڑ ترکھا ہو گیا۔ شاعراں لکھیاراں دھڑا دھڑ لکھنا چھوہیا تے اوہناں دیاں لکھتاں دیاں کتاباں وی آون لکیاں۔ پچھ پچھوڑ توں لے کے اجوکے ویلے تاں سارے کم دے لیکھے جو کھے دیاں کنیں کتاباں جڑ سکدیاں نیں۔ تاں وی ایس تن سو ویہہ صفیاں دے ایس سویل پراگے نوں ایسے آہر دا اک بھرواں مڈھ متھنے آں تے آس رکھدے آں پئی جوڑ نہار جن اپنے نال نال پڑھا کاں دیاں سکاں وی لہاسن۔

ڈاکٹر نصر اللہ ناصر، محمد اسماعیل احمدانی دے مضمون ”سرائیکی ادب وچ اساطیری حوالے“ تے ”سرائیکی شاعری دیاں نویاں روایتاں“ ایس پکھوں بہوں بھرویں مضمون نیں کہ اک لکھیار نے سرائیکی ادب نوں اساطیر (متھاس) دے کچھ توں ویکھیا اے..... تے دوجے لکھیار نے سرائیکی شاعری دے نویں مہاڑاں

نوں سونہہ کڈھ کے اُگھڑیا اے۔ ایہناں مضموناں نال لوک بولی دے اک وڈے تے بھرویں رنگ دیاں لکھتاں بارے جانکاری ہوندی اے کہ لوک بولی دے ایس رنگ نال جڑے ہوئے لکھیار اپنے وسیب اپنی تواریخ تے اپنی ہستی ہوند دے کل پواڑیاں نوں کیویں وچاریا، محسوسیا تے پھیر اَلکیا اے۔ دوجا ایہناں مالمیاں نوں دیکھن سمجھن تے نیڑن لئی سوچ سمجھ تے احساس دی پدھر اُتے کیہڑے کیہڑے نوں ٹچے پئے متھدے نیں۔

نصیر احمد ناصر تے محمد اسلم متیلا نے تہاہی سرانگی رسالہ ”العزیز“ دے ساگے نال سرانگی شاعری تے فرید ریت نوں گولیا پھرو لیا اے۔

اخلاق مزاری، عبدالباسط بھٹی رحیم یار خاں تے احمد پور دے علاقے لے کے لوک بولی وچ ایہتوں دی نوں شاعری اُتے چانن گھتدے نیں۔ سویل دا علاقہ وار شاعری بارے دس پاون دا ایہہ آہر بہوں سلاہتا جوگ اے۔ چا پدا اے، ایہہ ادم اگے وی اُردا رہسی۔

عزیر شاہد، نصر اللہ ناصر، اشو لال، ارشاد تونسوی، رفعت عباس جیسے سر کڈھویں شاعراں دی شاعری دے وکھو وکھرے پکھ رفعت عباس، احسن واگھا، ڈاکٹر نعیم کلاسرا، صابر چشتی تے اشو لال جیسے لکھیاراں نے اجوکی سُر ت نال اُجاگر کیتے نیں۔

فرید شاعری وچ لفظاں دی تکرار دے سہپ اُتے م ی قیصرانی دا مضمون ڈھیر پڑچولواں اے۔ اوہناں ونگیاں دے کے دسیا اے کہ خواجہ صاحب نے کیویں اِکے لفظ نوں اِکوشعراں یاں مصرعے وچ وکھرے وکھرے معنیاں وچ ورتیا اے۔

کلاسیکی شاعر روجل فقیر دی جیونی بارے جاوید چانڈیو نے دسیا اے تے اوہناں دی شاعری پڑھا کاں نال سانجھی کیتی اے۔

کتاب جہات وچ ڈھیر ساریاں شاعری دیاں کتاباں اُتے چانن گھتیا نیں۔ سویل دوجا پراگہ ہر پکھ توں اِک نگر آہر اے۔ ایہدے توں پڑھا کاں نوں کدیاں ای سویل تے مہین گلاں دی سُر ت ہوندی اے۔

جیہڑے سخن لوک بولیاں وچ لکھیندے ادب دے جاؤ تے سنجائو ہون دے ریکھوان نیں اوہ شعبہ سرانگی اسلامیہ یونیورسٹی بہاول پور نوں چٹھی پا کے اِک سو ویہ روپیاں دا ایہہ پراگہ منگوا سکدے نیں۔

جگروپ سنگھ داتے واس
”آئی نے ٹھیک کہیا سی“ ورگی امر کہانی لکھ کے نیکی عمرے مرجان والا لکھیار جیہدیاں گجھ نکلیاں کہانیاں
ایس پراگے وچ ہن